

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ПУЛЮЯ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Павликівська Ольга Іванівна

УДК 303.823.3:316.334.2

ДИСЕРТАЦІЯ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ
ЗАСОБАМИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛІНГУ

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

08 – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ О.І. Павликівська

Науковий консультант: Андрушків Богдан Миколайович, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Тернопіль – 2018

АНОТАЦІЯ

Павликівська О.І. Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний університет імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2018.

Дисертація присвячена поглибленню теоретико-методологічних положень, спрямованих на вирішення науково-прикладного завдання щодо розвитку й методичного забезпечення механізмів управління соціально відповідальною діяльністю та уможливають формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення її організаційного інструментарію засобами обліку та контролінгу.

У першому розділі «Теоретико-методологічні аспекти організації соціально відповідальної діяльності підприємств як складової стратегічного управління» здійснено сутнісну характеристику основних понять та принципів організації соціально відповідальної діяльності, визначено теоретичні засади та понятійний апарат соціально відповідальної діяльності, розкрито генезис розвитку теорії та методології соціальної відповідальності підприємств й охарактеризовано принципи стратегічного управління підприємствами в сучасних умовах розвитку соціально-відповідальної діяльності.

В роботі запропоноване авторське розуміння дефініції «соціально відповідальна діяльність» як концепції, яка враховує специфіку суб'єкта господарювання та залежить від його рівня розвитку; добровільні зобов'язання спрямовані на реалізацію важливих внутрішніх та зовнішніх соціальних проектів, результати яких сприятимуть довготривалому та сталому розвитку. Доведено, що категорія соціальної відповідальності є багаторівневою та здійснено її деталізацію на: базовий рівень (законодавчий) – взаємодія із

державою (своєчасна виплата зарплати та соціальних внесків, податків, виготовлення якісної продукції, тощо); основний (забезпечення працівників підприємства високими стандартами праці й життя) – різнорівнева взаємодія всередині підприємства (охорона праці, підвищення кваліфікації, будівництво житла, охорона здоров'я, тощо); надрівень або вищий рівень – взаємодія із суспільством (реалізація суспільних проектів на території присутності).

На основі дослідження принципів функціонування системи соціальної відповідальності виділено її інтегративний принцип, який полягає у безперервності здійснення господарської діяльності, при дотриманні якого забезпечується впевненість персоналу у соціальній захищеності, та створюються передумови для органів державної влади й громадських організацій для планування соціальних програм за участю підприємства.

У дисертації систематизовано основний категоріальний апарат соціально відповідальної діяльності через розкриття її функцій, форм та інструментів у взаємозв'язку. Даний підхід дозволяє при стабільному домінуванні соціальних функцій вдосконалювати й посилювати форми та інструменти реалізації соціально відповідальної діяльності, що спричинить активізацію економічної функції суб'єкта господарювання.

В результаті дослідження інституційного забезпечення процесу реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства, розроблено соціальний регламент, що деталізує підпорядкованість соціальних дій та їх інформаційне забезпечення, в розрізі вхідних та вихідних даних, які трансформуються в результатний масив від задекларованих пріоритетів соціальної політики до їх практичного втілення в ході оперативного, тактичного та стратегічного етапу управління.

У другому розділі «Формування організаційної моделі соціально відповідальної діяльності в системі стратегічного управління підприємством» здійснено обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю й охарактеризовано організаційні форми та технології реалізації соціально відповідальної діяльності, що дало змогу запропонувати модель

інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством.

З метою виділення принципів, форм реалізації та стандартів, за якими здійснюється соціальна політика підприємства, запропоновано формувати спеціальний документ – стратегію СВД, зміст якої включає: перелік основних напрямів соціально відповідальної діяльності, її цілей і принципів, деталізацію соціальних завдань. В дисертації розроблено проект стратегії соціально відповідальної діяльності підприємства, що сприятиме удосконаленню системи управління та досягненню підприємством конкурентних переваг.

Доведено, що закономірності сучасного розвитку вітчизняного підприємництва вимагають адекватної інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління з метою довгострокового та стійкого розвитку підприємства. Вище зазначене дозволило автору сформуванню схеми, в якій основні етапи формування й реалізації стратегії співвіднесені з соціально відповідальною діяльністю. В основу формування стратегії покладено концепцію сталого розвитку, яка є головною метою соціальної відповідальності.

В роботі запропоновано модель інтеграції соціально відповідальної діяльності в систему стратегічного управління підприємством, відповідно до якої, соціальна відповідальність інтегрується в безперервний послідовний комплекс взаємопов'язаних видів діяльності зі стратегічного управління. За такого підходу, соціальна відповідальність вбудовується в процес розробки й реалізації стратегії підприємства за допомогою властивих їй інструментів і механізмів. Основна мета запропонованого алгоритму – підвищення інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління. Розроблена стратегія є констатацією довгострокових цілей, які ставить перед собою підприємство, і за які прийняті рішення несе відповідальність перед суспільством.

В дисертації акцентовано увагу на тому, що важливим завданням на стадії реалізації стратегії є формування й розвиток людського потенціалу, адже керівництво підприємства повинно донести працівникам стійке сприйняття

стратегії як своєї особистої справи. Важливо усунути можливий опір з боку менеджерів, що виникає в зв'язку з проведенням змін, і переконати їх в необхідності ефективної участі в реалізації стратегії й проведенні для цього відповідної роботи. Обґрунтований імператив, що визначає соціальну спрямованість підприємницьких структур, тобто діяльність суб'єктів економіки здійснюється не лише заради отримання прибутку (економічна складова), а й заради людини та соціуму (соціальна складова).

Інструменти реалізації соціально відповідальної діяльності вимагають відповідного забезпечення, що складається з наступних елементів: нормативно-правове, корпоративне та інформаційно-методичне забезпечення. Доведено, що найбільш використовуваним інструментом нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності є угода, яка дозволяє регулювати взаємовідносини органів державного управління, суб'єкта господарювання та працівників підприємства з метою реалізації трудових й економічних відносин. Факт підписання угоди про соціально-економічну політику підприємства, демонструє готовність до прийняття основних принципів соціальної відповідальності, які, базуються на відкритості ведення підприємницької діяльності, врахуванні довгострокових стратегічних інтересів економічного розвитку.

Для забезпечення системного управління економічною, соціальною та екологічною діяльністю, спрямованого на збалансування інтересів суб'єктів господарювання й суспільства, потрібно, з одного боку, формувати інформацією про рівень розвитку соціальної відповідальності підприємства в конкретний період часу і результативність управлінських дій в даній сфері, а з іншого боку, чітко розуміти наскільки висока її ступінь вбудовування в систему стратегічного управління і чи необхідно її змінювати в залежності від факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. З цією метою, запропоновано методи оцінки рівня соціальної відповідальності підприємства, що дозволяє адаптувати модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємств з різним рівнем соціальної відповідальності з урахуванням запитів

зацікавлених сторін, створення моделі їх поведінки, вибору соціально орієнтованого інструментарію сталого розвитку господарської структури.

У третьому розділі «Характеристика механізмів управління соціально відповідальною діяльністю підприємств» систематизовано соціальні аспекти діяльності підприємств та фактори їх впливу на ефективність його функціонування, здійснено моделювання витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств та розроблено методику оцінки рівня соціальної відповідальності промислового підприємства.

Розвиваючи ідеї концепції стійкого розвитку, в роботі доведено, що фундаментом в ній є ресурси підприємств як в матеріальній, так й нематеріальній формі. З цією метою, здійснено диференціацію господарської діяльності підприємства, що відображає гетерогенність в структурі основної, соціальної та екологічної діяльності. Встановлено, що до соціально відповідальної діяльності слід віднести сукупні соціальні витрати основної діяльності, соціальної та екологічної діяльності. З метою деталізації соціальних аспектів господарської діяльності, здійснено класифікацію соціальних витрат на прямі соціальні витрати – витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи та непрямі, які згруповано як непрямі витрати 1-го порядку (виплата дивідендів, відсотків) та непрямі витрати 2-го порядку (придбання необоротних активів).

В роботі здійснено оцінку впливу факторів соціально відповідальних витрат в залежності від запитів стейкхолдерів через їх деталізацію в розрізі виділених груп: соціальна відповідальність перед суспільством, екологічна відповідальність, добросовісна ділова практика та соціально відповідальна реструктуризація, за кожною із них запропоновано заходи з реалізації соціальної відповідальності, які деталізовані через їх механізми, та досліджено показники цього виду діяльності (через формування відповідних витрат) із зазначенням ступеню їх впливу на результат господарської діяльності підприємства. Взаємодія виділених факторів впливу на формування соціально відповідальних витрат дозволяє встановити масштаби цього виду діяльності, що впливає на

визначення й коригування мети та завдань підприємства в цілому й формування соціальних ресурсів, зокрема.

У четвертому розділі «Методологічні аспекти обліку та контролю соціально відповідальної діяльності промислових підприємств» розглянуто сучасні облікові детермінанти соціально відповідальної діяльності, що дало змогу вдосконалити методику формування та подання нефінансової (соціальної) звітності, виділити пріоритети організації соціального контролю.

В дисертаційному дослідженні доведено, що між соціально відповідальною діяльністю та обліком існує тісний зв'язок через те, що бухгалтер несе загальну відповідальність за достовірність, оцінку та розкриття інформації, включаючи інформацію, пов'язану із соціальними проблемами. Крім того, оскільки даний вид діяльності базується на саморегулюванні (відсутня формалізація через недостатність нормативної бази), відображення показників соціальної діяльності у звітності залежить від суб'єктивної думки бухгалтера і, відповідно, останній несе за цей процес відповідальність. Отже, бухгалтерський облік відіграє одну із найважливіших ролей в системі управління соціально відповідальною діяльністю.

В роботі визначено, що для прийняття ефективних та своєчасних управлінських рішень стосовно соціально відповідальної діяльності необхідним є забезпечення менеджменту підприємства якісною та достовірною інформацією, що здійснити практично неможливо без залучення системи обліку та контролю. В роботі досліджені методико-організаційні підходи до побудови обліку соціально відповідальної діяльності та функціонального вдосконалення інформаційного забезпечення управління при реалізації соціальної стратегії підприємства. Визначено необхідність змін в обліковій політиці підприємства, які визначаються стратегічним напрямом сталого розвитку. З цією метою здійснено обґрунтування інтегративної ролі облікової політики соціально відповідального підприємства з метою достовірної ідентифікації об'єктів соціального обліку з позиції різносторонніх інформаційних проєкцій, враховуючи фінансову, управлінську, податкову й соціально відповідальну

політику, яка сприятиме ефективній реалізації обліково-контрольної функції системи управління.

Широке розповсюдження ідей сталого розвитку підприємства потребує оптимізації функціональних зв'язків системи управління та обліку соціальної діяльності підприємства як однієї із його основних функцій за допомогою формування соціальної звітності. Саме остання, включаючи відомості про громадянську діяльність підприємства, сполучає взаємодію підприємства й держави. Вивчення необхідності та важливості формування соціальної звітності виявилось великою проблемою для підприємств, оскільки, перевірити вплив такої звітності на його діяльність складно. З цією метою, в роботі розроблено методику формування та розповсюдження через засоби комунікацій відкритої соціальної звітності, що дозволить виявити причинно-наслідковий зв'язок між поданням цього виду звітності та ростом привабливості підприємства для споживачів та, як наслідок, ростом рентабельності й досягненню його стратегічних цілей.

В роботі запропоновано здійснювати моделювання аналітичної інформації стосовно соціально відповідальної діяльності в межах діючих рахунків бухгалтерського обліку з використанням субрахунків другого порядку, що дозволить досягнути більшої прозорості та достовірності облікової інформації. Аналітична структуризація інформації, шляхом відкриття спеціального рахунку 905 «Собівартість реалізованої соціальної програми», на якому будуть інтегруватись соціально відповідальні витрати, що здійснюються підприємствами за кожною програмою зокрема, та рахунку 128 «Соціальна репутація підприємства» та узагальнення зазначеної інформації в звіті про фінансовий стан та результати діяльності (форма № 1 та 2) сприятиме акумуляції найвагомшого масиву соціальної інформації.

В дисертації акцентовано увагу на функціях контролю соціально відповідальної діяльності та виділено й охарактеризовано основні із них: захисна – збереження ліцензій на різні види діяльності, формування позитивного впливу на суспільство; діагностична – дослідження структури управління, підвищення

ефективності соціально відповідальної діяльності, за допомогою оцінки використовуваних ресурсів, процесів та їх впливу на результат діяльності; стимулююча – обґрунтування можливостей розвитку та розширення діяльності; прогнозна – вдосконалення процесів управління ризиками, адаптація і передбачення змін та умов функціонування; комунікаційна – поглиблення взаємовідносин із зацікавленими сторонами. Це дозволило подати авторське розуміння поняття «контроль соціально відповідальної діяльності» як функції управління соціально відповідальною діяльністю підприємства, що полягає у дотриманні норм чинного нормативно-правового забезпечення та достовірності відображення суттєвих аспектів соціальної діяльності в облікових документах.

У п'ятому розділі «Перспективи розвитку концепції контролінгу соціально відповідальної діяльності в процесі генерування стратегічної інформації» узагальнено теоретико-методологічні підходи соціального контролінгу як основи управління соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств, запропоновано принципи формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств та розроблено модель відображення соціальної відповідальності бізнесу в системі збалансованих показників.

В роботі доведено, що при розробці системи управління соціально відповідальною діяльністю необхідно ключову роль приділяти якості отриманої інформації, швидкості її формування та передачі, оскільки вона є основою для прийняття рішень. Інформація в системі соціального контролінгу має циклічний характер і основним її джерелом є обліково-інформаційне забезпечення у формі бухгалтерських документів.

Враховуючи сучасний підхід до трактування дефініції «контролінг соціально відповідальної діяльності», здійснено його сутнісну інтерпретацію, яка враховує домінування його інтеграційно-координуючої функції шляхом підготовки й подання необхідної управлінської інформації стосовно соціально відповідальних процесів на підприємстві, орієнтування менеджменту на прийняття соціальних рішень та необхідні соціально відповідальні дії.

В процесі дослідження значна увага приділена теоретико-методологічному підходу до обґрунтування механізмів соціального контролінгу як системи орієнтованої на перспективний (довгостроковий) розвиток підприємства, що дозволило аргументувати доцільність використання бюджетування окремих соціальних програм та соціально відповідальної діяльності загалом, збалансованих показників підсистеми «соціальна відповідальність підприємства», отримання, обробки, передачі, зберігання та відображення інформації для прийняття ефективних управлінських рішень засобами соціального обліку та контролю за доцільністю соціального витрачання.

Доведено, що реалізація видів соціально відповідальної діяльності залежить від понесених витрат, що фокусує увагу на їх джерелах, тому управлінські рішення ґрунтуватимуться на показниках системи соціального бюджетування. У зв'язку із цим, основним завданням соціального контролінгу є визначення того напрямку соціально відповідальної діяльності, який позитивно впливатиме на стратегічний розвиток підприємства, а вибір стратегії базуватиметься на принципі «різні можливості для певних потреб за визначеного обсягу ресурсів». Використання системи контролінгу сприятиме ефективнішому розподілу ресурсів, враховуючи особливості такої діяльності, а також дозволить приймати рішення підрозділам, які безпосередньо пов'язані із зазначеними напрямками діяльності.

Ефективність процесу інтеграція соціальної відповідальності в систему стратегічного управління значно зростає за умови побудови збалансованої системи показників, яка дозволяє інтерпретувати обрану стратегію в конкретні рекомендації за допомогою побудови логічного ланцюжка: «цілі – показники – завдання – ініціативи», що визначає пріоритетність застосування в якості інструментів стратегічної карти (побудова дерева стратегічних цілей соціальної відповідальності підприємства), облікова карти (визначення ключових показників соціальної відповідальності підприємства), карти завдань і дій (огрунтування процесу реалізацій дій: «завдання – стратегічні ініціативи»).

Ключові слова: *соціально відповідальна діяльність, соціальна політика, механізми управління, стратегічне управління, соціальні ресурси, інструменти обліку та контролінгу, облікова політика, нефінансова (соціальна) звітність.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.1. Монографії:

1. Павликівська О.І. Управління соціально відповідальною діяльністю підприємств на основі концепції обліку та контролінгу (теорія, методологія, практика) / О.І. Павликівська. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2018. – 405 с. *(16,19 друк. арк.).*

2. Павликівська О.І. Облік і аудит виробничих витрат в цукровій промисловості / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак. – Тернопіль: ТЗОВ «Видавництво Астон», 2011. – 264 с. *(10,12 друк. арк., особистий внесок автора: 5,06 друк. арк., проаналізовано методичні підходи до обліку та аудиту виробничих витрат).*

3. Павликівська О.І. Облік і оперативний контролінг виробничих запасів у нафтопереробних комплексах / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак. – Тернопіль: ТЗОВ «Видавництво Астон», 2011. – 200 с. *(7,9 друк. арк., особистий внесок автора: 3,95 друк. арк., вдосконалено організаційно-методичні аспекти створення системи оперативного контролінгу в комплексних виробництвах).*

4. Павликівська О.І. Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі: колективна монографія / Р.В. Федорович, Б.А. Оксентюк, О.І. Павликівська та ін.; за заг. ред. проф. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: ТЗОВ «Видавництво Астон», 2012. – 544 с. *(25,9 друк. арк., особистий внесок автора: 0,99 друк. арк., проаналізовано існуючі центри логістики підприємства та удосконалено методи обліку логістичних витрат).*

5. Павликівська О.І. Облік і аналіз в управлінні давальницькою сировиною: теорія та методологія / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр. – Тернопіль :

ТНТУ, 2015. – 200 с. (9,3 друк. арк., особистий внесок автора: 4,65 друк. арк., удосконалено методика та організацію обліку операцій з давальницькою сировиною).

6. Павликівська О.І. Фундаментальні принципи трансформації бухгалтерського обліку в інформаційній системі підприємства: колективна монографія / О.С. Білоус, О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр, Л.І. Марущак, Є.В. Гудь. Тернопіль : ТНТУ, 2015. – 160 с. (7,73 друк. арк., особистий внесок автора: 1,55 друк. арк., розкрито принципи розвитку концепції контролінгу в процесі генерування стратегічної інформації).

1.2. Публікації у наукових фахових виданнях України, у виданнях які включені до міжнародних наукометричних баз даних, та в наукових періодичних виданнях іноземних держав:

7. Павликівська О.І. Аналіз як спеціальний прийом аудиту при дослідженні документів і операцій / О.І. Павликівська, О.П. Завитій // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2003. – Випуск 12. – С. 65-67. (0,2 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., охарактеризовано основні методичні прийоми аналізу господарської діяльності підприємств).

8. Павликівська О.І. Організація аудиту витрат на виробництво в цукровій промисловості / О.І. Павликівська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 4 (26). – С. 197-202. (0,38 друк. арк.).

9. Павликівська О.І. Контролінг – концепція стратегічного управління / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2004. – № 4 (30). – С. 204-209. (0,32 друк. арк., особистий внесок автора: 0,16 друк. арк., розглянуто основні види контролінгу та їх організаційне забезпечення на підприємствах).

10. Павликівська О.І. Природоохоронні витрати в хімічній промисловості / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2005. – Випуск 14. – С. 284-287. (0,33 друк. арк., особистий внесок автора: 0,16 друк. арк., розглянуто теоретичні аспекти природоохоронних витрат та діагностовано принципи їх формування на підприємствах).

11. Павликівська О.І. Розвиток концепції управлінського обліку / О.І. Павликівська // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Випуск 15. – С.293-296. (0,29 друк. арк.).

12. Павликівська О.І. Вдосконалення інформаційних потоків підприємств / О.І. Павликівська, Н.М. Підлужна // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Випуск 16. – С.329-330. (0,17 друк. арк., особистий внесок автора: 0,08 друк. арк., запропоновано принципи удосконалення інформаційного забезпечення системи прийняття управлінських рішень).

13. Павликівська О.І. Формування нової парадигми облікової науки / О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: Видавець Стародубець. – 2006. – № 4 (11). – С.117 – 120. (0,35 друк. арк.).

14. Павликівська О.І. Управлінський облік як основа для прийняття рішень / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Галицький економічний вісник. – 2012. – №6(39). – С.92-98. (0,48 друк. арк., особистий внесок автора: 0,24 друк. арк., діагностовано особливості формування облікової інформації з метою забезпечення системи управління підприємством).

15. Павликівська О.І. Проблеми організації обліково-аналітичної системи відтворювального процесу засобів праці на підприємствах цукрової промисловості / О.І. Павликівська, Н.В. Кравчук // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 3. – С.83-90. (0,46 друк. арк., особистий внесок автора: 0,23 друк. арк., визначено принципи організації обліку засобів праці на підприємствах).

16. Павликівська О.І. Диференціація та інтеграція бухгалтерського обліку як науки: методологічний аспект / О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – № 3 (46). – С. 139-147. (0,67 друк. арк.).

17. ¹Павликівська О.І. Формування категоріального апарату соціально відповідальної діяльності бізнесу / Б.М. Андрушків, О.І. Павликівська, Р.П. Шерстюк // Вісник ЗНУ: Збірник наукових праць. Економічні науки № 4. – Запоріжжя, 2017. – С. 7-17. (0,55 друк. арк., особистий внесок автора: 0,27 друк. арк., запропоновано принципи удосконалення інформаційного забезпечення системи прийняття управлінських рішень) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF), Google Scholar (США))**.

18. *Павликівська О.І. Інтелектуальний потенціал підприємства як інструментарій підвищення конкурентоспроможності підприємства та засіб входження його у європейський економічний простір / Андрушків Б.М., Островська Г.Й., О.І. Павликівська // Держава та регіони: науково-виробничий журнал Серія: економіка та підприємництво / Класичний приватний університет. – № 6 (99). – Запоріжжя, 2017. – С. 38-43. (0,42 друк. арк., особистий внесок автора: 0,14 друк. арк., розкрито проблеми використання інтелектуального потенціалу підприємства як інструментарію підвищення його конкурентоспроможності та засобу входження у Європейський економічний простір.) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Google Scholar (США))**.

19. *Павликівська О.І. Інформаційне забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Випуск 1 (51). – Ужгород, 2018. – С. 243-249. (0,6 друк. арк., особистий внесок автора: 0,3 друк. арк., розкрито проблеми інформаційного забезпечення системи управління соціально відповідальною діяльністю) **(Міжнародна**

¹ Видання одночасно належить до наукових фахових видань України.

представленість та індексація журналу: Index Copernicus (Польща), Research Bib (Японія), Google Scholar(США)).

20. *Павликівська О.І. Концептуальні основи формування інформаційних потоків стратегічного управлінського обліку [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2015. – Вип. 2 (13). – С. 237-244. (0,76 друк. арк., особистий внесок автора: 0,38 друк. арк., розкрито проблеми формування інформаційних потоків) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Info Base Index (Індія), Open Academic Journal Index (Росія), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Cosmos Impact Factor (Німеччина), EBSCO (США), BASE – Bielefeld Academic Search Machine (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), World Cat, Research Bib (Японія), CiteFactor Academic Scientific Journal (США), Global Impact Factor (Australia), Scientific Indexing Services, Google Scholar(США)).**

21. *Павликівська О.І. Методологічні підходи до визначення сутності доходів та витрат / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Бізнес Інформ. – 2016. – № 10. – С. 343-348. (0,58 друк. арк., особистий внесок автора: 0,29 друк. арк., розкрито сутність витрат) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Російський індекс наукового цитування (Росія), Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals (DOAJ) (Швеція), CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo (Німеччина), BASE (Німеччина), OpenAIRE (Європейський Союз), SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія), COPAC Union Catalogue (Велика Британія)).**

22. *Павликівська О.І. Механізми управління соціальними ресурсами підприємств [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2016. — Вип. 2 (15). — С. 139-146. (0,5 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Info Base Index (Індія),**

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України.

Open Academic Journal Index (Росія), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Cosmos Impact Factor (Німеччина), EBSCO (США), BASE – Bielefeld Academic Search Machine (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), World Cat, Research Bib (Японія), CiteFactor Academic Scientific Journal (США), Global Impact Factor (Australia), Scientific Indexing Services, Google Scholar(США)).

23. *Павликівська О.І. Закономірності розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2017. — Вип. 2 (17). — С. 115-125. (0,55 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Info Base Index (Індія), Open Academic Journal Index (Росія), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Cosmos Impact Factor (Німеччина), EBSCO (США), BASE – Bielefeld Academic Search Machine (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), World Cat, Research Bib (Японія), CiteFactor Academic Scientific Journal (США), Global Impact Factor (Australia), Scientific Indexing Services, Google Scholar(США)).**

24. *Павликівська О.І. Основні поняття та принципи організації соціально відповідальної діяльності [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 20. – С. 487-491. (0,43 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus (Польща)).**

25. *Павликівська О.І. Генезис розвитку теорії та практики соціальної відповідальності бізнесу / О.І. Павликівська // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – 2017. – Т. 22, Вип. 8(61). – С. 91-95. (0,67 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Google Scholar (США), Index Copernicus (Польща)).**

26. *Павликівська О.І. Особливості нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності / О.І. Павликівська // Бізнес Інформ. – 2018. – № 1 (480). – С. 296-301. (0,52 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та**

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

індексація журналу: *Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Російський індекс наукового цитування (Росія), Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals (DOAJ) (Швеція), CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo (Німеччина), BASE (Німеччина), OpenAIRE (Європейський Союз), SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія), COPAC Union Catalogue (Велика Британія)).*

27. *Павликівська О.І. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю / О.І. Павликівська // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». – 2018. – № 2 (154). – С. 15-20. (0,73 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу:** *CrossRef, UNIVERSITY OF NEW BRUNSWICK (Канада), GA (Німеччина), EBSCO (США), BASE (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США)).*

28. *Павликівська О.І. Розвиток концепції контролінгу соціально відповідальної діяльності в процесі генерування стратегічної інформації / Б.М. Андрушків, О.І. Павликівська // Вісник ЗНУ: Збірник наукових праць. Економічні науки. – № 1. – Запоріжжя, 2018. – С. 24-33. (0,46 друк. арк., особистий внесок автора: 0,23 друк. арк., розкрито складові концепції соціально відповідальної діяльності). **(Міжнародна представленість та індексація журналу:** *International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF), Google Scholar (США)).*

29. *Павликівська О.І. Особливості інтеграції соціально відповідальної діяльності в систему стратегічного управління підприємством / О.І. Павликівська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – № 2. – Хмельницький, 2018. – С. 135-140. (0,62 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу:** *Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США)).*

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України.

2. Опубліковані праці апробаційного характеру:

30. Павликівська О.І. Контролінг в системі інформатизації управління / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль-Мукачево, 2004. – С. 240-244. (0,27 друк. арк., особистий внесок автора: 0,13 друк. арк., розкрито складові концепції контролінгу).

31. Павликівська О.І. Розвиток екологічного аудиту в Україні / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів. – ПП «Компакт-ЛВ», 2004. – С. 265-267. (0,12 друк. арк., особистий внесок автора: 0,06 друк. арк., розкрито проблеми екологічного аудиту).

32. Павликівська О.І. Методи інноваційного контролінгу / О.І. Павликівська, В.М. Рожелюк // Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні: збірник праць міжнародної науково-практичної конференції, (Харків, 2005 рік). – Харків. – 2005. – С. 87-90. (0,13 друк. арк., особистий внесок автора: 0,07 друк. арк., розкрито принципи інноваційного контролінгу).

33. Павликівська О.І. Проблеми побудови та використання інформаційних систем підприємства / О.І. Павликівська // Теорія і практика економічного аналізу: збірник тез за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль. – 2006. – С. 61-62. (0,09 друк. арк.).

34. Павликівська О.І. Інформаційне забезпечення системи контролінгу / О.І. Павликівська // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2007. – С. 262 – 264. (0,19 друк. арк.).

35. Павликівська О.І. Управлінський облік як інформаційний ресурс в системі прийняття рішень / О.І. Павликівська // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів

доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2008. – С. 242 – 244. (0,14 друк. арк.).

36. Павликівська О.І. Ефективність як елемент прийняття управлінських рішень / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2009. – С. 103-105. (0,19 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., розкрито принципи прийняття управлінських рішень).

37. Павликівська О.І. Моделювання ризиків при прийнятті облікових рішень / О.І. Павликівська, Б.В. Сидяга // Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспект: тези доповідей всеукраїнської наукової конференції (Тернопіль-Буковель, 17-20 вересня 2009 р). – Тернопіль. – С. 36-39. (0,15 друк. арк., особистий внесок автора: 0,07 друк. арк., згруповано ризики процесу прийняття облікових рішень).

38. Павликівська О.І. Моделювання як метод формування облікової інформації / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр // Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: тези доповідей другої міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – С. 112-113. (0,13 друк. арк., особистий внесок автора: 0,06 друк. арк., виділено проблеми моделювання облікової інформації).

39. Павликівська О.І. Моделювання бухгалтерського обліку – концепція реконструкції господарських фактів та процесів / О.І. Павликівська // Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій: матеріали міжнародної науково-технічної конференції присвяченої 50-річчю заснування ТНТУ та 165-річчю з дня народження Івана Пулюя (м. Тернопіль, 19-21 травня 2010 р.) / МОН України, Тернопільський державний технічний університет ім. І Пулюя [та ін]. – Тернопіль. – 2010. – С.529-530. (0,15 друк. арк.).

40. Павликівська О.І. Біхевіористичні аспекти професійного судження бухгалтера в процесі моделювання / О.І. Павликівська // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці: матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород. – 2010 р. – С.214-216. (0,2 друк. арк.).

41. Павликівська О.І. Фактори впливу на побудову облікових моделей / О.І. Павликівська // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк. – 2010 р. – С.433-435. (0,13 друк. арк.).

42. Павликівська О.І. Проблеми організації бухгалтерського обліку в єдиному інформаційному просторі підприємства / О.І. Павликівська // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2011 року). – Тернопіль: ТНТУ, 2011. – С. 39 – 40. (0,1 друк. арк.).

43. Павликівська О.І. Проблеми розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку в постіндустріальному суспільстві / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Сучасні проблеми економіки та менеджменту: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: видавництво Львівської політехніки. – 2011. – С. 482-483. (0,2 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., виділено проблеми бухгалтерського обліку та його складових).

44. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи розвитку теорії бухгалтерського обліку в умовах глобалізації / О.І. Павликівська // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18 квітня 2012 року — Тернопіль: ТНТУ, 2012. — С. 42-44. (0,16 друк. арк.).

45. Павликівська О.І. Моделювання як основоположний принцип системи бухгалтерського обліку / О.І. Павликівська, Н.В. Кравчук // Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції ТНТУ ім. Івана Пулюя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stelmaschuk>.

info/archive-internet-conference/64-conferencia-15-05-2013/770-770.html – Тернопіль:2013р. – С.114-117. (0,14 друк. арк., особистий внесок автора: 0,07 друк. арк., розкрито проблеми моделювання бухгалтерського обліку).

46. Павликівська О.І. Проблеми розвитку бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання / О.І. Павликівська // Розвиток систем фінансово-облікового забезпечення функціонування підприємств та національного господарства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, проведеної на базі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. – Тернопіль: Крок. – 2014. - С. 99-101. (0,13 друк. арк.).

47. Павликівська О.І. Облік як база даних системи управління підприємством / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ТНТУ імені І.Пулюя «Розвиток системи обліково-аналітичного забезпечення функціонування підприємств та національного господарства». - Тернопіль: Тайп. – 26 березня 2015 р. - С.62-64. (0,95 друк. арк., особистий внесок автора: 0,05 друк. арк., виділено особливості облікового забезпечення системи прийняття управлінських рішень).

48. Павликівська О.І. Інформаційний аспект стратегічного управлінського обліку / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак, Н.М. Шостаківська // Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя кафедри обліку та аудиту, (м. Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 р.). – Івано-Франківськ. – 2015.- С.153-154. (0,14 друк. арк., особистий внесок автора: 0,05 друк. арк., розкрито інформаційні особливості управлінського обліку).

49. Павликівська О.І. Проблеми еволюційних процесів організації виробництва, його менеджменту та обліку / О.І. Павликівська, В.В. Ратинський, Н.М. Шостаківська // Ekonomik, manegment, lav: socio-ekonomskas aspects of development. – Roma, Italy. – 2016.- С.268-273. (0,22 друк. арк., особистий внесок автора: 0,08 друк. арк., виділено еволюційні процеси системи менеджменту).

50. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи обліку доходів підприємства / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр, Л.І. Марущак // Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 березня 2016 року). – Львів – 2016.- С. 151-153. (0,17 друк. арк., особистий внесок автора: 0,05 друк. арк., розкрито проблеми методичного забезпечення бухгалтерського обліку).

51. Павликівська О.І. Theory of accounting and analysis of formation of profit / О. І. Pavlykivska, L. I. Marushchak // Розвиток соціально-економічних систем в геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Тернопіль, 11-12 травня 2017 р.). — Т. : ФОП Паляниця В.А., 2017. — С. 39–41. (0,16 друк. арк., особистий внесок автора: 0,08 друк. арк., виділено теоретичні підходи до обліку).

52. Павликівська О.І. Облік соціально відповідальної діяльності: наука чи ремесло? / О.І. Павликівська // Соціально-економічні підсумки 2017 року: реалії та перспективи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 22-23 грудня 2017 р.). – У 2-х частинах. – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2017. – Ч.1. – С.88-91. (0,25 друк. арк.).

53. Павликівська О.І. Механізми управління соціально відповідальною діяльністю підприємств / О.І. Павликівська // Економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22-23 грудня 2017 р.) / ГО «Львівська економічна фундація». У 2-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2017. – Ч. 1. – 180 с. С. 123-127. (0,21 друк. арк.).

54. Павликівська О.І. Проблеми відображення соціально відповідальної діяльності в системі управлінського обліку / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів: Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року). – Ужгород. – 2018.

– С.231-234. (0,2 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., виділено проблеми відображення соціально відповідальної діяльності).

55. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи інформаційного забезпечення системи управління соціально відповідальним підприємством / О.І. Павликівська // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 березня 2018 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ». – 2018. – 116 с. С.96-99. (0,17 друк. арк.).

56. Павликівська О.І. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю / О.І. Павликівська // Інновації: соціально-економічні та безпекові стратегії розвитку: збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ імені Івана Пулюя, академіка НАН України М.Г. Чумаченка, (м. Тернопіль, 23 березня 2018 р.). – Тернопіль: ФОП «Паляниця В.А.». – С. 56-59. (0,19 друк. арк.).

3. Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

57. Павликівська О.І. Аудит витрат на виробництво в цукровій промисловості / О.І. Павликівська // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль. – 2002. – Випуск 3. – С. 89-92. (0,25 друк. арк.).

58. Павликівська О.І. Моделювання інформаційно-облікових потоків у процесі формування собівартості продукції / О.І. Павликівська, В.М. Рожелюк // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: ТДТУ – 2009. – № 3.– С. 144-152. (0,5 друк. арк., особистий внесок автора: 0,25 друк. арк., виділено проблеми моделювання облікової інформації).

59. Павликівська О.І. Бухгалтерський облік на тлі віртуалій / П.Я. Хомин, О.Р. Кіляр, О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. — Тернопіль : ТНТУ, 2017. — Том 52. — № 1. — С. 88-95. (0,7 друк. арк., особистий внесок автора: 0,16 друк. арк., обґрунтовано теоретичні аспекти бухгалтерського обліку як функції управління).

ANNOTATION

Pavlykivska O.I. The Organizational toolkit to ensure management of the socially responsible enterprises activity by means of accounting and controlling – Qualifying scientific work on the manuscript rights.

Thesis for the Doctor of Economic Science academic degree, specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by types of economic activity). – Ternopil Ivan Puluj National Technical University Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2018.

The research is devoted to the exacerbation of theoretical and methodological thesis aimed to solve the scientific-applied problem in relation to the development and methodical providing of the management mechanisms of socially responsible activities, and the formulation of practical recommendations for improving its organizational tools by means of accounting and control.

In the first section ‘Theoretical and methodological aspects of socially responsible activity of enterprises organization as the component of strategic management’ was carried the essential characteristic of the main concepts and principles of organization of socially responsible activity out, the theoretical foundations and conceptual apparatus of socially responsible activity were determined, the genesis of the theory and methodology of social enterprises responsibility was discovered also the principles of strategic management enterprises in the modern conditions of socially responsible development activity are described.

In the research the author offered own understanding of the definition ‘social responsible activity’ as the concept that heeds the specificity of the economic activity and depends on its development level; willing engagements are addressed to implement the important internal and external social projects, the results of which will contribute to the long-term and sustainable development. It is proved that the category of social responsibility is multi-level, and on this base was made its detailing: the basic level (legislative) – an interaction with the state (wages payout and social contributions in time, taxes, high-quality production of goods, etc.); basic (the employees securement with high standards of work and life) – multi-level interaction inside the enterprise (labour protection, professional development, housing

construction, health care, etc.); above-level or higher level – interaction with society (the public projects realization on the territory of attendance).

On the base of the principles functioning studying of social responsible system, was exuded its integrative principle that lies down in the continuity of economic activity implementation on condition its abidance, personals are providing by the confidence in social protection as well as creation the preconditions for state authorities and public organizations in behalf of social programs planning with enterprise participation.

The main categorical apparatus of social responsible activity was developed in scientific research through disclosure its functions, forms and instruments in intercourse. This approach allows improving and strengthening the forms and instruments for the implementation of socially responsible activities in conditions of the stable domination social functions that will trigger the activation of the entity economic function.

As a result of the studying of institutional support for the implementation of the socially responsible activity by enterprise was worked out a special document – a social regulation that circumstance the social actions subordination and their information providing in the incoming and outgoing data context that are transformed into an effective massif from declared social policy priorities to their practical implementation during the course of operative, tactical and strategic stage of management.

In the second section ‘The formation of organizational model of socially responsible activity into the system of enterprise strategic management’ was grounded the mechanisms of management the socially responsible activities as well as organizational forms and technologies of implementation the socially responsible activity are characterized that gave possibility a model of social responsibility integration into the system of the enterprise strategic management.

There was appointed the special document – a strategy of social responsible activity for the purpose to identify the principles, forms of implementation and standards in accordance which the enterprise social policy is carried out, its content includes: a list of the main directions of socially responsible activity, its goals and

principles, as well as the detailing of social tasks. The strategy scheme of socially responsible enterprise activity is elaborated in the dissertation that will support to improve the management system and achievement the competitive advantage in the enterprise.

It was argued that the regularities of modern development the domestic business require an adequate integration of social responsibility into the system of strategic management with a goal of long-term and sustainable development of the enterprise. This permitted to formulate an algorithm consisted from the main stages of the formation and implementation of the strategy and they are compared with socially responsible activities. It was placed the concept of sustainable development in the basis of strategy formation as the priority direction for enterprises development and the national economy in general.

There was proffered in research a model for the integration of socially responsible activities into the system of strategic management of the enterprise, according to which social responsibility is integrated into a continuous series of interconnected types of strategic management activities. According to this approach, social responsibility is embedded in the process of developing and implementing the enterprise strategy through its inherent tools and mechanisms.

The main purpose of the offered algorithm is increasing the integration of social responsibility into the system of strategic management. The developed strategy is a statement of the long-term goals that were set by the enterprise, and for decisions it is responsible to society.

The research focuses on the fact that the important task at the implementation stage of the strategy is the formation and development of human potential, because the governance of the enterprise has to inform employees of a stable perception of strategy as their personal business. It is important to remove the possible resistance from managers due to the changes, and to convince them in the necessity for effective participation in the implementation of the strategy and carrying out the relevant work. On this basis, it was justified imperative, that determines the social orientation of entrepreneurial structures, namely the activity of business entities is carried out not

only with goal of profit (economic component), but also for the welfare of person and society (social component).

The tools for the implementation of socially responsible activities require appropriate providing, which consists from the following elements: regulatory, corporate, informational and methodological supporting. It is proved that the most using instrument for legal regulation of socially responsible activity is an agreement that allows regulating the relations between states authorities, business entities and the enterprise employees for the purpose to realize labor and economic relations.

The fact of the agreement signature on the socio-economic enterprise policy demonstrates the willingness for acceptance the basic principles of social responsibility, which are based on the openness for entrepreneurship under conditions of long-term strategic interests of economic development.

For ensuring the systematic management of economic, social and environmental activities that are aimed to balance the interests of business entities and society, it is necessary, on the one side, to form information about the level of development of social enterprise responsibility in a specific period of time and the effectiveness of managerial activities in this area, and on the other side, clearly understand an eminence of its degree of embedding in the system of strategic management and whether it is necessary to change it in depending on the influence of external and internal factors of environment.

Accordingly to this aim it was put forward methods for evaluation the level of enterprise social responsibility that allows to adapt the model of social responsibility integration into the system of enterprises strategic management with different levels of social responsibility forasmuch the requests of interested parties, the creation of their behavior model, the choice of socially oriented toolkit for sustainable development of the economic structure.

In the third section ‘Characteristics of the managerial mechanisms of enterprises socially responsible activities’ were systematized the social aspects of the enterprises activities and their impact factors on the efficiency of its functioning, as well as expenses were modeled that are connected with socially responsible activities of

industrial enterprises and a methodology for evaluation the level of social responsibility of the industrial enterprise was developed.

It was evaluated the influential factors on social accountable depending on stakeholders through their detailing in kerf of accented groups: social responsibility previously to society, environmental responsibility, honest business practice and socially responsible restructuring, measures were proposed for each of them with the implementation of social responsibility, which were detailed through their mechanisms, as well as, indicators of this activity type were explored (through the formation of the suitable costs), indicating the degree of their impact on the result of the enterprise's business.

The selected factors interaction with an influence on the formation of socially responsible costs allows determining the scale of this activity type, which affects the definition and adjustment of the enterprise goal and tasks in whole and the formation of social resources in particular.

In the fourth section 'Methodological aspects of accounting and control of socially responsible activity on industrial enterprises', modern accounting determinants of socially responsible activity were considered, which made it possible to improve the methodology for the formation and presentation of non-financial (social) reporting, to prioritize the organization of social control.

In the scientific research it has been proved that there is a close connection between socially responsible activities and accounting because the accountant has general responsibility for the faithfulness, evaluation and disclosure of information, including information that is related to social problems. Qua this type of activity is based on self-regulation (formalization is lacked due to a paucity of normative base), the reflection of the social activity indicators in the accounting depends upon the accountant subjective opinion and, accordingly, the latest carries the responsibility for this process. So, accounting plays one of the most important roles in the governing system of socially responsible activities.

In the research was determined that for adoption effective and well-timed management decisions that regarding to socially responsible activities are necessary to provide the company management with a high-quality and reliable information, but

practically, it is impossible to implement without involving the accounting and control system. The methodological and organizational approaches to the form of the accounting the socially responsible activity and functional improvement of information management support in the implementation of the enterprise social strategy are researched in the work.

There was determined a necessity of changes in the company accounting policy, defined by the strategic direction of sustainable development. With this goal, the integrative role of the accounting policy of a socially responsible enterprise has been substantiated with aim to authenticate reliably the objects of social accounting from the standpoint of versatile information projections, taking into account financial, managerial, tax and socially responsible policies that will promote the effective implementation of accounting and control functions in the management system.

The wide ideas spreading of enterprise sustainable development requires optimization of the functional links of the management system and accounting of enterprise socially responsible activity as one of its main functions through the formation of social reporting that combines the interaction of the enterprise, state and society. With this goal the methodology of the formation and extension the open social reporting by means of communications was developed, that will allow to identify the causal link between the rendering of this reporting type and the growth of the enterprise attractiveness for consumers and, as result, the growth of profitability and of its strategic goals achievement.

The work was proposed to model the analytical information regarding socially responsible activities within the limits of existing accounting records using sub-accounts of the second order, which will allow for greater transparency and reliability of the accounting information. Analytical structuring of information by opening a special account 905 'Cost of realized social program', that will integrate socially responsible expenditures, carrying out by enterprises for each program in particular, and account 128 'Social reputation of the enterprise' and summarizing the mentioned information in the financial position statement and cumulative income (forms 1 and 2) will help to accumulate the most important mass of social information for making managerial decisions.

The research work is focusing on the functions of socially responsible activity control, also there was highlighted and described the main ones: protective – saving of licenses for different types of activity, formation of positive influence on society; diagnostic – research of management structure, increase of efficiency of socially responsible activity by evaluation of used resources, processes and their influence on the result of activity; stimulating – grounding development possibilities and activity expansion; prognosis – improvement the social risk management processes, adaptation and prediction of changes and conditions of operation; communication – deepening of relations with the interested parties. This permitted to submit the author understanding of the concept ‘control of socially responsible activities’ as a management function of the enterprise socially responsible activities that consists in abidance the norms of the current normative and legal supporting and the reflection reasonableness of the essential aspects of social activity in the accounting documents.

The fifth chapter ‘Development possibilities of the controlling socially responsible activity concept in the process of generating strategic information’ generalizes the theoretical and methodological approaches of social control as the basis of socially responsible activity management in industrial enterprises, the budget formation principles for socially responsible enterprises are proposed, as well as the reflection model of business social responsibility is developed in the system of balanced indicators.

There was proved in the scientific work that at the process of working out the management system of socially responsible activities the key role must be spared to the quality of the received information, the speed of its formation and transmission, whereas it is the basis for decision-making. Information in the social control system has cyclical characteristic and the main source of it is accounting and information support in the form of accounting documents.

Considering the modern approach to the definition treatment ‘controlling in socially responsible activity’, there was actualized its essential interpretation, that accounts the domination of its integration-coordinating function by preparing and presenting the necessary management information regarding to socially responsible

processes at the enterprise, orientation of management for making social decisions and necessary socially responsible actions.

In the process of the investigation, considerable attention was paid to the theoretical and methodological approach to the grounding of social control mechanisms as a system oriented to the promising (long-term) development of the enterprise, which allowed to argued advisability in budgeting usage of individual social programs and socially responsible activity in general, the subsystem balanced indicators ‘corporate social responsibility’, receiving, processing, transmitting, storing and information displaying for effective decision making by social control and accounting for the social spending appropriateness.

Also there was proved that realization of socially responsible activity types depends on the attributed expenses, which focuses attention on their sources; therefore the administrative decisions will be based on the indicators of the social budgeting system. Thereby the main task of social control is to determine the direction of socially responsible activity, which will positively influence on the enterprise strategic development, and the choice of strategy will be based on the principle of ‘different opportunities for defined needs at the certain amount of resources’. Using of the controlling system will contribute to a more efficient dispensation of resources, taking into account the peculiarities of such activities, also will allow decisions making by departments that are directly related to these activity directions.

The effectiveness of integrating process of social responsibility into the strategic management system increases significantly with the establishment of a balanced system of indicators that allows interpreting the elect strategy into specific recommendations through logically constructed actions: ‘goals – indicators – tasks – initiatives’, which determines the priority of application as strategic instruments maps (building the tree strategic goals of the enterprise social responsibility), an accounting card (definition of key indicators of enterprise social responsibility), tasks and actions cards (the process grounding of implementation actions: ‘tasks – strategic initiatives’).

Keywords: socially responsible activity, social policy, sustainable development, managerial mechanisms, strategic management, social resources, accounting and controlling instruments, accounting policy, non-financial (social) reporting.

LIST OF PUBLICATIONS ON THE THESIS TOPIC

1. Scientific works, covering the main results of the thesis research

1.1. Monographs

1. Pavlykivska, O.I. (2017) *Upravlinnia sotsialno vidpovidalnoiu diialnistiu pidpryiemstv na osnovi kontseptsii obliku ta kontrolinhu (teoriia, metodolohiia, praktyka)* [Management by socially responsible activity of enterprises based on the accounting and controlling concept (theory, methodology, practice)]. Ternopil: FOP Palianytsia V.A. (in Ukrainian). (16,19 conventional printed sheets).
2. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2011) *Oblik i audyt vyrobnychkh vytrat v tsukrovii promyslovosti* [Accounting and audit of production costs in the sugar industry]. Ternopil: TzOV «Vydavnytstvo Aston». (in Ukrainian). (10,12 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 5,06 conventional printed sheets; methodological approaches to accounting and audit of production costs are analyzed).
3. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2011) *Oblik i operatyvnyi kontrolinh vyrobnychkh zapasiv u naftopererobnykh kompleksakh* [Accounting and operational controlling for inventories in oil-refinery complexes]. Ternopil: TzOV «Vydavnytstvo Aston». (in Ukrainian). (7,9 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 3,95 conventional printed sheets; organizational and methodical aspects of creation system of operative controlling in complex manufactures are improved).
4. Pavlykivska, O.I., Fedorovych, R.V., Oksentiuk, B.A., ta in. za zah. red. prof. R.V. Fedorovycha (2012) *Marketynhovi tekhnolohii pidpryiemstv v suchasnomu naukovo-tekhnichnomu seredovysshchi: kolektyvna monohrafiia* [The enterprises marketing technologies in the modern scientific-technical environment: collective monograph]. Ternopil: TzOV «Vydavnytstvo Aston». (in Ukrainian). (25,9 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,99 conventional printed sheets; analyzed the existing centers of logistics the enterprise and improved methods of logistics costs accounting).
5. Pavlykivska, O.I., Kiliar, O.R. (2015) *Oblik i analiz v upravlinni davalnytskoiu syrovynoiu: teoriia ta metodolohiia* [Accounting and analysis in the management by supplied raw materials: theory and methodology]. Ternopil : TNTU.

(in Ukrainian). (9,3 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 4,65 conventional printed sheets; the methodology and organization of accounting for operations with tolling raw materials has been improved).

6. Pavlykivska, O.I., Bilous, O.S., Kiliar, O.R., Marushchak, L.I., Hud, Ye.V. (2015) *Fundamentalni pryntsypy transformatsii bukhhalterskoho obliku v informatsiinii systemi pidpriemstva: kolektyvna monohrafiia* [Fundamental principles of accounting transformation in the enterprise information system]. Ternopil : TNTU. (in Ukrainian). (7,73 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 1,55 conventional printed sheets; the principles of the concept of controlling in the process of generation of strategic information are revealed).

1.2. Articles in scientific professional publications of Ukraine, in publications included in the international scientometric databases and scientific journals of foreign countries

7. Pavlykivska, O.I., Zavytii, O.P. (2003) Analiz yak spetsialnyi pryiom audytu pry doslidzhenni dokumentiv i operatsii [Analysis as a special method of audit in the investigation of documents and operations]. Naukovi zapysky. Zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu [Proceedings. Collection of scientific works of the Department of Economic Analysis], vol. 12, pp. 65-67. (0,2 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,1 conventional printed sheets; the main methodical methods of analysis on economic activity of enterprises are described).

8. Pavlykivska, O.I. (2003) Orhanizatsiia audytu vytrat na vyrobnytstvo v tsukrovii promyslovosti [Organization the audit of costs for production in the sugar industry]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu [Bulletin of Zhytomyr State Technological University], vol. 4, no. 26, pp. 197-202. (0,38 conventional printed sheets).

9. Pavlykivska, O.I., Papinko, V.Z. (2004) Kontroliinh – kontseptsiiia stratehichnoho upravlinnia [Controlling – the concept of strategic management]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu [Bulletin of Zhytomyr State Technological University], vol. 4, no. 30, pp. 204-209. (0,32

conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,16 conventional printed sheets; the main types of controlling and their organizational support at the enterprises are considered).

10. Pavlykivska, O.I., Papinko, V.Z. (2005) Pryrodookhoronni vytraty v khimichnii promyslovosti [Nature conservation outgoings in chemical industry]. Naukovi zapysky. Zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu [Proceedings. Collection of scientific works of the Department of Economic Analysis], vol. 14, pp.284-287. *(0,33 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,16 conventional printed sheets; theoretical aspects of environmental expenses are considered and the principles of their formation at enterprises are diagnosed).*

11. Pavlykivska, O.I. (2006) Rozvytok kontseptsii upravlinskoho obliku / O.I. Pavlykivska [Development of the managerial accounting concept]. Naukovi zapysky. Zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu [Proceedings. Collection of scientific works of the Department of Economic Analysis], vol. 15, pp.293-296. *(0,29 conventional printed sheets).*

12. Pavlykivska, O.I., Pidluzhna, N.M. (2006) Vdoskonalennia informatsiinykh potokiv pidpriemstv [Improvement of information flows on enterprises]. Naukovi zapysky. Zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu [Proceedings. Collection of scientific works of the Department of Economic Analysis], vol. 16, pp. 329-330. *(0,17 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,08 conventional printed sheets; the principles on improving information provision of the system on making management decisions are offered).*

13. Pavlykivska, O.I. (2006) Formuvannia novoi paradyhmy oblikovoi nauky [The new paradigm formation of accounting science]. Halytskyi ekonomichnyi visnyk [The Galician Economic Herald], vol. 4, no. 11, pp.117 – 120. *(0,35 conventional printed sheets).*

14. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2012) Upravlinskyi oblik yak osnova dlia pryiniattia rishen [Managerial accounting as the basis for decision making]. Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Herald], vol. 6, no. 39,

pp.92-98. *(0,48 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,24 conventional printed sheets; the peculiarities on the formation of accounting information in order to provide enterprise management system were diagnosed).*

15. Pavlykivska, O.I., Kravchuk, N.V. (2013) Problemy orhanizatsii oblikovo-analitychnoi systemy vidtvoriuvalnoho protsesu zasobiv pratsi na pidpryiemstvakh tsukrovoi promyslovosti [Problems of organization the accounting and analytical system of reproduction process of means of labor on enterprises of the sugar industry]. Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Herald], vol. 3. pp. 83-90. *(0,46 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,23 conventional printed sheets; the principles on organization of accounting means of work at enterprises are determined).*

16. Pavlykivska, O.I. Dyferentsiatsiia ta intehratsiia bukhhalterskoho obliku yak nauky: metodolohichni aspekt [Differentiation and integration of accounting as a science: methodological aspect]. Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Herald], 139-147. *(0,67 conventional printed sheets).*

17. *Pavlykivska, O.I., Andrushkiv, B.M., Sherstiuk, R.P. (2017) Formuvannia katehorialnoho aparatu sotsialno vidpovidalnoi diialnosti biznesu [Formation of categorical organ by socially responsible business activity]. Visnyk Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky [Bulletin of the Zaporizhzhya National University], vol. 4, pp. 7-17. *(0,55 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,27 conventional printed sheets; the principles of improving information provision on the system of making management decisions are offered). (International representation and journal index: International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF), Google Scholar (CIIA)).*

18. *Pavlykivska, O.I., Andrushkiv, B.M., Ostrovska, H.Y (2017) Intelktualnyi potentsial pidpryiemstva yak instrumentarii pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpryiemstva ta zasib vkhodzhennia yoho u yevropeiskyi ekonomichnyi prostir [The enterprise intellectual potential as a tool for increasing the competitiveness of the enterprise and the remedy of its integration into the European economic space]. Derzhava ta rehiony: naukovo-vyrobnychi zhurnal Serii:

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

ekonomika ta pidpriemnytstvo / Klasychnyi pryvatnyi universytet [State and Regions: Scientific and Production Magazine Series: Economics and Entrepreneurship], vol. 6, no. 99, pp.38-43. (0,42 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,14 conventional printed sheets; the problems of using the intellectual potential on the enterprise as tools for increasing its competitiveness and means joining the European Economic Space). (**International representation and journal index: Google Scholar (CША)**).

19. *Pavlykivska, O.I., Kiliar, O.R. (2018) Informatsiine zabezpechennia upravlinnia sotsialno vidpovidalnoiu diialnistiu pidpriemstv [Information providing for management of socially responsible activity on enterprises] Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Ekonomika» [Scientific herald of Uzhgorod University. Economics series], vol. 1, no. 51, pp. 243-249. (0,6 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,3 conventional printed sheets; the problems of information provision of the system of management of socially responsible activity are solved). (**International representation and journal index: Index Copernicus (Польща), Research Bib (Японія), Google Scholar(США)**).

20. *Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2015) Kontseptualni osnovy formuvannia informatsiinykh potokiv stratehichnoho upravlinskoho obliku [Conceptual bases of information flows formation in strategic management accounting] Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava [Socio-Ekonomik problem and the state]. (electronic journal) [Socio-economic problems and the state], vol. 2, no. 13, pp. 237-244. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2015/15mlasuo.pdf>. *Info Base Index (Індія), Open Academic Journal Index (Росія), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Cosmos Impact Factor (Німеччина), EBSCO (США), BASE (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), World Cat, Research Bib (Японія), CiteFactor Academic Scientific Journal (США), Global Impact Factor (Australia), Scientific Indexing Services, Google Scholar(США)*.

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

21. *Pavlykivska, O.I., L.I. Marushchak, (2016) Metodolohichni pidkhody do vyznachennia sutnosti dokhodiv ta vytrat [Methodological approaches to the definition of the income and expenditure nature]. *Biznes Inform* [Business Inform], vol. 10, pp. 343-348. (0,58 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,29 conventional printed sheets; the essence of expenses is disclosed). (**International representation and journal index:** *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Research Papers in Economics* (США), *Російський індекс наукового цитування* (Росія), *Index Copernicus* (Польща), *Directory of Open Access Journals (DOAJ)* (Швеція), *CiteFactor* (США), *Academic Journals Database* (Швейцарія), *Scientific Indexing Services*, *Advanced Science Index*, *Open Academic Journals Index*, *GetInfo* (Німеччина), *BASE* (Німеччина), *OpenAIRE* (Європейський Союз), *SUNCAT Union Catalogue* (Велика Британія), *COPAC Union Catalogue* (Велика Британія)).

22. *Pavlykivska, O.I. (2016) Mekhanizmy upravlinnia sotsialnymy resursamy pidpriemstv [Mechanisms of management by enterprises social resources] *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-Ekonomik problem and the state]. (electronic journal), vol. 2, no. 15, pp. 139-146. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/index.php/uk/archive/18/541-2016-10-21-09-22-53>. (0,5 conventional printed sheets). (**International representation and journal index:** *Info Base Index* (Індія), *Open Academic Journal Index* (Росія), *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Cosmos Impact Factor* (Німеччина), *EBSCO* (США), *BASE – Bielefeld Academic Search Machine* (Німеччина), *Index Copernicus* (Польща), *Російський індекс наукового цитування* (РИНЦ), *World Cat*, *Research Bib* (Японія), *CiteFactor Academic Scientific Journal* (США), *Global Impact Factor* (Австралія), *Scientific Indexing Services*, *Google Scholar* (США)).

23. *Pavlykivska, O.I. Zakonomirnosti rozvytku ta realizatsii kontseptsii sotsialnoi vidpovidalnosti [Patterns of development and implementation of the social responsibility concept] *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-Ekonomik problem and the state]. (electronic journal), vol. 2, no. 17, pp. 115-125. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2017/17poiksv.pdf>. (0,55 conventional

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

printed sheets). (**International representation and journal index:** *Info Base Index* (Індія), *Open Academic Journal Index* (Росія), *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Cosmos Impact Factor* (Німеччина), *EBSCO* (США), *BASE – Bielefeld Academic Search Machine* (Німеччина), *Index Copernicus* (Польща), *Російський індекс наукового цитування* (РИНЦ), *World Cat*, *Research Bib* (Японія), *CiteFactor Academic Scientific Journal* (США), *Global Impact Factor* (Australia), *Scientific Indexing Services*, *Google Scholar*(США)).

24. *Pavlykivska, O.I. (2017) *Osnovni poniattia ta pryntsypy orhanizatsii sotsialno vidpovidalnoi diialnosti* [Basic concepts and principles of organization for socially responsible activity] *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and National Problems of Economy].(electronic journal), vol. 20, pp. 487-491. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/100.pdf>. (0,43 conventional printed sheets). (**International representation and journal index:** *Index Copernicus* (Польща)).

25. *Pavlykivska, O.I. (2017) *Henezys rozvytku teorii ta praktyky sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu* [The development of theory and practice genesis of social responsibility]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova* [Bulletin of the Odessa National University named after I.I. Mechnikov], vol. 8, no.61, pp. 91-95. (0,67 conventional printed sheets). (**International representation and journal index:** *Google Scholar* (США), *Index Copernicus* (Польща)).

26. *Pavlykivska, O.I. (2018) *Osoblyvosti normatyvno-pravovoho zabezpechennia sotsialno vidpovidalnoi diialnosti* [The normative-legal support features of socially responsible activity]. *Biznes Inform* [Business Inform], vol. 1, no.480, pp. 296-301. (0,52 conventional printed sheets). (**International representation and journal index:** *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Research Papers in Economics* (США), *Російський індекс наукового цитування* (Росія), *Index Copernicus* (Польща), *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) (Швеція), *CiteFactor* (США), *Academic Journals Database* (Швейцарія), *Scientific Indexing Services*, *Advanced Science Index*, *Open Academic Journals Index*, *GetInfo*

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

(Німеччина), BASE (Німеччина), OpenAIRE (Європейський Союз), SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія), COPAC Union Catalogue (Велика Британія)).

27. *Pavlykivska, O.I. (2018) Obgruntuvannia mekhanizmiv upravlinnia sotsialno vidpovidalnoiu diialnistiu [The reasoning of management mechanisms for socially responsible activity]. Analitychno-informatsiinyi zhurnal «Skhid», [Analytical and Information Magazine "East"]. vol. 2. pp. 62-68. (0,73 conventional printed sheets). (**International representation and journal index: CrossRef, UNIVERSITY OF NEW BRUNSWICK (Канада), GA (Німеччина), EBSKO (США), BASE (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США)**)).

28. *Pavlykivska, O.I., Andrushkiv, B.M. (2018) Rozvytok kontseptsii kontrolinhu sotsialno vidpovidalnoi diialnosti v protsesi heneruvannia stratehichnoi informatsii [The concept development of controlling socially responsible activity in the process of generating strategic information]. Visnyk ZNU: Zbirnyk naukovykh prats. Ekonomichni nauky, [Bulletin of the Zaporizhzhya National University], vol.1, pp. 24-33. (0,46 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,23 conventional printed sheets; the components of the concept on socially responsible activity are revealed). (**International representation and journal index: International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF), Google Scholar (США)**)).

29. *Pavlykivska, O.I. Osoblyvosti intehratsiyi sotsialno vidpovidalnoyi diyalnosti v systemu stratehichnoho upravlinnya pidpryyemstvom [Features of integration on socially responsible activity in the system of strategic management of the enterprise]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. [Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences] (0,62 conventional printed sheets). (**International representation and journal index: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США)**)).

2. The published researches of validation nature

30. Pavlykivska, O.I., Papinko, V.Z. (2004) *Kontrolinh v systemi informatyzatsii upravlinnia* [Controlling in the information management system].

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

Proceedings of the *Udoskonalennia systemy obliku, analizu ta audytu yak skladovoi informatyzatsii suspilstva. (Ukraina, Ternopil–Mukachevo, 2004)*. Ternopil–Mukachevo, pp. 240-244. (0,27 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,13 conventional printed sheets; the components of Controlling Concept are revealed).

31. Pavlykivska, O.I., Papinko, V.Z. (2004) *Rozvytok ekolohichnoho audytu v Ukraini* [Development of environmental audit in Ukraine]. Proceedings of the *Oblik, analiz i audyt u suchasnomu biznes. (Ukraina, Lviv, 2004)*, Lviv: PP «Kompakt-LV», pp. 265-267. (0,12 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,06 conventional printed sheets; the problems of ecological audit are revealed).

32. Pavlykivska, O.I., Rozheliuk, V.M. (2005) *Metody innovatsiinoho kontrolinhu* [Methods of innovation controlling]. Proceedings of the *Ekonomichni problemy innovatsiino-strukturnykh peretvoren v Ukraini, (Ukraina, Kharkiv, 2005)*, Kharkiv, pp. 87-90. (0,13 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,07 conventional printed sheets; the components of the concept on socially responsible activity are revealed).

33. Pavlykivska, O.I. (2006) *Problemy pobudovy ta vykorystannia informatsiinykh system pidpriemstva* [Problems of construction and using the enterprise information systems]. Proceedings of the *Teoriia i praktyka ekonomichnoho analizu (Ukraina, Ternopil, 2006)*, Ternopil, pp. 61-62. (0,09 conventional printed sheets).

34. Pavlykivska, O.I. (2007) *Informatsiine zabezpechennia systemy kontrolinhu* [Information providing provision of the controlling system]. Proceedings of the *Sotsialno-ekonomichni ta kulturni otsinky i prohnozy na rubezhi dvokh tysiacholit (Ukraina, Ternopil, 2007)*, Ternopil, pp. 262 – 264. (0,19 conventional printed sheets).

35. Pavlykivska, O.I. (2008) *Upravlinskyi oblik yak informatsiinyi resurs v systemi pryiniattia rishen* [Management accounting as an information resource in the decision-making system]. Proceedings of the *Sotsialno-ekonomichni ta kulturni otsinky i prohnozy na rubezhi dvokh tysiacholit (Ukraina, Ternopil, 2008)*, Ternopil, pp. 242 – 244. (0,14 conventional printed sheets).

36. Pavlykivska, O.I., Kiliar, O.R. (2009) *Efektivnist yak element pryiniattia upravlinskykh rishen* [Effectiveness as an element of making managerial decisions]. Proceedings of the *Sotsialno-ekonomichni ta kulturni otsinky i prohnozy na rubezhi dvokh tysiacholit* (Ukraina, Ternopil, 2009), Ternopil, pp. 103 – 105. (0,19 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,1 conventional printed sheets; principles of making managerial decisions are disclosed).

37. Pavlykivska, O.I., Sydiaha, B.V. (2009) *Modeliuvannia ryzykiv pry pryiniatti oblikovykh rishen* [The risks modeling in accounting decision making]. Proceedings of the *Ekonomichni ryzyky: finansovo-oblikovo-analittychnyi aspekt* (Ukraina, Ternopil-Bukovel, September 17-20, 2009), Ternopil. pp. 36-39. (0,15 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,07 conventional printed sheets; grouped risks of the process of making accounting decisions).

38. Pavlykivska O.I., Kiliar O.R. (2009) *Modeliuvannia yak metod formuvannia oblikovoi informatsii* [Modeling as the method of accounting information shaping]. Proceedings of the *Oblikovo-analitychne zabezpechennia systemy menedzhmentu pidpriemstva* (Ukraina, Lviv, 2009), Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik», pp. 112-113. (0,13 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,06 conventional printed sheets; the problems of simulation on accounting information are highlighted).

39. Pavlykivska O.I. (2010) *Modeliuvannia bukhhalterskoho obliku – kontseptsiiia rekonstruktsii hospodarskykh faktiv ta protsesiv* [Modeling of accounting – the concept of reconstruction the economic facts and processes]. Proceedings of the *Fundamentalni ta prykladni problemy suchasnykh tekhnolohii* (Ukraina, Ternopil, May 19-21, 2010), Ternopil, pp. 529-530. (0,15 conventional printed sheets).

40. Pavlykivska O.I. (2010) *Bikhevioryctychni aspekty profesiinoho sudzhennia bukhhaltera v protsesi modeliuvannia* [Behavioral aspects of the professional judgment of the accountant in the process of modeling]. Proceedings of the *Udoskonalennia obliku, analizu, audytu i zvitnosti u suchasnykh umovakh hlobalizatsii nykh protsesiv u svitovii ekonomitsi* (Ukraina, Uzhhorod, 2010), Uzhhorod, pp.214-216.

41. Pavlykivska O.I. (2010) *Faktory vplyvu na pobudovu oblikovykh modelei* [Influencing factors for the construction of accounting models]. Proceedings of the *Perspektyvy rozvytku ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka (Ukraina, Lutsk. – 2010)*, Lutsk, pp.433-435. (0,13 conventional printed sheets).

42. Pavlykivska O.I. (2011) *Problemy orhanizatsii bukhhalterskoho obliku v yedynomu informatsiinomu prostori pidpryiemstva* [Problems of accounting organization in a single information space of the enterprise]. Proceedings of the *Teoretychni ta prykladni aspekty rozvytku ekonomiky (Ukraina, Ternopil, May 18, 2011)*, Ternopil: TNTU, pp. 39 – 40. (0,1 conventional printed sheets).

43. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2011) *Problemy rozvytku teorii ta praktyky bukhhalterskoho obliku v postindustrialnomu suspilstvi* [Problems of development of the theory and practice for accounting in the post-industrial society]. Proceedings of the *Suchasni problemy ekonomiky ta menedzhmentu (Ukraina, Lviv, 2011)*, Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, pp. 482-483. (0,2 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,1 conventional printed sheets; the problems of accounting and its components are highlighted).

44. Pavlykivska, O.I. (2012) *Problemy ta perspektyvy rozvytku teorii bukhhalterskoho obliku v umovakh hlobalizatsii* [Problems and perspectives in the theory development of accounting at the conditions of globalization]. Proceedings of the *Teoretychni ta prykladni aspekty rozvytku ekonomiky (Ukraina, Ternopil, April 18, 2012)*, Ternopil: TNTU, pp. 42-44. (0,16 conventional printed sheets).

45. Pavlykivska, O.I., Kravchuk, N.V. (2013) *Modeliuvannia yak osnovopolozhnyi pryntsyp systemy bukhhalterskoho obliku* [Modeling as the fundamental principle of the accounting system]. Proceedings of the *Suchasni tendentsii ta zakonmirnosti rozvytku bukhhalterskoho obliku y finansiv (Ukraina, Ternopil, 2013)*, Ternopil: TNTU, pp. 114-117. (0,14 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,07 conventional printed sheets; problems of modeling of accounting are revealed).

46. Pavlykivska, O.I. (2014) *Problemy rozvytku bukhhalterskoho obliku v suchasnykh umovakh hospodariuvannia* [Problems of accounting development in the modern economic conditions]. Proceedings of the *Rozvytok system finansovo-*

oblikovoho zabezpechennia funktsionuvannia pidpriemstv ta natsionalnoho hospodarstva (Ukraina, Ternopil, 2014), Ternopil: Krok, pp. 99-101. (0,13 conventional printed sheets).

47. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2015) *Oblik yak baza danykh systemy upravlinnia pidpriemstvom* [Accounting as a database of enterprise management systems]. Proceedings of the *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii TNTU imeni. I.Puliuia (Ukraina, Ternopil, 2014), Ternopil: Taip. pp.62-64. (0,95 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,05 conventional printed sheets; the peculiarities of the accounting system for making managerial decisions are highlighted).*

48. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I., Shostakivska, N.M. (2015) *Informatsiyni aspekt stratehichnoho upravlinskoho obliku* [Informative aspect of strategic management accounting]. Proceedings of the *Suchasnyi stan, aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, kontroliu ta analizu (Ukraina, Ivano-Frankivsk, Oktovber 16-17, 2015), Ivano-Frankivsk. pp. 153-154. (0,14 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,05 conventional printed sheets; the information features of managerial accounting are disclosed).*

49. Pavlykivska, O.I., Ratynskiy, V.V., Shostakivska, N.M. (2016) *Problemy evoliutsiinykh protsesiv orhanizatsii vyrobnytstva, yoho menedzhmentu ta obliku* [The evolutionary processes problems of production organization, its management and accounting]. Proceedings of the *Ekonomik, manegment, lav: socio-ekonomskas aspects of development (Italy, Roma, 2016), Roma, pp.268-273. (0,22 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,08 conventional printed sheets; the evolutionary processes of the management system are highlighted).*

50. Pavlykivska, O.I., Kiliar, O.R., Marushchak, L.I. (2016) *Problemy ta perspektyvy obliku dokhodiv pidpriemstva* [Problems and perspectives of enterprise income accounting]. Proceedings of the *Hlobalizatsiini protsesy v rozvytku natsionalnykh ekonomik (Lviv, March 31, 2016), Lviv, pp. 151-153. (0,17 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,05 conventional printed sheets; the problems of methodological provision of accounting are disclosed).*

51. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2017) *Teoriia obliku ta analizu formuvannia dokhodiv* [Theory of accounting and analysis of formation of profit] Proceedings of the *Rozvytok sotsialno-ekonomichnykh system v heoekonomichnomu prostori: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia obliku ta opodatkuvannia (Ukraina, Ternopil, May 11-12, 2017)*, T. : FOP Palianytsia V.A., pp. 39–41. (0,16 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,08 conventional printed sheets; theoretical approaches to accounting are highlighted).

52. Pavlykivska O.I. (2017) *Oblik sotsialno vidpovidalnoi diialnosti: nauka chy remeslo?* [Accounting for socially responsible activities: science or crafts?]. Proceedings of the *Sotsialno-ekonomichni pidsumky 2017 roku: realii ta perspektyvy (Ukraina, Kyiv, Desember 22-23, 2017)*, K.: Analitychnyi tsentr «Nova ekonomika», pp.88-91. (0,25 conventional printed sheets.).

53. Pavlykivska O.I. (2017) *Mekhanizmy upravlinnia sotsialno vidpovidalnoiu diialnistiu pidpriemstv* [The managerial mechanisms of socially responsible activity of enterprises]. Proceedings of the *Ekonomichnyi potentsial staloho rozvytku krainy (Ukraina, Lviv, Desember 22-23, 2017)*, Lviv: LEF, pp. 123-127. (0,21 conventional printed sheets.).

54. Pavlykivska, O.I., Marushchak, L.I. (2018) *Problemy vidobrazhennia sotsialno vidpovidalnoi diialnosti v systemi upravlinskoho obliku* [The reflection problems of socially responsible activity in the system of managerial accounting]. Proceedings of the *Ekonomichni, politychni ta kulturolohichni aspekty yevropeiskoi intehratsii Ukrainy v umovakh novykh hlobalizatsiinykh vyklykiv (Ukraina, Uzhhorod, April 16-17, 2018)*, Uzhhorod. pp. 85-94. (0,2 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,1 conventional printed sheets; the problems of display on socially responsible activity is highlighted).

55. Pavlykivska, O.I. (2018) *Problemy ta perspektyvy informatsiinoho zabezpechennia systemy upravlinnia sotsialno vidpovidalnym pidpriemstvom* [Problems and prospects of information providing the management system of a socially responsible enterprise]. Proceedings of the *Suchasni tendentsii v ekonomitsi ta upravlinni: zbirnyk materialiv (Ukraina, Zaporizhzhia, March 17, 2018)*, Zaporizhzhia: HO «SIEU», pp .96-99. (0,17 conventional printed sheets.).

56. Pavlykivska, O.I. (2018) *Obgruntuvannia mekhanizmiv upravlinnia sotsialno vidpovidalnoiu diialnistiu* [Reasoning of the managerial mechanisms for social responsible activity]. Proceedings of the *Innovatsii: sotsialno-ekonomichni ta bez pekovi stratehii rozvytku (Ukraina, Ternopil, March 23, 2018)*, Ternopil: FOP «Palianytsia V.A.», pp. 56-59. (0,19 conventional printed sheets.).

3. Other publications that complement coverage of the thesis results

57. Pavlykivska, O.I. (2002) *Audyt vytrat na vyrobnytstvo v tsukrovii promyslovosti* [Audit of production costs in the sugar industry]. *Visnyk Ternopilskoi akademii narodnoho hospodarstva*. [Bulletin of the Ternopil Academy of National Economy], vol. 3. pp. 89-92. (0,25 conventional printed sheets.).

58. Pavlykivska O.I., Rozheliuk V.M. (2009) *Modeliuvannia informatsiino-oblikovykh potokiv u protsesi formuvannia sobivartosti produktsii* [The information and accounting flows modeling in the process of forming the production cost]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk* [Galician Economic Herald]. vol. 3. pp. 144-152. (0,5 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,25 conventional printed sheets; the problems on simulation of accounting information are highlighted).

59. Pavlykivska, O.I., Khomyn, P.Ya., Kiliar, O.R., (2017) *Bukhhalterskyi oblik na tli virtualii* [Accounting at the background of virtualization]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk* [Galician Economic Herald], vol.1. no. 1. pp. 88-95. (0,7 conventional printed sheets. Personal contribution of the author is 0,16 conventional printed sheets; the theoretical aspects of accounting as a management function are substantiated).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	48
ВСТУП.....	49
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВОЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	62
1.1. Сутнісна характеристика основних понять та принципів організації соціально відповідальної діяльності.....	62
1.2. Генезис розвитку теорії та методології соціальної відповідальності підприємства.....	77
1.3. Стратегічне управління підприємствами в сучасних умовах розвитку соціально відповідального підприємництва.....	92
Висновки до розділу 1.....	106
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	109
2.1. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю.....	109
2.2. Організаційні форми та технології реалізації соціально відповідальної діяльності.....	125
2.3. Модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством.....	134
Висновки до розділу 2.....	163
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ.....	166
3.1. Соціальні аспекти діяльності підприємств та фактори їх впливу на ефективність його функціонування.....	166
3.2. Моделювання витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств.....	174

3.3. Методика оцінки рівня соціальної відповідальності промислового підприємства.....	191
Висновки до розділу 3.....	202
РОЗДІЛ 4. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	205
4.1. Сучасні облікові детермінанти соціально відповідальної діяльності.....	205
4.2. Моделювання обліку як метод реконструкції соціальних явищ та процесів.....	225
4.3. Методичні засади формування та подання нефінансової (соціальної) звітності.....	238
4.4. Організація соціального контролю та його вплив на систему управління.....	249
Висновки до розділу 4.....	258
РОЗДІЛ 5. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ КОНТРОЛІНГУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ГЕНЕРУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	261
5.1. Соціальний контролінг як основа управління соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств.....	261
5.2. Принципи формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств.....	278
5.3. Відображення соціальної відповідальності бізнесу в системі збалансованих показників.....	287
Висновки до розділу 5.....	295
ВИСНОВКИ.....	298
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	303
ДОДАТКИ.....	353

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Н(П)СБО – національне положення стандарт бухгалтерського обліку
- МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності
- ПСБО – положення (стандарт) бухгалтерського обліку
- СВД – соціально відповідальна діяльність
- ФСС – Фонд соціального страхування
- ТВП – тимчасова втрата працездатності
- ПКУ – Податковий кодекс України
- ЄС – Європейський союз
- НТП – науково-технічний прогрес
- ТНТУ – Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальна політика держави покликана реалізувати одну із основоположних функцій – виконання соціальних обов’язків і прав громадян, тобто знаходження оптимального співвідношення (балансу) між особистою та суспільною відповідальністю. Таким чином, відбувається складний процес економічних і соціальних перетворень, який має тісний зв’язок, оскільки з одного боку – це проблема соціальна (встановлення межі солідарності); з іншого – економічна (встановлення межі між зацікавленими сторонами в процесі розподілу та перерозподілу доходів). Через зазначені обставини спостерігається дедалі більша увага до соціальної відповідальності роботодавців, і, відповідно, необхідність теоретичного та практичного переосмислення соціальних інституцій держави та суспільства щодо врівноважування сил у соціальній політиці.

Основоположними складовими соціально відповідальної діяльності промислових підприємств є надійність і передбачення результатів своєї діяльності, відповідальність за реалізацію принципу її безперервності, оскільки тільки за цих умов зберігається впевненість трудових колективів у своїй соціальній захищеності, а в держави й громадських організацій з’являється можливість планувати соціальні програми за участю бізнесу.

Розробка методологічних основ управління соціально відповідальною діяльністю підприємств та створення сприятливих умов для взаємодії всіх зацікавлених сторін дозволить розв’язати проблему недостатнього розвитку соціально відповідальної діяльності суб’єктів підприємництва в нашій державі. Вирішення зазначених проблем можливе за умови побудови комплексної системи управління соціальною відповідальністю підприємств шляхом залучення найефективніших інструментів.

Теоретичні та практичні механізми управління системою взаємодії суспільства, підприємств та держави, досліджені такими вітчизняними вченими, як О.І. Амоша, Б.М. Андрушків, О.М. Головінов, Р.А. Грішнова, І.В. Жиглей, Н.Б. Кирич, А.М. Колот, О.Є. Кузьмін, В.І. Куценко, О.І. Кузьмак, Г.Ю. Міщук,

В.М. Нижник, О.О. Олійник, О.В. Панухник, О.Б. Погайдак, В.В. Стадник, П.Я. Хомин, М.Г. Чумаченко, Б.О. Язлюк. Питання пов'язані із вирішенням основних завдань соціально відповідальної діяльності підприємств висвітлені в працях зарубіжних вчених: Г. Боуена, М. Вебера, К. Девіса, В. Зомбарта, М. Кейнса, А. Керролла, І. Маігнана, Р. Оуена, Дж. Поста, С. Сеті, М. Фрідмана, Р. Фрімена та ін.

Визначаючи фундаментальний внесок цих науковців у розвиток соціальної політики суб'єктів господарювання й держави, а також значне концептуальне та прикладне значення здійснених ними науково-практичних розробок щодо принципів врівноважування соціальних обов'язків та дотримання соціальних прав між суб'єктами економіки, доводиться констатувати відсутність комплексного дослідження організаційних механізмів управління соціально відповідальною діяльністю підприємств з метою підвищення ефективності їх господарювання та рівня конкурентоспроможності. Разом з тим, потребують детального розгляду існуючі інструменти управління, зокрема щодо використання компонент обліку й контролінгу. Зазначені обставини визначили необхідність розробки нових та вдосконалення вже існуючих організаційних механізмів управління соціально відповідальною діяльністю підприємств з метою підвищення ефективності їх господарювання й рівня конкурентоспроможності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, напрямками. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя в межах науково-дослідних тем: «Удосконалення управління навчально-науково-виробничими системами в умовах суспільних та інституційних трансформацій» (№ ДР 0211U002590), де автором обґрунтовано механізми управління соціально відповідальною діяльністю; «Дослідження методології й організації національної системи обліку, аналізу й аудиту в Україні» (державний реєстраційний № ДР 0106U010733), де автором розвинуто принципи моделювання обліку як методу реконструкції соціальних процесів; «Концепція

трансформації системоутворюючих факторів бухгалтерського обліку: теоретико-методологічний аспект» (державний реєстраційний № ДР 0115U002453), де автором розроблено методичні засади формування та подання соціальної звітності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційного інструментарію забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю з використанням засобів обліку та контролінгу.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити соціально відповідальну діяльність промислових підприємств як основу розвитку суспільства та найважливішого чинника підвищення ефективності використання соціальних ресурсів;

- обґрунтувати науково-теоретичний підхід до змісту соціально відповідальної діяльності й визначити її основні принципи з метою врахування інтересів працівників підприємства, громадських організацій та держави;

- систематизувати основний категоріальний апарат соціально відповідальної діяльності підприємств, урахувавши її функції, форми та інструменти;

- розкрити характер механізмів управління соціально відповідальною діяльністю підприємства з метою її забезпечення найефективнішими інструментами;

- розробити модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством;

- запропонувати організаційні форми та технології раціональної організації процесу реалізації соціально відповідальної діяльності;

- здійснити комплексне дослідження витрат соціально відповідальної діяльності підприємства й ідентифікувати фактори їхнього впливу на ефективність господарювання;

- здійснити оцінку витрат соціально відповідальної діяльності шляхом їхнього детального структурування;
- охарактеризувати процес реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства та його документальне забезпечення з урахуванням інституційного підходу з метою ефективного регламентування підпорядкованості соціальних дій та їх документального забезпечення в цілях контролю;
- узагальнити концептуальні підходи до управління соціально відповідальною діяльністю з використанням інструментів обліку та контролінгу з метою отримання суб'єктами господарювання довгострокових конкурентних переваг;
- розкрити сутність та структуру облікової політики підприємства з метою достовірної ідентифікації об'єктів соціального обліку, що сприятиме ефективному застосуванню функцій системи управління;
- вдосконалити методику формування та подання соціальної звітності з метою достовірного інформування зацікавлених користувачів про соціальні процеси підприємства;
- визначити позиції наступності та розробити підходи до побудови соціального обліку й контролінгу як передумови підвищення достовірності відображення соціальної інформації;
- розширити методологічні основи контролінгу як одного з важливих інструментів управління соціальною політикою підприємства, за допомогою інструментів бюджетування, збалансованих показників, соціального обліку та контролю.

Об'єктом дослідження є процеси управління соціально відповідальною діяльністю підприємств як результату взаємодії підприємства, держави та суспільства на основі реалізації принципів розвитку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади управління соціально відповідальною діяльністю підприємства.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження сформували праці зарубіжних та вітчизняних вчених у сфері управління соціально відповідальною діяльністю підприємств.

У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: діалектичного пізнання – для вивчення та деталізації об’єкта дослідження (підрозділи 1.1, 2.1, 4.3); історичного аналізу – при вивченні наукових підходів та основних понять дослідження (підрозділи 1.1 та 4.1); морфологічного аналізу – при уточненні категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.2, 4.1, 5.1); абстрактно-логічного підходу – при теоретичних узагальненнях та формуванні висновків (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3); статистичного аналізу – при виявленні основних тенденцій соціально відповідальної діяльності та факторів формування соціальних витрат (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2); функціонального синтезу – при формуванні соціальної стратегії та її інтеграції в систему управління підприємством (підрозділи 2.2, 2.3, 4.3); системного та ієрархічного підходу – при розробці концепції управління соціально відповідальною діяльністю (підрозділи 2.3, 3.3, 4.3, 4.4); економіко-математичного аналізу – для виявлення факторів впливу на формування соціальних витрат (підпункти 3.2, 3.3).

Інформаційною базою дослідження є первинні та узагальнюючі дані підприємств; ендогенна, фінансова та соціальна звітність підприємств України; статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України; законодавчі та нормативно-правові документи, які стосуються управління соціально відповідальною діяльністю підприємств; фахові видання, матеріали науково-практичних конференцій; монографії зарубіжних та вітчизняних учених тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методологічних основ та методичного забезпечення системи управління соціально відповідальною діяльністю підприємств і науково-практичних заходів з удосконалення організаційних механізмів її реалізації. Основні результати дисертації, що визначають її новизну полягають у наступному:

вперше:

- узагальнено концептуальні підходи до управління соціально відповідальною діяльністю з використанням інструментів обліку та контролінгу з метою забезпечення раціональності у суперечливих очікуваннях всієї множини зацікавлених сторін та дотримання принципів розвитку для отримання суб'єктами господарювання довгострокових конкурентних переваг;

- запропоновано модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством, елементами якої є аналізування стратегічних цілей суб'єкта господарювання з урахуванням інтересів зацікавлених сторін та формалізації характеру взаємодії, встановлення рівня розвитку соціальної відповідальності за допомогою визначення індикаторів ефективності системи, що дозволило запропонувати варіанти зростання ступеня інтеграції. У результаті ефективно вирішуються проблеми економічного зростання, дотримання соціальної справедливості та раціонального природокористування в реалізації основної стратегії суб'єкта господарювання;

- розроблено методичку формування й розповсюдження через засоби комунікації відкритої соціальної звітності, що дозволить виявити причинно-наслідковий зв'язок між поданням цього виду звітності та ростом привабливості підприємства для користувачів та, як наслідок, підвищення рентабельності діяльності й досягненню його стратегічних цілей;

удосконалено:

- методичний інструментарій оцінювання складу, структури й величини витрат соціально відповідальної діяльності, де, на відміну від інших, здійснено групування за наступними критеріями: загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності, напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення), взаємовідносин із зацікавленими сторонами, відповідності меті й завданням підприємства та принципів формування соціальної звітності. Кожна з наведених груп детально охарактеризована та структурована. У результаті досягається максимальний

ефект діяльності, який залежить від розвитку соціальної функції підприємства, внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів;

- теоретико-методологічний підхід до обґрунтування механізмів соціального контролінгу як системи, орієнтованої на перспективний розвиток підприємства, що дозволило аргументувати доцільність використання бюджетування окремих соціальних програм та соціально відповідальної діяльності загалом, збалансованих показників підсистеми «соціальна відповідальність підприємства», отримання, обробки, передачі, зберігання й відображення інформації для прийняття ефективних управлінських рішень засобами соціального обліку та контролю за доцільністю соціального витрачання. Це дозволило, враховуючи фактор циклічності контролінгової інформації, сформуванню обліково-інформаційне забезпечення зазначеного процесу у формі бухгалтерських документів;

- принципи диференціації господарської діяльності підприємства, яка відображає гетерогенність у структурі основної, соціальної та екологічної діяльності. Встановлено, що, на відміну від чинних підходів, до соціально відповідальної діяльності слід віднести сукупні соціальні витрати основної діяльності, соціальної та екологічної діяльності. З метою деталізації цих напрямів господарської діяльності, здійснено класифікацію соціальних витрат на: прямі (витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи) та непрямі, згруповані як непрямі 1-го порядку (виплата дивідендів,) і непрямі 2-го порядку (придбання необоротних активів);

- наукові підходи до обґрунтування дефініції «соціально відповідальна діяльність» як концепції, яка враховує специфіку суб'єкта господарювання та залежить від його рівня розвитку; добровільні зобов'язання спрямовані на реалізацію важливих внутрішніх та зовнішніх соціальних проєктів, результати яких сприятимуть довготривалому розвитку. Це дозволило встановити базовий принцип здійснення господарської діяльності, окрім існуючих (надійності та передбачення результатів діяльності), відповідальність за реалізацію принципу безперервності здійснення діяльності, що забезпечує впевненість персоналу у

соціальної захищеності, а в держави і громадських організацій можливість планувати соціальні програми за участю підприємства;

набули подальшого розвитку:

- методика оцінки впливу факторів витрат соціально відповідальної діяльності в залежності від запитів стейкхолдерів через їхню деталізацію в розрізі виділених груп: соціальна відповідальність перед суспільством, екологічна відповідальність, добросовісна ділова практика та соціально відповідальна реструктуризація, за кожною із них запропоновано заходи з реалізації соціальної відповідальності, які, на відміну від чинних, деталізовані через їхні механізми та показники цього виду діяльності (через формування відповідних витрат) із зазначенням ступеня їх впливу на результат господарської діяльності підприємства. Взаємодія виділених факторів впливу на формування витрат соціально відповідальної діяльності дозволяє встановити масштаби цього виду діяльності, що впливає на визначення й коригування мети та завдань підприємства в цілому й формування соціальних ресурсів зокрема;

- систематизація елементів категоріального апарату соціально відповідальної діяльності підприємств через розкриття функцій, форм та інструментів у взаємозв'язку, яка, на відміну від чинних, дозволяє при стабільному домінуванні соціальних функцій вдосконалювати й посилювати форми та інструменти реалізації соціально відповідальної діяльності для активізації економічної функції суб'єкта господарювання;

- обґрунтування ролі облікової політики соціально відповідального підприємства з метою достовірної ідентифікації об'єктів соціального обліку з позиції різносторонніх інформаційних проєкцій, враховуючи фінансову, управлінську, податкову й соціально відповідальну політику, яка, на відміну від існуючих, сприятиме ефективній організації обліково-контрольної функції системи управління;

- система інституційного забезпечення процесу реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства, яка, на відміну від наявних, регламентує підпорядкованість соціальних дій та їхнє документальне забезпечення в розрізі

вхідної та результатної інформації, що трансформується в ході оперативного, тактичного та стратегічного етапу управління (від задекларованих пріоритетів соціальної політики до їх практичного втілення);

- сутнісна інтерпретація дефініції «соціальний контролінг», яка враховує домінування його інтеграційно-координуючої функції шляхом підготовки й подання необхідної управлінської інформації стосовно соціально відповідальних процесів на підприємстві, орієнтування менеджменту на прийняття соціальних рішень та необхідні соціально відповідальні дії.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Основні результати дисертаційної роботи, зокрема теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, що ґрунтуються на окресленні організаційного інструментарію забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю засобами обліку та контролінгу, можуть бути використані: у наукових дослідженнях, спрямованих на вдосконалення теоретичного базису пізнання соціальної відповідальності та закономірностей її еволюції у системі менеджменту; при розробці напрямів розвитку та інституційних трансформацій системи соціальної відповідальності у вітчизняній теорії та практиці; у практичній діяльності органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій в напрямі розробки та застосування на практиці нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності; під час викладання фахових дисциплін у навчальних закладах України.

Практичну значимість результатів дисертаційного дослідження визначають можливості забезпечення системи управління соціально відповідальною діяльністю найефективнішими інструментами обліку та контролінгу.

Результати дослідження, концептуальні положення та науково-методичні підходи до управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу знайшли практичне застосування у діяльності: ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (довідка від 03.02.2018 р. № 21/2) у напрямі застосування методів аналітично-розрахункового та кластерного

аналізу, що дозволяє здійснювати оцінку рівня соціальної відповідальності й корегувати її показники в залежності від соціальних, економічних та екологічних особливостей; впроваджено стратегію соціально відповідальної діяльності на ПАТ ТРЗ «Оріон» (довідка від 01.02.2018 р. № 320/95/1), що дає можливість узагальнювати принципи формування соціальної політики підприємства з врахуванням специфіки, напрямів та масштабів діяльності; ПАТ «Опілля» (довідка від 15.03.2018 р. № 48) в напрямі застосування організаційної моделі управління соціальними програмами, що дозволить здійснювати ефективне їх адміністрування, враховуючи при цьому організаційні та ресурсні можливості підприємства; з метою об'єктивної оцінки стану соціальних відносин на різних рівнях управління підприємством прийнято до застосування Міжнародною громадською організацією «Рада незалежних бухгалтерів та аудиторів» (довідка від 30.03.2018 р.) методики формування соціальної звітності та ефективних видів контролю, зокрема тематичного (стосовно окремих видів соціально відповідальної діяльності) та комплексного (стосовно всіх операцій соціально відповідальної діяльності), що дозволяє виявити потенційні загрози та розкрити резерви розвитку соціальних ресурсів; ПАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат» (довідка від 20.02.2018 р. № 15/1) в напрямку застосування принципів формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств, що сприятиме комплексному управлінню підприємством; ТзОВ «Агровіта ЛТД» (довідка від 06.03.2018 р. № 128) прийнято до застосування методику формування витрат соціально відповідальної діяльності та принципи їх включення до собівартості окремої соціальної програми, що дозволить здійснювати їх ефективне управління, враховуючи при цьому ресурсні можливості підприємства; Гусятинської районної державної адміністрації Тернопільської області (довідка від 22.02.2018 р. № 134) в напрямку застосування організаційної моделі соціально відповідальної діяльності в системі стратегічного управління підприємствами переробної галузі Гусятинського району, що створює сприятливі умови для взаємодії всіх зацікавлених сторін та дозволяє розв'язати проблему

недостатнього розвитку соціально відповідальної діяльності суб'єктів підприємництва регіону.

Основні теоретичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя під час підготовки та викладання дисциплін: «Теорія і практика менеджменту», «Бухгалтерський облік (загальна теорія)», «Організація обліку», «Стратегічний облік», «Звітність підприємства», «Аудит» (довідка від 30.03.2018 р. № 2/28-734) та Тернопільського кооперативного торговельно-економічного коледжу під час викладання дисциплін: «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік», «Аудит підприємницької діяльності», «Контроль і ревізія» (довідка від 02.04.2018 р. № 83).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розв'язання актуальної наукової проблеми розвитку теоретичних положень, розробки науково-практичних підходів й практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційних механізмів забезпечення системи управління соціально відповідальною діяльністю засобами обліку та контролінгу. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені у роботі, отримані автором самостійно. Із наукових праць, підготовлених у співавторстві, використано тільки матеріали, які належать автору особисто. Положення і результати кандидатської дисертації автора у дослідженні не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися та отримали схвалення на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародна міжвузівська науково-практична конференція «Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства» (Тернопіль-Мукачєво, 2004 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі» (м. Львів, 2004 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні» (м. Харків, 2005 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція

«Теорія і практика економічного аналізу» (м. Тернопіль, 2006 р.); V, VI, VII Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (м. Тернопіль, 2007 р., 2008 р., 2009 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспект» (м. Тернопіль, 2009 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 2009 р.); Міжнародна науково-технічна конференція «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій» присвяченої 50-річчю заснування ТНТУ та 165-річчю з дня народження Івана Пулюя (м. Тернопіль, 2010 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці» (м. Ужгород, 2010 р.); XV Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (м. Луцьк, 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми економіки та менеджменту» (Львів, 2011 р.); I, II Міжнародна науково-практична конференція «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки» (м. Тернопіль, 2011 р., 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів» (м. Тернопіль, 2013 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток систем фінансово-облікового забезпечення функціонування підприємств та національного господарства» (м. Тернопіль, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Ekonomik, manegment, lav: socio-ekonomisks aspects of development» (м. Рим, 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік» (м. Львів, 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція „Розвиток соціально-економічних систем в геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування“ (м. Тернопіль, 2017 р.);

Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні підсумки 2017 року: реалії та перспективи» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення» (м. Львів, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів» (м. Ужгород, 2018 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції в економіці та управлінні» (м. Запоріжжя, 2018 р.); VII Всеукраїнська науково-практична конференція пам'яті почесного професора ТНТУ імені Івана Пулюя, академіка НАН України М.Г. Чумаченка «Інновації: соціально-економічні та безпекові стратегії розвитку» (м. Тернопіль, 2018 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 59 наукових праць загальним обсягом 73,27 друк. арк., з яких автору належить 47,41 друк. арк., у тому числі: 1 одноосібна монографія, 5 підрозділів у колективних монографіях, 23 статті – у наукових фахових виданнях (з яких 12 статей – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 3 публікації в інших наукових виданнях, 27 публікацій за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із 5 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 420 сторінок, у тому числі основний зміст викладено на 302 сторінках. Робота містить 44 таблиці (6 розміщено на окремих сторінках), 45 рисунків (12 розміщено на окремих сторінках), 16 додатків на 43 сторінках. Список використаних джерел із 533 найменувань розміщений на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВОЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Сутнісна характеристика основних понять та принципів організації соціально відповідальної діяльності

Ринкові перетворення в Україні потребують вирішення гострих соціально економічних проблем, більшість з яких нерозв'язані ні в теоретичній, ні в практичній площинах. Це вимагає залучення нових високоефективних наукових інструментів в процес стратегічного управління суб'єктами господарювання. В якості вже апробованого на практиці інструменту є поширення концепції соціально відповідальної діяльності.

Актуальність дослідження визначається недостатнім вирішенням як наукових, так й практичних аспектів проблеми управління соціально відповідальною діяльністю в нашій країні.

Питання соціальної відповідальності бізнесу в різні часи досліджувались в працях таких зарубіжних вчених, як Г. Боуен, М. Вебер, К. Девіс, В. Зомбарт, М. Кейнс, А. Керол, Р. Оуен, С. Сеті, Е. Фрімен. Здійснено групування методологічних позицій різних груп вчених щодо відповідальності бізнесу в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Методологічні позиції вчених щодо відповідальності бізнесу

Зміст позиції	Автор	Практична реалізація
Відповідальність бізнесу взагалі не існує	К. Маркс, Ф. Енгельс, Ж.Бодрійяр, М. Фуко, М. Фрідмен, Д. Коллінз, С. Монтгомері, Т. Веблен, Дж. Гелбрейт.	Відповідальність бізнесу неможлива (чи не потрібна в загальному розумінні) за визначенням
Відповідальність – внутрішнє явище за відношенням до підприємства	Р. Оуэн, А. Сен-Симон, Х. Ленк, Ф. Хайек, Д. Вуд, Дж. Логсдон, П. Друкер, М. Портер, Р. Дафт.	Відповідальність виникає чи має виникати в самих бізнес-структурах

продовження таблиці 1.1

1	2	3
Відповідальність бізнесу – питання теологічне	Арістотель, Фома Аквінський, І. Кант, Т. Мальтус, М. Вебер, Ф. ЛеПлей, Х. Йонас.	Відповідальність має Божественне начало і її необхідно втілювати або ж вона втілюється в кожній дії незалежно від волі людей
Відповідальність – річ автоматична	А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Міль, І. Бентам, У. Джеймс, Ф. Бастіа, Ж. Сей, К. Менгер, Е. Бем-Баверк, А. Маршал.	Відповідальність не вимагає ніяких зусиль зі сторони бізнес-структур
Відповідальність – річ підвласна суспільству та державі	Арістотель, Т. Мор, Д. Легран, Ф. Фукуяма, Т. Парсонс, А. Керол, Ф. Рузвельт, В. Брандт, Г. Мюрдаль, Л. Ерхард, О. Лафонтен.	Відповідальність існує на вимогу суспільства, всі його елементи мають реалізуватись відповідно до норм законодавства
Відповідальність – вільний прояв волі людей	Ф. Ницше, А. Камю, Ж. Сартр, К. Ясперс, Э. Дюркгейм, А. Швейцер.	Відповідальність реалізується самостійно і не залежить від державних структур

Існуючі в сучасному світі системи соціальної відповідальності можна преставити у вигляді двох моделей: інсайдерської та аутсайдерської. Перша – передбачає високу активність підприємств за певних коректувань діяльності державою та суспільством. Друга базується на приписах держави, при цьому, роль підприємницьких структур і суспільства підпорядкована, хоча й передбачає їхню активність. Вітчизняна структура суспільства, характеризується асиметрією зі зміщенням важелів на користь інституціоналізованої держави, що вимагає формування інсайдерської моделі (додаток А).

Комплекс питань пов'язаних із вирішенням основних завдань соціально відповідальної діяльності бізнесу в вітчизняній економіці висвітлені в працях О. Амоші, Е. Лібанової, А. Колота, В. Куценко, М. Новикової, Г. Хоружого, А. Кузнецової.

Вивчаючи спеціальну літературу із досліджуваного питання приходимо до розуміння основного його питання: чи можуть бізнесові структури бути відповідальними в принципі та у якій формі вона може проявлятися? Шукаючи відповідь наштовхуємось на поліваріативність даного питання. Скажімо, існує думка, яка взагалі заперечує існування феномену «відповідальність бізнесу». На противагу їй, має місце твердження, що бізнес є відповідальним за наслідки

суспільного розвитку. Інші вчені вважають, що відповідальність нав'язується суспільством або реалізується автоматично незалежно від волі людей, або ж взагалі має Божественне начало. Проте, фактично всі погляди так чи інакше зводяться до соціальної складової досліджуваного поняття. Тому що, вивести його за межі відповідальності перед суспільством, означає продукувати соціальні конфлікти. В більшості досліджень наскрізною думкою є адресат відповідальності: людина, держава, споживач, Бог, безпосередньо сам об'єкт відповідальності. Тобто, персоніфікація має великий діапазон: від жорсткої постановки людської волі на передній план до неможливості людиною відповідати за свої вчинки через Божі заборони. Такі різнопланові категорії не дозволяють в повній мірі використовувати на практиці всі елементи системи відповідальності.

Враховуючи вище зазначене, ми переконані, що домінантою тут є відповідальність окремої господарської одиниці перед суспільством, яка конкретизується через взаємозв'язки із кожною конкретною сукупністю суб'єктів відповідальності.

Як зазначалось вище, категорія «соціальна відповідальність» виникла і розвивалася разом з розвитком суспільства (додаток Б). При цьому тривалий час її змістом було «покарання» і «підзвітність» і лише філософія Нового часу визнала свободу в якості підґрунтя соціальної відповідальності.

Категорія соціальної відповідальності є багаторівневою, умовно її можна поділити на такі рівні: базовий, основний, надрівень або вищий рівень. Характеристика зазначених рівнів наведена на рисунку 1.1.

Головний аспект соціально відповідальної діяльності промислових підприємств – це надійність і передбачення результатів своєї діяльності, відповідальність за реалізацію принципу безперервності здійснення господарської діяльності, оскільки тільки за цих умов зберігається впевненість трудових колективів у своїй соціальній захищеності, а у держави і громадських організацій з'являється можливість планувати соціальні програми за участю бізнесу.

В ході еволюції суспільства трансформувалося уявлення про соціальну відповідальність бізнесу, а також змінювалися терміни, що позначали цей феномен. Так, у великому економічному словнику під ред. А.Н. Азріліяна поняття «відповідальність» визначається як "необхідність, обов'язок відповідати за свої вчинки, і дії» й поділяється на юридичну, дисциплінарну, матеріальну, кримінальну та моральну відповідальність. При цьому термін «соціальний» (від лат. Socialis) визначається як «...громадський, пов'язаний з життям і відносинами людей в суспільстві» [31, с. 1128] і розглядається, як "... обов'язок бізнесменів і менеджерів дотримуватись законів центральних і місцевих органів влади, виконувати умови контрактів...»; відповідаючи «... перед Радою директорів, перед клієнтами, перед власним персоналом» [31, с. 721].

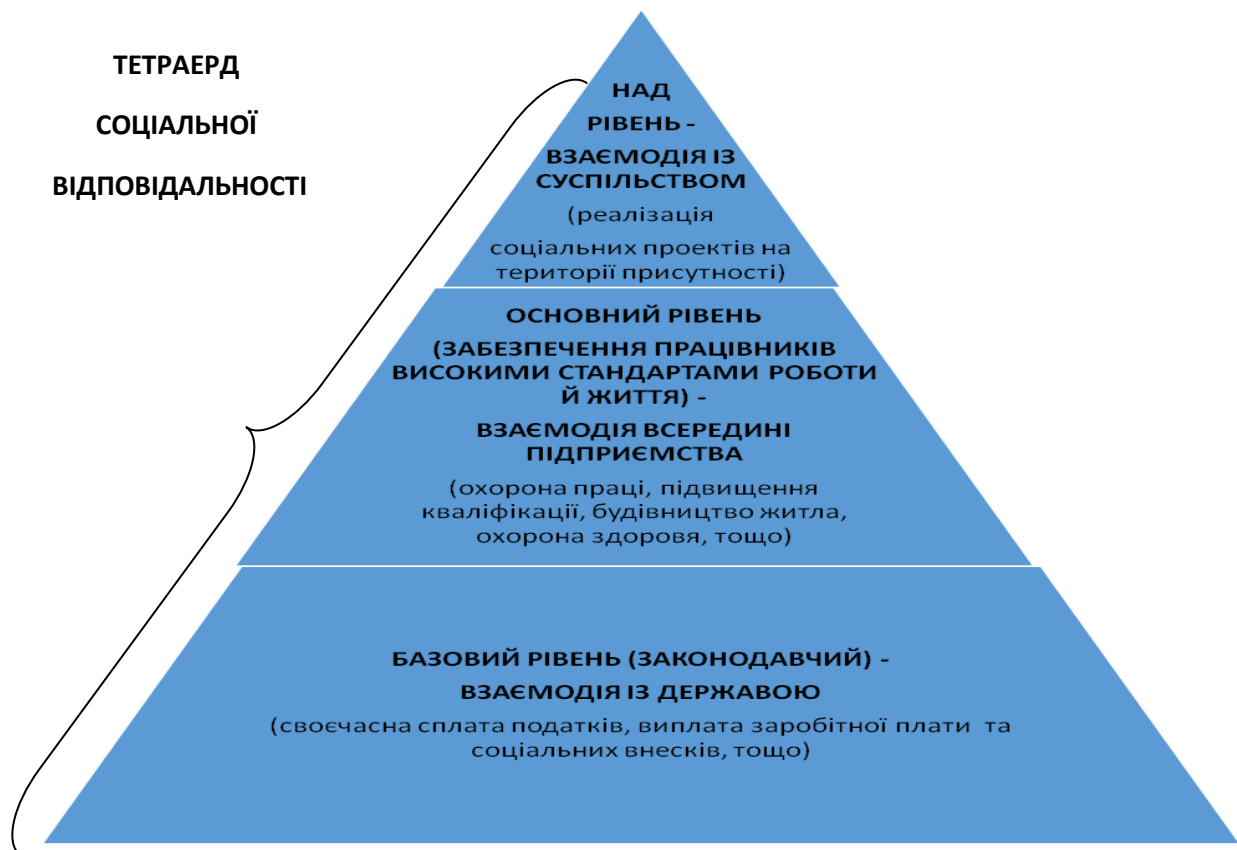

Рис. 1.1. Структура соціальної відповідальності за ознакою виконання функцій

Слід зазначити, що термін «відповідальність» правомірно застосовувати в поєднанні з поняттями «бізнес» і «підприємство», оскільки господарюючий суб'єкт має ряд зобов'язань, закріплених законодавчо або договірними

відносинами (перед державою, бізнес-партнерами, персоналом, навколишнім середовищем та ін.), в тому числі, і за подання звіту про свою діяльність. При цьому, соціальна відповідальність бізнесу повинна проявлятися в формі підзвітності економічних суб'єктів перед суспільством.

Авторське розуміння даного поняття є наступним: соціальна відповідальність бізнесу – це концепція, яка базується на специфіці суб'єкта господарювання та залежить від його рівня розвитку; добровільні зобов'язання спрямовані на реалізацію важливих внутрішніх та зовнішніх соціальних проектів, результати яких сприятимуть довготривалому та сталому розвитку.

Звичайно ж поняття соціальної відповідальності бізнесу розглянуте й проаналізоване з різних точок зору існуючих стейкхолдерів, проте й досі залишається спірною концепцією. Дебати в спеціалізованій літературі щодо цього поняття зводяться до того, що термін погано визначений, наділений емоційними інтерпретаціями, йому не вистачає теоретичних розробок. Попри неоднозначність у формулюваннях, більшість дослідників погоджуються з тим, що «соціальна відповідальність» - це:

а) відповідальність – обов'язок суб'єктів господарювання (бізнесу, корпорацій, інших інституцій);

б) соціальна – зачіпає соціальну сферу як у внутрішньому, так й у зовнішньому середовищі суб'єктів.

Актуальність теми дослідження обумовлена й тим, що більшість попередніх досліджень базувалась на етичній стороні відповідальності, нехтуючи при цьому її економічну складову. Також важливими проблемами є дослідження структури відповідальності, зокрема: суб'єкта відповідальності, об'єкта відповідальності та інституту відповідальності, в розумінні органу чи об'єднання громадян, які контролюють та оцінюють відповідальність.

Під суб'єктом відповідальності розуміють суб'єкт такої діяльності, тобто той хто відповідає (окрема людина або група людей) або чії дії наповнені відповідальним змістом у відношенні об'єкта. На думку І. Кона формування

суб'єкта відповідальності є неможливим без: 1) я відповідаю тільки за те, в чому приймаю участь; 2) саме моя участь означає відповідальність [156, с. 47].

Стосовно об'єкта відповідальності, то це те за що відповідає суб'єкт. Іноді його називають предметом відповідальності, тобто це є предмет свідомої діяльності суб'єкта.

Під інститутом розуміють соціальну спільноту, яка дає оцінку соціально відповідальної діяльності економічного суб'єкта. Вони можуть бути формальними та неформальними. Перша група – це державні органи та громадські організації, друга – різні об'єднання та групи людей.

Таке розмежування складових відповідальності є дещо умовним, оскільки соціальна відповідальність індивідууму – це вираження духовного світу та його життєвого досвіду в поєднанні, а соціальна відповідальність бізнесу – це вираження концепції бізнесу, його мети, що проявляється в щоденних бізнес-процесах.

Отже, з нашої точки зору, елементами структури соціальної відповідальності бізнесу є: суб'єкт відповідальності, об'єкт відповідальності, контроль та оцінка відповідальності. В цій структурі суб'єктом відповідальності виступає безпосередньо саме підприємство, об'єктом – всі види діяльності економічного суб'єкта, контроль та оцінка виражається процесом реагування навколишнього середовища на соціальнозначимі дії бізнесу. Даний підхід дозволяє встановлювати взаємозв'язок елементів соціальної відповідальності.

З метою упорядкування використовуваних понять і термінів, виділимо внутрішню і зовнішню складові соціальної відповідальності бізнесу. Їх характеристика наведена на рисунку 1.2.

Зовнішній блок програм визначається, як правило, існуючими у країні традиціями і відповідає сучасним уявленням про соціальну відповідальність бізнесу; він спрямований на зовнішнє по відношенню до підприємства середовище. У внутрішньому блоці зосереджені всі корпоративні програми, які використовуються для мотивації власних кадрів (різні соціальні допомоги;

пільги; пенсії; система позик для співробітників, компенсації та інші аналогічні виплати).

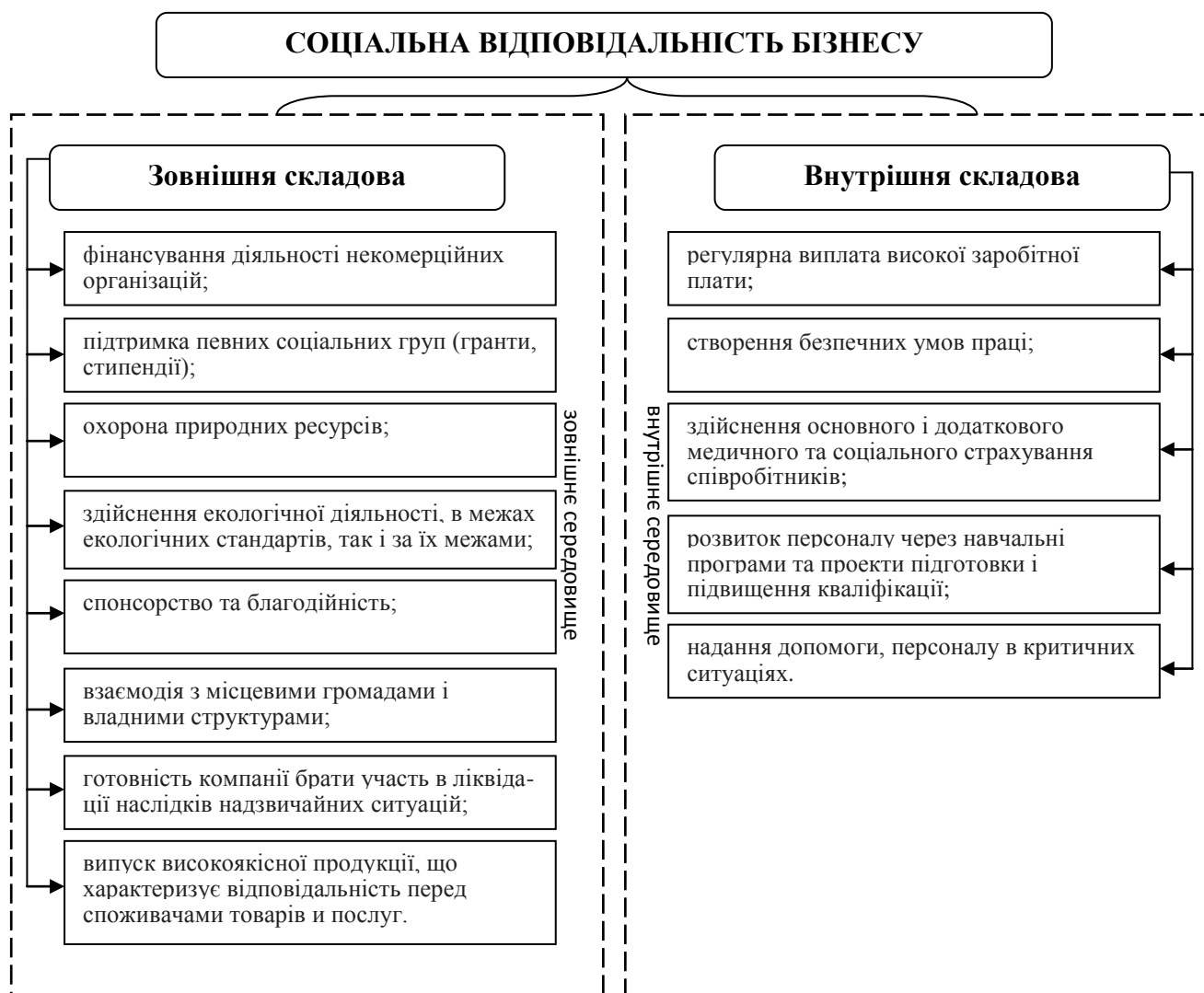

Рис. 1.2. Складові соціальної відповідальності бізнесу

Соціально відповідальне підприємство при стратегічному підході до ведення бізнесу має істотні конкурентні переваги в порівнянні з іншими суб'єктами господарювання (таблиця 1.2).

Серед принципів соціальної відповідальності бізнесу можна виділити його економічну ефективність. Широке розповсюдження цього явища спричинить появу постраціональної економіки – економіки, що базуватиметься не стільки на прагненні максимізувати прибуток, скільки намагатиметься збільшити зовнішні позитивні фактори своєї діяльності при збереженні на незмінно високими

прибутковість та капіталізацію. Тобто вектор тяжіння зміщуватиметься від так званого егоцентризму в сторону соціоцентризму, що незмінно набирає обертів в Європейських країнах.

Таблиця 1.2

Таксономія конкурентних переваг соціально відповідального підприємства

Зміст переваги	Характерні особливості
Вдосконалення кадрової політики	розвиток та вдосконалення власного персоналу дозволяє не тільки уникати високої плинності кадрів, а й залучати кращих фахівців на ринку;
Ріст мотивації праці	завдяки соціальній програмі підвищує задоволення співробітників своїм матеріальним і соціальним статусом, що неминуче підвищує мотивацію праці та певною мірою забезпечує зростання його продуктивності;
Покращення ділової репутації фірми	імідж, соціально відповідального бізнесу сприяє поліпшенню статусу підприємства і, в кінцевому підсумку, розширенню його діяльності можливістю нарощення прибутку;
Збереження соціальної стабільності суспільства	здійснення соціальних інвестицій, що сприяє забезпеченню збереження соціальної стабільності в суспільстві в цілому;
Стійкість компанії в довгостроковій перспективі	розвиток об'єктів соціальної сфери забезпечує додаткову стабільність і стійкість компанії в довгостроковій перспективі;
Можливість залучення додаткового інвестиційного капіталу	завдяки високому рівню довіри як до соціально відповідального партнера з'являється велика ймовірність залучення інвестиційного капіталу в порівнянні з іншими підприємствами.

Таким чином, ми переконані, що соціальна відповідальність бізнесу є інтеграцією елементів політики, практики та різноманітних програм фінансово-господарської діяльності підприємств, засобами прийняття рішень на всіх рівнях управління та їх можливий вплив на зовнішнє середовище.

Корисною тут є думка офіційно висловлена об'єднанням корпорацій США під назвою «Бізнес за соціальну відповідальність» щодо корпоративної соціальної відповідальності, визначивши її як «досягнення комерційного успіху шляхами, які засновані на етичних нормах і повазі до людей, співтовариства, навколишнього середовища» [502].

Більшість країн ЄС визначає корпоративну відповідальність як «концепцію, в рамках якої компанії на добровільній основі інтегрують соціальну і екологічну політику в бізнес операції і їх взаємини з усім колом пов'язаних з компанією організацій і людей» (Green paper ЄС) [109].

Основними принципами прийняття соціально відповідальних рішень є: прагматичність дій (отримання стабільно високого доходу і прибутку); дотримання прав людини (на здоров'я, освіту та працю) та соціальна справедливість (справедливий розподіл благ і відповідальність перед суспільством).

Таким чином, явище, яке дістало масове розповсюдження в країнах Європи та США все активніше з'являється в термінології вітчизняного бізнесу. На зміну «випадковому підходу» (дій на вимогу профспілок та місцевої влади) життєво необхідними є стандарти взаємовідносин бізнесу з працівниками, суспільством та державою. Незважаючи на мінімум досвіду в реалізації принципу відповідальності у вітчизняних суб'єктів господарювання, незаперечним є факт їх наростаючої соціальної активності (в певних ситуаціях це ще й закрита від громадськості інформація). Разом з тим, вітчизняний бізнес спроможний брати участь в соціальних програмах та, на цій основі, формувати соціальну звітність на публічному рівні, у випадку регламентації та визначення на юридичному рівні такої діяльності з боку держави. В даний час всі норми і правила поведінки в бізнесі оцінюються з точки зору суспільної моралі і права, а сам бізнес несе відповідальність перед різними суспільними групами: споживачами та інвесторами, партнерами і власним персоналом (табл. 1.3).

Разом з тим бізнес несе соціальну відповідальність перед суспільством, тобто перед населенням і навколишнім середовищем в частині: забезпечення свободи підприємництва; надання рівних можливостей працевлаштування для жінок і національних меншин та емігрантів; захисту навколишнього середовища і методів її контролю, захисту прав споживачів, особливо в проблемних секторах споживчого ринку.

Таким чином, концепція «соціальної відповідальності бізнесу», формувалася протягом двох століть, досягла такого розвитку, що визнається сучасним менеджментом в якості основної концепції подальшого розвитку постіндустріальної економіки.

Сучасні принципи взаємодії бізнесу і суспільства

Принципи	Класифікація дій бізнесу	Порушення бізнесом процесів	Реакція суспільства на дії бізнесу
Усвідомлення бізнесом суспільної місії	Визначення гнучких цілей: для чого існує фірма, яким бізнесом слід займатися, як будемо забезпечувати покупців сьогодні і в майбутньому. Обґрунтування високої місії шляхом розробки відповідного набору цінностей фірми	Відхилення від генеральних цілей. Лобіювання своїх інтересів в органах влади і управління. Тиск на уряд і держчиновників. Надмірне політичний вплив бізнесу, який відстоює інтереси галузей, а не суспільства	Лояльне ставлення суспільства до бізнесу при збігу їх інтересів. Недоброзичливе ставлення суспільства до бізнесу при порушенні ним громадських інтересів (при нанесенні
Орієнтація на споживача	Встановлення, обслуговування та задоволення запитів споживачів і клієнтів, так як фірма - це організація для всіх. Створення здорових і бажаних товарів для покупців. Інформування покупців про їх права. Поліпшення якості і стандартів життя людей.	Введення в оману покупців. Брехлива реклама з приманками. Нав'язування недоброякісних і небезпечних товарів покупцям через агентів. Низький рівень обслуговування покупців. Надмірні націнки на марочні товари фірми	Вимоги щодо обмеження шкідливих наслідків в діяльності фірми. Державне обмеження діяльності фірми при несприятливого впливу на покупця. Організація громадського руху із захисту прав споживачів
Підтримка ціннісних переваг товару	Гарантії якості та безпеки товарів і послуг. Додавання нових товарів і вилучення старих. Відображення істини на упаковці та маркуванні товарів про якість і терміни придатності товарів. забезпечення заданих параметрів товарів. відомості про введенні нових матеріалів в товар для зниження ціни	Використання дефіцитних природних ресурсів на упаковку товару. Надмірна вартість упаковки. Продаж товару по демпінговій або фіксованій ціні. Вибірчі знижки і націнки для різних покупців. Угода про примусовому асортименті товарів. Забруднення навколишнього середовища і зниження якості товару	Законодавче та адміністративне вплив на господарюючі суб'єкти через державні і громадські контролюючі організації
Новаторський маркетинг	Створення товарів з вигодою, яку чекає покупець і яку не може уявити жоден конкурент. Розширення фірми за рахунок розробки нових товарів. Повний задоволення потреб покупців. забезпечення прав споживачів на інформацію та їх захист від сумнівних і підроблених товарів	Шахрайське завищення цін. Розкрадання професійних секретів. Виключне дилерство на обумовлених територіях. Підтримка дефіциту суспільно необхідних товарів. Штучне стимулювання пристрасті до речей через рекламу. Перенесення великих витрат на виробництво і рекламу на покупців	Використання права самозахисту покупців через ЗМІ, державні, судові органи і громадські організації відповідно до існуючих законодавчих актів держави
Соціально-етична відповідальність бізнесу перед суспільством	Введення норм доброчесної поведінки фірм на ринку. Встановлення жорстких правил для всіх учасників ринку без виключення кого-небудь. Охорона патентних прав господарюючих суб'єктів. Використання рекламних звернень до покупців без обману. Задоволення матеріальних і духовних потреб персоналу фірм. Забезпечення безпеки, взаємної поваги і честі персоналу фірм, акціонерів і конкурентів	Аморальна поведінка господарюючих суб'єктів заради отримання сьогочасної вигоди. Забруднення навколишнього природного середовища та надр. Пропозиція хабарів клієнтам і держчиновникам. знищення конкурентів і ослаблення конкуренції. Хижацька конкуренція і створення бар'єрів до виходу на ринок нових фірм	Організація руху за охорону навколишнього природного середовища. Звернення населення до суду, державні та громадські контролюючі органи за захистом життя і здоров'я людей, навколишнього середовища і надр

На думку вітчизняних і міжнародних експертів, підприємства, які реалізують соціальні програми можна об'єднати в наступні групи (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Класифікація організацій, що реалізують соціальні програми

Великі і далекоглядні	Обачні	Соціально перевантажені
Організації великого бізнесу і транснаціональні компанії. Вони зазвичай добре усвідомлюють необхідність постійного виявлення суспільних очікувань і настроїв з метою корегування своєї стратегічної лінії поведінки, в тому числі і в соціальній сфері.	Організації, які одержували державні активи в процесі приватизації в 90-і роки. Часто такі компанії стережуться ускладнень у відносинах з владою і намагаються знайти способи створення стійкого середовища свого розташування, уступаючи тиску держави, очікуючи більш активної участі бізнесу в соціальній політиці.	Організації, яким дісталася в навантаження велика соціальна інфраструктура. Вони вирішують завдання її скорочення і оптимізації, установлення партнерських відносин з місцевими властями в питаннях соціальної політики.
Піарники	Політики	Кон'юнктурники
Організації, які намагаються займатися благодійністю, спонсорством, саморекламою, використовуючи модну тему корпоративної соціальної відповідальності. Нерідко	Організації, які хочуть внести свою лепту в поліпшення світопорядку і вирішення глобальних проблем. Представники цієї групи часто розраховують на політичні дивіденди.	Організації, здобуваючи комерційну винагороду з популярної теми соціальної відповідальності.
Організації, які намагаються займатися благодійністю, спонсорством, саморекламою, використовуючи модну тему корпоративної соціальної відповідальності. Нерідко такими заходами прикривають неефективність свого бізнесу.	Організації, які хочуть внести свою лепту в поліпшення світопорядку і вирішення глобальних проблем. Представники цієї групи часто розраховують на політичні дивіденди.	Організації, що витягують комерційну вигоду з популярної теми соціальної відповідальності.

Отже, в сучасній економічній літературі наводиться значна кількість визначень поняття «соціальна відповідальність бізнесу», використовуючи, при цьому, його синоніми: «корпоративна соціальна відповідальність», «соціальні програми», «соціальні інвестиції», «соціальне партнерство», «корпоративне громадянство» та інші. Ми переконані, що найбільш близьким за своїм змістом є

лише поняття «соціальна відповідальність підприємства», а інші наведені приклади – є його складовими.

В процесі дослідження вдалось з'ясувати, що суть соціальної відповідальності полягає в намаганні бізнесу впливати на суспільство, через виділення господарських засобів для соціально орієнтованої діяльності. На цій діяльності можуть зосереджуватись не лише великі корпорації, а й підприємства з невеликим капіталом та незначною кількістю акціонерів. Це сприятиме якіснішому відтворенню бізнес-процесів як в середині підприємства, так і за його межами у взаємовідносинах з бізнес-партнерами, контрагентами та державою.

Узагальнення існуючих підходів до визначення сутності соціальної відповідальності дозволяє стверджувати, що соціальна відповідальність бізнесу – це добровільна діяльність підприємства, пов'язана з вирішенням соціовідповідальної тріади проблем як, безпосередньо, самого підприємства, так і соціуму, загалом. В свою чергу під соціовідповідальною тріадою проблем слід розуміти складові такої діяльності: економічні, соціальні та екологічні.

Використовуючи інформацію згруповану у таблиці 1.5, здійснимо спробу систематизації суті, форм, інструментів та функцій соціальної відповідальності бізнесу.

Таким чином, у залежності від взаємовідносин учасників в процесі соціально відповідальної діяльності, її цілей та етапів розвитку можливе виконання нею наступних функцій: економічної, стимулюючої, комунікативної, обліково-аналітичної та етичної. Кожна із функцій, в процесі реалізації, враховує інтереси всіх учасників соціально відповідальної діяльності.

Серед основних форм реалізації соціально відповідальної діяльності можна виділити наступні: соціальні інвестиції, корпоративне волонтерство, соціальний маркетинг, гранти, благодійні пожертвування, соціально-економічні угоди з органами влади. В сучасних умовах господарювання підприємства намагаються застосовувати комплексну систему управління формами соціально

відповідальної діяльності, формуючи так званий «пакет», що сприяє їх ефективнішому залученню та використанню за тих чи інших обставин.

Таблиця 1.5

Основний категоріальний апарат соціальної відповідальності підприємств

Категорії	Зміст	Принципи функціонування
функції	економічна	вплив через діяльність бізнесу на суспільне відтворення і соціально-економічні процеси на території присутності компанії;
	стимулююча	спонукання бізнесу до соціальної активності, зацікавленості в якісних результатах діяльності;
	комунікативна	встановлення ефективних комунікаційних потоків, що забезпечують взаєморозуміння і взаємодію бізнесу, суспільства і держави;
	обліково-аналітична	збір, обробка та оцінка інформації, яка використовується для реалізації соціальних програм на мікро- і макрорівнях;
	контрольна	здійснюється на основі спостереження за поведінкою СВД підприємства з метою забезпечення оптимального її функціонування;
	етична	полягає в формуванні у всіх учасників бізнес-середовища розуміння етичних норм поведінки;
форми	соціальні інвестиції	вид інвестицій, спрямованих на вирішення актуальних для країни проблем у сфері зайнятості, боротьби з бідністю, освіти, житла, безпеки, охорони здоров'я та середовища проживання;
	корпоративне волонтерство	робота працівників підприємства на добровільній основі на благо місцевих громад;
	соціальний маркетинг	спрямування певного відсотка від реалізації товарів на здійснення соціальних програм;
	гранти	виділяються підприємством на реалізацію соціальних програм в галузі науки й освіти, і, як правило, пов'язані з діяльністю підприємства та його стратегічними цілями;
	благодійні пожертвування	адресної допомоги, що виділяється компанією для проведення соціальних програм, як в грошовій, так і в натуральній формі;
	соціально-економічні угоди з органами влади	дозволяють у співпраці з адміністраціями муніципальних утворень, місцевими громадами та некомерційними організаціями реалізовувати комплекс соціальних і благодійних проектів;
інструменти	нормативно-правове забезпечення	містить велику кількість рамкових умов для розвитку взаємовідносин органів державного управління і бізнесу (кодекси, закони, накази уряду, спеціальні розпорядження, угоди);
	корпоративне забезпечення	полягає в прийнятті кодексів, декларацій, що відображають норми ведення професійної, соціальної та етичної діяльності;
	інформаційно-методичне забезпечення	передбачає наявність міжнародних і національних стандартів систем менеджменту, соціальної відповідальності, стандартів звітності.

Залежно від рівня побудови та напрямків соціальних інвестицій, можна виділити внутрішню і зовнішню соціальну відповідальність. Внутрішня соціальна відповідальність реалізується у внутрішньому середовищі підприємства. Реалізація таких заходів має велике значення для підприємства, оскільки ослаблює вплив негативних факторів на працівників підприємства, дозволяє уникати плинності кадрів, підвищувати продуктивність праці.

Відповідно, зовнішня соціальна відповідальність реалізується у зовнішньому середовищі підприємства. Її формами можуть бути інвестиції в регіональні проекти розвитку місцевих громад, благодійна діяльність, гранти, спонсорство й державне приватне партнерство.

Зміст внутрішньої та зовнішньої соціальної відповідальності можна представити через їх об'єкти та форми реалізації, що здійснено за допомогою рисунка 1.3.

Виходячи з вищевикладеного, соціальна відповідальність бізнесу постає в розрізі трьох складових:

1) Реалізація набору послуг, включених в соціальний пакет (соціальний захист працівників, навчання, різні форми оздоровлення і т.д.), і побудова внутрішньокорпоративних відносин;

2) Діяльність в місцях дислокації (підтримання соціальної і інженерної інфраструктури містоутворюючими підприємствами);

3) Благодійна діяльність компанії, спрямована на певні категорії населення або об'єкти (безпосередньо не пов'язана з діяльністю підприємства: збереження культурної та історичної спадщини, адресна допомога, підтримка певних категорій населення і т.д.).

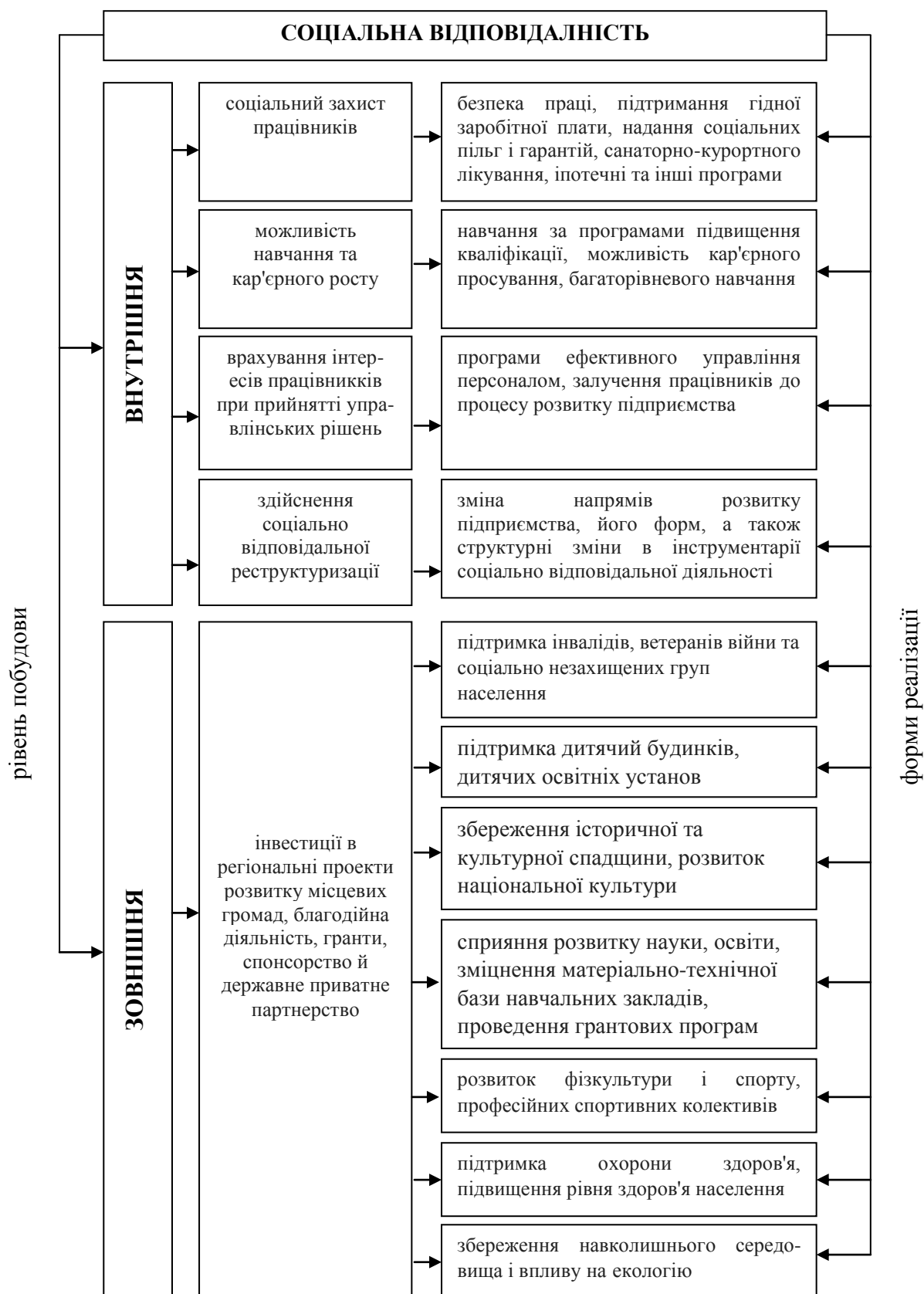

Рис. 1.3. Форми реалізації соціальної відповідальності в залежності від рівнів її побудови

Ці складові соціальної відповідальності згодом будуть залучені в інтеграційний процес через інструмент реалізації стратегії – систему збалансованих показників.

1.2. Генезис розвитку теорії та методології соціальної відповідальності підприємства

В умовах глобалізації, зростання конкуренції, та поступового виходу вітчизняних підприємств на міжнародний ринок з'явилась потреба в удосконаленні системи управління компаніями. На цьому етапі першочерговими проблемами, які необхідно вирішити є якість відносин із контрагентами бізнесу, взаємини з суспільством і навколишнім середовищем, механізми управління капіталізацією й ризиками соціальної сфери. Етапність дослідження проблем управління соціальною відповідальністю в умовах промислових підприємств див. рис. 1.4.

Загальний економічний розвиток на найближчу перспективу можна охарактеризувати соціальною спрямованістю, так званою соціалізацією бізнесу, який широко залучається до вирішення першочергових соціальних проблем. Адже, результат економічної діяльності суб'єкта господарювання полягає не лише в отриманні максимального прибутку, а й у ефективності заходів, спрямованих на довготривале існування та сталий розвиток. Необхідною умовою отримання зазначеного результату є взаємодія трьох складових: бізнесу, держави та суспільства, що не можливе без функціонування інституту соціальної відповідальності.

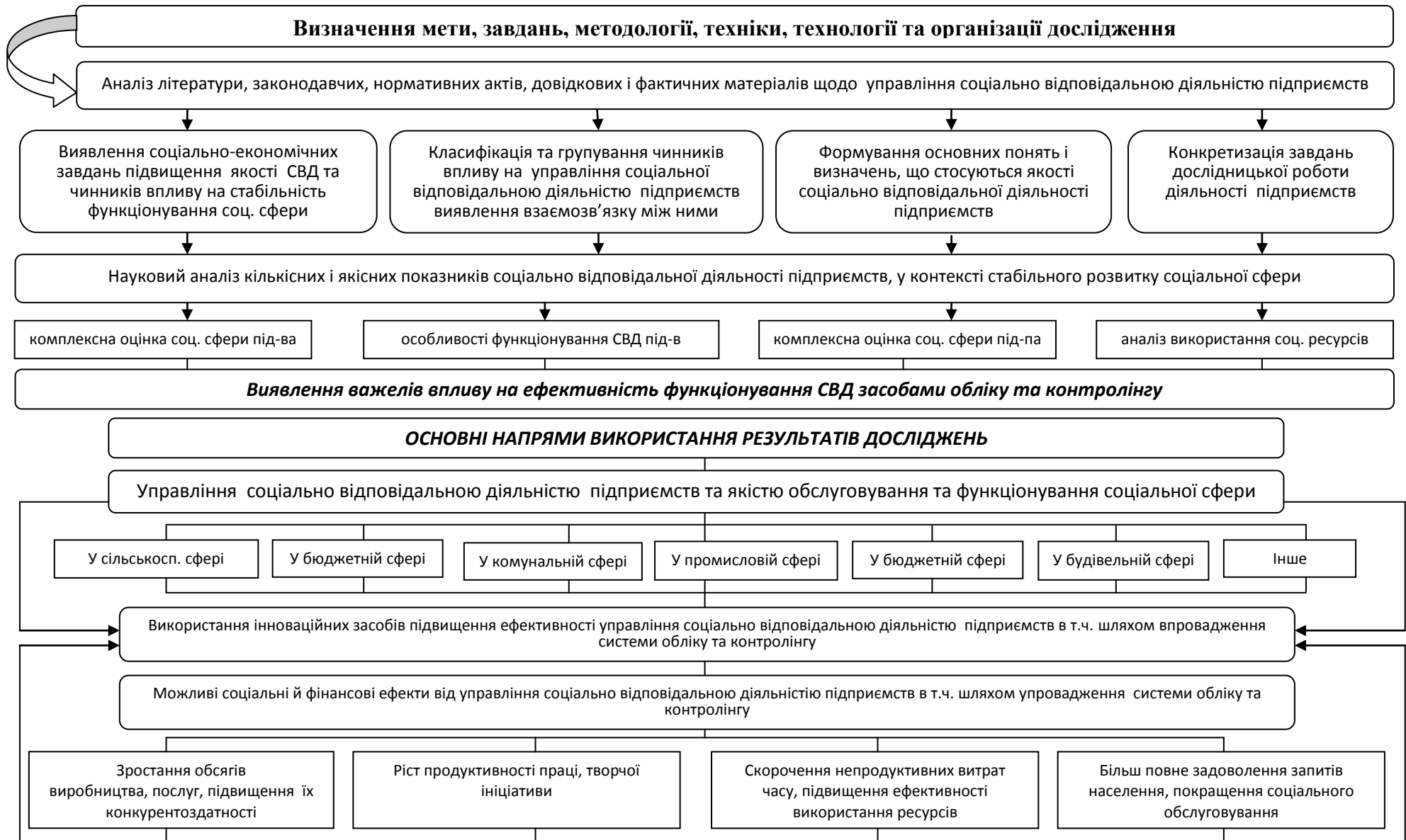

Рис. 1.4. Етапність дослідження проблем управління СВД підприємств

Соціальне управління здійснюється на різних рівнях: національному (макроекономічному), галузевому і регіональному (мезоекономічному), виробничому (мікроекономічному). Суб'єктами соціального управління є наймані працівники, колективи промислових підприємств, профспілки, роботодавці, і держава й органи місцевого самоврядування (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Класифікація і характеристика рівнів соціального управління

Рівні соціального управління	Об'єкти соціального управління	Суб'єкти соціального управління	Нормативно-правове регулювання
Мікроекономічний (виробничі структури)	Кадрова політика, матеріальне і моральне стимулювання, об'єкти соціальної інфраструктури й ін.	Наймані робітники, роботодавці, профспілки	Нормативні матеріали, статuti, положення, трудові угоди і договори
Мезоекономічний (регіональний, галузевий)	Галузеві (регіональні) норми й умови праці, оплата праці, якість і кількість наданих соціальних послуг тощо	Представники організацій і об'єднань роботодавців і профспілок, органи регіонального самоврядування	Міжгалузеві і галузеві (регіональні) нормативно-методичні матеріали
Макроекономічний (державний)	Умови, принципи і норми реалізації соціально-економічної політики і соціально-трудоуних відносин	Уряд, представники організацій об'єднань роботодавців і профспілок	Державні закони, нормативні акти президента й уряду

Управління соціальним розвитком є одним з елементів соціальної політики, до якої також входять система соціального захисту, сфера оплати праці, соціальне забезпечення тощо. На певних етапах розвитку держави, у періоди економічних криз, зменшення обсягів виробництва і валового внутрішнього продукту, зниження рівня і погіршення умов життя управління соціальним розвитком має бути спрямоване, насамперед, на гарантування мінімального соціального забезпечення населення.

В умовах економічної кризи тільки ефективне управління соціальним розвитком, дотримання його принципів і функцій забезпечує “виживання” людей. Слід зазначити, що для категорії “управління соціальним розвитком”

видається можливим виділити специфічні закономірності, принципи і цілі (рис. 1.5).

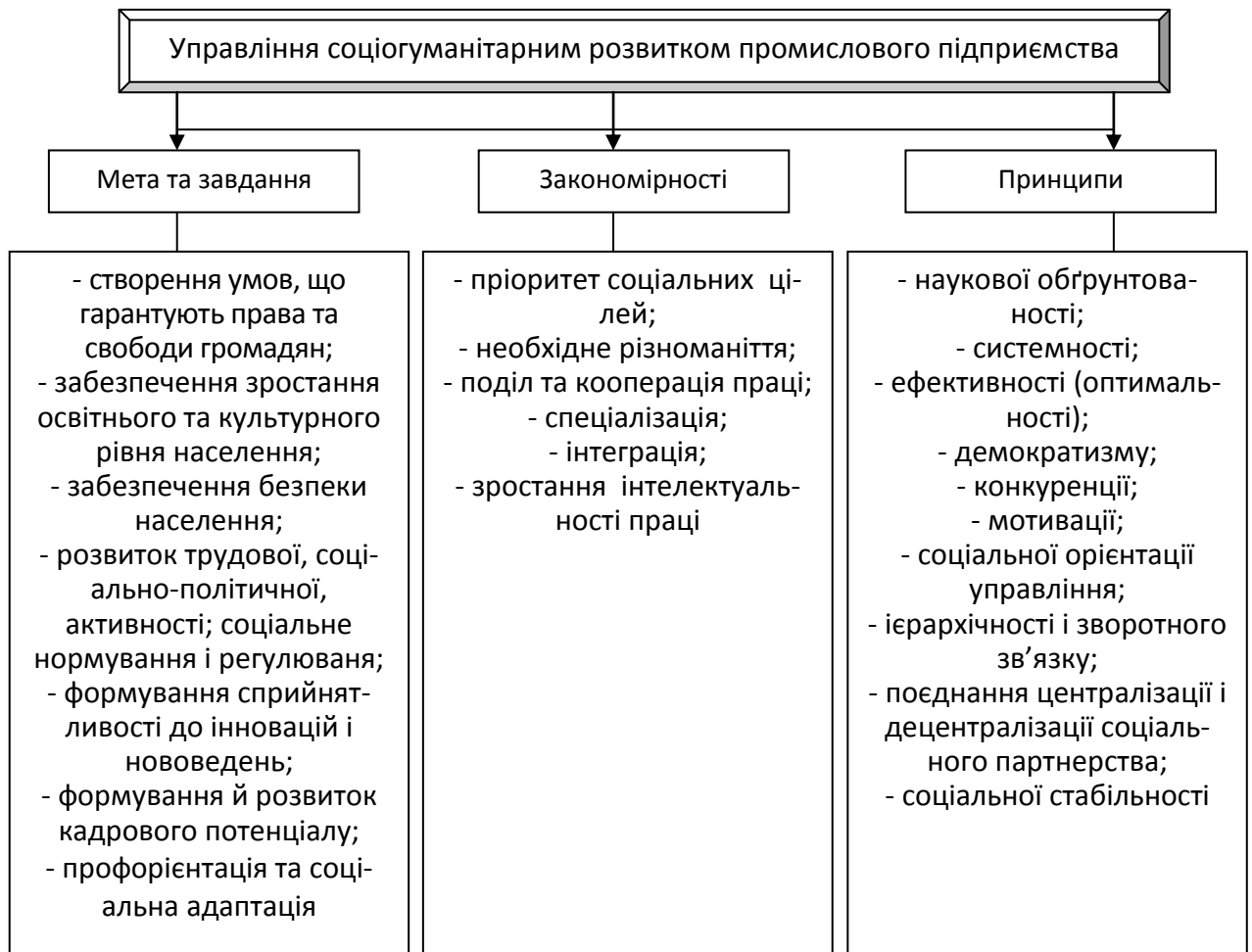

Рис. 1.5. Структура категорії “управління соціогуманітарним розвитком промислового підприємства та розвитком трудового колективу

Усі процеси, що відбуваються в соціальній сфері, можна об’єднати в три групи, яким відповідають три групи цілей соціального управління:

- пов’язані зі змінами в умовах життя людей;
- спрямовані на формування й розвиток соціальних якостей людей;
- спрямовані на формування, функціонування й розвиток соціальних систем як цілісних утворень.

Здійснений в процесі дослідження аналіз літературних джерел з означеної тематики, дозволяє стверджувати, що в продовж останніх років теоретики й практики проявляють значний інтерес до проблем соціальної поведінки суб’єктів підприємництва, ефективності їх взаємодії із громадою на території

розміщення, інших питань, які можна охарактеризувати через поняття «соціально відповідальна діяльність підприємств».

Проблеми, пов'язані із використанням даної категорії привертали увагу громадських діячів ще з прадавніх часів. Головним переконанням мислителів України-Русі було те, що людина має бути відповідальною в першу чергу перед Богом, йому служити, не робити поганих вчинків ближнім своїм, а якщо й людина вчинить зло – спокутувати його перед Богом й людьми. Не даремно Володимир Великий ввівши смертну кару потім її скасував, бо вважав, що не має права нести відповідальності за життя інших людей.

Значний внесок у розвиток концепції соціальної відповідальності внесли Г. Боуен, М. Вебер, К. Девіс, В. Зомбарт, М. Кейнс, А. Керол, Р. Оуен, С. Сеті, Е. Фрімен. Проблеми соціальної відповідальності бізнесу як складової соціальної політики висвітлені в працях А.Колот, В. Куценко, Е. Лібанової, О. Новікової та інших вчених.

На наше переконання, вдалою щодо даного поняття є думка висловлена Дж. М. Кейнсом, який зазначив: «... прагнення великих підприємств до соціалізації самих себе. В результаті пряма зацікавленість менеджменту в отриманні великих прибутків зникає. При досягненні цієї стадії розвитку керівництво більше цінує загальну стабільність і репутацію організації, а не максимізацію прибутку власників акцій» [526].

Розвиток вітчизняної економіки в цілому відповідає світовим тенденціям інтеграції принципів соціальної відповідальності в корпоративну стратегію, залучення соціальних інвестицій, які б забезпечували довгострокові інтереси бізнесу та суспільства. Проте, в останні роки спостерігається незначна активізація бізнесу в напрямку використання концепції соціальної відповідальності, що свідчить про необхідність розробки механізмів та інструментів, які б дозволяли на практиці реалізовувати дослідженні науковцями теоретичні та методологічні аспекти даної проблеми.

Процес суспільного становлення особистості нерозривно пов'язаний із феноменом відповідальності, адже це залежність людини від чогось, що є

визначальним при прийнятті й реалізації рішень. Відповідальність – це: особисте життя людини, оточуючих її людей, а також відповідальність перед соціумом. На переконання Г.Сковороди, перетворення почуттів та відповідальних вчинків у звичку – є процесом формування відповідальності [391].

Для більш повного висвітлення проблематики дослідження нами здійснено спробу періодизації історичних аспектів розвитку поняття «відповідальність» (таблиця 1.7).

Таблиця 1.7

Періодизація історичних аспектів розвитку поняття «відповідальність»

Історичний період	Представники	Площина проблематики
Античність	Платон	Відповідальність перед законом співвідноситься з відповідальністю перед державою, яка відповідальна за добробут громадян.
	Арістотель	Наголошується на відповідальності за порушення норм права
	Піфагор	Йдеться про поведінку, за яку індивід несе повну відповідальність
Середньовіччя	Тертуліан	Джерелом відповідальності виступає здатність душі бути активною діяльною силою та право здійснювати особою свій вибір, а підставою для відповідальності стає порушення укладених людьми законів, що відповідають Божим заповідям
	Августин	розв'язання проблеми відповідальності на перетині двох світів – «граду земного» та «граду небесного»
	Ориген	осмислення відповідальності як добровільного руху щодо самовдосконалення
	Георгій Неокесарійський	людина не може жити, не підпадаючи під відповідальність, оскільки остання дає можливість вчасно знешкоджувати хибні прагнення душі та недоліки характеру
	Ескандер	якщо вчасно людину не зупинити, то вона у своїй безвідповідальності згодом стане некерованою
Філософія Нового часу	Томас Гоббс	відповідальність» розглядається «як абстрактна категорія», тлумачив її як відповідальність громадян за дії держави
	Дж. Локка	відсутність відповідальності у природному стані
	Б. Спіноза	злочинним діянням може бути визнане лише в умовах суспільного співжиття
Доба Просвітництва	Ж.-Ж. Руссо	передбачає взаємну відповідальність держави і громадян
	Ч. Беккарія	відповідальність як засіб утримання душі людини від зла
	Ш.-Л. Монтеск'є	наполягав на індивідуальній відповідальності, зокрема наголошував на тому, що діти не повинні відповідати за злочини своїх батьків
	І. Кант	«людина відповідає за людство у своїй особі»
	Л. Фейєрбах	трактував людину як основу, начало держави і права

Зважаючи на зазначене, можемо стверджувати, що досліджуване поняття еволюціонувало із розвитком суспільства. Найдавніші уявлення про феномен відповідальності, базувались на світоглядних основах, відповідно до яких, відповідальність – це те що передається з покоління в покоління (родова

відповідальність), стосується членів громади чи країни, тобто йшлося про колективну відповідальність. В подальшому, із появою філософії, трактування цієї категорії набуває індивідуального характеру. Зокрема, в період античності чітко виокремлюється позиція щодо індивідуальної відповідальності. В період Середньовіччя це поняття представляється через призму теології (відповідальність за порушення заповідей Божих). В епоху Відродження та й Просвітництва основна увага зосереджується на дуальності понять: відповідальність та свобода людини, з одного боку, та, відповідальність держави і громадян, з іншого. У гуманістичній філософії акцентується увага на відповідальності індивідуально кожної людини та всіх людей загалом за порушення закону, свободі однієї людини та всього загалу.

Для з'ясування суті поняття «відповідальність» звернемось до його тлумачення в сучасних словниках (таблиця 1.8).

Таблиця 1.8

Етимологія поняття «відповідальність» в сучасних словниках

Джерело	Тлумачення поняття	Бібліографія
За словником В.І. Даля	відповідальність є «обов'язок відповідати за щось, повинність ручатися за щось, зобов'язаний, звітувати про щось»	Даль В.И. Толковый словарь живаго великорускаго языка / В.И. Даль. – М.: Мысль, 1985. – Ч. 2. – С. 1292–1293
Великий тлумачний словник сучасної української мови	надає два значення відповідальності: 1) покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова; 2) серйозність, важливість справи, моменту тощо	Великий тлумачний словник сучасної української мови / ук-лад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. – С. 177.
За французьким словником П. Робера	«відповідальність» означає: 1) обов'язок для міністрів залишати владу у випадку відсторонення їх законодавчим корпусом; 2) обов'язок відшкодувати шкоду, що заподіяна з вини особи або у випадках, визначених законом; 3) моральний чи інтелектуальний обов'язок спокутувати вину, виконати свій обов'язок, зобов'язання, договір	Rober Dictionnaire alphabetique francase / P. Rober. – Paris, 1980. – Т. 4. – Р. 430.

продовження табл. 1.8

1	2	3
У словнику української мови за редакцією Б.Д. Грінченка	«відповідальність» осмислюється у двох ракурсах. Лінгво-історично такий підхід зумовлений подвійним значенням терміна, який позначає два аспекти цього поняття: 1) «відповідати чомусь, бути відповідним до чогось»; 2) «відповідати (відповісти) за щось»	Словник української мови / за ред. Б.Д. Грінченка. – К.: АН УРСР, 1958. – С. 224–225.
За словником Д.Н. Ушакова	відповідальність має два значення: 1) положення, при якому особа, яка виконує яку-небудь роботу, зобов'язана дати повний звіт про свої дії і прийняти на себе вину за можливі наслідки, які можуть наступити при виконанні дорученої справи; 2) виконання обов'язків, зобов'язань	Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Русские словари, 1994. – Т. 2. – С. 523.
За словником В.В. Лопаткіна, А.Е. Лопаткіної	трактує «відповідальність» трояко: 1) необхідність, обов'язок дати звіт про свої дії, відповідати за їх наслідки; 2) наділений правами і обов'язками в здійсненні якої-небудь діяльності; 3) людина з високо розвинутим усвідомленням суспільного обов'язку, проникнута таким усвідомленням	Лопаткин В.В. Малый толковый словарь русского языка / В.В. Лопаткин, А.Е. Лопаткина. – М.: Русские словари, 1993. – С. 339.
За словником С.І. Ожегова	«відповідальність» тлумачить так: 1) той, який несе відповідальність; 2) наділений правами і обов'язками в здійсненні діяльності, в керівництві справами	Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Изд-во «Язь», 1992. – С. 481.

Таким чином, в більшості словників знаходимо представлення «відповідальності» як обов'язку відповідати:

- за свої вчинки (за когось або за щось);
- за доручені справи чи діяльність;
- за зобов'язаннями, договорами.

З метою поглибленого дослідження теоретичних та практичних аспектів управління соціально відповідальною діяльністю та формування його як наукової категорії необхідним є з'ясування сутності цього явища, розгляд термінології, розуміння принципів функціонування та етапів розвитку. Періодизація наукових досліджень поняття «соціальна відповідальність» наведено у таблиці 1.9.

Таблиця 1.9

Періодизація наукових досліджень поняття «соціальна відповідальність»

Характерні ознаки етапу	Автор	Джерело	Вклад у розвиток поняття
1	2	3	4
1 етап – поява основоположних принципів соціально відповідальної діяльності			
<ul style="list-style-type: none"> Базується на призначенні найвищої у той час заробітної плати, при дотриманні працівниками певних обумовлених умов праці. Проявляється через створення нормальних умов функціонування робітника як основоположного фактора виробництва, а також підтримка соціальної стабільності в суспільстві 	Г. Форд	Форд Г. Сегодня и завтра / Г. Форд. – М.: Время, 1927. – 473 с.	Викладено основні принцип соціально відповідальної поведінки
	Р. Оуен	Оуэн Р. Избранные сочинения в двух томах. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1950. – 768 с.	Досліджено тему елементарної відповідальності менеджменту – не як інституту, а як сукупності окремих особистостей, які використовують ресурси для досягнення корпоративних цілей
	М. Вебер	Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. – Ивано-Франковск: Ист-Вью, 2002. – 352 с.	Проаналізовано взаємодію економічних умов, соціальних факторів і релігійних переконань
	В. Зомбарт	Зомбарт В. Идеалы социальной политики / Пер. с нем. – СПб., 1906.	Розглянуто формування соціальної політики за посередництва вивчення соціальних пріоритетів суспільства та особливостей його соціальної структури
	А. Берлі і Г. Мінз	Berle A.A., Means G.C. The Modern Corporation and Private Property. – N.Y., 1934.	Висловлено ідею, що панування сучасних корпорацій кардинально змінює ситуацію на ринках в розподілі власності і контролю, а тому підриває основи неокласичної теорії і закладає нові уявлення про роботу корпорації і її відносинах з оточуючим суспільством
2 етап – класичний ліберальний напрямок у розвитку соціально відповідальної діяльності			
<ul style="list-style-type: none"> Основними формами соціальної відповідальності бізнесу є благодійність і філантропія на основі особистих симпатій керівника 	Г. Боуен	Bowen H. R. Social Responsibilities of the Businessman. – N. Y.: Harper & Row, 1953.	Характеризовано соціально відповідальну поведінку через призму готовності до реальних кроків в сфері покращення життя суспільства, інвестування в інтелектуальний людський капітал і збереження екологічного середовища.
	К Девіс	Davis K. The Meaning and Scope of Social Responsibility // Contemporary management. Issues and Viewpoints. – Englewood Cliffs, 1974.]	Сформульовано «залізний закон відповідальності» який твердить, що «соціальна відповідальність підприємців має бути 85пів мірна з їх соціальною силою».
	Джозеф МакГура	McGuire J.W. Business and Society. – McGraw-Hill: N.Y., 1963	Зазначено, що компанія має не тільки економічні і правові зобов'язання, але й певні обов'язки перед суспільством, які виходять за межі цих обов'язків
	С. Сеті	Sethi S.P. Dimensions of corporate social performance: An analytical framework. California Management Review, 1975.	Конкретизовано визначення соціальної відповідальності, вказавши, на рівень, що відповідає привелийованим соціальним нормам, цінностям та очікуванням
	А. Керол	Carroll A.B. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders / A.B. Carroll // Business Horizons. – 1991. – №34 (4). – P. 39-48.	Запропоновано трактування КСВ, під якою слід розуміти «відповідність економічним, правовим, етичним і дискреційним очікуванням, що пред'являються до організації в даний період».

продовження таблиці 1.9

1	2	3	4
3 етап – досягнення бізнесом стійких конкурентних переваг			
Ключові аспекти: глобалізація, конкуренція, етична поведінка бізнесу, соціальне партнерство; орієнтація на сталий розвиток; інтеграція в діяльність організації; стратегічний характер соціальної відповідальності. Розвиваються і доповнюють один одного концепції, серед яких концепція зацікавлених сторін, корпоративна стійкість, соціально-відповідальне інвестування та інші	Е.Фрімен	Freeman R.E. Strategic Management: A Stakeholder Approach. Boston: Pitman, 1984.	Персоніфіковано соціальну відповідальність, тобто конкретизовано осіб, що впливають або виявляються під впливом рішень компанії, і управління компанією в їх інтересах
	Дж. Пост, Л. Престон і С. Сакс	Post J. E., Preston L. E., Sachs S. Redefining the Corporation: Stakeholder Management and Organizational Wealth. Stanford University Press: Stanford, 2002	Представлено нове бачення зацікавлених сторін і можливості збільшення «вкладу в організаційне багатство»
	І. Маїгнан	Maignan, I. Measuring corporate citizenship in two countries: the case of the United States and France / I. Maignan, O. Ferrell // Journal of Business Ethics. – 2000. – Vol. 23. – №3. – P. 283-297	Подано формулювання корпоративного громадянства, зокрема, це «рівень відповідності економічної, правової, етичної та дискреційної відповідальності, яку покладають на бізнес стейкхолдери»
	Дж. Елкінгтон	Elkington J. Cannibals With Forks: The Triple. Bottom Line of 21st Century Business. - Capstone, Oxford, 1997, 402 p.	Позначив три підстави стійкості компанії – економічну, екологічну та соціальну складові розвитку, що формує нові стратегії, здатні одночасно приносити вигоди споживачам, природному середовищу і безпосередньо самій компанії

Вважається, що наукові дослідження соціально відповідальної діяльності з'явилися значно пізніше за реальні практичні надбання. Першим викладом основних принципів соціально відповідальної поведінки була праця Г. Форда, яка базувалась на призначенні найвищої у той час заробітної плати, при дотриманні працівниками певних умов праці [454].

На початку XIX століття моральний та економічний характер використання людський ресурсів дав поштовх до розробки й прийняття міжнародних трудових норм. Основними формами соціальної відповідальності бізнесу в цей період є: пожертви засобів на фінансування суспільних потреб, меценатство, благодійність у вигляді безповоротної передачі засобів на фінансування соціально-значимих проектів в галузі науки і мистецтва. При цьому, бізнес не виступає ініціатором благодійної діяльності, вона реалізується лише під тиском суспільної думки. В цей період англійський промисловець, соціаліст-утопіст Р. Оуен першим детально розглядає тему елементарної відповідальності бізнесу перед

суспільством, саме цей вчений вважається основоположником в дослідженнях даного поняття.

Різні теоретичні аспекти підприємницької діяльності та їх вплив на суспільство розглянуті в працях М.Вебера, В. Зомбарта, Й.Шумпетера і ін. [44, 113, 480]. В подальшому ідеї соціальної справедливості капіталістичного суспільства розглядалися в працях К. Маркса [388].

Ускладнення капіталістичного відтворення за рахунок росту наукомістких галузей промисловості (космічної, ракетної техніки, ядерної енергетики), комп'ютерних технологій призвело до перетворення інформації й знань у більш значимий фактор виробництва, який сприяв фундаментальним змінам в характері праці та капіталі. Такі еволюційні зміни в суспільному житті призводять до появи класичного ліберального напрямку в дослідженнях соціальної відповідальності бізнесу. Серед провідних вчених даного напрямку слід назвати Г. Боуена, автора книги «Соціальна відповідальність підприємця», в якій на запитання: «Які обов'язки перед суспільством підприємці можуть розумно взяти на себе?», він дає попереднє визначення соціальної відповідальності як «відношення підприємців до своїх обов'язків, покликане здійснювати таку політику, яка б йшла за напрямками діяльності, бажаними з точки зору цілей та цінностей нашого суспільства» [501]. Соціальна відповідальність в розумінні Боуена накладає на підприємця роль морального агента, тобто інституту, який активно бере участь у формуванні цінностей суспільства.

Інший представник даного напрямку – К. Девіс вважав: бізнес має бути готовим вислухати, що необхідно зробити, щоб зберегти чи покращити соціальне благополуччя. В свою чергу, суспільство буде знайомитись із звітністю, дізнаючись, що зроблено компаніями для виконання соціальних зобов'язань [513, с. 72].

Джозеф Мак Гура в своїй книзі «Бізнес і суспільство» зазначив: «Ідея соціальної відповідальності передбачає, що компанія має не тільки економічні і правові зобов'язання, але й певні обов'язки перед суспільством, які виходять за

межі цих обов'язків» [529, с. 141]. С. Сеті в свою чергу конкретизував визначення соціальної відповідальності, вказавши, на рівень, що відповідає привелійованим соціальним нормам, цінностям та очікуванням» [532, с. 171].

Узагальнення основ соціальної відповідальності бізнесу та спроба їх впорядкування відображена в роботах А. Керола [505, с. 270]. Вченим запропоновано багаторівневу піраміду відповідальності, в основі якої лежить економічна відповідальність. Під правовою відповідальністю автор розуміє необхідність дотримання закону бізнесовими структурами, відповідність діяльності суб'єктів господарювання очікуванням суспільства, зафіксованих в правових нормах. Етична відповідальність, в свою чергу, вимагає від підприємницьких структур дій, що базуються на існуючих нормах моралі, але не передбачені в правових нормах. Філантропічна (дискреційна) відповідальність спонукає компанію до дій, спрямованих на підтримку і розвиток благополуччя суспільства через добровільну участь в реалізації соціальних програм.

Подальші трансформаційні перетворення суспільства й економіки спричинили появу ідей, які відповідають цінностям бізнес-середовища й здатні активно впливати на соціально-економічне становище. Ключовими аспектами є: глобалізація, конкуренція, етика поведінки бізнесу, трансформація бізнесу в інститут, що враховує суспільні настрої та інтереси в широкому плані; соціальне партнерство; орієнтація на сталий розвиток; інтеграція в діяльність організації; стратегічний характер соціальної відповідальності. Створення взаємовигідних механізмів соціальних інвестицій бізнесу в суспільство стає важливим елементом взаємодії бізнесу і влади.

Важливим елементом взаємодії бізнесу та влади є створення взаємовигідних механізмів соціальних інвестицій бізнесу в суспільство. Новий етап набуває практичного й прагматичного характеру, тісно переплітаючись. Найбільш важливе місце на даному етапі займають різні концепції, зокрема: концепція зацікавлених сторін, основоположником якої є Е.Фрімен [522, с. 228]. Нове трактування концепції, яке підсилює значення менеджменту зацікавлених сторін, під яким розуміють активну участь останніх у розвитку корпорації,

усвідомлення очікувань компанією і активний вплив на їх формування, належить авторству Дж. Поста, Л. Престона і С. Сакса [530, с. 325]. В результаті розширення сфери відповідальності бізнес не тільки відповідає на очікування суспільства і влади, а й активно впливає на соціально-економічне оточення, тобто виникає так зване «корпоративне громадянство», визначення якого І. Маїгнан [328, с. 290].

В працях вчених, на ідеях яких базується даний етап у розвитку соціальної відповідальності, приділяється особлива увага досягненню бізнесом стійких конкурентних переваг. Зокрема, Дж. Елкінгтон, основоположник концепції сталого розвитку, позначив три підстави стійкості компанії – економічну, екологічну та соціальну складові розвитку. В рамках такого підходу соціальна відповідальність набуває стратегічного характеру, формуючи нові стратегії, здатні одночасно приносити вигоди споживачам, природному середовищу і безпосередньо самій компанії. [519].

Отже, притаманною особливістю соціальної відповідальності є зміна, в процесі суспільного розвитку, її цілей та функцій. При цьому, підґрунтям, базою соціальної відповідальності є неринкові аспекти поведінки підприємств та їх добровільний внесок у розвиток суспільства.

Авторське розуміння даного поняття є наступним: соціальна відповідальність підприємства – це концепція, яка базується на специфіці суб'єкта господарювання та залежить від його рівня розвитку; добровільні зобов'язання спрямовані на реалізацію важливих внутрішніх та зовнішніх соціальних проектів, результати яких сприятимуть довготривалому та сталому розвитку.

Звичайно ж поняття соціальної відповідальності бізнесу розглянуте й проаналізоване з різних точок зору існуючих стейкхолдерів, проте й досі залишається спірною концепцією. Дебати в спеціалізованій літературі зводяться до того, що термін погано визначений, наділений емоційними інтерпретаціями, йому не вистачає теоретичних розробок. Попри неоднозначність у формулюваннях, більшість дослідників погоджуються з тим, що «соціальна

відповідальність» - це: а) відповідальність – обов’язок суб’єктів господарювання (бізнесу, корпорацій, інших інституцій); б) соціальна – зачіпає соціальну сферу як у внутрішньому, так й у зовнішньому середовищі суб’єктів.

Світове бізнес-співтовариство дедалі частіше спрямовує свої зусилля в сторону соціалізації. більше того, соціальна економіка в сучасному суспільстві визнається окремим видом діяльності та позиціонується як «четвертий сектор» у суспільстві.

Виникає цілком логічне запитання: чи може соціальна відповідальність створювати додаткову вартість для бізнесу? Очевидно, що сьогодні сфера підприємництва, а особливо великий бізнес, відчуває проблему недовіри населення. Наприклад, за даними дослідження Інституту Соціології, тільки 19% українців підтримують передання великих держпідприємств у приватну власність, що не дивно, адже люди зрілого віку виховані радянською ідеологією, яка представляла бізнес як джерело нерівності, несправедливості та експлуатації [177].

Принципи інституалізації основних форм соціальної відповідальності наведені в праці О.М. Головінова. Автор зазначає, що форми соціальної відповідальності бізнесу, незважаючи на їх різноманітність, тісно взаємопов’язані між собою, що пов’язано з процесом їхнього розвитку, адаптації до мінливих економічних, політичних, культурних, етичних та інших соціальних факторів [67, с. 188].

Особливості розвитку соціальної відповідальності як в теоретичній, так й у практичній площині відображені в монографії А.М. Колот [413].

Теоретико-методологічні засади дослідження соціальної відповідальності у трудових відносинах знайшли відображення в монографії О.А. Грішної, Г.Ю. Міщук та О.О. Олійник. Зокрема, автори роблять висновок, що у трудовій сфері науково-практичне обґрунтування й ефективна реалізація концепція формування й розвитку соціальної відповідальності є одним із першочергових завдань, що потребує належного наукового обґрунтування [412, с. 201].

Не залишаються осторонь зазначених процесів і державні органи влади. Зокрема, заслуговує на увагу подане визначення соціальної відповідальності бізнесу Державною регуляторною службою України, в якому зазначено, що соціальна відповідальність бізнесу передбачає відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів, а також гармонійне співіснування взаємодії та постійний діалог із суспільством, участь у вирішенні найгостріших соціальних проблем [353].

Цікавою є точка зору Д. Крепака, який на сторінках періодичного видання ForbesУкраїна зазначає, що розглядати корпоративну соціальну відповідальність можна як недозволену розкіш або життєво важливу необхідність [177].

Інформативним є викладений аналітичний матеріал авторства В. Воробєя та І. Журовської для слухань парламентського комітету з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва на тему «Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи». В праці акцентується увага на тому, що в Україні більшість компаній (як великих, так і середніх) не мають визначеної стратегії соціальної відповідальності бізнесу, перебувають на етапі дотримання законодавства та точкових доброчинних проектів. Лідери українського бізнесу, зокрема приватної форми власності, здійснюють активну доброчинну діяльність (стратегічне благодійництво) та використовують інструментарій зв'язків з громадськістю (PR). Майже всі великі компанії проводять проекти підвищення ефективності бізнес-процесів із певними соціальними або екологічними перевагами, однак більшість не робить прив'язки таких бізнес-проектів до власної соціальної відповідальності [51].

Здійснений в роботі аналіз досліджень з означеної тематики дозволяє стверджувати, що в сучасній економічній літературі наводиться значна кількість визначень поняття «соціальна відповідальність бізнесу», використовуючи, при цьому, його синоніми: «корпоративна соціальна відповідальність», «соціальні програми», «соціальні інвестиції», «соціальне партнерство», «корпоративне громадянство» та інші. Ми переконані, що найбільш близьким за своїм змістом є

лише поняття «соціальна відповідальність бізнесу», а інші наведені приклади – є його складовими.

1.3. Стратегічне управління підприємствах в сучасних умовах розвитку соціально відповідального підприємництва

Фахівці сьогодні ведуть широкі дискусії щодо розвитку концепції соціальної відповідальності, адже сучасні умови суспільного функціонування вимагають підвищення рівня прозорості компаній, державні органи намагаються посилити контроль, а інвестори потребують деталізованої інформації про діяльність, присутність на ринках та потенційні ризики.

В умовах стрімкого динамічного розвитку усіх сфер суспільного життя вагоме значення посідає розвиток соціальної сфери, що свідчить як про якість і рівень життя громадян кожної країни зокрема, так і про рівень розвитку економіки загалом. Ключову роль у фінансуванні таких галузей соціальної сфери, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення відіграють саме бюджетні кошти. Загалом, бюджетне фінансування переважає у формуванні ресурсів соціальної інфраструктури, тому видатки соціального спрямування у зведеному бюджеті України зростають не лише номінально, а й реально (додаток В).

В сфері соціальної відповідальності використовується значна кількість тих чи інших показників, які дозволяють оцінити певні сторони соціальної відповідальності підприємств. Проте, найвагомішими серед них є:

- індекс сталого розвитку Доу-Джонса (Dow Jones Sustainability Index — DJSI) (орієнтир для розрахунку вартості акціонерного капіталу для оцінки фінансової діяльності компаній, що є міжнародними лідерами сталого розвитку);
- індекс британської організації "Бізнес у суспільстві" (вважається одним із основних інструментів оцінки соціально відповідальних компаній. Система оцінки дає змогу організації забезпечити системний підхід до управління,

вимірювання і звітності щодо бізнес-наслідків у суспільстві і навколишньому середовищі);

- індекс FTSE 100 (ґрунтується на курсах акцій 100 компаній із найбільшою капіталізацією, включених до списку Лондонської фондової біржі, сумарна капіталізація цих компаній становить 80 % капіталізації біржі);

- Індекс FTSE 250 (ґрунтується на курсах акцій наступних 250 компаній Лондонської фондової біржі, тобто середніх за розміром компаній Великої Британії, які формують 20 % економіки).

Одну із ключових оцінок соціальної відповідальності здійснює рейтинг країн всесвітнього індексу благодійності (за матеріалами Charities Aid Foundation (CAF)). Цей показник в останні роки є провідним мірилом глобальної щедрості. Шляхом вимірювання трьох різних видів пожертв, він забезпечує просту і зрозумілу картину благодійної діяльності у всьому світі. Індекс виводиться шляхом усереднення відсотку людей в кожній країні, які пожертвували гроші, які були волонтерами або допомагали незнайомцям. Для отримання результатів у 2016 році було проведено опитування людей у 140 країнах. Це дозволило отримати дані, які відображають благодійну діяльність 96% населення світу у віці старшому 15 років (приблизно 5,1 млрд людей) [527].

Зокрема, відповідно до матеріалів організації за 2016 рік, М'янма, країна, яка очолює рейтинг, багатство не обов'язково є вирішальним фактором, коли мова йде про щедрість. Тільки п'ять членів Великої двадцятки, які складають 85% світового ВВП, з'являються в топ-20 країн благодійників. Це Австралія, Канада, Індонезія, Великобританія і Сполучені Штати Америки (рис. 1.6).

Роблячи висновок, можна сказати, що найбільш вражаючою довгостроковою тенденцією в світового рейтингу було стійке зростання індексів країн з перехідною економікою, тобто тих, які переживають бурхливий розвиток, але ще не багаті. Хоча жителі країн з перехідною економікою менш імовірно пожертвують гроші (20%), ніж ті, хто живе в країнах, які розвиваються (26%), збільшення показника на 2,1 % у цьому році на тлі зростання на 11,5 % у минулому році показує, що розрив скорочується [527]. Така тенденція зайвий

раз підтверджує, що як тільки люди стають фінансово спроможними, вони будуть більшою мірою готові давати гроші на благодійні цілі.

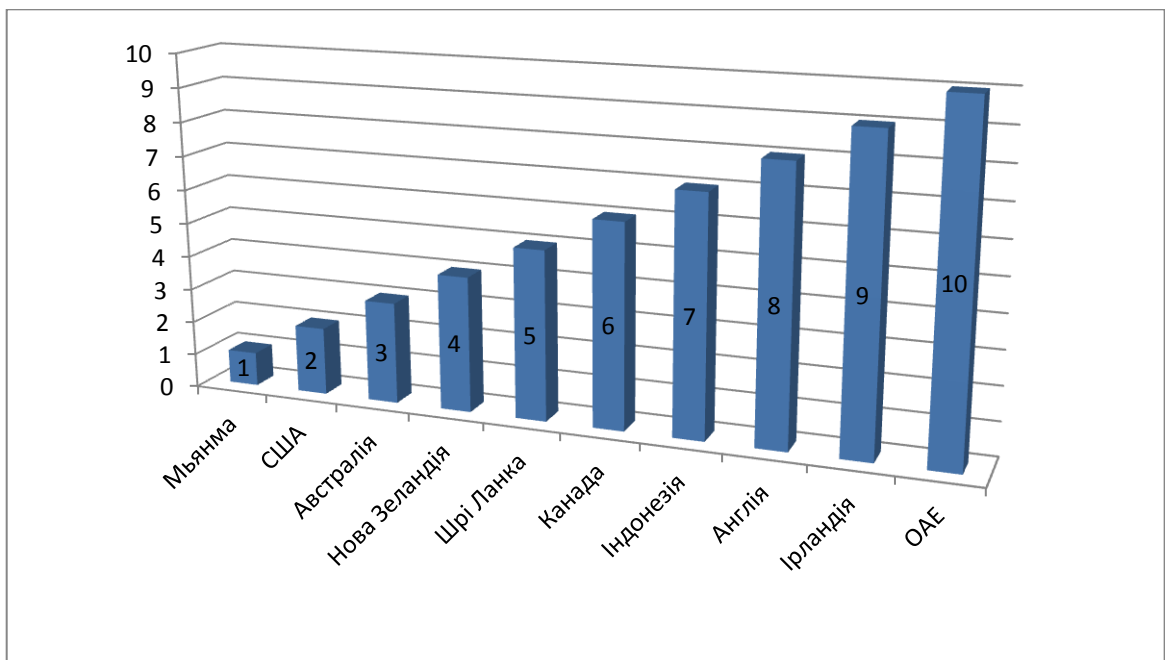
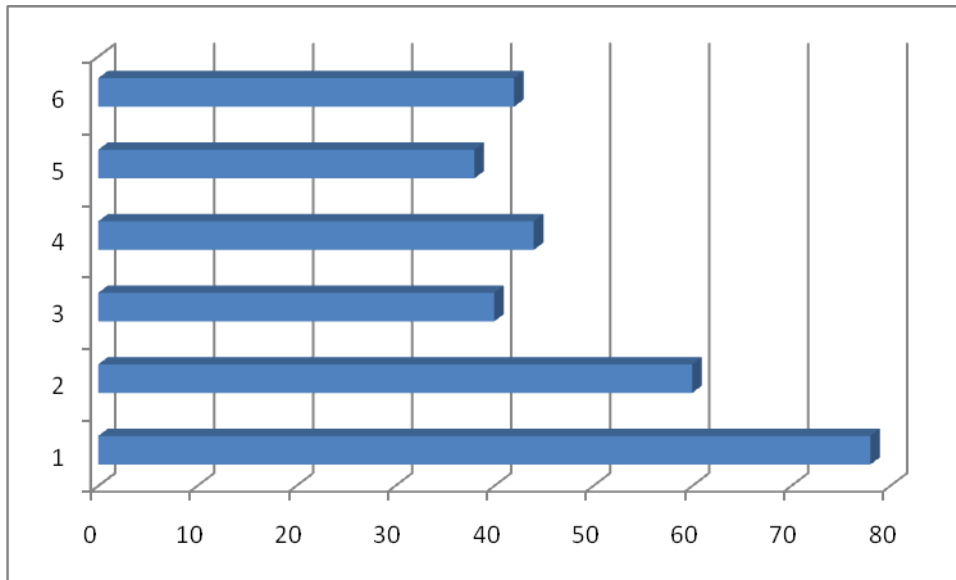

Рис. 1.6. Рейтинг країн всесвітнього індексу благодійності (за матеріалами Charities Aid Foundation (CAF) [527])

Розвиток соціальної сфери кожної країни зокрема свідчить про рівень життя її громадян. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про основні напрямки бюджетної політики» № 3358, соціальна сфера держави забезпечується видатками соціального спрямування, зокрема: видатками на охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення [356].

Вивчаючи особливості стимулювання вітчизняного підприємництва до ведення бізнесу на принципах соціальної відповідальності, було здійснено опитування досліджуваних підприємств (ПАТ ТРЗ «Оріон», ПАТ «Тернопільський молокозавод», ПАТ «Опілля» та інших), що дає змогу виділити наступні заходи з боку держави, зокрема: податкове стимулювання відповідальних підприємців, надання переваг в доступі до виконання державних замовлень, більш вигідних умов кредитування, участь бюджетних коштів у

фінансуванні соціальних об'єктів, підвищення прозорості процесів прийняття рішень органами влади й підзвітність діяльності державних структур, нематеріальні стимули визнання результатів відповідальної ділової практики, усунення адміністративного тиску (рис. 1.7).

- 1 – податкове стимулювання відповідальних підприємців (74%);
- 2 – надання переваг в доступі до виконання державних замовлень, більш вигідних умов кредитування (64%);
- 3 – участь бюджетних коштів у фінансуванні соціальних об'єктів (42%);
- 4 – підвищення прозорості процесів прийняття рішень органами влади і підзвітність діяльності державних структур (46%);
- 5 – нематеріальні стимули визнання результатів відповідальної ділової практики (38%);
- 6 – усунення адміністративного тиску (38%).

Рис. 1.7. Результати опитування досліджуваних підприємств щодо принципів державного стимулювання розвитку соціально відповідальної діяльності

Загалом, тенденції економічного розвитку на майбутнє можна визначити соціальним спрямуванням, а в розвитку бізнес-структур домінує соціальний вектор. Це пов'язано із тим, що результат економічної діяльності суб'єкта господарювання полягає не лише в отриманні максимального прибутку, а й у

ефективності заходів, спрямованих на довготривале існування та сталий розвиток. Необхідною умовою отримання зазначеного результату є взаємодія трьох складових: бізнесу, держави та суспільства, що не можливе без функціонування інституту соціальної відповідальності.

Актуальність дослідження полягає у недостатньому вирішенні як наукових, так й практичних проблем розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності в нашій країні.

Тенденції та закономірності розвитку концепції соціальної відповідальності бізнесу в різні часи досліджувались в працях вітчизняних й зарубіжних вчених, зокрема: О. Амоші, Г. Боуена, М. Вебера, К. Девіса, В. Зомбарта, М. Кейнса, А. Керола, А. Колота, В. Куценко, Е. Лібанової, М. Новикової, Р. Оуена, С. Сеті, Е. Фрімена, Г. Хоружого.

В процесі розвитку концепції соціальної відповідальності з'являлись суперечливі моменти: знаходились як прихильники, так і її противники. Для всестороннього уявлення про теоретичні аспекти концепції розглянемо її генезис. Базовою роботою з проблем соціальної відповідальності є праця Г. Боуена «Соціальна відповідальність бізнесмена» [501]. Розглядом аналогічних теорій характеризуються праці А. Керрола. Так, на думку автора, зародження сучасного етапу розвитку соціальної відповідальності припадає на 50-ті роки минулого століття, 60-ті роки характеризуються поглибленням змістовної складової поняття, в 70-ті роки відбувається поява різних напрямів та форм реалізації даної концепції, 80-ті – накопичення знань про соціальну відповідальність та формування її концепції [505, с. 268–295].

«Підприємства мають бути мотивовані ринковими інструментами та прозорими в своїй діяльності перед суспільством; детальний розрахунок та списання частини вартості готової продукції чи послуг на соціальні затрати» – основна суть концепції запропонованої К. Девісом. На переконання вченого саме держава має створювати умови й бути прикладом соціальної відповідальності. Більше того, компаніям вигідно бути соціально

відповідальними, оскільки це сприяє збільшенню їх ринкової вартості [515, с. 174–175].

На противагу вище значеним твердженням можна навести думку М. Фрідмана, який зазначив, що соціальна відповідальність бізнесу полягає лише в ефективному використанні ресурсів з метою збільшення прибутку та дотриманні «правил гри». Тобто, якщо підприємство не ухиляється від оподаткування, виконує всі задекларовані умови праці (встановлений рівень оплати праці, умови безпеки праці та екології), то його можна вважати соціально відповідальним [523, с. 173–178].

Незважаючи на противників, концепція соціальної відповідальності активно впроваджується міжнародним бізнесом, який бачить в цьому можливість підвищення своїх конкурентних переваг.

Зазначені тенденції в розвитку суспільства сприяли, відповідно, й розвитку соціальної відповідальності як на загальнодержавному рівні, так й на рівні суб'єктів господарювання. Даний процес є взаємопов'язаний, тобто розвиток однієї функції спонукає появу й посилення іншої і т.д. Скажімо, активізація соціальних функцій інститутів громадянського суспільства вимагає розвитку та вдосконалення існуючого правового забезпечення соціально відповідальної діяльності, що потребує розробки й прийняття законодавства як на міжнародному, так й національному рівні. В свою чергу, об'єднавши зусилля основних об'єктів досліджуваної діяльності можна досягнути певного рівня відповідальності в суспільстві, державі та підприємницькому середовищі. Тобто починають домінувати соціальні функції, які, в наслідку, активізують економічні функції суб'єкта господарювання щодо отримання стабільно високого прибутку (рис. 1.8).

Трудності в створенні теоретичної бази СВД пов'язані з тим, що цей вид діяльності лежить на перетині кількох наук – філософії, екології, соціології теорії управління, економіки. Систематизуючи наявні теоретичні та практичні надбання з СВД нами виділено основні моделі й теорії які є базовими для розуміння цього поняття:

- теорія сфокусованої соціальної відповідальності (М. Портер);
- піраміда Керолла;
- модель зацікавлених осіб (стейкхолдерів).

Відповідно до кожної виділеної моделі нами представлено їх графічну інтерпретацію.

Рис. 1.8. Кругообіг та взаємозалежність функцій в системі соціальної відповідальності

Заслуговеє на увагу розвинута М. Портером теорія сфокусованої соціальної відповідальності, відповідно до якої стратегія соціальної відповідальності спрямовується на конкретних стейкхолдерів для реалізації певних соціальних проектів. Автором акцентується увага на тих ділянках, на яких фірмі слід сфокусувати свою відповідальність та пошуку ефективності соціально відповідальної діяльності (рис. 1.9).

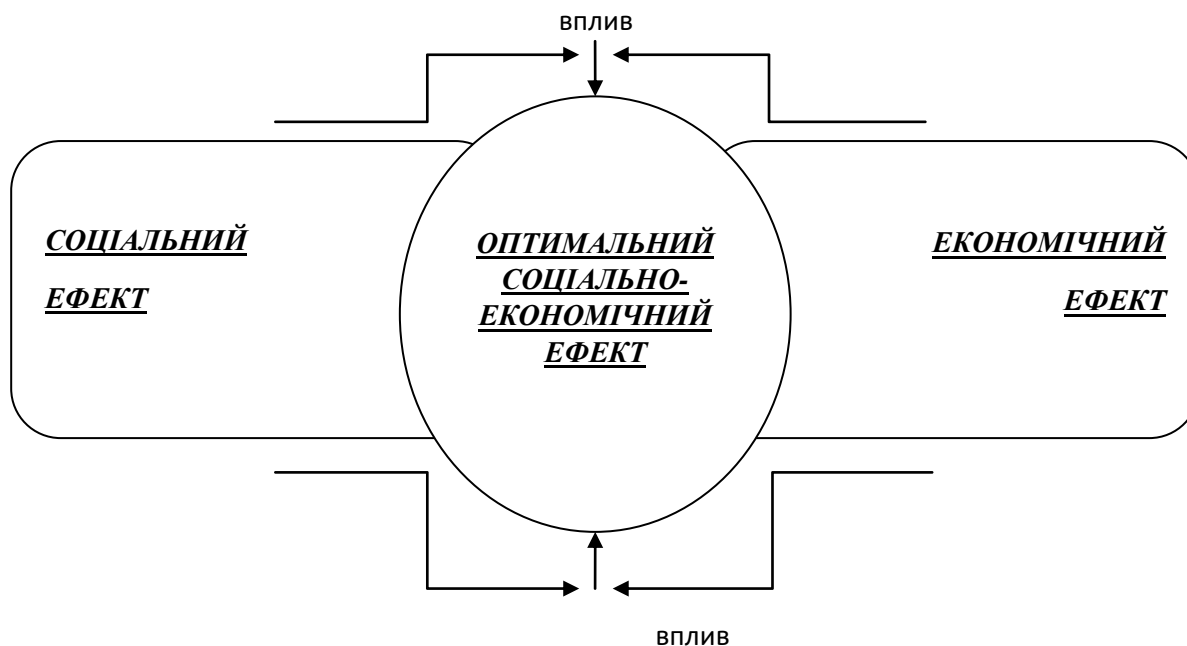

Рис. 1.9. Поєднання соціальних та економічних принципів соціально відповідальної діяльності для досягнення ефекту
(адаптовано за М. Портером) [355]

Цікавою, з точки зору розвитку концепції стейкхолдерів та прозуміння природи соціальної активності суб'єктів господарювання є так звана «піраміда Керрола» (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Піраміда корпоративної соціальної відповідальності [503, 42]

Слід зазначити, що в сучасних умовах господарювання підприємницьким структурам бути соціально відповідальними в повній мірі є надзвичайно важко, оскільки коло стейкхолдерів постійно збільшується, тай взаємозв'язки між ними стають все складнішими. Перелік зацікавлених осіб для кожної господарської одиниці може визначатись універсально, при цьому певні їх групи можуть змінювати з часом свої функції або поєднувати кілька із них (постачальники можуть бути й споживачами, а працівники – акціонерами), можуть об'єднуватись в нові групи стейкхолдерів (об'єднувати свої інтереси за певних обставин).

Аналіз результатів дослідження відносно зацікавлених сторін соціально відповідальної діяльності підприємства дозволяє класифікувати стейкхолдерів, а також виділити їх очікування (таблиця 1.10).

Із таблиці зрозуміло, що очікування стейкхолдерів є значно ширшими, а ніж виключно вирішення соціальних проблем. Ці очікування стосуються не лише соціальної сфери (соціальний захист, трудові відносини, тощо), а й економічної (виробництво якісної продукції), правової (дотримання законодавства), екологічної (захист навколишнього природного середовища) та етичної (дотримання правил ділової етики).

Отже, зважаючи на вплив різних груп зацікавлених осіб на рішення стосовно соціально відповідальної діяльності, компанії повинні формувати гармонійні відносини з усіма групами, незважаючи на конкуруючу мету деяких із них.

Концепція соціальної відповідальності є неповною без виділення форм її реалізації, які, на наше переконання можна об'єднати за ознакою впливу стейкхолдерів на фірму у дві групи:

- внутрішня форма (охорона здоров'я, охорона праці, розвиток професійних здібностей, підвищення ефективності бізнесу);
- зовнішня форма (соціальна політика по відношенню до суспільства, природоохоронна діяльність, тощо).

Таблиця 1.10

Класифікація зацікавлених сторін та їх очікувань

№ з/п	Група стейкхолдерів	Основні очікування стейкхолдерів
Внутрішнє середовище		
1.	Акціонери підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Позитивне відношення суспільства до бізнесу. 2. Створення надійного середовища для бізнесу. 3. Зростання стійкості в середньо- та довгостроковій перспективі. 4. Забезпечення соціально відповідальної репутації. 5. Підвищення якості управління. 6. Позитивний корпоративний клімат. 7. Ріст капіталізації. 8. Зростання ступеня довіри зі сторони персоналу, партнерів, клієнтів та органів влади.
2.	Персонал підприємства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дотримання законодавчо закріплених прав. 2. Ріст соціального захисту. 3. Зростання заробітної плати. 4. Можливість професійного та кар'єрного росту. 5. Забезпечення умови праці відповідно до сучасних умов охорони праці.
Зовнішнє середовище		
3.	Споживачі	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виробництво якісних товарів та послуг. 2. Дотримання прав споживачів. 3. Справедливе ціноутворення.
4.	Партнери	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дотримання договірних зобов'язань. 2. Поглиблення партнерських відносин. 3. Довіра та авторитет до підприємства.
5.	5.1. Суспільство: в місцях території розміщення:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Участь у вирішенні соціально-економічних проблем регіону. 2. Розвиток соціальної інфраструктури. 3. Ріст інвестицій в розвиток регіону. 4. Заходи із запобігання та вирішення екологічних проблем. 5. Допомога у вирішенні соціальних питань. 6. Участь у меценатстві та благодійних заходах.
	5.2. Суспільство на загальнодержавному та міжнародному рівнях:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гармонізація інтересів бізнесу та суспільства. 2. Розвиток та поглиблення концепцій стійкого розвитку. 3. Участь в розвитку нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності.
6.	Держава	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вдосконалення моделі соціальної політики. 2. Розподіл соціального навантаження між державою, бізнесом та громадянами. 3. Збереження соціальної стабільності. 4. Відповідність стандартам соціальної держави. 5. Зниження державних соціальних витрат.

Таким чином, ми дійшли висновку, що фундаментальними принципами соціально відповідальної діяльності є забезпечення споживачів якісною продукцією, професійне вдосконалення персоналу, дотримання законодавства, врахування суспільних інтересів та цінностей.

Для розуміння ролі соціальної відповідальності, а особливо її соціально-економічного аспекту в практичній діяльності суб'єктів господарювання, необхідним є розгляд складових цього явища через диференціацію її економічних та соціальних функцій. Дослідження соціальної та економічної детермінанти, вдосконалення на цій основі системи соціальної відповідальності бізнес-структур спричиняє постійну трансформацію цих функції їх економічного витрачання, страхування ризиків, стимулювання соціальної активності і вдосконалення через функції якісно іншого порядку: культурологічну, інтегруючу, обліково-аналітичну, які формують соціально-економічну результативність підприємства. Ми вважаємо, що систему показників соціально відповідальної діяльності можна подати через матрицю основних її напрямів, показників та заходів як інструментів обліку та вимірювання пов'язаних із цим видом діяльності затрат. Відповідно, базові напрями реалізації соціально відповідальної діяльності виділяються в наступні групи: відповідальність перед працівниками підприємства; відповідальність перед суспільством; екологічна відповідальність; добросовісна конкуренція та відповідальна реструктуризація (рис. 1.11).

Таким чином, соціальна відповідальність – складне, багаторівневе поняття, яке можна охарактеризувати як з об'єктивної (норми, правила, власні інтереси та економічні умови), так й суб'єктивної сторони (особисті погляди, досвід та цінності). Погоджуючись з думкою А. Керолла, вважаємо, що соціальна відповідальність являє собою економічну (елемент соціальної), правову, етичну, філантропічну відповідальність із підпорядкуванням зазначених рівнів. Цей підхід цінний через те, що соціальна відповідальність може змінювати поведінку, мету, тобто бути багатовимірною, дозволяє визначати взаємопов'язані напрями.

Рис. 1.11. Основні напрями та механізми реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства

В свою чергу, структурування категорії «соціальна відповідальність бізнесу» дозволяє здійснити чіткий операційний поділ та формалізувати складові цієї категорії (рис. 1.12).

Рис. 1.12. Складові категорії «соціальна відповідальність»

Після визначення основних складових концепції соціальної відповідальності, представимо в узагальненому вигляді її попередню концепцію, яка базується на принципах існування системи. Вважаємо, що дана система функціонує у двох напрямках, тобто є двонаправленою. Зокрема: процес планування концепції спрямовується зверху в низ, через впровадження принципів (рис. 1.13а). Оберненими до першого є етапи процесу реалізації концепції, її розвиток знизу-вверх передбачає, що при успішному втіленні всіх функцій реалізуються процеси, які відповідають принципам соціально відповідальної діяльності (рис. 1.13б).

На основі даних, наведених на рисунку, можна зробити висновок, що концепція соціальної відповідальності підприємств складається із процесів планування та реалізації заходів. Скажімо, в процесі планування заходи

розпочинаються з розробки програми і закінчуються розподілом функцій, а при реалізації – навпаки, основою є певні визначені функції, які видозмінюються в стратегію. а) процес планування:

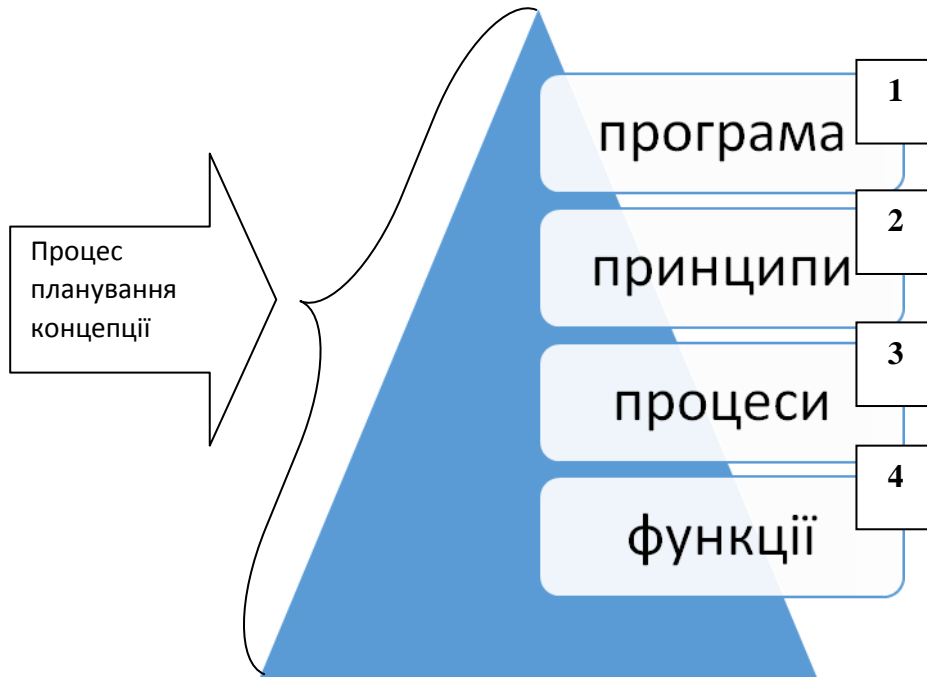

Рис. 1.13а. Планування концепції соціально відповідальної діяльності підприємства

б) процес реалізації:

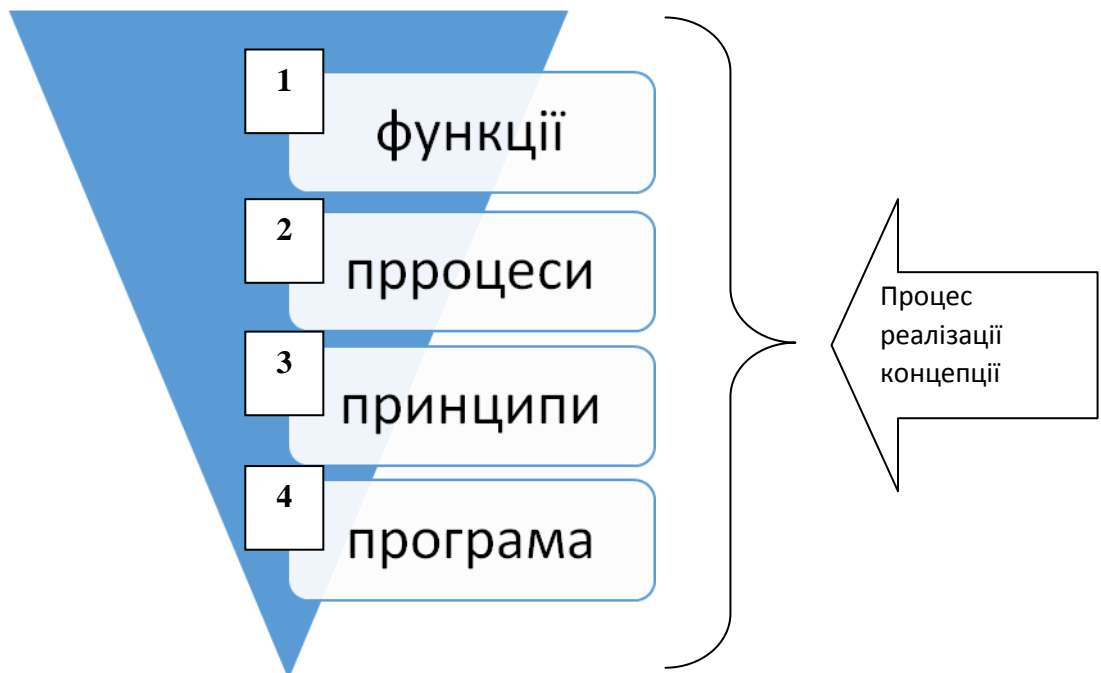

Рис. 1.13б. Реалізація концепції соціально відповідальної діяльності підприємства

Концепція соціально відповідальної діяльності має дискусійний характер, зокрема: прихильники політики впевнені в її економічній ефективності, через придбання додаткових конкурентних переваг ніж отримання прибутку в короткостроковій перспективі. На противагу останнім, противники концепції стверджують, що це ніщо інше як введення в оману споживачів, підміняючи при цьому стратегію бізнесу в отриманні прибутку.

Таким чином, авторське розуміння соціальної відповідальності як діяльності, за якої підприємство дотримується принципів соціального ведення бізнесу, враховує насамперед потреби стейкхолдерів, здійснює позитивний вплив на суспільство, сприяє росту репутаційного капіталу, знижує при цьому не фінансові ризики, що, як наслідок, сприяє максимізації прибутку для акціонерів. Дотримуючись принципів соціально відповідальної діяльності фірми спроможні досягати значних конкурентних переваг.

Незважаючи на те, що поняття соціальної відповідальності в вітчизняній економічній теорії та практиці використовується вже значний період часу, ще й досі відсутня щодо нього необхідна законодавча база. Більше того, існуючі поодинокі елементи системи нормативно-правового регулювання соціально відповідальної діяльності не забезпечують в повній мірі запити зацікавлених користувачів. За таких обставин, закономірним є використання міжнародного досвіду в цьому питанні, а саме: міжнародних стандартів соціальної відповідальності.

Висновки до розділу 1

Таким чином, дослідивши поняття соціально відповідальної діяльності підприємств, здійснивши сутнісну характеристику основних понять та принципів організації соціально відповідальної діяльності. Вивчивши генезис розвитку теорії та методології соціальної відповідальності бізнесу та

особливості стратегічного управління підприємства в сучасних умовах розвитку соціально-відповідального бізнесу можна зробити наступні висновки:

1. Соціальна відповідальність бізнесу – поняття складне і багатогранне. Основна його суть зводиться до здійснення добровільно-усвідомленої діяльності організації для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем з користю для зацікавлених осіб.

2. В сучасній економічній літературі наводиться значна кількість визначень поняття «соціальна відповідальність бізнесу», використовуючи, при цьому, його синоніми: «корпоративна соціальна відповідальність», «соціальні програми», «соціальні інвестиції», «соціальне партнерство», «корпоративне громадянство» та інші. Ми переконані, що найбільш близьким за своїм змістом є лише поняття «соціальна відповідальність підприємства», а інші наведені приклади – є його складовими.

3. Авторське розуміння поняття «соціально відповідальна діяльність» – діяльність, за якої підприємство дотримується принципів соціального ведення бізнесу, враховує потреби стейкхолдерів, здійснює позитивний вплив на суспільство, сприяє росту репутаційного капіталу, знижує при цьому не фінансові ризики, що, як наслідок, сприяє максимізації прибутку для акціонерів.

4. В роботі виділені елементи структури соціальної відповідальності бізнесу, а саме: суб'єкт відповідальності, об'єкт відповідальності, контроль та оцінка відповідальності. Суб'єктом відповідальності виступає безпосередньо саме підприємство, об'єктом – всі види діяльності економічного суб'єкта, контроль та оцінка виражається процесом реагування навколишнього середовища на соціальнозначимі дії бізнесу. Даний підхід дозволяє встановлювати взаємозв'язок елементів соціальної відповідальності.

5. З метою упорядкування використовуваних понять і термінів, виділено внутрішню і зовнішню складові соціальної відповідальності бізнесу. Зовнішній блок визначається, існуючими у країні традиціями і відповідає сучасним уявленням про соціальну відповідальність бізнесу; він спрямований на зовнішнє по відношенню до підприємства середовище. У внутрішньому блоці

зосереджені всі корпоративні програми, які використовуються для мотивації власних кадрів (різні соціальні допомоги; пільги; пенсії; система позик для співробітників, компенсації та інші аналогічні виплати).

6. У залежності від взаємовідносин учасників в процесі соціально відповідальної діяльності, її цілей та етапів розвитку можливе виконання нею наступних функцій: економічної, стимулюючої, комунікативної, обліково-аналітичної та етичної. Кожна із функцій, в процесі реалізації, враховує інтереси всіх учасників соціально відповідальної діяльності.

7. Серед основних форм реалізації соціально відповідальної діяльності можна виділити наступні: соціальні інвестиції, корпоративне волонтерство, соціальний маркетинг, гранти, благодійні пожертвування, соціально-економічні угоди з органами влади. В сучасних умовах господарювання підприємства намагаються застосовувати комплексну систему управління формами соціально відповідальної діяльності, формуючи так званий «пакет», що сприяє їх ефективнішому залученню та використанню за тих чи інших обставин.

8. Фундаментальними принципами соціально відповідальної діяльності є забезпечення споживачів якісною продукцією, професійне вдосконалення персоналу, дотримання законодавства, врахування суспільних інтересів та цінностей.

Дослідження поняття соціально відповідальної діяльності підприємств, здійснення сутнісної характеристики її основних понять та принципів, вивчення генезису розвитку теорії та методології соціальної відповідальності та особливостей стратегічного управління підприємством обумовили необхідність розгляду: соціальних аспектів діяльності підприємств та факторів їх впливу на ефективність його функціонування, моделювання витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств, методики оцінки рівня соціальної відповідальності промислового підприємства та побудови моделі інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

2.1. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю

В процесі еволюції концепції СВД система економіки нашої держави пройшла шлях від розподільної економіки, де взаємовідносини між підприємствами, працівниками та місцевими громадами носили патронажний характер до ринкової системи господарювання, починаючи з етапу капіталізму, пріоритетною метою якого є максимізація прибутку, до соціально-орієнтованої економіки, в якій прибуток створюється працівником для забезпечення гідного рівня і якості життя. У постіндустріальній економіці соціальна відповідальність виходить за рамки відповідальності перед працівниками і перетворюється в інструмент забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства і економіки в цілому.

Слід зазначити, що сучасні методи управління переносять акцент впливу на нематеріальні активи, застосовуючи нові методи управління, в тому числі управління соціальною відповідальністю. Однак лише невелика частина вітчизняних підприємств включають політику соціальної відповідальності в стратегію управління.

Система соціально відповідальної діяльності підприємства, як і багато інших систем, потребує ефективного механізму управління. Власне поняття «механізм управління» зустрічається в спеціальній літературі досить часто. Одні автори розуміють це поняття як комплекс інструментів для регулювання процесом виробництва, інші – систему управління економікою підприємства. З цих причин термінологічний апарат набуває різних форм, зокрема: «механізм

управління», «організаційно-економічний механізм», «господарський механізм», «корпоративне управління» тощо.

В загальному розумінні, механізм (грец. μηχανή *mechané* — машина) – система тіл, що призначена для перетворення руху одного або декількох тіл у потрібний рух інших тіл [92].

Як зазначає А.Кульман «Виконання будь-якої функції завжди вимагає певної послідовності дій, динамічного протікання процесів. Це чітко прослідковується у визначенні відомого французького економіста А. Кульмана: «Механізм містить певну послідовність явищ: його складовими елементами одночасно виступають вхідне і вихідне явища, а також весь процес, який відбувається в інтервалах між ними» [183, с. 13].

В економічній енциклопедії за редакцією С.В. Мочерного подано наступне визначення досліджуваного поняття: «Механізм – це система, пристрій, спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності підприємства [242].

Стосовно поняття «механізм управління» автори виділяють певні компоненти менеджменту (управління), які об'єктивно виступають в якості елементів даного механізму.

На думку авторів праці за редакцією С.М. Рогача «Економіка і підприємництво, менеджмент» механізм управління розглядають як складову частину системи управління, що забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкту управління. При чому, якщо мова йде про внутрішні фактори управління підприємством слід використовувати поняття „механізм управління підприємством”, якщо про зовнішні – „механізм взаємодії з іншими підприємствами і організаціями” [376].

Автори праці «Корпоративне управління» під редакцією О.Є. Кузьміна, що це є «...комплекс механізмів, що дозволяють акціонерам (інвесторам) контролювати діяльність керівників компанії і вирішувати виникаючі проблеми з іншими групами впливу» [173].

Отже, вивчивши думки авторів щодо поняття «механізм управління» слід констатувати, що цей термін має наступні інтерпретаційні характеристики:

- 1) механізм – це система;
- 2) механізм – це складову частину системи управління;
- 3) механізм визначає порядок певного виду діяльності підприємства;
- 4) в якості елементів конкретного механізму виступають різні компоненти управління;
- 5) механізм характеризує зовнішні та внутрішні фактори управління.

Враховуючи вищезазначене, подамо авторське розуміння даної категорії: «Механізм управління – це складова частина системи менеджменту, яка визначає порядок певного виду діяльності підприємства через компоненти управління та характеризує його як зовнішні, так й внутрішні фактори». Стосовно ж соціально відповідальної діяльності дану категорію можна інтерпретувати наступним чином: «Механізм управління соціально відповідальною діяльністю – це складова частина системи менеджменту, яка визначає порядок соціально відповідальної діяльності підприємства через компоненти управління та характеризує його як зовнішні, так й внутрішні фактори».

Основні цілі та завдання функціонування підприємства (забезпечення максимальної прибутковості та мінімізації ризиків діяльності; забезпечення постійної платоспроможності підприємства; формування достатнього обсягу і необхідного складу ресурсів, що забезпечують задані темпи соціально-економічного розвитку), які подекуди є протилежними за напрямками цілям КСВ, є пріоритетними і визначальними при розгляді механізмів СВД [22].

У механізмі управління системою соціальної відповідальності, необхідно визначити її основні функції. В механізмі управління як правило виділяється наступні функції: планування, організація, контроль, регулювання. Дещо іншу інтерпретацію функцій наводять автори праці «Економіка підприємства» під редакцією Ф. Беа, Е. Дихтл, М. Шввайтцер, зокрема: планування, контроль, організація та інформаційне забезпечення, називаючи їх інструментами управління [23, с. 278].

Відповідно, зміст зазначених функцій конкретизується у залежності від елементів механізму управління. В свою чергу, процес реалізації функцій передбачає використання інструментів, які відповідають тому чи іншому суб'єкту управління соціально відповідальною діяльністю в межах тої чи іншої функції управління.

Фундаментальні дослідження стосовно соціальних систем та їх інтерпретація здійснена Т. Партонсом, який зазначив, що будь-яка дія керується або контролюється нормативними функціональними вимогами колективів, в складі яких вона виконується. Проте, на практиці існують ситуації, за яких більш велика система включає в себе безліч колективів в якості підсистем, тоді, поведінка колективів управляється на основі інституціоналізованих норм, які точно встановлюють, як може і як повинен вести себе колектив кожного типу відповідно до його місця в системі. Нарешті, самі норми управляються цінностями, інституціоналізованими в даному суспільстві.

Теорію викладену Т. Партонсом можна використати й стосовно системи управління соціально відповідальною діяльністю. Скажімо, щодо СВД визначити цінності в якості самостійного елементу механізму управління нею, що визначає зміст функцій управління та забезпечує їх жорсткий взаємозв'язок. Тому, для системної взаємодії на всіх фазах управління необхідно забезпечити загальну орієнтацію інструментів управління на основі інтегруючого елемента. В іншому випадку єдність дій суб'єктів управління буде втрачено в процесі міжфункціонального переходу.

Одною із основних проблем в процесі управління системою СВД є визначення її об'єктів та суб'єктів. В структурі цього механізму можна виділити наступні компоненти: суб'єкт відповідальності (хто відповідає); особа або інстанція, перед якою відповідальний суб'єкт (перед ким відповідає суб'єкт); об'єкт відповідальності (за що відповідає суб'єкт); час відповідальності, простір відповідальності. Тобто тут відбувається актуалізація проблеми ідентифікації елементів системи: несуть відповідальність не тільки за щось (за ситуацію, за систему управління), а й по відношенню до когось або перед певною

інституцією. Тому, суб'єктом відповідальності, можуть бути як окремі персоналії (персональна відповідальність), так і соціальні групи (підприємство, холдинг і т.д.).

На практиці відомою є ситуація, коли всередині підприємства виконують функції стосовно СВД багато керівників від найнижчої до найвищої ланки управління. Тому надзвичайно важливо структурувати суб'єкт відповідальності, при цьому, «інстанціями відповідальності» будуть окремі особи (працівник), група осіб (підрозділ, відділ), підприємство в цілому. Саме інстанція відповідальності визначатиме адресність відповідальності, в нашому розумінні, того чи іншого елемента системи управління СВД. Найбільшими групами адресності СВД є персонал, акціонери, керівництво, постачальники, дебітори, кредитори, органи місцевого та загальнодержавного управління. Цей перелік можна продовжувати, проте, й так зрозуміло, що він збігається із загальноприйнятим переліком зацікавлених осіб підприємства – активним учасником системи управління. Стейкхолдери можуть виконувати двояку роль: з однієї сторони – адресати відповідальності, з іншого – суб'єкти управління.

Комунікації в ланцюгу «стейкхолдери – підприємство» може здійснюватись через їх інформування. Тобто, домінуватиме одна векторна комунікація – «від підприємства до стейкхолдерів». Такий комунікаційний зв'язок покликаний розповсюджувати об'єктивну інформацію про підприємство, його рішення, дії, з метою росту його ділової репутації. Основне завданням такої комунікації – ефективна передача відомостей про управлінські рішення щодо СВД.

Окрім цього, комунікації можуть бути на рівні реагування у ланцюгу взаємодії зі стейкхолдерами, в результаті чого підприємство ніяк не змінюється, а намагається змінювати відносини в соціумі. Тобто, зацікавлені особи виконуватимуть роль впливових, проте, пасивно реагуючих на ініціативи підприємства. Такі стосунки характеризуватимуться зворотнім зв'язком.

Слід зазначити, що обидві комунікації є важливими для підприємств, які, з метою росту гудвілу підприємства, постійно повинні вдосконалювати

комунікаційні зв'язки зі стейкхолдерами. Зазначена мета є надзвичайно важливою, проте, не є єдиною метою функціонування підприємства.

Інструменти реалізації соціально відповідальної діяльності вимагають відповідного забезпечення, що складається з наступних елементів: нормативно-правове, корпоративне та інформаційно-методичне забезпечення.

В процесі дослідження ми дійшли до переконання, що найбільш використовуваним інструментом нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності може стати угода. Ця форма правового документу, спроможна регулювати взаємовідносини органів державного управління й бізнесу та працівників підприємства з метою реалізації трудових та економічних відносин. Тобто, її основна функція – регламентування здійснення соціально-економічної політики підприємства, яка б забезпечувала:

- право громадян на гідну працю;
- підвищення якості життя працівників та їх сімей;
- підвищення конкурентоспроможності та збільшення доходів підприємств;
- зростання продуктивності праці;
- безпеку робочих місць;
- розширення можливостей професійного і кар'єрного росту працівників;
- стабільну зайнятість та гнучкість ринку праці;
- скорочення масштабів бідності на основі стійкого розвитку економіки;
- розвиток взаємовідносин на основі принципів соціального партнерства.

На нашу думку, сам факт підписання угоди про соціально-економічну політику підприємства, демонстрував би готовність до прийняття основних принципів соціальної відповідальності, які, як раз, базуються на відкритості ведення бізнесу, врахуванні довгострокових стратегічних інтересів економічного

розвитку. Такі угоди можуть бути загальнодержавними, регіональними, місцевими, галузевими, професійними, тощо. Контроль за виконання такої угоди може здійснювати комісія з регулювання соціально-трудових відносин. Структурно угода може складатися із наступних розділів: загальні відомості про СВД; організація СВД; основні принципи та особливості СВД підприємства; форми прояву та інструменти СВД.

У кожному розділі окрім загальної та спеціальної інформації про СВД потрібно детально висвітлити права та зобов'язання сторін.

Наступним елементом нормативно-правового забезпечення СВД є так зване корпоративне забезпечення, що полягає в прийнятті кодексів та декларацій, які відображають норми ведення професійної, соціальної та етичної діяльності.

Інформаційно-методичне забезпечення передбачає наявність міжнародних і національних стандартів систем менеджменту, соціальної відповідальності, стандартів звітності. До них відносяться: ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності», Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних корпорацій, стандарт для оцінки соціальних аспектів систем управління SA 8000, ISO 9000 «Системи менеджменту якості», ISO 14001 «Системи екологічного менеджменту, опис та настанови щодо застосовування ISO 50001 «Енергетичний менеджмент», Глобальна ініціатива щодо подання звітності в галузі сталого розвитку GRI і процесний стандарт розробки звітів AA1000S і інші.

В процесі реалізації соціально відповідальної діяльності важливим механізмом є дотримання нормативно-правового забезпечення підприємства, яке умовно можна поділити на такі рівні: загальні засади соціальної відповідальності (визначаються Конституцією України); кодекси та закони України (враховують сфери застосування та інтереси соціальних груп); підзаконні акти (укази, розпорядження, постанови, положення, інструкції, правила, технічні регламенти тощо). Зокрема:

1. Загальні засади соціальної відповідальності держави та підприємницьких структур визначені Конституцією України [157]. Соціальна

відповідальність держави пов'язана із регулюванням діяльності суб'єктів підприємництва. Стосовно ж соціально відповідальної діяльності бізнесу, то Конституція лише частково виділяє вимоги щодо трудових відносин, навколишнього середовища, дотримання прав людини.

2. Наступний рівень регулювання складають кодекси та закони України, що враховують не лише сферу їх застосування, а й запити основних соціальних груп, скажімо персонал підприємства – щодо виконання основних соціальних стандартів та сталого розвитку підприємства; споживачів – щодо дотримання стандартів якості продукції; суспільство – щодо природоохоронних заходів, держави – щодо питань нарахування та сплати податків [68, 147, 346, 469].

3. Останній рівень – підзаконні акти (укази, постанови, розпорядження, інструкції, регламенти та правила), використовуються для деталізації вимог щодо різних сфер соціально-економічних відносин.

Основу нормативно-правового механізму функціонування соціального підприємництва в Україні складає Податковий кодекс (додаток Д).

Вище зазначені документи визначають правовий кластер відповідальності. Регламентуючи права та обов'язки суб'єктів господарювання зазначені документи формують так званий базовий рівень відповідальності. Тобто підприємство, яке підпорядковується цим нормативним документам можна назвати юридично відповідальним, але, при цьому, воно може й не бути соціально відповідальним.

Показником більшої відповідальності є сертифікація, яка здійснюється на добровільних засадах, адже це ті обов'язки які бере на себе бізнес-структура понад законодавчо визначений рівень. Це, насамперед, нормативні документи із стандартизації (стандарти, технічні умови), які носять рекомендаційний характер. Проте, існують випадки за яких такі документи підлягають безумовному виконанню, наприклад: якщо їх включено до договорів на розроблення, виготовлення та постачання продукції або якщо виробником – постачальником продукції зроблено заяву про відповідність продукції цим

стандартам. Таким чином, добровільно взятий на себе обов'язок є свідченням підвищення рівня соціальної відповідальності.

До нормативного забезпечення цього ж рівня можна віднести міжнародні нормативні документи: Глобальний договір ООН [62] і міжнародні стандарти соціальної відповідальності бізнесу (далі СВБ). В першому документі наведено принципи, які стосуються прав людини, трудових відносин, боротьби з корупцією та охорони навколишнього природного середовища. Це є так званий кодекс соціально відповідального бізнесу визнаний у всьому світі, який реалізується через впровадження енергоефективних та екологічно безпечних технологій, укладання колективних угод та відмову від корупції, використання дитячої праці. Цей документ не може забезпечити всіх зацікавлених осіб, інтереси яких часто є ширшими за базові принципи Глобального договору. В таких випадках доречним є використання міжнародних стандартів СВБ, які мають за мету узагальнення практичного досвіду в даній сфері, спроможні визначити рівень та стан соціальної відповідальності компанії, обрати пріоритети соціально відповідальної діяльності. Принципові характеристики міжнародних стандартів, які розкривають СВД наведено в таблиці 2.1.

Враховуючи основні характерні ознаки міжнародних стандартів пов'язаних із соціально відповідальною діяльністю, слід акцентувати увагу на наступному:

1) за ознакою призначення стандарти можна умовно поділити на: стандарти сертифікації (ISO 9000 (ISO 8402; ISO 9000; ISO 9001; ISO 9002; ISO 9003; ISO 9004, ISO 22000:2005, ISO 14001:2004 та ін.), оцінки (ISO SR 26000:2011) та звітування (Global Reporting Initiative (GRI), Account Ability 1000 та ін.);

2) метою зазначених стандартів є поширення принципів соціальної відповідальності бізнесу;

3) характерні особливості стандартів: визначають умови добровільної участі суб'єктів та не мають зобов'язального характеру.

Таблиця 2.1

Характеристика міжнародних стандартів СВБ за призначенням

Класифікаційна ознака	Серія стандарту (національна версія)	Призначення стандарту	Галузь використання
Сертифікація	ISO 9000 (ISO 8402; ISO 9000; ISO 9001; ISO 9002; ISO 9003; ISO 9004) національна версія: ДСТУ ISO 22000:2007 “Система управління безпечністю харчових продуктів”	рекомендації щодо впровадження систем управління якістю	основа для розробки галузевих стандартів системи менеджменту якості
	ISO 22000:2005 HACCP	технічна регламентація процесів діяльності, з метою виявлення небезпечних продуктів, заходів для попередження та усунення небезпек	відповідальності за вплив продукції на здоров'я і життя людей
	ISO 14001:2004 “Системи менеджменту навколишнього середовища – вимоги і керівництво щодо використання” національна версія: ДСТУ ISO 14001:2006 “Система управління навколишнім середовищем”	забезпечення елементами ефективної системи управління навколишнім середовищем та їх зв'язок з іншими функціями менеджменту	передбачає обов'язкову публічність екологічної політики – інформація про сертифікацію системи якості на упаковці товару
	EMAS (Eco Management and Audit Scheme), який діє в ЄС	зменшення рівня негативного впливу виробничого сектору на навколишнє середовище	вимагає звітування про результати його впровадження
	OHSAS 18001:2007	забезпечення належних умов праці	вимоги до системи управління гігієною та безпекою праці
	SA 8000:2001 Social Accountability	усунення дискримінації праці	вимоги щодо прав працівників на працю, в тому числі на охорону праці, і призначений для сертифікації та звітування
Оцінка	ISO SR 26000:2011 “Соціальна відповідальність організацій. Вимоги”	має комплексний характер, спрямований на охорону навколишнього середовища, економне витрачання ресурсів	може використовуватися бізнесом, законодавчими органами влади, громадськими організаціями та іншими заінтересованими особами
Звітування	Global Reporting Initiative (GRI)	ґрунтується на концепції сталого розвитку	набір критеріїв, за допомогою яких створюється звітність з економічної, екологічної та соціальної результативності компанії, і вимоги до якості звітності
	Account Ability 1000 (AA 1000)	орієнтованість на процеси у сфері соціальної відповідальності	визначає процедуру і набір критеріїв, за допомогою яких проводиться незалежний соціальний і етичний аудит діяльності компаній

Стандартом який об'єднують основні вимоги до соціально відповідальної діяльності є ISO SR 26000:2011 “Соціальна відповідальність організацій.

Вимоги". Він має комплексний характер, не призначений для сертифікації, при цьому не виключає одночасне використання й інших стандартів, стосовно певних напрямків соціальної діяльності.

Окремою групою стандартів за ознакою призначення можна виділити стандарти з підготовки звітності. Найбільш використовуваними серед них є: Global Reporting Initiative (GRI), Account Ability 1000 (AA 1000), ISO 14000 та Social Accountability 8000 (SA 8000). Ці стандарти не мають національних відповідників, а частка вітчизняних суб'єктів господарювання, які звітують таким чином є незначною.

Сертифікат відповідності, отриманий підприємством свідчить про відповідність системи менеджменту як на державному, так і на міжнародному рівні, покращуючи таким чином міжнародний рейтинг як самої організації, так і виробленої нею продукції або послуг, що надаються. Процес сертифікації здійснюється висококваліфікованими фахівцями в сфері систем менеджменту, безпеки і технології виробництва. Крім того, з метою економії часу і коштів замовника, може бути проведено всебічний інтегрований аудит організації-клієнта, охоплюючи все впроваджені системи менеджменту, а також одночасну сертифікацію систем менеджменту і продукції.

Основні нормативно закріплені принципи соціально відповідальної діяльності сформовані в Глобальному договорі ООН та міжнародному стандарті ISO 26000, інших документах (рис. 2.1).

Наведені на рисунку 2.1 принципи є різними у залежності від типу нормативного документу, проте мають й спільні риси, зокрема: дотримання основних свобод та прав людини; сприяння ефективній соціальній політиці; забезпечення діалогу між стейкхолдерами; забезпечення відкритості для всіх зацікавлених сторін.

Сьогодні соціальна відповідальність стає однією із пріоритетних серед об'єктів стандартизації в галузі менеджменту. Першість у цій сфері належить міжнародним стандартам, в нашій країні стандартизація цього виду діяльності знаходиться на початковій стадії дослідження й практичного використання.

Важливість застосування стандартів пов'язана із тим, що вони є нормативною основою оцінки соціальної відповідальності.

Рис. 2.1. Нормативно закріплені принципи соціально відповідальної діяльності

В сучасній практиці існує значна кількість стандартів щодо питань соціальної відповідальності бізнесу, основними з яких є: стандарт SA 8000; GRI (Global Reporting Initiative) «Керівництво по звітності в галузі стійкого розвитку»; стандарти серії AA 1000; стандарти серії ISO 26000:2010 «Керівництво по соціальній відповідальності»; стандарти з управління якістю (EFQM и ISO:9001, 9004); стандарти з управління природокористуванням (ISO:14001); стандарти з управління охороною праці та технікою безпеки (OHSAS:18001); стандарти менеджменту якості (ISO 9000); стандарти менеджменту професійної безпеки (OHSAS 18000); стандарти менеджменту енергоефективності (ISO 50000); стандарти екологічного менеджменту(ISO 14000).

Характерні особливості та принципи застосування міжнародних стандартів щодо соціальної відповідальності наведені в таблиці 2.2.

Як зазначено в таблиці 2.2, одним із найбільше застосовуваним в соціально відповідальній діяльності є стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво із соціальної відповідальності». Його особливістю є те, що стандарт наводить визначення соціальної відповідальності: «соціальна відповідальність » (social responsibility) – відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та оточуюче навколишнє середовище через прозорість й етичну поведінку, яка узгоджується зі стійким розвитком і добробутом суспільства, не суперечить законодавству, розповсюджується на все підприємство, враховує очікування зацікавлених сторін.

Слід акцентувати увагу на тому, що міжнародна практика бізнесу характеризується тим, що як приватні підприємства, так й підприємства державного сектору намагаються вести справи з тими структурами, котрі мають сертифікати відповідності різним системам, зокрема: сертифікати відповідності системам менеджменту якості (ISO 9000); менеджменту професійної безпеки (OHSAS 18000); енергоефективності (ISO 50000); екологічного менеджменту(ISO 14000). Центральне місце серед названих стандартів якості

належить міжнародному стандарту менеджменту якості ISO 9001, який узагальнює досвід щодо забезпечення високого рівня якості продукції.

Таблиця 2.2

Характеристика стандартів щодо соціальної відповідальності

Назва стандарту, його серії та джерело	Періодизація та характерні ознаки стандарту	Принципи застосування стандарту
<p>Стандарт SA 8000. Версії стандарту 2001 р., 2004 р., 2008 р., 2014 р. Соціальна відповідальність SA 8000 [Електронний ресурс]. Social Accountability International (SAI). – Режим доступу: http://www.sa-intl.org</p>	<p>Один із перших стандартів, розроблений за підтримки Міжнародної Організації Праці в 1997 р. Стандарт системи соціального та етичного менеджменту, для оцінки соціальних аспектів систем менеджменту. В основу покладено конвенції з умов та особливостей праці (з прав дитини, з усунення дискримінації жінок, Всесвітня декларація з прав людини, конвенція Організації Об'єднаних Націй.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застосовується на добровільній основі. 2. За даним стандартом можлива сертифікація організації. 3. Підтверджує, що в компанії функціонує система соціального і етичного менеджменту, високий рівень якості товарів та послуг. 4. Вимоги стандарту діють на весь персонал організації. 5. Гарантує дотримання прав людини та трудового законодавства.
<p>Global Reporting Initiative, GRI «Керівництво зі звітності в галузі соціальної відповідальності» Перша версія (G 1) випущена в 2000 р., друга (G 2) – 2004 р., третя (G 3) – 2006 р., четверта (G 4) – 2014р. Керівництво GRI зі звітності в галузі стійкого розвитку версії G4 [Електронний ресурс]. Global strategic alliances. – Режим доступу: https://www.globalreporting.org/standards/g4</p>	<p>Створене в 1997 році Коаліцією за екологічно відповідальний бізнес. Ідея висунута на всесвітньому економічному форумі в м. Давос 31 січня 1999 р. Генеральним секретарем К. Ананом сформульована ідея Глобального договору з соціальної відповідальності.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Використання GRI не є обов'язковим. 2. Може використовуватись компаніями різних типів та масштабів. 3. Є методологією зовнішньої звітності. 4. Доцільно використовувати в сукупності з стандартами верифікації звітів (AA 1000).
<p>Стандарти серії AA 1000 з 2003 по 2005 р.р. було прийнято два стандарти Стандарт верифікації соціального звіту AA 1000 AS (Account Ability 1000 Assurance Standard) і AA 1000 SES (Account Ability 1000 Stakeholder Engagement Standard) стандарт взаємодії із зацікавленими сторонами. Існує друге видання Стандарту верифікації звітності AA1000AS (2008 г.), третя версія випущена в 2011 році Стандарт верифікації звітів AA1000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ksovok.com/doc/aa1000s.doc Стандарт взаємодії із зацікавленими сторонами AA 1000 SES [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.urbanecomomics.ru/download.php?dl_id=2195</p>	<p>Стандарт верифікації соціального звіту AA 1000 AS (Account Ability 1000 Assurance Standard), є інструментом перевірки достовірності звітності. Стандарт взаємодії із зацікавленими сторонами AA 1000 SES (Account Ability 1000 Stakeholder Engagement Standard), допомагає побудові взаємодії зі стейкхолдерами. Друге видання Стандарту верифікації звітності AA1000AS (2008 г.) спирається на рід практичного досвіду в галузі забезпечення стійкого розвитку (замінює попередні версії).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Результат верифікації стандарту – результати оцінки мають бути доступні для широкого загалу. 2. Складається із шести розділів і інформаційних додатків. 3. Принципи: інформація про зацікавлених сторін, про вимоги, які ставляться до якісної взаємодії зі стейкхолдерами, керівництво з використання цих вимог. 4. Призначені доповняти інші стандарти.
<p>Стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво із соціальної відповідальності» Може застосовуватись із стандартами з управління якістю (EFQM і ISO:9001, 9004); стандартами з управління природокористуванням (ISO:14001); стандартами з управління охороною праці та технікою безпеки (OHSAS:18001); стандарти менеджменту якістю (ISO 9000); стандарти менеджменту професійної безпеки (OHSAS 18000); та іншими.</p>	<p>Наведено визначення соціальної відповідальності. Сприяє досягненню довіри зі стейкхолдерами, втілення в практику діяльності підприємств принципів Глобального договору ООН, Декларації ООН з прав людини, рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку та інших документів.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застосовується для всіх типів підприємств. 2. Призначений для організації всіх типів. 3. Межі застосування фірми вибирають самостійно. 4. Має добровільний характер.

В зарубіжних країнах використовуються національні стандарти в галузі соціальної відповідальності. Здійснивши аналіз світових тенденцій стандартизації СВД, нами запропонована наукова класифікація стандартів, відповідно до якої можна віднести:

- Рекомендації розроблені авторитетними міжнародними організаціями щодо прав людини та інших глобальних проблем. Найрозповсюдженіші з них: Глобальний договір ООН, Керівництво ОЕСР.

- Стандарти щодо соціально відповідального управління. Найрозповсюдженіші з них: Рекомендації ЄБРР з впровадження раціональних ділових норм і корпоративної практики, Принципи корпоративного управління ОЕСР, Принципи корпоративного управління Євроакціонерів та інші.

- Стандарти окремих галузей (галузеві стандарти), які застосовуються в різних галузях економіки, зокрема: Керівництво з добровільної звітності в галузі стійкого розвитку для компаній нафтогазової галузі (розроблені Міжнародною асоціацією нафтогазової промисловості ІПЕСА щодо збереження навколишнього природного середовища тощо.

- Національні стандарти (різних країн, розроблені авторитетними національними асоціаціями). В Україні до такої ініціативи слід віднести стандарти оцінки, положення (стандарти) бухгалтерського обліку, тощо.

- Стандарти щодо впливу на безпеку та покращення умов праці. Найрозповсюдженіші з них: SA 8000 «Соціальна відповідальність» OHSAS-18001 «Система менеджменту охорони здоров'я та безпеки».

- Стандарти щодо екології навколишнього природного середовища. Найрозповсюдженіші з них: стандарти серії ISO 14000, рекомендації екологічних організацій Greenpeace и WWF, європейські принципи екологічного менеджменту і аудиту (EMAS) й інші.

- Стандарти, що впливають на процес формування нефінансової звітності. Найрозповсюдженіші з них: GRI і AA1000.

- Стандарти окремих фірм (власні стандарти ділової практики, яких дотримуються не лише всі працівники, а й партнери компанії).

- Стандарти, що не мають офіційного статусу (неформальні нормативні документи: стандарти «Саншайн» прийняті американським альянсом стекхолдерів та інші).

Отже, ми переконані, що для комплексної оцінки соціально відповідальної діяльності необхідним є використання декількох стандартів в поєднанні, з урахуванням специфіки діяльності конкретного підприємства. При цьому, слід врахувати, що більшість стандартів мають рекомендаційний характер. В цілому можна стверджувати, що міжнародна практика соціально відповідальної діяльності сформувала нормативну основу для її оцінки. Найбільш застосовуваними серед них є: стандарти соціальної звітності серії AA 1000, стандарт соціальної відповідальності SA 8000, стандарт зі звітності в галузі стійкого розвитку GRI; стандарт ISO 26000 «Керівництво зі соціальної відповідальності».

Процес взаємодії учасників соціально відповідальної діяльності можна поділити на зовнішній та внутрішній.

1. Вплив зовнішнього середовища на взаємодію учасників соціально відповідальної діяльності (підприємство, зацікавлені особи та суспільство). Прослідковується взаємний вплив економічного розвитку суспільства на підприємство та вплив діяльності окремого підприємства на суспільство. Враховуючи вимоги стандарту соціальної відповідальності ISO 26000, необхідним є аналіз наступних проблем: організаційне управління; права людини; трудові практики; довколишнє середовище; проблеми, пов'язані зі споживачами; участь в житті суспільства та його розвиток. Окрім цього, існує вплив зацікавлених осіб, які цікавляться окремими рішеннями або діяльністю підприємства в цілому. Взаємодія із зацікавленими сторонами може проявлятися в різних формах: конференції, слухання, семінари, консультації, переговори, індивідуальні зустрічі.

2. Вплив внутрішнього середовища (всередині підприємства). За цих обставин соціально відповідальний бізнес здійснює розробку та прийняття управлінських документів. Зокрема, регулювання відносин з працівниками

підприємства через колективний договір, з акціонерами – через кодекс корпоративної поведінки.

Отже, залежно від рівня побудови та напрямків соціальних інвестицій, можна виділити внутрішню і зовнішню соціальну відповідальність. Внутрішня соціальна відповідальність реалізується у внутрішньому середовищі підприємства. Реалізація таких заходів має велике значення для підприємства, оскільки ослаблює вплив негативних факторів на працівників підприємства, дозволяє уникати плинності кадрів, підвищувати продуктивність праці.

Відповідно, зовнішня соціальна відповідальність реалізується у зовнішньому середовищі підприємства. Її формами можуть бути інвестиції в регіональні проекти розвитку місцевих громад, благодійна діяльність, гранти, спонсорство й державне приватне партнерство.

2.2. Організаційні форми та технології реалізації соціально відповідальної діяльності

Соціальна відповідальність є достатньо новим для вітчизняної теорії та практики, тому вимагає вивчення досвіду провідних країн у цій сфері, який полягає у побудові відповідних організаційних форм і використанні управлінських технологій для прийняття оптимальних рішень.

Вивчення практичного досвіду зарубіжних корпорацій щодо проблем управління соціально відповідальною діяльністю, дозволяє викласти основні функції та повноваження учасників цього процесу: власники (акціонери) – приймають стратегічні рішення та визначають основні напрямки СВД; рада директорів (через функції Комітету ради директорів з СВД під керівництвом одного із директорів): затверджує стратегію підприємства, де викладаються деталізовані показники і найбільш значимі соціальні програми с процесі реалізації СВД, контролює діяльність менеджерів підприємства стосовно СВД, затверджує форму соціальної звітності; менеджмент підприємства: реалізує

стратегію й тактику СВД, забезпечує реалізацію поставлених цілей і показників СВД, впроваджує технології СВД, здійснює управління нефінансовими ризиками, розробляє формат та забезпечує складання соціальної (нефінансової) звітності, розробляє та організовує PR-комунікації стосовно СВД.

Вище наведену загальну схему управління соціальною відповідальністю, технологічно можна поділити на три послідовно змінювані стадії, які складаються з певних функціональних етапів (табл. 2.3).

Отже, пропонуємо систему управління соціальною відповідальністю здійснювати за початковою, основною та заключною або результатною стадіями, які, в свою чергу, можна деталізувати на етапи:

- початкова (вибір пріоритетів соціальної політики підприємства, формування основних пріоритетів соціальної політики підприємства з урахуванням його особливостей, створення спеціальної організаційної структури управління соціальними програмами, підготовка проектів програм, організація програм навчання менеджерів з проблем СВД);
 - основна (реалізація визначених соціальних програм);
 - заключна або результатна (оцінка процесу реалізації та результатів соціальних програм, інформування стейкхолдерів про результати реалізації соціальних програм, контроль за виконанням процесів СВД та часткових соціальних програм).

Алгоритм прийняття керівництвом рішень щодо реалізації соціальних програм зображений на рис. 2.2.

Процес трансформації стратегічних цілей підприємства відбувається в процесі реалізації тактичного та оперативного етапу (від заявлених пріоритетів соціальної політики до їх практичної реалізації). За цих обставин виникає необхідність в організаційних рішеннях, зокрема: хто, як і яким чином буде здійснювати оперативне управління у вирішенні запланованих завдань. Слід зазначити, що побудова структури управління залежить від розмірів підприємства та його стратегічних цілей.

Таблиця 2.3

Зміст етапів реалізації СВД

Етапи реалізації СВД	Характеристика етапу	Документальне забезпечення		Інститут СВД
		вхідна інформація	результатна інформація	
Початкова стадія				
вибір пріоритетів соціальної політики підприємства	розгляд програм враховуючи їх сумісність з метою та стратегією підприємства	бізнес-плани, стратегії, Соціальний кодекс	розпорядження, рішення Ради директорів	комітет з соціальної відповідальності при Раді директорів чи топ-менеджмент
формування основних пріоритетів соціальної політики підприємства з урахуванням його особливостей	оцінка та обговорення вибраних пріоритетів	зафіксовані в документальному вигляді пропозиції стосовно основних напрямків її соціальних програм і проектів	відображення основних напрямів в місії та Кодексі корпоративної поведінки підприємства	керівні органи відповідальні за етап, Рада директорів
створення спеціальної організаційної структури управління соціальними програмами	вироблення пріоритетів соціальної політики, оцінка реалізованих програм і проектів та експертних рекомендацій з питань соціального характеру	бізнес-плани, стратегії, аналітична інформація	звіт щодо обґрунтування виділених програм	комітет з соціальної відповідальності при Раді директорів чи топ-менеджмент
підготовка проектів програм	створення соціальних проектів та програм, бізнес-планів	додаткові дані для підготовки проектів	проекти, соціальні програми	структура відповідальна за підготовку проектів
організація програм навчання менеджерів з проблем СВД	менеджерам і співробітникам надаються необхідні для прийняття соціально відповідальних рішень інструкції	інструкції, принципи, навчальна література	внутрішній чи зовнішній документ (сертифікат) про здійснюване стажування	запрошені експерти, топ-менеджмент підприємства
Основна стадія				
реалізація визначених соціальних програм	власні програми, програми партнерства з місцевими, регіональними і загальнодержавними органами управління, програми співпраці з громадськими організаціями	документально оформлені програми	звіт про виконання програми, акти виконаних робіт, прес-релізи	комітет з соціальної відповідальності чи топ-менеджмент, бухгалтерія, PR-служба
Заклучна або результатна стадія				
оцінка процесу реалізації та результатів соціальних програм	діагностика показників стосовно реалізованих етапів СВД, програм та їх впливу на сталий розвиток	аналітичні таблиці та пояснення до них	формування підсумкового реєстра інформації з коригування програм	менеджмент підприємства, головний бухгалтер
інформування стейкхолдерів про результати реалізації соціальних програм	повідомлення через різні комунікаційні канали про здійснені заходи	реєстри підсумкової інформації	соціальні (не фінансові) звіти для Ради директорів, публікації, матеріали для ЗМІ	менеджмент підприємства, головний бухгалтер, PR-служби
контроль за виконанням процесів СВД та часткових соціальних програм	перевірка дотримання взятих на себе зобов'язань та принципів їх виконання	соціальні (не фінансові) звіти, звіти для Ради директорів	акти перевірок, розпорядження	спеціально створені комісії

Великі корпорації, у разі значного розширення внутрішніх і зовнішніх соціальних програм в перспективі, широкомасштабної роботи з зовнішніми партнерами з реалізації великих проектів на територіальному і регіональному рівнях можуть створювати управління соціальної політики корпорації чи холдингу. Окрім цього, дієвим механізмом в даний час є створення спеціалізованих фондів, які володіють автономністю і не входять до регламентної оргструктури підприємства.

Стосовно досліджуваних підприємств пропонуємо стосовно реалізації соціально відповідальної діяльності в організаційній структурі здійснити певні реорганізаційні доповнення (таблиця 2.4).

В сучасних умовах господарювання набуває поширення практика зовнішнього адміністрування соціальних програм підприємства, яка значно наближена до механізмів реалізації в західній практиці і, в основному, використовується при проведенні зовнішніх програм, націлених на рішення територіальних завдань і проблем надання соціальних послуг різним групам населення.

Для виконання зазначених завдань, вибирається некомерційна організація, що має досвід реалізації соціальних програм різної спрямованості. З нею укладається угода, в якій обумовлюються цілі і результати спільної діяльності, обов'язки сторін, терміни реалізації. Такий підхід дозволяє залучити компетентного партнера (знання проблем території та соціальних груп, досвід застосування соціальних технологій та координації зусиль різних учасників; вміння оцінювати результати та кваліфіковано готувати звіти про виконану роботу і цільове використання коштів і т.д.), а також залучати ресурси цієї організації (кваліфікований персонал, готові технології, зменшення витрат підготовчого періоду). В результаті знижуються витрати підприємства при реалізації зовнішніх соціальних програм.

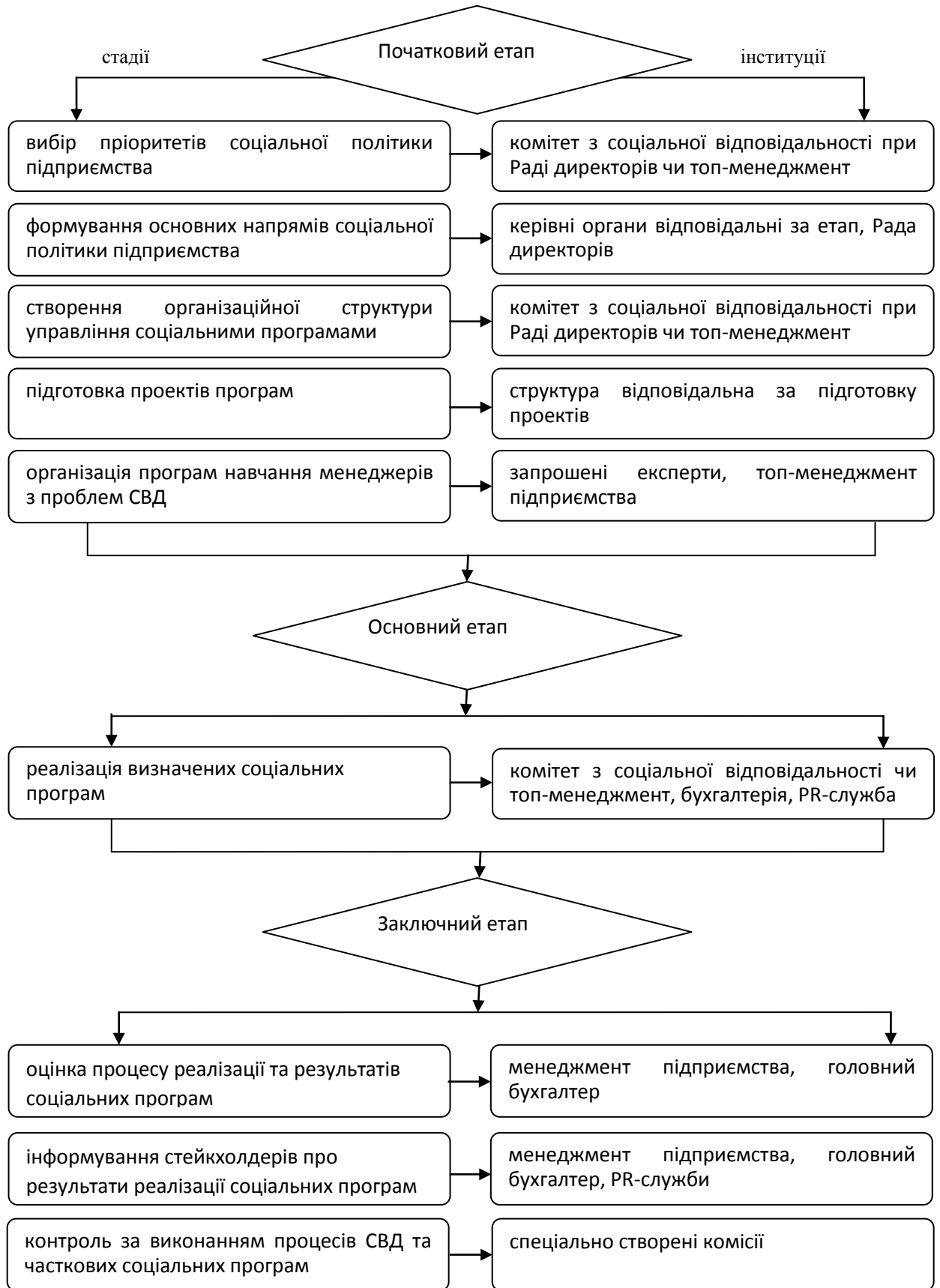

Рис. 2.2. Алгоритм прийняття рішень щодо реалізації соціальних програм підприємства

Таким чином, підприємства в праві вибирати ту організаційну модель управління соціальними програмами, що дозволить здійснити ефективно їх адміністрування з найменшими витратами з їх реалізації, враховуючи при цьому організаційні та ресурсні можливості партнерів.

Таблиця 2.4

Фрагмент організаційної структури стосовно відображення СВД підприємства

Назва підприємства	Структурна одиниця	Структурне підпорядкування	Кількість працівників
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	Відділу соціальних програм	заступнику голови правління, який курує напрямом соціальної відповідальності	обмежити трьома-п'ятьма фахівцями
ПАТ ТРЗ «Оріон»	наділення обов'язками стосовно СВД працівників відділу економіки та персоналу	Першому заступнику голови правління - директору з питань економіки та управління	дві особи
ПАТ «Опілля»	наділення обов'язками стосовно СВД працівника адмін. персоналу	заступник керівника	одна особа або поєднання з іншими обов'язками, зовнішнє адміністрування

В певних випадках можуть використовуватися комбіновані організаційні моделі: для внутрішніх програм – підрозділи підприємства, для зовнішніх – адміністрування іншими спеціалізованими компаніями. Окрім цього, за потреби, можливе створення тимчасового колективу фахівців для реалізації великого соціального проекту підприємства. На практиці для цього використовують адаптивну та матричну організаційні структури (таблиця 2.5).

Завершуючи дослідження організаційних аспектів діяльності підприємств у сфері соціальної відповідальності та розробки соціальних програм, необхідно звернути увагу на проблему оцінка ефективності соціальних програм. Слід зазначити, що соціальні програми не мають прямого впливу на зростання прибутку. Адже соціальна політика та соціальні програми носять неприбутковий характер і, тому, не повинні при реалізації концентруватися на аргументі

підвищення прибутковості. Однак це не означає, що ефективна соціальна політика підприємства не здійснює опосередкованого впливу на поліпшення її фінансових показників. Здійснені дослідження в даній сфері дозволяють говорити про те, що ефективні соціальні програми впливають на підвищення капіталізації підприємства, зростання прибутку, зниження витрат, зростання обсягів реалізації, а також впливає на такий важливий чинник як стабільність попиту, прихильність споживачів (особливо населення) до тієї або іншої марки чи підприємства.

Таблиця 2.5

Принципи використання основних організаційних структур в процесі управління СВД

Вид структури	Особливості структури	Термін дії структури	Переваги та (чи) недоліки структури
Адаптивна варіант організації	Створювана для вирішення конкретного завдання, шляхом акумуляції в одній команді найкваліфікованіших співробітників підприємства для здійснення великого соціального проекту	Тимчасова структура. Після вирішення конкретного соціального завдання команда розпускається (повертається до своєї постійної роботи, формує нову групу для наступного проекту)	Концентрує зусилля персоналу на вирішенні одного глобального питання
Матричний варіант проектної організації	Члени проектної групи підпорядковуються як керівнику проекту, так і керівнику тих функціональних підрозділів, в яких вони працюють постійно	Тимчасова структура. Після вирішення соціального завдання учасники повертаються до своєї постійної роботи	Складність, накладення вертикальних і горизонтальних повноважень, що в якійсь мірі підриває принцип єдиноначальності. Дозволяє досягти певної гнучкості перерозподілу кадрів в залежності від потреб проекту

Серед факторів впливу на систему організації СВД слід виділити фактор рівнів впровадження соціальної відповідальності в структуру управління підприємством, зокрема: початковий (базовий рівень), основний (рівень

соціальної відповідальності) та вищий рівень (рівень розвитку суспільства) (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Структурування соціальної відповідальності за фактором рівня
відповідальності підприємства

рівень розвитку СВД	особливості дії	рівень організаційного забезпечення
1. Початковий рівень – базовий рівень відповідальності	підприємство дотримуються чинного законодавства	Організаційне забезпечення не є специфічним. Реалізація принципів СВ не здійснюється
2. Основний рівень – рівень соціальної відповідальності	передбачає використання інструментів підвищення якості внутрішнього середовища для працівників підприємства	формування елементів системи СВД
3. Вищий рівень відповідальності – рівень розвитку суспільства	спрямованість на розвиток суспільства, підвищення якості життя населення території, де працює підприємство	формування системи організаційного забезпечення реалізації принципів СВД

При побудові організаційної структури СВД, повинні дотримуватися принципи: системності (підтримки принципів СВД персоналом підприємства та його управлінням), комплексності (впровадження принципів СВД в загальній стратегії підприємства), відкритості та інформаційної прозорості в СВД; регламентації (дотримання регламентація процедур і бізнес-процесів), моніторингу (оцінки ефективності СВД), принцип аналізу і контролю (діагностика та перевірка результатів реалізації СВД). Тобто соціально відповідальна діяльність має бути інструментом стратегічного розвитку підприємства.

Соціальна відповідальність більшості українських підприємств носить несистемний, ситуаційний характер. Має місце низький рівень усвідомлення доцільності включення СВБ у стратегію управління підприємством [155, с. 27]. Для подолання вище зазначеної ситуації необхідно вирішити триєдине завдання

із взаємодії підприємства, держави та навколишнього середовища, яка має бути документально затверджена.

Зрілий бізнес ніколи не працює без стратегії. Розуміння контексту має бути переведено на мову бізнесу – в стратегію соціальної відповідальності. Повинні бути проаналізовані ідеї, поставлені цілі, визначені способи їх досягнення, відповідальні за відповідні напрямки, виділені необхідні ресурси, прописані і впроваджені політики, визначені ключові показники ефективності [405].

В спеціальній літературі наводиться декілька варіантів до формування стратегії СВД підприємства. Зокрема, в посібнику з КСВ автори зазначають: «Для того, щоб отримати стратегію КСВ, слід: отримати підтримку власників, вищого менеджменту та провідних працівників компанії; здійснити аналіз відповідної діяльності інших компаній; підготувати матрицю пропонованих програм; розробити варіанти можливих заходів, партнерів, ресурсів; виробити, сформулювати та обґрунтувати ключові сфери у внутрішній і зовнішній КСВ та узгодити їх із бізнес-стратегією підприємства» [190, с. 32].

Іншим варіантом формування стратегії СВД підприємства є наступні: визначення місії та бачення СВБ; формування системи цілей СВБ; оцінка впливу факторів зовнішнього середовища; оцінка рівня соціальної відповідальності; аналіз альтернатив і вибір стратегій [108, с. 202].

Таким чином, в літературі наводиться різне поєднання тих чи інших елементів стратегії СВД, проте спільною для всіх залишається думка про узагальнення принципів формування стратегії СВД в, так званому, соціальному плані дій підприємства, який би врахував його специфіку, напрями та масштаби діяльності. З метою виділення принципів, форм реалізації та стандартів СВД, за якими здійснюється соціальна політика підприємства, пропонуємо формувати спеціальний документ – стратегію СВД.

Зміст стратегії СВД може включати наступні елементи: загальні положення; основні напрямки соціально відповідальної діяльності; цілі і

принципи соціально відповідальної діяльності; стратегічні завдання в сфері соціально відповідальної діяльності; прикінцеві положення.

Зазначений перелік питань не є виключним, тому за потреби може доповнюватись та удосконалюватись. Документ може складатись терміном на 3 – 5 років, із зазначенням конкретних термінів на кожному етапі. В додатку К наведено проект стратегії соціально відповідальної діяльності ПАТ ТРЗ «Оріон», в якому наведено основні розділи та їх змістовне наповнення.

2.3. Модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством та її вплив на фінансові результати діяльності

Проблеми інтеграції соціальної відповідальності в стратегію підприємств все частіше виникають на практиці та дискутуються як на національному, так й на міжнародному рівні. Скажімо, Європейська Комісія повсякчас здійснює оцінку діяльності держав-членів у сфері корпоративної соціальної відповідальності, де представники окремих країн мають можливість ознайомитись з політикою КСВ в інших країнах. В одному із звітів щодо зазначених питань, сказано: «У контексті національних та міжнародних подій, корпоративна соціальна відповідальність стає все більше важливим елементом національних та транснаціональних політичних програм. Все більше підприємств приймає КСВ стратегії за основну бізнес-моделі» [508].

Окрім цього, щодо даної проблеми, акцентується увага на наступному: «...Для реалізації соціальної відповідальності, підприємства повинні налагодити процеси інтеграції соціальних, екологічних, етичних проблем, а також проблем дотримання прав людини в своїх бізнес-операціях та основній стратегії в тісному взаємозв'язку із зацікавленими сторонами з метою максимального розподілу цінностей в інтересах своїх власників та інших зацікавлених сторін, а

також суспільства в цілому» [508].

Вітчизняна практика реалізації концепції соціальної відповідальності в стратегію підприємства характеризується впливом міжнародних тенденцій та поетапному впровадженню зазначених принципів в основну мету діяльності бізнес-структур. Проте, зазначений процес має несистемний характер та іноді є формальністю. В 2017 році Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку, де представлені результати адаптації глобальних цілей з урахуванням специфіки національного розвитку. Зазначені цілі мають забезпечити інтеграцію зусиль щодо економічного зростання, прагнення до соціальної справедливості і раціонального природокористування, що потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нових підходів до можливостей глобального партнерства [248].

Здійснені дослідження в даному напрямку, дозволяють стверджувати, що найбільший ефект від соціально відповідальної діяльності проявляється за умови її узгодження з основною місією підприємства. За цих умов, розробляючи стратегію господарської діяльності, на всіх напрямках необхідно діагностувати можливість залучення принципів соціально відповідальної діяльності.

Заслуговують на увагу досліджені питання інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в стратегічне управління в роботах П. Друкера і М. Портера. Зокрема, П. Друкер акцентує увагу на тому, що соціальна відповідальність дозволяє досягати більших можливостей, і відкрито висуває ідею про комбіляцію відповідальності й фінансових результатів підприємства [85]. М. Портер зазначив: «Підприємства повинні інвестувати в соціальну відповідальність, яку слід розглядати як частину їх бізнес-стратегії, спрямованої на зміцнення конкурентних позицій» [355].

У вітчизняній науці дані питання досліджені в працях О.М. Головінов, Р.А. Грішнова, А.М. Колот, В.І. Куценко, Г.Ю. Міщук, О.О. Олійник.

Аргументованою є точка зору, Н. Теленкової, керівника комітету з питань КСВ компанії ЕУ в Україні, яка зазначає: «Надзвичайно важливо те, що в

час кризи, непевності та навіть розчарування голос бізнесу в царині сталого розвитку звучить все гучніше, все більш професійно. Цілі КСВ осмислюються та опрацьовуються українським бізнесом. Це вкотре доводить, що шлях сталого розвитку є неминучим для України» [415].

Ми поділяємо думку вище зазначених вчених та вважаємо, що концепція соціальної відповідальності має відображати раціональність у, як правило, суперечливих очікуваннях всієї множини зацікавлених сторін, базуватись на принципах сталого розвитку суб'єктів господарювання, з метою отримання ними довгострокових конкурентних переваг. Основні базові характеристики системи соціальної відповідальності наведено на рисунку 2.3.

Поширення принципів Глобального договору ООН в Україні спонукає до кардинальних змін в стратегічних пріоритетах підприємств. Від сталої (діючої десятиліттями) стратегії підприємства перейшли до пошуку нових шляхів її реалізації через розширення кола зовнішніх суб'єктів впливу. Тобто, до "традиційних" зацікавлених сторін (акціонери і регулятивні органи) приєднуються персонал, споживачі, професійні організації, тощо. Таким чином, спостерігається залучення вітчизняного підприємництва до процесу стійкого соціально-економічного розвитку на основі принципів Глобального договору ООН. Прийняття принципів Глобального договору підприємствами означає, що останні розділяють переконання в тому, що комерційна діяльність, спираючись на зазначені універсальні принципи, сприяє стійкості, справедливості й відкритості на глобальному ринку і, найголовніше, поширена політика сприяє формуванню відповідального громадянського суспільства [62].

Концепція стійкого розвитку, її ідеологія й результати від застосування нерозривно пов'язані з соціальною відповідальністю, яка поступово стає складовою частиною стратегічного управління, пронизуючи внутрішні і зовнішні комунікаційні зв'язки підприємства.

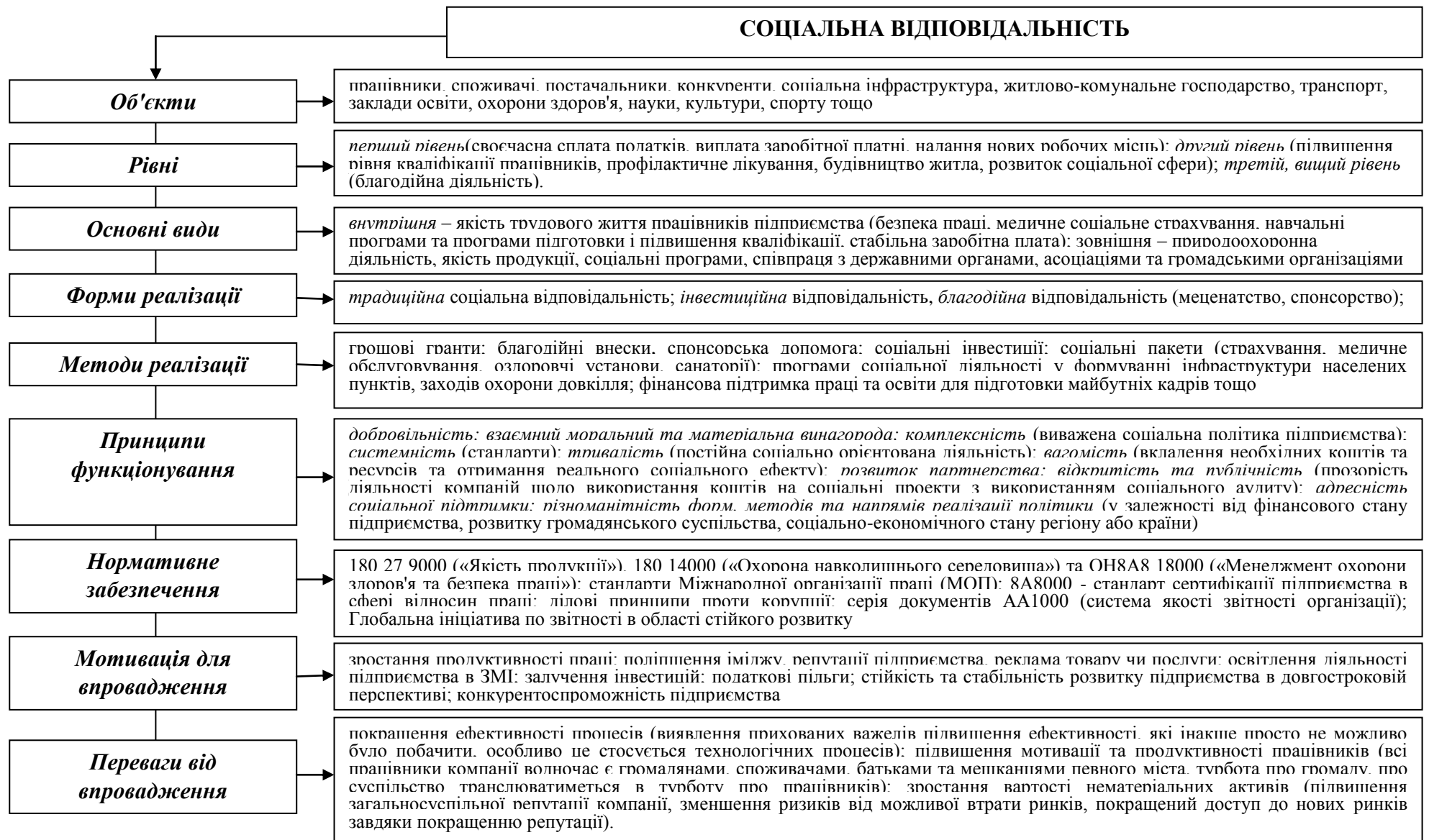

Рис. 2.3. Структура системи соціальної відповідальності підприємства

Скажімо, при складанні рейтингів підприємств дедалі частіше враховуються показники соціальної відповідальності, що змушує суб'єктів підприємницької діяльності дотримуватися міжнародних вимог і стандартів, такі як GRI, SA 8000, AA 1000.

В процесі дослідження з'ясовано, що на світовому ринку соціально відповідальна поведінка є важливим фактором фінансової стійкості та конкурентоспроможності. За даними досліджуваних підприємств, їх керівники вважають за потрібне внести зміни у стратегію стосовно своїх клієнтів, джерел капіталу, працівників, партнерів із постачальницько-збутових операцій, тощо. Тобто відбувається усвідомлення важливості залучення стейкхолдерів до стратегічного управління та їх кількість з часом зростає. Враховуючи дані того ж опитування, найбільший вплив на стратегію підприємств можна здійснити наступне ранжування зацікавлених сторін: клієнти й покупці, конкуренти, загальнодержавні та місцеві органи влади, кредитори й та інвестори, партнери з постачальницьких операцій, персонал підприємства.

Використання принципів соціально відповідальної діяльності сприяє не лише стратегічному розвитку підприємства, а й збалансуванню інтересів у суспільстві. Таке управління дозволяє знижувати нефінансові ризики, а, відповідно, й зменшувати їх вплив на результати фінансово-господарської діяльності підприємства. Стратегічне управління базоване не на статиці, а на динамічності взаємовідносин із зовнішнім середовищем та довгострокових орієнтирах у сталому розвитку, є в більшій мірі життєздатним. Однією із стверджувальних думок в цьому плані є вплив світової економічної кризи, яка виявила неефективність тих підприємств, в яких переважали цілі отримання максимального прибутку на короткострокову перспективу над довгостроковими цілями підприємства.

Отже, соціальна відповідальність має бути базою основної стратегії підприємства та повсякчас запобігати підприємницьким ризикам. Проте, на думку П. Друкера, найвагоміша складова соціально орієнтованої стратегії полягає в наступному: «Соціальна відповідальність перетворює соціальні

проблеми в економічній можливості й економічну вигоду, в виробничій потужності, компетентність персоналу, добре оплачувану роботу і, нарешті, багатство» [85].

Закономірності сучасного розвитку вітчизняного підприємництва вимагають адекватної інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління з метою довгострокового та стійкого розвитку підприємства. Вище зазначене дозволило автору сформулювати схему, в якій основні етапи формування й реалізації стратегії співвіднесені з соціально відповідальною діяльністю (рис. 2.4).

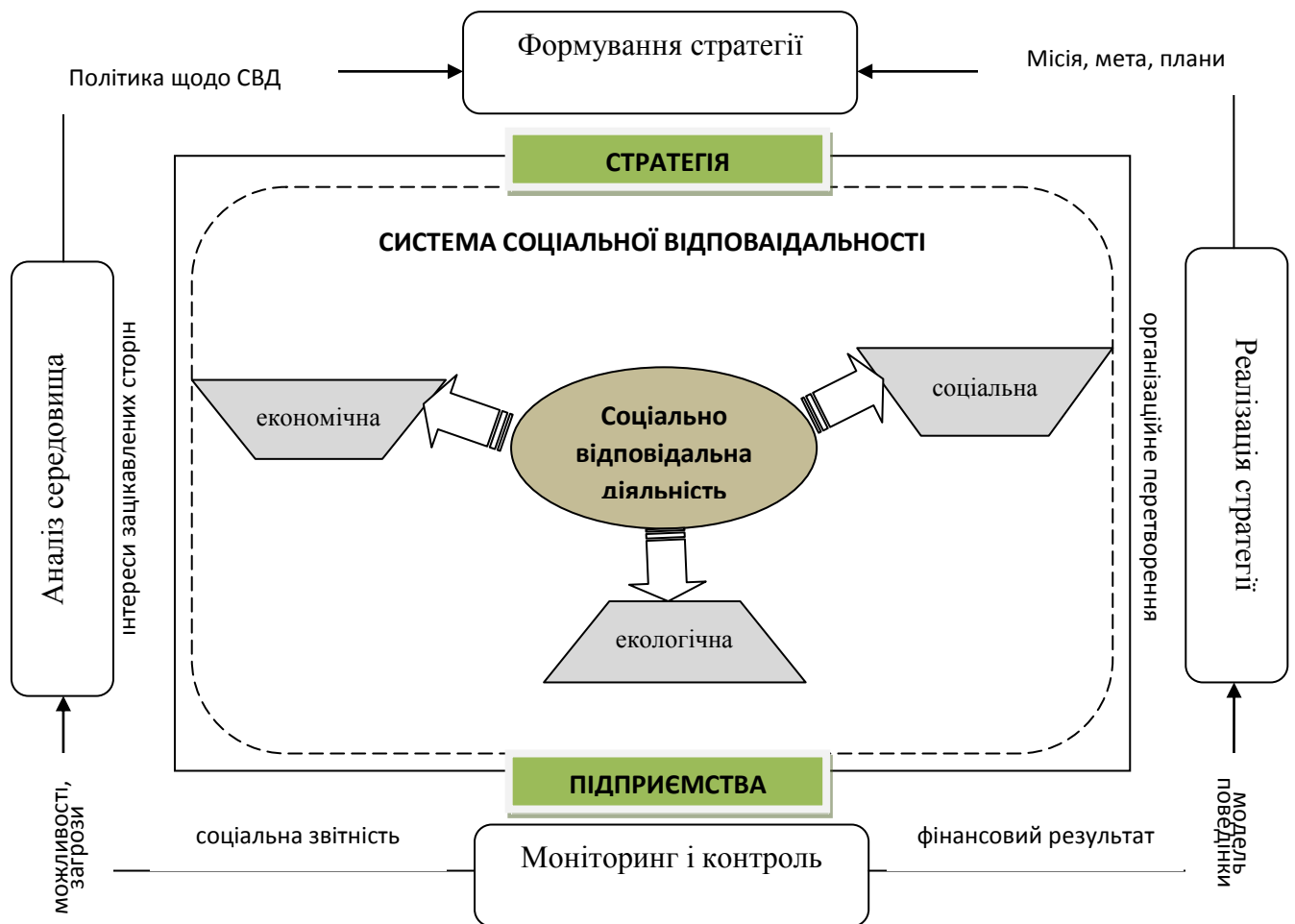

Рис. 2.4. Соціальна відповідальність як системоутворюючий фактор формування стратегії підприємства

На рис. 2.4 зображено принципи інтеграції механізмів соціальної відповідальності в процес формування й розробки стратегії підприємства. В центрі формування стратегії покладено концепцію сталого розвитку, яка є головною метою соціальної відповідальності.

Детальніше представлення основних принципів реалізації соціальної відповідальності в стратегії підприємства здійснене за допомогою моделі (рис. 2.5).

Відповідно до запропонованої моделі соціальна відповідальність інтегрується в безперервний послідовний комплекс взаємопов'язаних видів діяльності зі стратегічного управління. За такого підходу, соціальна відповідальність вбудовується в процес розробки й реалізації стратегії підприємства за допомогою властивих їй інструментів і механізмів. Основна мета запропонованого алгоритму – підвищення інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління.

Як зображено на рисунку 2.5, процес інтеграції соціальної відповідальності підприємства в систему стратегічного управління доцільно реалізовувати за допомогою двох взаємопов'язаних етапів.

На першому етапі – розробки стратегії здійснюється аналіз стратегічних цілей підприємства з урахуванням інтересів зацікавлених сторін. Для цього в складі ключових груп стейкхолдерів виділяються стратегічні – ті на яких орієнтується підприємство в своєму розвитку (довгострокові інвестори, власники, нефінансові стейкхолдери), вивчаються їх інтереси й очікування, з урахуванням профілю цінності бізнесу оцінюється їх залученість в бізнес-структуру. При взаємодії зі стейкхолдерами важливо враховувати рівень і масштаб взаємовідносин, а також їх характер з точки зору формалізації (неформальний контакт або зафіксований в документах).

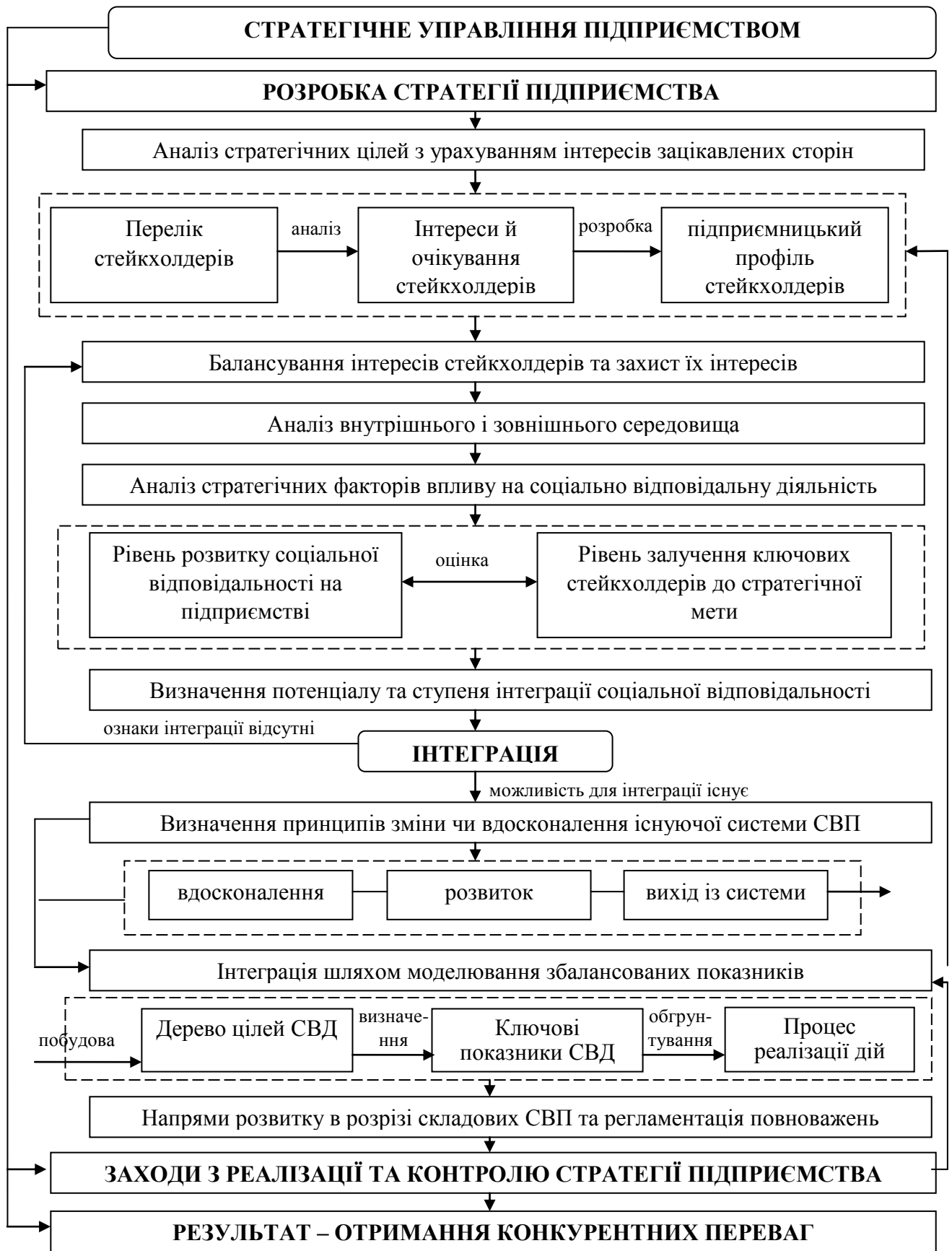

Рис. 2.5. Модель інтеграції соціально відповідальної діяльності в систему стратегічного управління

Збалансований підхід до взаємодії зі стейкхолдерами передбачає врахування їх інтересів в контексті стратегічних орієнтирів підприємства. Для досягнення цього необхідне постійне аналізування внутрішнього і зовнішнього середовища з метою виявлення пріоритетів зацікавлених сторін і розробки деталізованої карти стейкхолдерів, яка дозволяє чітко бачити значення кожної групи стейкхолдерів і її окремих сегментів в контексті стратегії підприємства в цілому. В результаті система цілей стратегічних стейкхолдерів інтегрується в загальні цілі підприємства, на досягнення яких повинна бути спрямована розроблена стратегія.

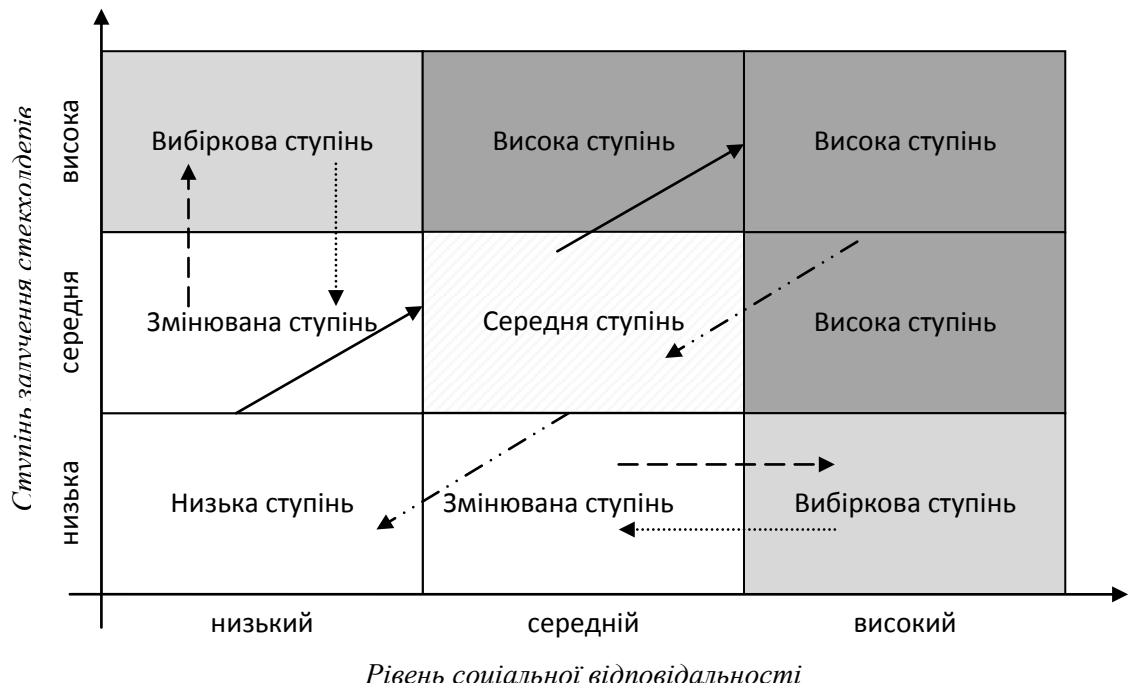
В рамках стратегічного аналізу здійснюється оцінка внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на соціальну відповідальність підприємств. На цьому етапі проводиться SWOT-аналіз соціальних інвестицій – матеріальних, технологічних, управлінських, фінансових та інших ресурсів, що спрямовуються на реалізацію соціальних програм, з метою вибору тих, які забезпечать найбільшу результативність та економічний ефект і виключать дестабілізуючі фактори: соціальні конфлікти, негативний громадський настрій.

Визначаються і чітко формулюються блоки слабких і сильних сторін, а також очікувань і перешкод для реалізації соціальних програм.

Після цього визначається поточний рівень розвитку соціальної відповідальності підприємства і ступінь залучення стейкхолдерів до реалізації стратегічних цілей. Існуючі методи оцінки базуються на різних показниках, що не робить ні одну методику універсальною. Автором розроблена власна методика оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності на основі розрахунку лінійних дискримінантних функцій. Детальніше про технологію оцінки соціальної відповідальності представлено в п. 2.3.

Визначення потенціалу та ступеню інтеграції здійснюється за допомогою авторської матриці соціальної відповідальності бізнесу, побудованої на результатах попереднього етапу. Матриця соціальної відповідальності бізнесу є інструментом стратегічного управління, головною метою якого є визначення ступеня інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в систему стратегічного

управління для вибору стратегічних дій, які сприяють досягненню завдань в галузі соціальної відповідальності. Аналіз в цій матриці здійснюється за двома основними параметрами: ступінь залучення стейкхолдерів в реалізацію стратегічних цілей і рівень розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Кожна вісь матриці умовно ділиться на три частини, таким чином, сітка складається з дев'яти клітин. Стратегічні позиції підприємства стають якіснішими у залежності від ступеня переміщення по матриці зліва направо знизу вгору (рис. 2.6).

Напрямки розвитку:

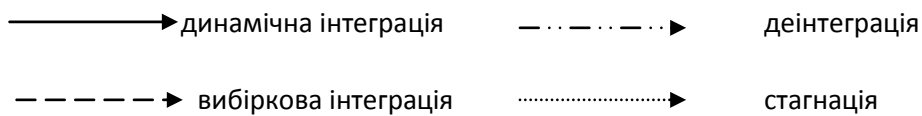

Рис. 2.6. Матриця соціальної відповідальності підприємства

Ступінь залучення стейкхолдерів до реалізації стратегічних цілей відображає взаємодію керівництва підприємства із зацікавленими сторонами, їх залучення в реалізацію проектів, і будується на таких принципах, як повага, дотримання прав, справедливість, довіра і співпраця.

Рівень розвитку соціальної відповідальності – другий ключовий параметр матриці соціальної відповідальності бізнесу. Він є індикатором ефективності системи управління. Від того, наскільки висока ступінь даного параметра, залежить стійкість діяльності підприємства в довгостроковій перспективі. Методика оцінки зазначених параметрів наведені в параграфі 2.3.

Матриця соціальної відповідальності бізнесу, запропонована автором, включає в себе наступні елементи:

1. Низький ступінь інтеграції соціальної відповідальності підприємства в систему стратегічного управління (принципи соціально відповідальної діяльності практично відсутні; документація стратегічного рівня не визначає норми поведінки та взаємодії зі стейкхолдерами);

2. Середній ступінь інтеграції соціальної відповідальності підприємства в систему стратегічного управління (не використовується структурований підхід до управління питаннями соціальної відповідальності, а лише деякі його етапи; слабе інформаційно-методичне забезпечення управління соціальною відповідальністю);

3. Вибірковий ступінь інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в систему стратегічного управління (ефективність від впровадження соціальної відповідальності в систему управління не вивчена, відсутні її механізми та інструменти вимірювання);

4. Високий ступінь інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в систему стратегічного управління (ефективність від впровадження соціальної відповідальності в систему управління доведена; інформаційно-методичне забезпечення управління через формування показників не фінансової звітності та інших документів).

Характерні особливості кожного із зазначених елементів наведено у таблиці 2.7. Слід зазначити, що в системі управління матриця служить провідником між загальними принципами в сфері соціальної відповідальності та реалізацією стратегії, відображаючи ступінь її впровадження.

Характерні особливості елементів матриці соціальної відповідальності

Ступінь інтеграції соціальної відповідальності	Особливості	Пріоритети взаємовідносин із стейкхолдерами	Варіанти збільшення ступеня інтеграції
1	2	3	4
Низький	слабкий рівень впровадження принципів соціальної відповідальності, відсутність політики в галузі сталого розвитку та соціальної відповідальності	виділення основних пріоритетів взаємовідносин із зацікавленими сторонами та їх відображення в документах, що регламентують окремі напрямки діяльності	заохочувати працівників до продуктивної і ефективної праці, розробляти програми з навчання та розвитку персоналу, укласти колективний договір, забезпечувати охорону праці працівників і зниження ризиків нещасних випадків на виробництві.
Середній	недостатня інтеграція елементів відповідальної практики в стратегію	необхідно інтегрувати до всіх рівнів управління її стратегічні пріоритети, збалансувати інтереси зацікавлених сторін зі стратегією компанії і забезпечити дієвий контроль за їх дотриманням	доцільно збільшувати соціально відповідальні витрати на заходи з охорони праці, навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів, навчання співробітників на курсах підвищення кваліфікації, пожертвування благодійним організаціям та інші. Зменшення викидів забруднюючих речовин та дотримання екологічної безпеки, що зберігає здоров'я громадян, також позитивно вплинуть на розвиток соціальної відповідальності
Вибіркова	підприємство вибудовує політику вибіркового дій щодо соціальної відповідальності, яка не є ідеологією всієї діяльності, а лише витратним засобом для посилення конкурентних позицій	визначення стратегічних векторів розвитку; вбудовування соціальних цінностей в бізнес-стратегію; розробка довгострокових програм; створення окремих організаційних структур, що відповідають за соціальну відповідальність	підвищення відкритості інформації, прозорість у виборі партнерів, дотримання ділової етики сприятимуть розбудові довгострокових партнерських взаємин
Висока	стратегія націлена на підтримку високої відповідальності шляхом постійного моніторингу соціального середовища, уточнення інтересів зацікавлених сторін із подальшим коректуванням карти з урахуванням стратегічних орієнтирів	розширення участі підприємства у вирішенні суспільно значущих завдань на загальнонаціональному та світовому рівні	зміцнення позиції підприємства, підтримка власної ділової репутації шляхом присутності в міжнародних рейтингах, широке впровадження публічної нефінансової звітності, активна участь в громадських, некомерційних і галузевих організаціях

При наявності інтеграції визначається траєкторія зміни соціальної відповідальності (потенціал інтеграції) в залежності від стратегічних цілей підприємства: розвиток, підтримка досягнутого рівня або вихід із системи стратегічного управління (наприклад, в результаті реорганізації та ліквідації).

Для першої стратегії характерна динамічна інтеграція, під якою розуміється готовність підприємства розробляти і реалізовувати комплекс принципів та механізмів соціальної відповідальності з метою вибудовування довгострокових партнерських взаємин зі стейкхолдерами і посилення конкурентних переваг.

Деінтеграція, навпаки, сприяє ослабленню соціально відповідальної діяльності та виходу з системи стратегічного управління. Така траєкторія характерна для стратегії скорочення. Вона передбачає проведення соціально відповідальної реструктуризації бізнесу в рамках дотримання Цивільного кодексу, Трудового кодексу, законів та інших обов'язкових документів. Додаткові заходи щодо розвитку соціальної відповідальності в рамках раціоналізації і переорієнтації операційної діяльності можливі на розсуд керівництва і можуть бути спрямовані на захист інтересів працівників підприємства та охорону праці.

Вибіркова інтеграція відображає готовність підприємства покращувати певні зони соціальної відповідальності, створюючи сприятливе соціальне середовище для реалізації своєї стратегії.

Стагнація інтеграції характеризує неготовність підприємства до будь-яких стратегічних рішень щодо соціальної відповідальності та залишення позиції без змін.

Виявлення потенціалу інтеграції на основі досягнення необхідного рівня соціальної відповідальності та задоволення інтересів стейкхолдерів дозволяє позиціонувати діяльність компанії та визначати пріоритети підвищення ефективності системи стратегічного управління, в тому числі через підвищення якості прийнятих рішень.

Таким чином, розроблена стратегія являє собою формальний опис того, які довгострокові цілі ставить перед собою підприємство, і яку при цьому несе відповідальність за вплив прийнятих рішень на суспільство і навколишнє середовище.

На етапі реалізації і контролю стратегії здійснюється реалізація дій щодо інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління шляхом моделювання збалансованої системи показників, складовими якої є наступні інструменти:

- 1) карта планування (дерево завдань);
- 2) облікова карта (дерево ключових показників ефективності діяльності підприємства);
- 3) карта дій (дерево ініціатив);
- 4) стратегічна карта (дерево цілей розвитку, деталізована в розрізі чотирьох складових: фінанси, ринок, праця і продукція).

Збалансована система показників забезпечує ув'язку стратегічних завдань з показниками поточного планування і бюджетування бізнес-процесів, а також дає можливість поєднання формалізованих і неформалізованих показників і критеріїв досягнення цілей. При цьому, система показників доцільно згрупувати в чотири блоки: фінансовий, клієнтський, внутрішніх бізнес-процесів, а також блок навчання і розвитку.

На основі збалансованої системи показників визначаються напрямки розвитку в розрізі складових соціальної відповідальності. В цілому, стратегічні напрями охоплюють діяльність в соціальній сфері, в сфері трудових відносин, у сфері охорони навколишнього середовища та безпеки виробництва. Можна виділити п'ять основних стратегічних пріоритетів, які послідовно вбудовуються в систему управління в рамках єдиної стратегії підприємства: розвиток кадрового потенціалу; охорона праці та виробничої безпеки; енергоефективність та енергозбереження; мінімізація впливу на навколишнє середовище; розвиток середовища на території присутності підприємства.

Напрямки розвитку в області соціальної відповідальності визначаються місією підприємства та її стратегічним баченням.

Слід згадати, що реалізація стратегії здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів з соціальної відповідальності, вітчизняним законодавством, контрактними зобов'язаннями підприємства, а також зобов'язань виявлених в процесі взаємодії із зацікавленими сторонами.

Для забезпечення узгодженості структурно-функціональних взаємовідносин й підвищення залучення окремих підрозділів в реалізацію стратегії на рівні окремих функцій і бізнес-процесів пропонується регламентація функцій і повноважень з питань соціальної відповідальності бізнесу (рис. 2.7).

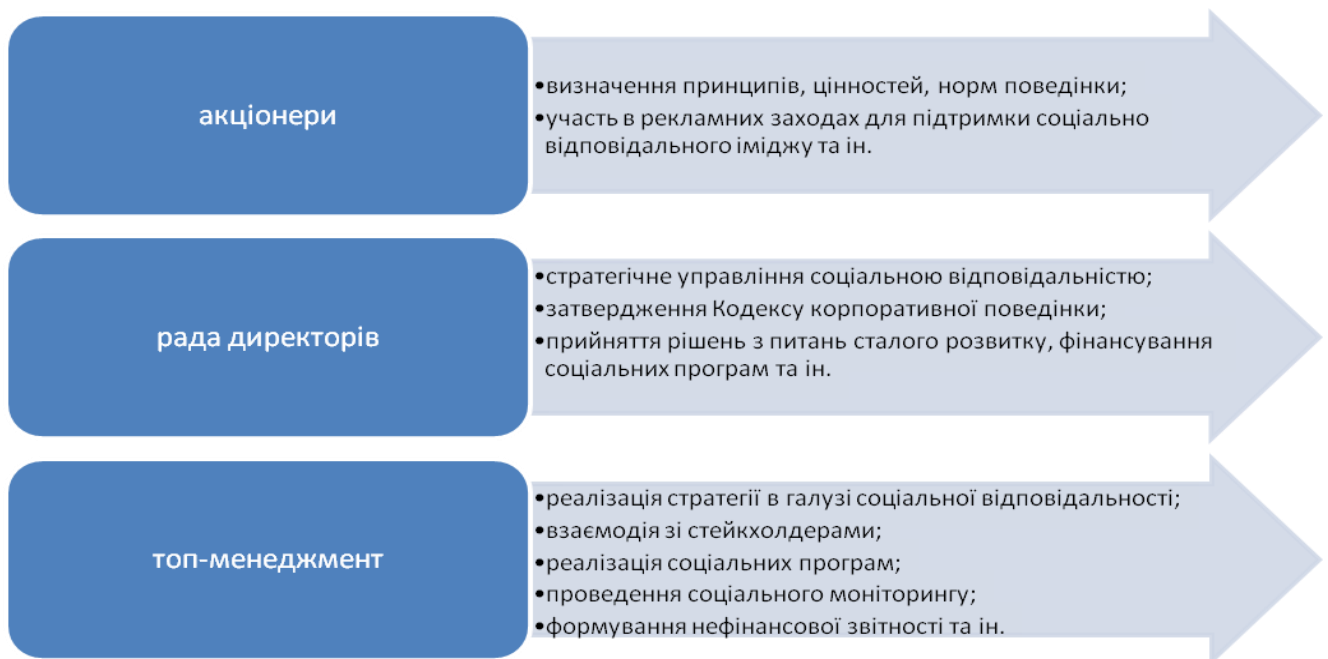

Рис. 2.7. Розподіл функцій і повноважень з питань соціальної відповідальності

За допомогою системи управління стратегічні пріоритети втілюються в конкретні управлінські рішення, спрямовані на вибудовування збалансованої взаємодії зі стейкхолдерами. В результаті утворюється система взаємовідносин, з одного боку, учасників стратегічного процесу – акціонерів, директорів та інших органів управління (додаток Й) і, з іншого боку, реалізації принципів і технологій соціальної відповідальності бізнесу (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Напрями діяльності з реалізації соціальної відповідальності підприємств

Напрямки діяльності	Принципи реалізації соціально відповідальної діяльності
Управління в сфері взаємодії зі стейкхолдерами	аналіз соціального середовища з урахуванням пріоритетів зацікавлених сторін; проведення заходів, орієнтованих на залучення стейкхолдерів до реалізації проєктів
Розвиток кадрового потенціалу	підвищення ефективності програм кадрового розвитку; соціальна підтримка персоналу; впровадження цільових програм розвитку та навчання персоналу
Розвиток промислової та екологічної безпеки	навчання працівників щодо промислової та екологічної безпеки; проведення оцінки виробничих екологічних ризиків; заходи з рекультивациі земель, поводження з відходами, модернізація обладнання
Розвиток території присутності	укладання соціально-економічних угод з органами регіональної та місцевої влади; створення міської інфраструктури

Поряд зі стратегічними змінами важливим завданням на стадії реалізації стратегії є формування і розвиток людського потенціалу, оскільки керівництво повинно донести працівникам підприємства більш стійке сприйняття стратегії як своєї особистої справи. Важливо усунути можливий опір з боку менеджерів, що виникає в зв'язку з проведенням змін, і переконати їх в необхідності ефективної участі в реалізації стратегії й проведенні для цього відповідної роботи.

Для забезпечення системного управління економічної, соціальної та екологічної діяльністю, спрямованого на збалансування інтересів бізнесу і суспільства, потрібно, з одного боку, знати рівень розвитку соціальної відповідальності бізнесу в справжній період часу і результативність управлінських дій в даній сфері, а з іншого боку, чітко розуміти наскільки висока її ступінь вбудовування в систему стратегічного управління і чи треба її міняти в залежності від факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність підбору нових підходів і методів оцінки рівня соціальної відповідальності бізнесу.

На думку автора, алгоритм застосування моделі інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в систему стратегічного управління організації можна представити у вигляді восьми етапів (рис. 2.8).

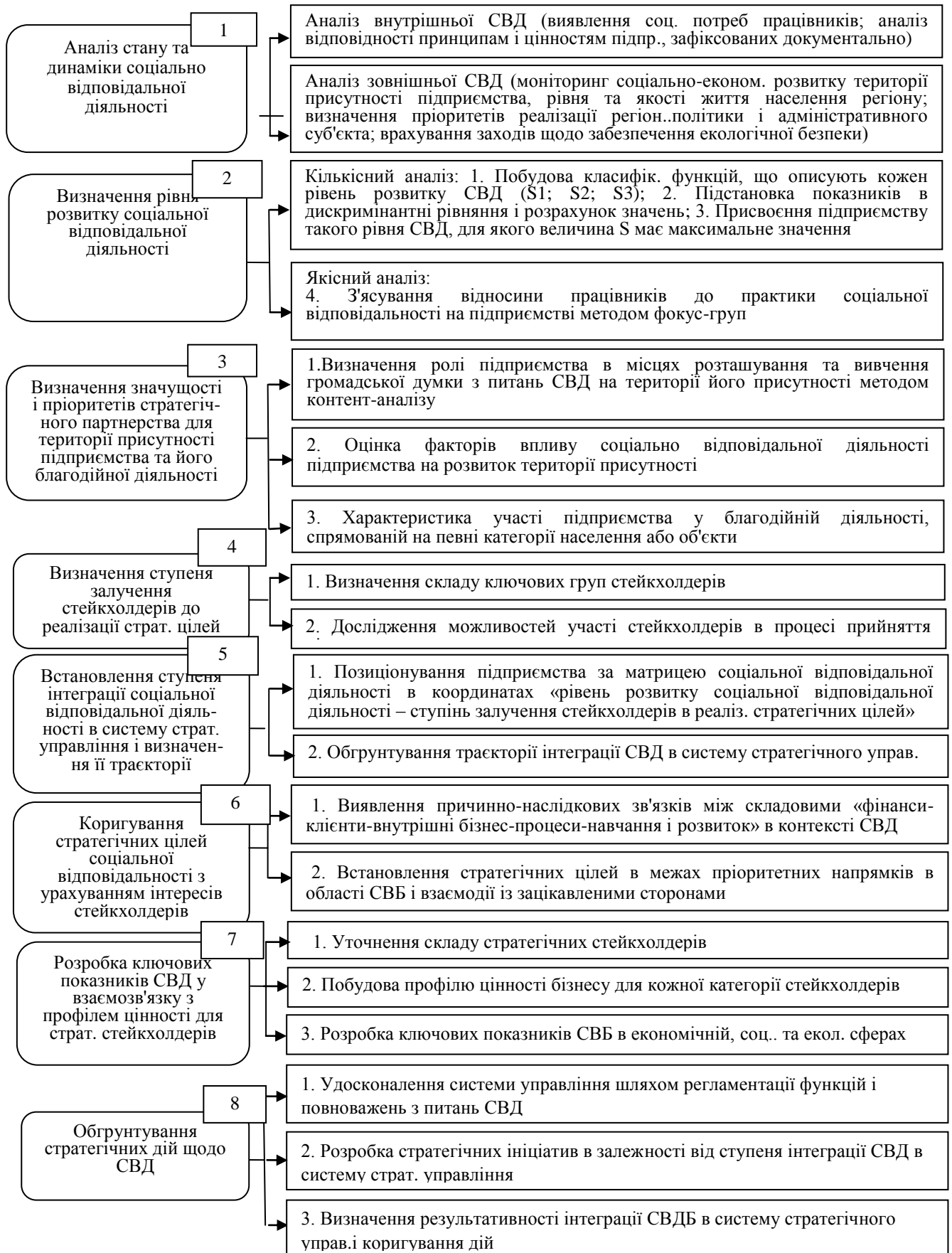

Рис. 2.8. Алгоритм інтеграції соціально відповідальної діяльності в систему стратегічного управління підприємством

На першому етапі здійснюється аналіз стану і динаміки соціально відповідальної діяльності за двома напрямками: внутрішня і зовнішня соціальна відповідальність. Виявляються соціальні потреби працівників і ступінь їх задоволення, досліджується гнучкість системи взаємодії між одиницями системи управління персоналом, аналізується дотримання основних принципів і цінностей підприємства, зафіксованих документально та ін.

Аналізується динаміка зміни чисельності та структури персоналу, середньої заробітної плати, середніх витрат на персонал, пов'язаних з виконанням колективного договору, виконання корпоративних положень, які передбачають різні соціальні пільги і понаднормативні не встановлені законодавством виплати працівникам. Крім того, аналіз внутрішньої соціальної відповідальності передбачає вивчення системи оплати праці та нематеріальної мотивації, принципів підбору персоналу, системи організаційного забезпечення навчання та розвитку працівників. Здійснюється оцінка системи управління промислової та екологічної безпеки, забезпечення охорони та ефективності праці, зниження травматизму і аварійності на виробничих об'єктах.

Особлива увага приділяється вивченню наслідків здійснення внутрішньої соціальної відповідальності підприємства, обмежених масштабами підприємства: зростання кадрового потенціалу, підвищення ефективності його використання, створення сприятливого середовища діяльності працівників.

Дослідження зовнішньої соціальної відповідальності передбачає моніторинг соціально-економічного розвитку території присутності підприємства і вивчення факторів, що визначають рівень і якість життя населення. Отримані висновки пов'язуються з оцінкою впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище з урахуванням впливу всіх її факторів на екосистему, наслідками реалізації соціальних проектів за кількісними та якісними показниками ефективності. Значущою умовою дій топ-менеджменту підприємства є наявність постійних взаємовідносин з органами влади і як наслідок стійкі зовнішні контакти і зв'язки як складові ключових компетенцій підприємства.

Дослідження проводиться за такими напрямками, як охорона довкілля, ефективність використання енергоресурсів, розвиток місцевих громад, формування комфортного соціального середовища, розвиток приватного партнерства та ін. Кінцевим результатом аналізу є підготовка звіту з діючої практики соціальної відповідальності підприємства з метою подальшої оцінки рівня розвитку та вироблення рекомендацій щодо можливого коригування окремих напрямів або програм з метою отримання репутаційних і економічних переваг. На другому етапі визначається рівень розвитку соціальної відповідальності з метою встановлення ефективності діяльності компанії в даній області, виявлення «вузьких місць» і, в кінцевому рахунку, позиціонування компанії в відповідальній діловій практиці.

Серед зарубіжних методів оцінки соціальної відповідальності бізнесу можна виділити метод потрійного підсумку, метод Лондонської групи порівняльного аналізу, оцінка за методом збалансованої карти та інші. Основним недоліком методів є те, що в багатьох з них не розглядається характер взаємовідносин підприємства з державою і місцевою громадою, форми їх взаємовідносин, а також відсутні економічні та екологічні показники результативності.

В процесі дослідження виявлено вузькі місця в існуючих методиках оцінки соціальної відповідальності підприємства, зокрема: розгляд конкретної проблемної ділянки відповідно до виділеного предмету дослідження; розкриття загальних економічно обґрунтованих проблем соціальної відповідальності. Аналіз методик показав, що соціальна відповідальність бізнесу – це диференційована категорія, і тому завданням авторської методики є розробка інструменту, який дозволяє відрізнити високий рівень соціальної відповідальності від низького або середнього і, навпаки, тобто інтерпретувати міжрівневі відмінності соціальної відповідальності підприємств. Як правило, для розв'язання зазначеного завдання використовуються багатовимірні статистичні методи класифікації.

Отже, пропонується розробити лінійні дискримінантні функції, які дозволять аналітичним способом без додаткових вимірів давати оцінку рівня соціальної відповідальності й коригувати дискримінантні змінні (показники соціальної відповідальності) в залежності від соціальних, економічних і екологічних особливостей.

Перевагою даної методики є: широке охоплення показників за всіма напрямками відповідальності; наявність кількісних і якісних показників; можливість ранжування підприємств за рівнем соціальної відповідальності; можливість оцінювання на будь-якому підприємстві.

Використання такої методики є доречною та виправданою, вона покладена в основу авторської методики оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності, яку можна інтерпретувати у вигляді наступних дій (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Пропонована послідовність дій з розробки методики оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності підприємства

На підготовчому етапі формується вибірка підприємств, і визначаються показники, які характеризують соціально відповідальну діяльність. За основу, доцільно використати такі показники, щоб, по-перше, охопити всі сфери відповідальності і, по-друге, мати доступні джерела: статистична звітність або інформація управлінського обліку. На узагальнюючому етапі здійснюється опис результатних значень показників та вибірка їх допустимих меж. Характеристика основних показників наведена в табл. 2.9.

У висновку першого етапу формується аналітична таблиця, яка містить базу даних для подальшого використання методів багатовимірного статистичного аналізу.

Основний етап – безпосередня побудова моделей, що визначають рівень розвитку соціальної відповідальності.

Характер і структуру взаємозв'язків між показниками досліджуваної категорії дозволяє виявити багатовимірний статистичний аналіз, що включає основні математичні методи побудови оптимальних планів збору, систематизації і обробки даних. Найбільш поширеними методами багатовимірного статистичного аналізу є кластерний і дискримінантний аналіз. З обчислювальної точки зору дані методи досить складні.

Кластерний аналіз (метод k-середніх) складається з наступних дій: поділ показників на кластери; обчислення центрів тяжіння кластерів; переміщення точок в найближчий до неї кластер; обчислення центрів тяжіння нових кластерів; повторення пунктів 3, 4, поки не знайдеться стабільна конфігурація.

Сформована нами на підготовчому етапі база даних методом кластерного аналізу ділиться на однорідні групи (кластери). За описами ці групи представляють собою рівні соціальної відповідальності. На підставі аналізу існуючих методик оцінки висувається гіпотеза про три рівні соціальної відповідальності – високий, середній і низький. Кожен рівень характеризується показниками, що знаходяться в певному діапазоні (табл.2.10).

Характеристика показників соціально відповідальної діяльності

№ пок.	Показник	Характеристика показника
1	2	3
1.	Наявність корпоративних документів, що закріплюють основні принципи діяльності підприємства	Перелік затверджених документів, що встановлюють принципи корпоративної поведінки (управління). До таких документів належать: кодекс ділової етики, кодекс корпоративної поведінки, етичний кодекс, політика в галузі охорони праці та промислової безпеки, благодійної діяльності, управління персоналом, антикорупційна політика.
2.	Питомі суспільні інвестиції (в виручці підприємства)	Показник, що характеризує частку добровільних витрат на пожертви благодійним організаціям, некомерційним організаціям і дослідницьким інститутам, витрат на інфраструктуру, яка забезпечує життєдіяльність населення (об'єкти соціально-культурного призначення, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я, освіти, дошкільного виховання, місця відпочинку та розваг), а також фінансування соціальних програм (культура, освіта, охорону здоров'я, спорт, підтримка ветеранів) в загальній сумі виручки підприємства.
3.	Взаємодія з органами влади щодо соціально-економічного розвитку на території розміщення підпр.	Якісний показник, який демонструє наявність угод (меморандумів) співпраці підприємства з органами влади щодо вирішення завдань розвитку економіки та соціальної сфери.
4.	Взаємодія з некомерційними та громадськими організаціями	Показник, який вказує на наявність угод співпраці підприємства з благодійними, релігійними організаціями, фондами, державними установами та громадськими об'єднаннями для досягнення соціальних, благодійних, освітніх, культурних, політичних, наукових і управлінських цілей.
5.	Рівень виробничого травматизму	Показник, що характеризує кількість осіб, які постраждали під час нещасних випадків на виробництві з втратою працездатності (в т.ч. зі смертельними наслідками) при виконанні ними трудових обов'язків на території підприємства або під час прямування на роботу чи з роботи на транспорті підприємства, на 1 тис. працюючих. Рівень травматизму розраховується як відношення числа постраждалих до середньооблікової чисельності працівників за звітний період, помножена на 1000.
6.	Рівень витрат на охорону праці	Витрати підприємства на заходи з охорони праці в розрахунку на одного працюючого. До таких витрат належать: витрати на утримання служби охорони праці, навчання в сфері охорони праці та безпеки, витрати на забезпечення нормальних умов праці і заходів з техніки безпеки, витрати на заходи щодо поліпшення умов і охорони праці, придбання сертифікованих засобів індивідуального захисту, соціальне страхування, компенсації за шкідливі і небезпечні умови праці та інші витрати. Фінансування зазначених заходів щодо поліпшення умов і охорони праці на підприємствах здійснюється в розмірі не менше 0,2% суми витрат на виробництво продукції.

1	2	3
7.	Середня заробітна плата	Нараховані суми оплати праці в грошовій і натуральній формі, що стимулюють доплати і надбавки, компенсаційні виплати, премії і одноразові заохочувальні виплати в розрахунку на одного працюючого
8.	Рівень витрат на соціальні гарантії та пільги	Надані працівникам компенсації і соціальні пільги на лікування, відпочинок, проїзд, житлове будівництво, одноразову допомогу працівникам, які виходять на пенсію, внески на добровільне медичне і пенсійне страхування в розрахунку на одного працюючого
9.	Рівень витрат на навчання	Витрати на внутрішнє і зовнішнє навчання, підготовку і перепідготовку кадрів на курсах підвищення кваліфікації, семінарах, тренінгах, отримання вищої та спеціальної освіти в розрахунку на одного працівника
10.	Наявність трудових суперечок	Кількість випадків трудових суперечок, пов'язаних з поновленням на роботі, стягнення заробітної плати, суперечки щодо матеріальної відповідальності, зміна істотних умов праці та ін.
11.	Рівень плинності кадрів	Відсоткове співвідношення кількості звільнених працівників підприємства, які вибули за власним бажанням, за прогули, за порушення техніки безпеки і т.п. до середньооблікової чисельності за звітний період
12.	Наявність сертифікації ISO 9001	Наявність сертифікації ISO 9001 або еквівалентних стандартів системи менеджменту якості на весь процес виробництва продукції
13.	Наявність ініціатив щодо зменшення впливу виробництва продукції на навколишнє середовище	Проведення підприємством заходів щодо зменшення впливу виробництва продукції на навколишнє середовище, використання матеріалів, витрати води, викидів, шуму, біологічного забруднення, забруднення вод, відходів та ін..
14.	Питомі природоохоронні інвестиції (в виручці підприємства)	Показник, що характеризує частку фактичних витрат в основний капітал, спрямований на охорону навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів (охорону атмосферного повітря, земель, утилізацію, знешкодження та захоронення відходів та ін.), в загальній сумі виручки підприємства
15.	Кількість аварій з екологічними збитками	Кількість аварій за звітний період, за якими доведений рівень шкоди навколишньому середовищу
16.	Питома платежі за негативний вплив на навколишнє середовище (в виручці підприємства)	Частка екологічних платежів за негативний вплив на навколишнє середовище в загальній сумі виручки підприємства. Плата стягується за такі види негативного впливу: викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними об'єктами; скиди забруднюючих речовин у поверхневі і підземні водні об'єкти; розміщення відходів виробництва та споживання.

Побудова класифікаційних функцій здійснюється за допомогою узагальненого дискримінантного аналізу, який дозволяє оцінювати як категоріальні, так і безперервні незалежні змінні. Процедура дискримінантного аналізу виконується в два етапи. На першому етапі формулюються залежні і незалежні змінні та формується вибірка, відбувається її поділ на дві частини: аналізовану та контрольну. Аналізована вибірка призначена для обчислення дискримінантних класифікаційних функцій, а контрольна – для перевірки точності функцій. Метою етапу є обчислення дискримінантних функцій, що представляють собою лінійні рівняння змінних з коефіцієнтами, оптимально в розподілі розглядаються рівні соціальної відповідальності.

Таблиця 2.10

Характеристика рівнів розвитку соціальної відповідальності бізнесу

№ рів.	Рівні розвитку соціально відповідальної діяльності	Характеристика рівнів розвитку соціально відповідальної діяльності
1.	Низький – передбачає відповідальність у рамках чинного законодавства щодо сплати податків, охорони навколишнього середовища, охорони праці та забезпечення працівників	Невисокі соціальні пільги та гарантії, відсутність соціальних програм. Низький обсяг витрат на працівника, які здійснюються в грошовій і натуральній формі, колективним договором охоплені не всі співробітники, високий рівень плинності кадрів, рівень травматизму на виробництві не враховується. Відрахування на екологічну результативність не здійснюються.
2.	Середній – підвищена відповідальність перед ключовими стейкхолдерами, яка базується на принципах відповідальної поведінки регламентованих в стратегічних документах	Відсутність угод, меморандумів про співпрацю з органами влади та некомерційними організаціями. Наявність соціальних пільг і гарантій, невисокий обсяг витрат на працівника, який здійснюється в грошовій і натуральній формі, невелика кількість соціальних програм, низький рівень плинності кадрів, низький рівень травматизму. Фінансується підтримка охорони навколишнього середовища.
3.	Високий – передбачає максимізацію соціальної та екологічної діяльності та стратегічне бачення розвитку соціальної відповідальності в рамках всього суспільства	Наявність угод, меморандумів про співпрацю з органами влади та некомерційними організаціями. Присутній комплекс соціальних і благодійних проєктів. Високий обсяг витрат на працівника, який здійснюється в грошовій і натуральній формі, наявність соціальних пільг і гарантій, низький рівень плинності кадрів, низький рівень травматизму, відсутність трудових спорів. Приділяється значна увага охороні навколишнього середовища, фінансується її підтримка та відтворення.

Дискримінантна лінійна функція визначається за формулою:

$$Z_{ik} = a_{0k} + a_{1k} \times x_{i1k} + a_{2k} \times x_{i2k} + \dots + a_{jk} \times x_{ijk} + \dots + a_{mk} \times x_{imk}, \quad (2.1)$$

де Z_{ik} - розрахункове значення функції для i -го об'єкта ($i = 1, 2, \dots, nk$) з групи k ($k = 1, 2, \dots, p$), що складається із сукупності nk вимірювань; a_{jk} - невідомі коефіцієнти; x_{ijk} - значення j -ї дискримінантної змінної, $j = 1, 2, \dots, m$ - стовпці матриці спостережень.

Кількість дискримінантних функцій дорівнює кількості рівнів залежної змінної, тобто в даному випадку їх три: для високого рівня, середнього і низького. Для кожного нового конкретного спостереження, яке має бути класифікованим, обчислюються всі три функції класифікації. Спостереження відноситься до того класу, для якого функція класифікації прийме найбільше значення. На завершальному етапі дискримінантного аналізу здійснюється верифікація моделей на підставі розрахунків критеріїв Уїлкса, Фішера та ін.

На основі моделей класифікаційних функцій розроблена методика оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності підприємства, що дозволяє дати можливість ефективного використання засобів для підвищення (зниження) тих показників, якими визначається соціальна відповідальність підприємства (рис. 2.10).

Алгоритм оцінки зводиться до підстановки показників досліджуваного підприємства в функції, встановлені дискримінантним аналізом. Підприємство матиме такий рівень соціальної відповідальності, для якого дискримінантна класифікаційна функція прийме найбільше значення.

У вигляді доповнення до зазначеної методики можливе проведення дослідження до практики сприйняття соціальної відповідальності працівниками даного підприємства. За допомогою методу фокус-груп, інтерв'ювання працівників, можна отримати якісну інформацію про об'єкт дослідження, і порівняти результати з раніше отриманою оцінкою.

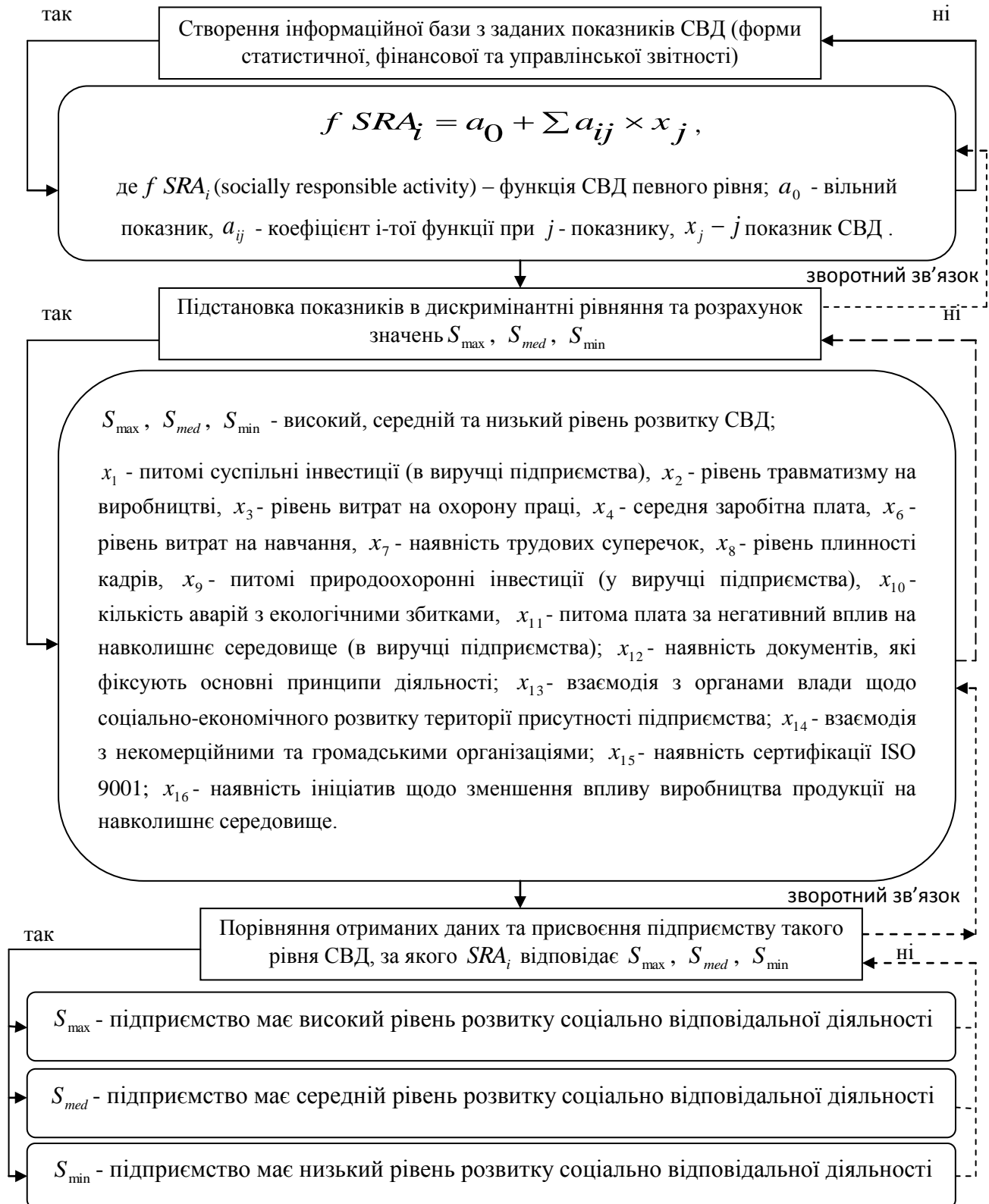

Рис. 2.10. Алгоритм оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності підприємств

На третьому етапі визначаються пріоритети стратегічного партнерства для території розміщення підприємства та його благодійної діяльності. Процес виявлення та вимірювання соціальних фактів і тенденцій пропонується здійснювати за методом контент-аналізу засобів масової інформації за двома напрямками:

1. Розвиток території присутності підприємства та її взаємодія з зацікавленими сторонами: визначення ролі підприємства в місцях його дислокації; вивчення громадської думки з питань соціальної відповідальності підприємства; оцінка факторів впливу соціально відповідальну поведінку підприємства на розвиток території присутності.

2. Благодійна діяльність підприємства, спрямована на певні категорії населення або об'єкти: діяльність підприємства щодо соціального інвестування; реалізація програм спонсорства та традиційної благодійності (збереження культурної та історичної спадщини, адресна допомога, підтримка певних категорій населення).

Контент-аналіз, пропонований в якості методу вивчення, дає можливість найбільш повно опрацювати інформаційний матеріал і досягти поставлених цілей. Даний метод полягає в перетворенні якісної текстової інформації в кількісні показники, які в подальшому допомагають вимірювати досліджувані факти та явища.

Засоби масової інформації є модератором суспільного діалогу вивчення інтересів і динаміки переваг стейкхолдерів. Це представляє особливий інтерес, коли в зоні уваги дослідження лежать питання соціально-економічного характеру.

Засоби масової інформації мають більший вплив на підприємства, ніж навпаки. Це пов'язано з незалежністю ЗМІ, їх досить великою кількістю, а також можливістю журналістів розкрити небажані для підприємства факти.

Громадська думка має більший вплив на підприємства внаслідок того, що є джерелом формування здогадок та іншої інформації. Підприємства також

працюють з широкою громадськістю, розуміючи, що це джерело формування їх споживачів.

При проведенні контент-аналізу з усієї багатогранності соціально відповідальної діяльності виділяються смислові одиниці (економічні перспективи, відповідальність перед працівниками, відповідальність перед іншими учасниками, збереження навколишнього середовища, участь у розвитку місцевої громади), фіксуються їх ознаки в тексті, підраховується частота згадок і площа тексту, заповнена смисловими одиницями, робляться висновки про ступінь уваги до проблеми з позицій формалізації і статистичної значущості.

Розкриття соціальної відповідальності дозволяє виробити підходи до благодійної діяльності та порядок надання цільової допомоги некомерційним організаціям, благодійним фондам, установам науки, культури, спорту, освіти та охорони здоров'я, дитячим будинкам, а також окремим категоріям населення.

Четвертий етап – визначення ступеня залучення стейкхолдерів до реалізації стратегічних цілей, здійснюється на матеріалах попереднього етапу, а також експертно-аналітичної оцінки.

Для оцінки керованості стейкхолдерськими відносинами необхідно визначити функціонально-рольове місце, яке відводиться стейкхолдерам при реалізації їх інтересів і очікувань в діяльності підприємства. Оскільки участь стейкхолдерів є неможливою у прийнятті всіх, в тому числі, оперативних рішень підприємства, розглядається рівень їх залучення в стратегічні рішення. Взаємодія підприємства зі стейкхолдерами організовується тільки на публічній основі, при цьому параметрами таких відносин є: формат публічної підприємницької комунікації зі стейкхолдерами; внутрішні стандарти управління, регламенти та політика з різних проблем управління; структура та механізми, що забезпечують можливість обговорення наслідків стратегічних рішень в діалогах зі стейкхолдерами. Найбільш повно процес, який має здійснювати підприємство в процесі взаємодії зі стейкхолдерами, регламентується в Міжнародному стандарті AA1000 SES [419].

Зміни в традиційному розумінні системи управління до «менеджменту зацікавлених сторін», що припускає активну участь стейкхолдерів у розвитку підприємства, дозволяє глибше усвідомлювати ці очікування, а також активно впливати на їх формування.

Ступінь залучення зацікавлених сторін в реалізацію стратегічних цілей можливе експертно-аналітичним методом. На основі аналізу отриманих відповідей і результатів контент-аналізу експерт робить висновок про ступінь залучення стейкхолдерів до реалізації стратегічних цілей. В роботі виділяється три можливі ступені – високий, середній і низький.

Схематично процес визначення ступеня залучення стейкхолдерів зображено на рисунку 2.11.

Рис. 2.11. Послідовність дій із залучення стейкхолдерів до реалізації стратегії

П'ятий етап – встановлення ступеня інтеграції соціальної відповідальності підприємств в систему стратегічного управління і визначення її траєкторії розвитку за допомогою матриці соціальної відповідальності бізнесу, представленої в п. 2.1.

Коригування стратегічних цілей соціальної відповідальності з урахуванням інтересів стейкхолдерів виконується на шостому етапі. Виявляються причинно-наслідкові зв'язки між цілями в контексті «фінанси - клієнти - внутрішні бізнес-процеси - розвиток персоналу» і розробляються ключові показники соціальної відповідальності підприємства у взаємозв'язку з профілем підприємства для стратегічних стейкхолдерів – сьомий етап.

На заключному, восьмому етапі, обґрунтовуються стратегічні ініціативи в залежності від обраної траєкторії інтеграції соціальної відповідальності в систему управління для підвищення її результативності, і вдосконалюється регламентація функцій і повноважень в організаційну структуру.

Таким чином, пропоноване організаційно-методичне забезпечення дозволяє адаптувати модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємств з різним рівнем соціальної відповідальності з метою отримання ними репутаційних і економічних переваг. Це забезпечується за рахунок побудови стратегії підприємства з урахуванням запитів зацікавлених сторін, створення моделі поведінки, принципи якої формуються всередині підприємства та кожного окремого співробітника, вибору соціально орієнтованого інструментарію сталого розвитку господарської структури.

Висновки до розділу 2

1. В роботі досліджено та наведено власне розуміння категорії «Механізм управління соціально відповідальною діяльністю», під якою слід розуміти складову частину системи менеджменту, яка визначає порядок соціально відповідальної діяльності підприємства через компоненти управління та характеризує його як зовнішні, так й внутрішні фактори.

2. Інструменти реалізації соціально відповідальної діяльності вимагають відповідного забезпечення, що складається з наступних елементів: нормативно-правове, корпоративне та інформаційно-методичне забезпечення.

3. Найбільш використовуваним інструментом нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності може стати угода, яка дозволяє регулювати взаємовідносини органів державного управління й бізнесу та працівників підприємства з метою реалізації трудових та економічних відносин. Факт підписання угоди про соціально-економічну політику підприємства, демонстрував би готовність до прийняття основних принципів соціальної відповідальності, які, як раз, базуються на відкритості ведення бізнесу, врахуванні довгострокових стратегічних інтересів економічного розвитку.

4. В роботі запропоновано систему управління соціальною відповідальністю здійснювати за початковою, основною та заключною або результатною стадіями, які, в свою чергу, можна деталізувати на етапи.

5. З метою виділення принципів, форм реалізації та стандартів СВД, за якими здійснюється соціальна політика підприємства, пропонуємо формувати спеціальний документ – стратегію СВД.

6. Зміст стратегії СВД може включати наступні елементи: загальні положення, основні напрямки соціально відповідальної діяльності, цілі і принципи соціально відповідальної діяльності, стратегічні завдання в сфері соціально відповідальної діяльності, прикінцеві положення. Зазначений перелік питань не є виключним, тому за потреби може доповнюватись та удосконалюватись. Документ може складатись терміном на 3 – 5 років, із зазначенням конкретних термінів на кожному етапі.

7. В роботі розроблено проект стратегії соціально відповідальної діяльності ПАТ ТРЗ «Оріон», в якому наведено основні розділи та їх змістовне наповнення.

8. Закономірності сучасного розвитку вітчизняного підприємництва вимагають адекватної інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління з метою довгострокового та стійкого розвитку

підприємства. Представлення основних принципів реалізації соціальної відповідальності в стратегії підприємства здійснене за допомогою моделі, відповідно до якої соціальна відповідальність інтегрується в послідовний комплекс взаємопов'язаних видів діяльності зі стратегічного управління. Основна мета запропонованого алгоритму – підвищення інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління.

9. На основі моделей класифікаційних функцій розроблена методика оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності підприємства, що дозволяє дати можливість ефективного використання засобів для підвищення (зниження) тих показників, якими визначається соціальна відповідальність підприємства. Алгоритм оцінки зводиться до підстановки показників досліджуваного підприємства в функції, встановлені дискримінантним аналізом. Підприємство матиме такий рівень соціальної відповідальності, для якого дискримінантна класифікаційна функція прийме найбільше значення.

10. Запропоноване організаційно-методичне забезпечення, яке дозволяє адаптувати модель інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємств з різним рівнем соціальної відповідальності з метою отримання ними репутаційних і економічних переваг. Це забезпечується за рахунок побудови стратегії підприємства з урахуванням запитів зацікавлених сторін, створення моделі поведінки, принципи якої формуються всередині підприємства та кожного окремого співробітника, вибору соціально орієнтованого інструментарію озвитку господарської структури.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Соціальні аспекти діяльності підприємств та фактори їх впливу на ефективність його функціонування

Сучасні тенденції в розвитку економіки передбачають неминучу «соціальну» спрямованість підприємницьких структур, тобто вирішення не лише економічних, а й соціальних завдань. При цьому, соціальна спрямованість означає, що фінансово-господарська діяльність суб'єктів економіки здійснюється не лише заради отримання прибутку (економічна складова), а й заради людини та соціуму (соціальна складова).

Ми вважаємо, що соціалізація економіки промислових підприємств – це трансформація діючих форм організації суспільного відтворення з метою забезпечення їх довготривалого та стійкого розвитку, що базується на ринкових методах господарювання для забезпечення їх соціальної захищеності й соціальної справедливості.

Розвиваючи ідеї концепції стійкого розвитку, ми переконані, що фундаментом в ній є ресурси підприємств як в матеріальній, так й нематеріальній формі, що відображає взаємовідносини між підприємством та соціумом як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі. При цьому ефект діяльності підприємства великою мірою залежить від розвитку його соціальної функції, розвитку внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів.

Як відомо, основна діяльність підприємства поділяється на операційну, фінансову та інвестиційну. Враховуючи принципи концепції стійкого розвитку в діяльності підприємств можна виділити наступні складові: основну, соціальну та екологічну діяльність. Враховуючи зазначене, опишемо за допомогою формули 2.1 основну мету підприємства:

$$M_{\text{під}} = f(\text{ОперД}; \text{ФінД}; \text{ІнвД}) \rightarrow \text{max}, \quad (3.1)$$

або

$$M_{\text{під}} = f(\text{ОД}; \text{СД}; \text{ЕД}) \rightarrow \text{max}, \quad (3.2)$$

де $M_{\text{під}}$ — основна мета підприємства; *ОперД*— операційна діяльність (виробництво і реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг); *ФінД*- фінансова діяльність (операції з цінними паперами); *ІнвД* — інвестиційна діяльність (капітальні вкладення в основні виробничі і невиробничі фонди); *ОД* — основна діяльність; *СД* — соціальна діяльність (розвиток об'єктів соціальної сфери, надання соціальних гарантій персоналу, інші соціальні витрати); *ЕД* — екологічна діяльність (розвиток природоохоронних об'єктів, інші екологічні витрати).

До соціально відповідальної діяльності слід віднести сукупні соціальні витрати основної діяльності, соціальну та екологічну діяльність підприємства. При цьому вважаємо, що соціальні витрати основної діяльності слід поділити на прямі та непрямі. Враховуючи зазначене, опишемо за допомогою формули 3.3 основну функцію соціально відповідальної діяльності (СВД):

$$\text{СВД} = f(\text{ПСВ}_{\text{од}}; \text{НСВ}_{\text{од}}; \text{СД}; \text{ЕД}) \rightarrow \text{optimum}, \quad (3.3)$$

де $\text{ПСВ}_{\text{од}}$ — прямі соціальні витрати основної діяльності; $\text{НСВ}_{\text{од}}$ — непрямі соціальні витрати основної діяльності, які пропонуємо класифікувати враховуючи вплив соціальних взаємозв'язків як непрямі соціальні витрати першого і другого порядку(рис.3.1).

Для аналізу господарської діяльності підприємства велике значення має групування витрат за економічними елементами, оскільки, розрахунок величини кожного елемента на одиницю продукції та їх питома вага в загальному обсязі витрат, їх динаміка та зміни дозволяють робити обґрунтовані висновки про ефективність системи управління підприємством.

	Основна діяльність (ОД)						Соціальна діяльність (СД)		Екологічна діяльність (СД)	
Операційна діяльність (<i>ОперД</i>)	Поточні витрати						Поточні витрати на соц. заходи (соц. гарантії персоналу, утримання об'єктів соц. сфери)		Поточні витрати на природоохоронні заходи (утримання об'єктів, інші екологічні витрати)	
	постачання		виробництво		збут					
	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.
	Податки						Податки		Податки	
Фінансова діяльність (<i>ФінД</i>)	Фінансові витрати						Фінансові витрати на соц. заходи (за корист. кредитами, облігаціями, фін. орендою, тощо)		Фінансові витрати на природоохоронні заходи (за корист. кредитами, облігаціями)	
	За користування отриманими кредитами		За випущеними облігаціями		За фінансовою орендою					
	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.	А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.
	Податки						Податки		Податки	
Інвестиційна діяльність (<i>ІнвД</i>)	Інвестування в придбання необоротних активів						Інвестиційні витрати на соц. заходи (капітальні вкладення в соц. об'єкти)		Інвестиційні витрати на природоохоронні заходи (капітальні вкладення в природоох. об'єкти)	
			А, Мв; Він.оп.д.	Вопл.пр.; Всоц.зах.						
	Податки						Податки		Податки	

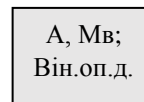
умовні позначення:

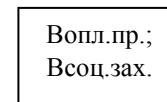
– прямі соціальні витрати

– змінні соціальні витрати

– амортизація, матеріальні витрати, витрати іншої операційної діяльності

– витрати на оплату праці, витрати на соціальні заходи

Рис. 3.1. Взаємозв'язок витрат соціально відповідальної діяльності

До елементів витрат слід віднести:

- матеріальні витрати (Мв): сировина, матеріали, паливо, запасні частини, тара, напівфабрикати, допоміжні та інші матеріали;
- витрати на оплату праці (Вопл . пр.): основна та додаткова заробітна плата, інші компенсаційні та заохочувальні виплати (надбавки і доплати до тарифних ставок і окладів за роботу в нічний час, за понаднормову роботу);
- відрахування на соціальні заходи (Всоц.зах.) відрахування на пенсійне забезпечення і на соціальне страхування, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства (ЄСВ);
- амортизація (А): амортизаційні відрахування основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів;
- інші операційні витрати (Він. оп. д.): витрати на послуги зв'язку, на відрядження, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

Окрім цього, важливо пам'ятати, що оплата праці працівників соціально-культурних підрозділів, які перебувають на балансі підприємства, витрати на проведення оздоровчих заходів не включаються в собівартість продукції, а покриваються за рахунок прибутку підприємства.

До фінансових витрат відносяться витрати на відсотки (за користування отриманими кредитами, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу. Під інвестиційною діяльністю, як правило, розуміють діяльність, яка пов'язана з придбанням і реалізацією необоротних активів.

Використавши дані фінансової звітності різних за величиною підприємств промисловості здійснимо оцінювання ступеня соціальної відповідальності підприємств за видами їх діяльності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Оцінка ступеня соціальної відповідальності підприємств* (тис. грн.)

№ з/п	Показник	Назва підприємства								
		ПАТ «Тернопільський молокозавод»			ПАТ ТРЗ «Оріон»			ПАТ «Опілля»		
		2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
1.	Надходження грошових коштів, в.т.ч.:	896975	1190615	1516997	112956	72993	82447	12706	7929	7261
1.1.	Надходження коштів від операційної діяльності	801841	1080543	1373831	108988	66781	80840	5288	6457	4731
1.2.	Надходження коштів від фінансової діяльності	94233	106558	142360	3727	6212	0	7418	1472	2530
1.3.	Надходження коштів від інвестиційної діяльності	901	3514	806	241	0	1607	0	0	0
2.	Використання грошових коштів, в.т.ч.:	897071	1495402	1458304	57311	114179	82283	5340	6090	7260
2.1.	Використання коштів від операційної діяльності, із них:	819991	1391620	1363550	52500	82037	76417	1125	846	1315
2.1.1.	Прямі соціальні витрати основної діяльності:	101357	120598	149195	22142	34561	32237	363	501	1018
2.1.1.1.	Оплата праці ()	48308	58421	88669	10608	19845	17970	171	0	157
2.1.1.2.	Відрахування на соціальні заходи	22875	28922	25222	6126	6780	4781	98	84	56
2.1.1.3.	Податки	30174	33255	35304	5408	7936	9486	94	417	805
2.1.2.	Непрямі соц. вит. 1-го порядку (виплата дивідендів, відсотків):	77080	103782	89823	332	377	1808	7390	2402	869
2.2.	Використання коштів від фінансової діяльності	77080	103782	89823	4662	8434	5646	2865	2842	3989
2.3.	Використання коштів від інвестиційної діяльності	0	0	4931	149	23708	220	1350	1813	1956
2.3.1.	Непрямі соц. вит. 2 порядку (придбання необоротних активів)	0	0	0	149	1827	220	1350	1813	1956
3.	Аналіз відносних показників:									
3.1.	Частка прямих соціальних витрат основної діяльності (%):									
3.1.1.	- відносно загального надходження	14,96	11,98	7,82	5,82	5,55	5,14	1,69	0,62	0,66
3.1.2.	- відносно надходження від операційної діяльності	16,05	15,41	17,49	14,60	10,98	11,94	9,05	9,98	9,69
3.1.3.	- відносно загального використання	14,66	12,07	7,78	5,88	5,54	5,14	1,69	0,62	0,66
3.1.4.	- відносно використання від операційної діяльності	18,16	15,68	18,67	16,11	11,26	11,81	10,55	11,43	9,94
3.2.	Частка змінних соціальних витрат 1 порядку									
3.2.1.	- відносно загального надходження	0,38	3,28	4,69	0,13	7,56	6,78	0,78	0,35	0,52
3.2.2.	- відносно надходження від операційної діяльності	0,41	4,22	10,49	0,33	14,96	15,74	4,16	5,61	7,66
3.2.3.	- відносно загального використання	0,37	3,30	4,66	0,13	7,55	6,77	0,78	0,35	0,52
3.2.4.	- відносно використання від операційної діяльності	0,46	4,29	11,19	0,36	15,35	15,57	4,85	6,42	7,86
3.3.	Частка змінних соціальних витрат 2 порядку									
3.3.1.	- відносно загального надходження	0,44	0,95	0,77	0,97	1,27	2,44	0,55	0,46	0,36
3.3.2.	- відносно надходження від інвестиційної діяльності	32,94	5,61	1,40	1,91	2,97	4,62	0,68	0,49	0,39
3.3.3.	- відносно загального використання	0,43	0,96	0,76	0,98	1,27	2,44	0,55	0,47	0,36
3.3.4.	- відносно використання від інвестиційної діяльності	2,56	4,99	1,33	1,65	3,19	4,69	0,65	0,49	0,39

*За даними Звіту про рух грошових коштів ПАТ «Тернопільський молокозавод», ПАТ ТРЗ «Оріон», ПАТ «Опілля» за 2014-2016 р.р.// Режим доступу [https://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/90462/165/templ].

З метою деталізації соціальних аспектів господарської діяльності, здійснено класифікацію на соціальних витрат на: прямі соціальні витрати – витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи та непрямі, які згруповано як непрямі витрати 1-го порядку (виплата дивідендів, відсотків) та непрямі витрати 2-го порядку (придбання необоротних активів). Запропонована класифікація соціальних витрат є до певної міри умовною, оскільки скажімо непрямі соціальні витрати 1-го порядку в процесі обороту капіталу перетворюються на прямі соціальні витрати. До прикладу, вкладення у виробництво (інвестиції або непрямі соціальні витрати 1-го порядку) сприяють створенню нових робочих місць, які передбачають виплату відповідної заробітної плати персоналу та здійснення відрахувань із заробітку на соціальні заходи (прямі соціальні витрати), тощо.

В результаті дослідження виконаного для різних за величиною підприємств, можна стверджувати, що є до певної міри соціально орієнтованими системами, оскільки від 9,0 – 18,6% від загального обсягу використання грошових коштів операційної діяльності пов'язані із прямими соціальними витратами, й близько 15% – з непрямими соціальними аспектами 1-го порядку (виплата дивідендів, відсотків, тощо).

В роботі доведено, що в системі соціально відповідальної діяльності підприємств формуються та функціонують різні групи зацікавлених сторін, які запропоновано класифікувати, враховуючи з поміж інших фактор очікування стейкхолдерів від соціально відповідальної діяльності. З метою кращого розуміння зазначених факторів, сформуємо функцію факторів соціально відповідальних витрат в залежності від запитів стейкхолдерів:

$$СВД_g = f(\Phi_{ze}, \Phi_{np}, \Phi_{гал}, \Phi_{інд}, \Phi_{особ}, \Phi_{фін}, \Phi_{зс}), \quad (3.4)$$

де $СВД_g$ — витрати, пов'язані з соціально-відповідальною діяльністю; Φ_{ze} — загальноекономічні фактори; Φ_{np} — нормативно-правові фактори; $\Phi_{гал}$ — галузеві фактори; $\Phi_{інд}$ — індивідуальні фактори; $\Phi_{особ}$ — фактори, пов'язані з

особливостями діяльності підприємства; $\Phi_{\text{фин}}$ — фінансові фактори; $\Phi_{\text{зс}}$ — фактори, пов'язані із очікуваннями зацікавлених сторін – соціальних партнерів.

Враховуючи складові функції витрат соціально відповідальної діяльності здійснимо їх деталізацію в розрізі груп виділених факторів (додаток Є).

При позитивній сукупній дії зазначених факторів відбувається економічне зростання підприємства, забезпечується його стабільний розвиток. За цих умов соціально відповідальні витрати змінюватимуться, матимуть тенденцію до росту (рис. 3.2). При побудові графіку необхідним є відображення вихідної точки «СВДвп», яка є закріпленою на певному встановленому рівні відповідно до законодавчих вимог (Кодекс законів про працю, Податковий кодекс, інші нормативно-правові вимоги).

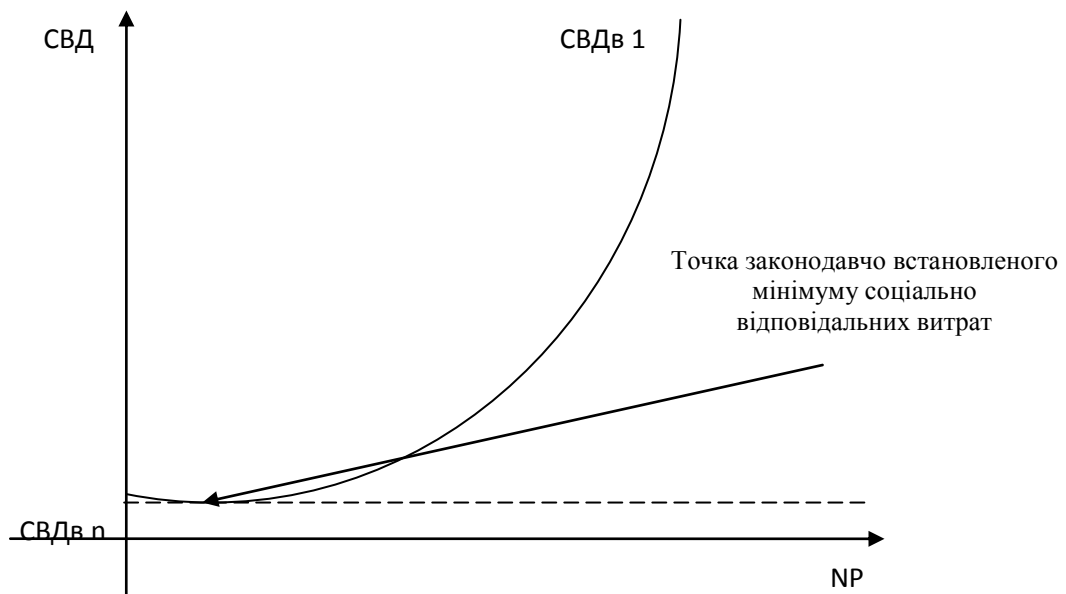

Рис. 3.2. Динаміка соціально відповідальних витрат

Слід зазначити, що стратегія підприємства – це не одномоментний план, а визначення плану дій з урахуванням часового параметру (на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу). Тобто необхідно враховувати ступінь впливу кожного фактора на соціально відповідальну діяльність підприємства, що можливо за допомогою кореляційно-регресійного аналізу на підставі даних, що характеризують як результати господарювання, так і напрями і масштаби

соціально відповідальної поведінки господарюючого суб'єкта. Результати здійсненого аналізу дозволять приймати більш зважені управлінські рішення при виборі стратегії підприємства.

В роботі акцентовано увагу на тому, що теоретичні проблеми соціально відповідальної діяльності в сукупності розглядались з точки зору філософських, психологічних та юридичних аспектів. Проте, ми переконані, що для розвитку цього виду діяльності, необхідна в першу чергу економічна інформація згрупована за тривалий період часу, сформована у спеціальній не фінансовій (соціальній) звітності або комбінована звітність (поєднання фінансових та соціальних показників). Зазначене пов'язано із тим, що існуюча фінансова звітність не дозволяє розкривати інформацію про вплив різних факторів на соціальні аспекти діяльності промислових підприємств. За цих обставин на даний момент неможливо оцінити ступінь впливу виділених у роботі груп факторів формування соціально відповідальних витрат підприємства. Проте, за наявності відповідної статистичної інформації можливо дослідити вплив зазначених факторів на масштаби й умови соціально відповідальної діяльності. Більше того, використання зазначених інструментів дозволяє формувати соціальні ресурси та, більше того, прогнозувати розвиток бізнесу загалом.

В процесі дослідження нами здійснено аналіз впливу двох факторів на соціальні аспекти діяльності підприємств: процентної ставки рефінансування (встановлюється НБУ) та податкової політики щодо обов'язкових внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування (таблиця. 3.2).

Отже, в процесі дослідження встановлено наступне:

- високий ступінь кореляційної залежності між середньозваженою ставкою рефінансування НБУ і соціально відповідальними витратами ПАТ ТРЗ «Оріон»;
- ступінь кореляційної залежності нижчий за середній рівень між максимальною ставкою відрахувань в державні позабюджетні фонди і відрахуваннями на соціальний захист ПАТ ТРЗ «Оріон».

Таблиця 3.2

Інформаційне забезпечення кореляційного аналізу факторів формування
соціально відповідальних витрат ПАТ ТРЗ «Оріон»*

Рік	Максимальна ставка відрахувань в державні позабюджетні фонди, %	Середньозважена ставка рефінансування НБУ, %	Оплата праці, тис. грн. (Вопл. пр.), тис. грн.	Відрахування на соціальні заходи, тис. грн. (Всоц. зах.), тис. грн.	Сплата податків, тис. грн.. (Т), тис. грн.	Соціально відповідальні витрати (Вопл. пр. + Всоц. зах. +Т), тис.грн.
2007	36,66	10,10	9748	4967	5124	19839
2008	36,66	15,30	9429	4752	4976	19157
2009	36,76	16,70	9127	4487	4825	18439
2010	36,76	11,62	8928	4132	4666	17726
2011	36,76	12,39	7517	4161	2509	14187
2012	36,76	8,13	7586	4025	3127	14738
2013	36,76	7,15	7594	3451	3406	14451
2014	36,76	15,57	10608	6126	5408	22142
2015	36,76	25,22	19845	6780	7936	34561
2016	22	17,36	17970	4781	9486	32237

*На підставі даних фінансової звітності ПАТ ТРЗ «Оріон» і статистичної інформації (Режим доступу:

https://bank.gov.ua/files/Inter_r_ref.xls).

Коефіцієнт кореляції між:

-0,87497697 ставкою рефінансування НБУ і соціально відповідальними витратами

-0,3787538 ставкою рефінансування НБУ і сумою соціальних відрахувань

0,786326815 оплатою праці і сумою соціальних відрахувань

Таким чином, взаємодія виділених у роботі факторів впливу на формування соціально відповідальних витрат дозволяє встановити масштаби цього виду діяльності підприємства, що впливає на визначення й коригування мети та завдань підприємства в цілому, формування соціальних ресурсів, зокрема.

3.2. Моделювання витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю підприємств

Більшість досліджень щодо соціально відповідальної діяльності стосуються її місця та ролі в системі управління суб'єктом господарювання.

Проте, соціально відповідальна діяльність та витрати, що її формують досліджені недостатньо. Тому вважаємо, що з метою оцінки й моделювання цього виду діяльності необхідно сформувавши методичний інструментарій для дослідження складу, структури й величини цих витрат.

Соціально відповідальні витрати можна об'єднати в наступні групи:

1. За ознакою відповідності меті й завданням підприємства.
2. За ознакою загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності, напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення).
3. За ознакою взаємовідносин із зацікавленими сторонами.
4. За ознакою принципів формування звітності.

За класифікаційною ознакою «відповідність меті й завданням підприємства» соціально відповідальні витрати групуються наступним чином: поточна відповідальність; стратегічна відповідальність; відсутність відповідальності.

Ми переконані, що понесені соціальні витрати підприємств мають відповідати поточній меті підприємства. За умови, якщо соціальне витрачання не відповідає меті підприємства як в поточному, так й у стратегічному плануванні, то можна зробити висновок про доцільність зміни мети бізнесу з метою збільшення її соціальної складової. Що стосується класифікаційної ознаки, пов'язаної із реалізацією завдань підприємства, то соціально відповідальні витрати слід групувати відповідно до певної мети, наприклад: залучення нових інвесторів, формування PR-цілей, тощо.

Здійснення певних видів соціально відповідальних витрат промислових підприємств сприяє одночасному досягненню декількох цілей. Наприклад, збільшення заробітної плати сприяє залученню кадрів, гуманізації праці і підвищенню якості трудового життя, а також одночасно може служити досягненням певної PR-цілі.

До другої групи відносяться витрати, які можна групувати відповідно до загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності,

напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення).

Враховуючи ознаку «види соціально відповідальної діяльності» пропонуємо наступну модель соціально відповідальних витрат промислових підприємств (3.5):

$$\begin{aligned} СВД_в = СВД_{двп} + СВД_{мя} + СВД_{еко} + СВД_{еко} + СВД_{перс} + \\ + СВД_{подат} + СВД_{соц} + СВД_{див} \end{aligned} \quad (3.5)$$

де $СВД_в$ — витрати, пов'язані з соціально-відповідальною діяльністю; $СВД_{двп}$ — витрати, пов'язані із здійсненням політики добросовісної конкуренції з партнерами; $СВД_{мя}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням менеджменту якості продукції, робіт, послуг; $СВД_{еко}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням екологічної політики; $СВД_{перс}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням кадрової політики; $СВД_{подат}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням податкової політики; $СВД_{соц}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням соціальної політики; $СВД_{див}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням дивідендної політики.

За класифікаційною ознакою «напрямів витрат» доцільно використовувати наступні моделі соціально відповідальних витрат промислових підприємств (таблиця 3.3).

Використовуючи інтерпретацію витрат наведену в таблицю 3.4, пропонуємо наступну модель соціально відповідальних витрат:

$$\begin{aligned} СВД_в = B_{двп} + B_{мя} + ИНВ_{мя} + B_{еко} + ИНВ_{еко} + B_{з/н} + B_{соц.пак} + B_{відр.з/н} + B_{подат} + \\ + B_{соц} + ИНВ_{соц} + B_{див} \end{aligned} \quad (3.6)$$

За класифікаційною ознакою «характер витрат» пропонується використовувати наступні моделі соціально відповідальних витрат промислових підприємств (таблиця 3.4):

1) Поточні витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю:

$$СВД_{в пот} = B_{двп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/н} + B_{соц.пак} + B_{відр.з/н} + B_{подат} + B_{соц} + B_{див} \quad (3.7)$$

Таблиця 3.3

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «напрями витрат»

Представлення моделі витрат	Характеристика
$СВД_{овп}$ - витрати, пов'язані із здійсненням політики добросовісної конкуренції	
$СВД_{овп} = B_{овп}$,	де $B_{овп}$ — поточні витрати промислових підприємств для здійснення політики в області добросовісної взаємодії з партнерами;
$СВД_{мя}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням менеджменту якості продукції, робіт, послуг;	
$СВД_{мя} = B_{мя} + ІНВ_{мя}$	де $B_{мя}$ — поточні витрати промислових підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $ІНВ_{мя}$ — інвестиції промислових підприємств в систему менеджменту якості;
$СВД_{еко}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням екологічної політики;	
$СВД_{еко} = B_{еко} + ІНВ_{еко}$	де $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $ІНВ_{еко}$ — інвестиції промислових підприємств в природоохоронну систему;
$СВД_{перс}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням кадрової політики;	
$СВД_{перс} = B_{з/п} + B_{соц.пак} + B_{відр.з/п}$,	де $B_{з/п}$ — витрати промислових підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{соц.пак}$ — витрати промислових підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $B_{відр.з/п}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати.
$СВД_{подат}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням податкової політики;	
$СВД_{подат} = B_{подат}$,	де $B_{подат}$ — сплата податків і зборів промисловими підприємствами до бюджету;
$СВД_{соц}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням соціальної політики;	
$СВД_{соц} = B_{соц} + ІНВ_{соц}$	де $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати, промислових підприємств; $ІНВ_{соц}$ — «соціальні» інвестиції промислових підприємств;
$СВД_{див}$ — витрати, пов'язані зі здійсненням дивідендної політики.	
$СВД_{див} = B_{див}$,	де $B_{див}$ — дивіденди промислових підприємств.

2) Інвестиційні витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю:

$$СВД_{вінв} = ІНВ_{мя} + ІНВ_{еко} + ІНВ_{соц} \quad (3.8)$$

де $СВД_{вінв}$ - поточні витрати підприємств, пов'язані з соціально відповідальною діяльністю; $СВД_{еінв}$ - витрати підприємств інвестиційного характеру, пов'язані з соціально відповідальною діяльністю.

Таблиця 3.4

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «характер витрат»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1. $СВД_{в\,пот}$ - поточні витрати підприємств, пов'язані з соціально відповідальною діяльністю	
$СВД_{в\,пот} = B_{двп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/н} + B_{соц.пак} + B_{відр.з/н} + B_{подат} + B_{соц} + B_{див}$	де $B_{двп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{з/н}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{соц.пак}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $B_{відр.з/н}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати; $B_{подат}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств; $B_{див}$ — дивіденди підприємств
2. $СВД_{в\,інв}$ - витрати підприємств інвестиційного характеру, пов'язані з соціально відповідальною діяльністю	
$СВД_{в\,інв} = ИНВ_{мя} + ИНВ_{еко} + ИНВ_{соц}$	де $ИНВ_{мя}$ — інвестиції підприємств в систему менеджменту якості; $ИНВ_{еко}$ — інвестиції підприємств в природоохоронну систему; $ИНВ_{соц}$ — «соціальні» інвестиції підприємств

За класифікаційною ознакою «джерело фінансування» можливі наступні моделі розрахунку соціально відповідальних витрат підприємств (таблиця 3.5):

$$1) СВД_{в\,вир}^{вир} = B_{двп}^{вир} + B_{подат}^{вир} \quad (3.9)$$

$$2) СВД_{в\,соб}^{соб} = B_{двп}^{соб} + B_{мя}^{соб} + B_{еко}^{соб} + B_{з/н}^{соб} + B_{соц.пак}^{соб} + B_{відр.з/н}^{соб} + B_{подат}^{соб} \quad (3.10)$$

$$3) СВД_{в\,приб}^{приб} = B_{подат}^{приб} \quad (3.11)$$

$$4) СВД_{в\,чист.приб}^{чист.приб} = B_{двп}^{чист.приб} + B_{мя}^{чист.приб} + B_{еко}^{чист.приб} + B_{з/н}^{чист.приб} + B_{соц.пак}^{чист.приб} + B_{відр.з/н}^{чист.приб} + B_{подат}^{чист.приб} + B_{соц}^{чист.приб} + B_{див}^{чист.приб} \quad (3.12)$$

Таблиця 3.5

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «джерело фінансування»

Представлення моделі витрат 1	Характеристика 2
1. $СВД_{\text{в}}^{\text{виручка}}$ - соціально	відповідальні витрати підприємств, що фінансуються за рахунок виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;
$СВД_{\text{в}}^{\text{виручка}} = B_{\text{дов}}^{\text{виручка}} + B_{\text{подат}}^{\text{виручка}}$	де $B_{\text{дов}}^{\text{виручка}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики в області добросовісної взаємодії з партнерами, що фінансуються за рахунок виручки від реалізації продукції; $B_{\text{подат}}^{\text{виручка}}$ - податки до бюджету, інші платежі які фінансуються за рахунок виручки від реалізації продукції;
2. $СВД_{\text{в інв}}$ - витрати підприємств інвестиційного характеру, пов'язані з соціально відповідальною діяльністю	де $СВД_{\text{собів}}$ - соціально відповідальні витрати підприємств, що фінансуються за рахунок собівартості, і реалізації продукції; $B_{\text{дов}}^{\text{собів}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами, що фінансуються за рахунок собівартості та реалізації продукції; $B_{\text{мя}}^{\text{собів}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості, що фінансуються за рахунок собівартості виробництва і реалізації продукції; $B_{\text{еко}}^{\text{собів}}$ — поточні «екологічні» витрати підприємств, що фінансуються за рахунок собівартості, і реалізації продукції; $B_{\text{з/п}}^{\text{собів}}$ — витрати підприємств на оплату праці персоналу, що фінансуються за рахунок собівартості, і реалізації продукції; $B_{\text{соц.пак}}^{\text{собів}}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток персоналу, що фінансуються за рахунок собівартості і реалізації продукції; $B_{\text{відр.з/п}}^{\text{собів}}$ — сплата податків і зборів підприємствами до позабюджетних фондів, що фінансується за рахунок собівартості і реалізації продукції; $B_{\text{подат}}^{\text{собів}}$ - сплата податків і зборів підприємствами до бюджету, що фінансується за рахунок собівартості і реалізації продукції
3. $СВД_{\text{приб/оподат}}$ — соціально відповідальні витрати підприємств, що фінансуються за рахунок прибутку до оподаткування	де $B_{\text{подат}}^{\text{приб/оподат}}$ - сплата податків та зборів підприємствами до бюджету, що фінансується за рахунок прибутку до оподаткування;
4. $СВД_{\text{чист.приб}}$ — соціально відповідальні витрати промислових підприємств, що фінансуються за рахунок чистого прибутку;	$B_{\text{дов}}^{\text{чист.приб}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{\text{мя}}^{\text{чист.приб}}$ - поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $ІНВ_{\text{еко}}$ - інвестиції промислових підприємств в систему менеджменту якості; $B_{\text{еко}}^{\text{чист.приб}}$ - поточні витрати підприємств для функціонування природоохоронної системи, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $ІНВ_{\text{еко}}$ — «екологічні» інвестиції промислових підприємств; $B_{\text{з/п}}^{\text{чист.приб}}$ — витрати підприємств на оплату праці персоналу, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{\text{соц.пак}}^{\text{чист.приб}}$ - витрати промислових підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{\text{відр.з/п}}^{\text{чист.приб}}$ - витрати промислових підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу, що фінансуються за рахунок чистого прибутку; $B_{\text{відр.з/п}}^{\text{чист.приб}}$ — відрахування із заробітної плати, що фінансується за рахунок чистого прибутку; $B_{\text{подат}}^{\text{чист.приб}}$ - сплата податків і зборів підприємствами до бюджету, що фінансується за рахунок чистого прибутку; $B_{\text{соц}}^{\text{чист.приб}}$ — витрати промислових підприємств в цілях здійснення своєї соціальної політики (поточні і інвестиційні «соціальні» витрати); $B_{\text{див}}^{\text{чист.приб}}$ - дивіденди підприємств

За класифікаційною ознакою «*склад витрат*» соціально відповідальні витрати підприємств доцільно підрозділяти на одноелементні та комплексні. До одноелементних витрат відносяться: $V_{з/п}$ – витрати підприємств на оплату праці персоналу (елемент – «заробітна плата»); $V_{в\dot{о}р.з/п}$ – сплата податків і зборів підприємствами до позабюджетних фондів (елемент – «заробітна плата» або «соціальні відрахування»); $V_{п\dot{o}дат}$ – сплата податків і зборів підприємствами до бюджету (елемент «інші витрати»); $V_{д\dot{i}в}$ – дивіденди підприємств (елемент «інші витрати»).

Всі інші соціально відповідальні витрати є комплексними витратами, зокрема: $V_{д\dot{в}}$ – витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $V_{м\dot{я}}$ – поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $V_{е\dot{к}o}$ – поточні природоохоронні витрати підприємств; $V_{соц.пак}$ – витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $V_{соц}$ – поточні «соціальні» витрати підприємств.

За класифікаційною ознакою «*регулярність здійснення*» соціально відповідальні витрати підприємств поділяться на одноразово або регулярно здійснювані. Останні, у свою чергу, поділяються на здійснювані щомісячно, щокварталу або щорічно.

До одноразово здійснюваним, найчастіше, відносяться всі інвестиційні соціально відповідальні витрати, деякі види витрат на «соціальний пакет» і розвиток персоналу, а також певні види поточних «соціальних» витрат (разова благодійна діяльність, спонсорство, меценатство).

Елементи третьої групи витрат, можна класифікувати відповідно до ознаки взаємовідносин із зацікавленими сторонами. основні зацікавлені сторони; розвиток соціальних ресурсів підприємства; ступінь державного регулювання; ступінь впливу стейкхолдерів на обсяг витрат; ступінь впливу соціально відповідальних витрат на стейкхолдерів; рівень прийняття рішень щодо процесу витрачання; «залучення експертів, аналітиків».

За класифікаційною ознакою «основні зацікавлені сторони» пропонуємо використовувати наступні моделі оцінки соціально відповідальних витрат підприємств (таблиця 3.6), сформовані на підставі запропонованої «Матриці відповідності «витрати – зацікавлені сторони» в структурі соціальної відповідальності» (таблиця. 3.7):

Таблиця 3.6

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «основні зацікавлені сторони»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1. $СВД_{б/n}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю бізнесу перед бізнес-партнерами;	
$СВД_{б/n} = B_{двн} + B_{мя} + B_{еко}$	де $B_{двн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;
2. $СВД_{держ}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед державою;	
$СВД_{держ} = B_{двн} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/n} + B_{відр.з/n} + B_{подат} + B_{соц}$	де $B_{двн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{з/n}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{відр.з/n}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати; $B_{подат}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
3) $СВД_{н/c}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед навколишнім співтовариством;	
$СВД_{н/c} = B_{двн} + B_{мя} + B_{еко} + ИNB_{соц}$	де $B_{двн}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $ИNB_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
4) $СВД_{прац/нід}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед персоналом підприємства;	

продовження табл. 3.6

1	2
$СВД_{прац/нід} = B_{\text{двн}} + B_{з/н} + B_{\text{соц.нак}} + B_{\text{відр.з/н}} + B_{\text{соц}}$	де $B_{\text{двн}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{з/н}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{\text{соц.нак}}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу; $B_{\text{відр.з/н}}$ — єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати; $B_{\text{соц}}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
5. $СВД_{\text{влас/нід}}$ — витрати підприємств; що відображають соціальну відповідальність перед власниками (акціонерами);	
$СВД_{\text{влас/нід}} = B_{\text{двн}} + B_{\text{див}}$	де $B_{\text{двн}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{\text{див}}$ — дивіденди підприємств
6) $СВД_{\text{держ,н/с,прац/нід}}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед державою, навколишнім співтовариством і персоналом;	
$СВД_{\text{держ,н/с,прац/нід}} = B_{\text{двн}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{соц}}$	де $B_{\text{двн}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{\text{мя}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{\text{соц}}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств;
7) $СВД_{\text{б/н,держ,н/с,прац/нід}}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед бізнес-партнерами, державою, навколишнім співтовариством і персоналом.	
$СВД_{\text{б/н,держ,н/с,прац/нід}} = B_{\text{двн}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}}$	де $B_{\text{двн}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{\text{мя}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;

- 1) $СВД_{\text{б/н}}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю бізнесу перед бізнес-партнерами;
- 2) $СВД_{\text{держ}}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед державою;
- 3) $СВД_{\text{н/с}}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед навколишнім співтовариством;
- 4) $СВД_{\text{прац/нід}}$ - витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність перед персоналом підприємства;
- 5) $СВД_{\text{влас/нід}}$ — витрати підприємств; що відображають соціальну відповідальність перед власниками (акціонерами);

- б) $СВД_{\text{держ,н/с,прац/під}}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед державою, навколишнім співтовариством і персоналом;
- 7) $СВД_{\text{б/п,держ,н/с,прац/під}}$ — витрати підприємств, що відображають соціальну відповідальність одночасно перед бізнес-партнерами, державою, навколишнім співтовариством і персоналом.

Таблиця 3.7

Матриця відповідності «витрати – зацікавлені сторони» в структурі соціальної відповідальності

Назва	Форма представлення	Основні стейкхолдери				
		власники	персонал	бізнес-партнери	суспільство	держав
поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами	$B_{\text{овп}}$	✓	✓	✓	✓	✓
поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості	$B_{\text{мя}}$		✓	✓	✓	✓
інвестиції підприємств в систему менеджменту якості	$ІНВ_{\text{мя}}$		✓	✓	✓	✓
поточні природоохоронні витрати підприємств	$B_{\text{еко}}$		✓	✓	✓	✓
інвестиції підприємств в природоохоронну систему	$ІНВ_{\text{еко}}$		✓	✓	✓	✓
витрати підприємств, на оплату праці персоналу	$B_{\text{з/п}}$		✓			
витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу	$B_{\text{соц,пак}}$		✓			
єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати	$B_{\text{відр. з/п}}$		✓			✓
сплата податків і зборів підприємствами до бюджету	$B_{\text{подат}}$					✓
поточні «соціальні» витрати підприємств	$B_{\text{соц}}$		✓		✓	✓
«соціальні» інвестиції підприємств	$ІНВ_{\text{соц}}$		✓		✓	✓
дивіденди підприємств	$B_{\text{див}}$	✓				✓

За класифікаційною ознакою «основні зацікавлені сторони» також можливе визначення внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін. До внутрішніх зацікавлених сторін відносяться: вищий управлінський персонал, власники і найняті робітники (весь персонал). До зовнішніх зацікавлених сторін відносяться: бізнес-партнери, держава, навколишнє співтовариство (громадськість і недержавні організації).

За класифікаційною ознакою «розвиток соціальних ресурсів підприємства» соціально відповідальні витрати моделюються таким чином (таблиця 3.8):

$$1) \text{СВД}_{\text{внут}} = B_{\text{двп}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{з/п}} + B_{\text{соц.пак}} + B_{\text{соц}} + B_{\text{див}} \quad (3.13)$$

$$2) \text{СВД}_{\text{зовн}} = B_{\text{двп}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{відр.з/п}} + B_{\text{подат}} + B_{\text{див}} \quad (3.14)$$

$$3) \text{СВД}_{\text{внут+зовн}} = B_{\text{двп}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{з/п}} + B_{\text{соц}} + B_{\text{див}} \quad (3.15)$$

Таблиця 3.8

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «розвиток соціальних ресурсів»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1) $\text{СВД}_{\text{внут}}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю й направлені на розвиток внутрішніх соціальних ресурсів;	
$\text{СВД}_{\text{внут}} = B_{\text{двп}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{з/п}} + B_{\text{соц.пак}} + B_{\text{соц}} + B_{\text{див}}$	де $B_{\text{двп}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{\text{мя}}$ — поточні витрати для функціонування системи менеджменту якості; $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати; $B_{\text{з/п}}$ — витрати на оплату праці персоналу; $B_{\text{соц.пак}}$ — витрати на «соціальний» пакет і розвиток персоналу; $B_{\text{соц}}$ — поточні «соціальні» витрати; $B_{\text{див}}$ — дивіденди підприємств
2) $\text{СВД}_{\text{зовн}}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю бізнесу й направлені на розвиток зовнішніх соціальних ресурсів;	
$\text{СВД}_{\text{зовн}} = B_{\text{двп}} + B_{\text{мя}} + B_{\text{еко}} + B_{\text{відр.з/п}} + B_{\text{подат}} + B_{\text{див}}$	де $B_{\text{двп}}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{\text{мя}}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{\text{еко}}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{\text{з/п}}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{\text{подат}}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету; $B_{\text{див}}$ — дивіденди підприємств

3) $СВД_{внут+зовн}$ — витрати підприємств, пов'язані з соціальною відповідальністю й направлені на одночасний розвиток внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів.	
$СВД_{внут+зовн} = B_{двп} + B_{мя} + B_{еко} + B_{з/н} + B_{соц} + B_{див}$	де $B_{двп}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{з/н}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств; $B_{див}$ — дивіденди підприємств

За класифікаційною ознакою «ступінь державного регулювання» запропоновані наступні моделі соціально відповідальних витрат підприємств (таблиця 3.9):

$$1) СВД_{держ}^{max} = B_{відр.з/н} + B_{подат} \quad (3.16)$$

$$2) СВД_{держ}^{midl} = B_{двп} + B_{мя} + IHB_{еко} + B_{соц.пак} \quad (3.17)$$

$$3) СВД_{держ}^{min} = B_{еко} \quad (3.18)$$

$$4) СВД_{держ}^{absent} = B_{соц} + B_{див} \quad (3.19)$$

За класифікаційною ознакою «ступінь впливу стейкхолдерів на обсяг витрат» соціально відповідальні витрати промислових підприємств групуються таким чином: високий ступінь впливу зацікавлених сторін; середній ступінь впливу зацікавлених сторін; низький ступінь впливу зацікавлених сторін; відсутність впливу зацікавлених сторін.

Таблиця 3.9

Моделі соціально відповідальних витрат відповідно до класифікаційної ознаки «ступінь державного регулювання»

Представлення моделі витрат	Характеристика
1	2
1) $СВД_{держ}^{max}$	— соціально відповідальні витрати підприємств з високим ступенем державного регулювання;
$СВД_{держ}^{max} = B_{відр.з/н} + B_{подат}$	де $B_{з/н}$ — витрати підприємств, на оплату праці персоналу; $B_{подат}$ — сплата податків і зборів підприємствами до бюджету;

продовження табл. 3.9

1	2
2) $СВД_{держ}^{midl}$ — соціально відповідальні витрати підприємств з середньою мірою державного регулювання;	
$СВД_{держ}^{midl} = B_{ден} + B_{мя} +$ $+ IHB_{еко} + B_{соц, пак}$	де $B_{ден}$ — поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами; $B_{мя}$ — поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості; $B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств; $B_{соц, пак}$ — витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу;
3) $СВД_{держ}^{min}$ - соціально відповідальні витрати підприємств з мінімальним ступенем державного регулювання;	
$СВД_{держ}^{min} = B_{еко}$	$B_{еко}$ — поточні природоохоронні витрати підприємств;
4) $СВД_{держ}^{absent}$ — соціально відповідальні витрати підприємств, де відсутнє державне регулювання (повністю добровільні)	
$СВД_{держ}^{absent} = B_{соц} + B_{див}$	$B_{соц}$ — поточні «соціальні» витрати підприємств; $B_{див}$ — дивіденди підприємств

Якщо однією із зацікавлених сторін є держава, то групування соціально відповідальних витрат збігається з класифікацією за ознакою «ступінь державного регулювання». У найзагальнішому вигляді, модель соціально відповідальних витрат промислових підприємств з врахуванням очікувань зацікавлених сторін виглядає таким чином:

$$СВД_{очікустейк} = \sum_{i=1}^n O x_i \times D_i \quad (3.20)$$

де $СВД_{очікустейк}$ — сума витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю підприємств, визначена з врахуванням очікувань всіх зацікавлених сторін; $O x_i$ - очікування i -ої зацікавленої сторони певної суми соціально відповідальних витрат підприємств; D_i — вага думки i -ої зацікавленої сторони про суму соціально відповідальних витрат підприємства.

На нашу думку, бізнес-партнери можуть здійснювати істотний вплив на величину соціально відповідальних витрат підприємств при здійсненні ними політики стосовно якості продукції та екологічної політики за допомогою

економічних санкцій у вигляді відмови від придбання не якісної та неекологічної продукції.

Держава за допомогою встановлення єдиних стандартів якості і екологічної чистоти продукції також впливає на вказані види соціально відповідальних витрат підприємств. Крім того, державою здійснюється жорстке регулювання податкової політики підприємств.

Вплив навколишнього середовища в даний час на діяльність бізнесу ще мінімальний, оскільки не до кінця сформовані такі інститути як «громадянське суспільство» та «громадська думка».

Поведінку персоналу підприємства спричиняє істотний вплив на кадрову політику. Персонал за допомогою профспілкових організацій може вимагати для себе вигідніших та безпечніших умов праці.

Вплив власників підприємств є значним з усіх питань соціальної відповідальності, оскільки саме вони за допомогою Ради директорів здійснюють стратегічне керівництво підприємством, розширенням його виробництва, здійсненням інвестицій в інновації і подальшим розвитком.

За класифікаційною ознакою *«ступінь впливу соціально відповідальних витрат на стейкхолдерів»* соціально відповідальні витрати промислових підприємств групуються таким чином: високий ступінь впливу; середній ступінь впливу; низький ступінь впливу; відсутність впливу.

Визначення ступеня впливу соціально відповідальних витрат підприємств на зацікавлені сторони можливе за допомогою соціологічних опитувань всіх зацікавлених сторін. Можна передбачати, що витрати на оплату праці, а також на «соціальний пакет» і розвиток персоналу мають більший вплив на персонал підприємств, чим його політика щодо якості.

За класифікаційною ознакою *«рівень прийняття рішень щодо процесу витрачання»* соціально відповідальні витрати підприємств можна згрупувати за допомогою «Матриці рівнів прийняття рішень» (таблиця 3.10).

Таблиця 3.10

Матриця відповідності «витрати – рівні прийняття рішень» в структурі соціальної відповідальності

Назва	збори трудо- вого колек- тиву	Рівні управління				
		рада дирек- торів	менеджмент різних рівнів			виконавці
			топ-мене- джмент	середній	низький	
$B_{\text{двп}}$ - поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами	✓		✓	✓	✓	✓
$B_{\text{мя}}$ - поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості			✓	✓	✓	
$ІНВ_{\text{мя}}$ - інвестиції підприємств в систему менеджменту якості		✓	✓			
$B_{\text{еко}}$ - поточні природоохоронні витрати підприємств			✓	✓		
$ІНВ_{\text{еко}}$ - інвестиції підприємств в природоохоронну систему		✓	✓	✓		
$B_{\text{з/п}}$ - витрати підприємств, на оплату праці персоналу	✓	✓	✓	✓	✓	
$B_{\text{соц.пак}}$ - витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу	✓	✓	✓	✓		
$B_{\text{відр.з/п}}$ - єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати			✓			
$B_{\text{подат}}$ - сплата податків і зборів підприємствами до бюджету			✓			
$B_{\text{соц}}$ - поточні «соціальні» витрати підприємств			✓	✓		
$ІНВ_{\text{соц}}$ - «соціальні» інвестиції підприємств		✓	✓			
$B_{\text{див}}$ - дивіденди підприємств		✓				

Отже, остаточне вирішення практично всіх питань щодо соціальної відповідальності (окрім дивідендів — відповідальності перед власниками) приймається на рівні вищого керівництва підприємств. Всі стратегічно важливі інвестиційні рішення приймаються на рівні Ради директорів, а керівники нижчої ланки можуть вплинути на величину поточних витрат системи менеджменту якості і величину заробітної плати співробітників, що знаходяться у них в підпорядкуванні.

До компетенцій загальних зборів трудового колективу входять питання щодо формування колективних договорів, в яких детально представлена кадрова політика підприємства.

За класифікаційною ознакою «залучення експертів, аналітиків» соціально відповідальні витрати підприємств групуються наступним чином: залучення експертів, аналітиків на обов'язковій основі; залучення експертів, аналітиків на бажаній основі; в залученні експертів, аналітиків немає необхідності.

Обов'язкове залучення незалежних експертів і аналітиків при вирішенні питань, пов'язаних з реалізацією інвестиційних проектів щодо системи менеджменту якості, екології або соціальних програм, оскільки вони вимагають істотного фінансування. Крім того, вони мають довгострокові наслідки: від поліпшення якості продукції і екологічної ситуації до підвищення якості соціальної інфраструктури міста (регіону) місця розташування промислового підприємства.

За четвертою групою соціально відповідальні витрати можна згрупувати за ознакою принципів формування звітності. Для цього, з метою повного відображення соціально відповідальних витрат у звітності, їх необхідно деталізувати в розрізі трьох класифікаційних груп:

- за ознакою «форма відображення»;
- за ознакою «типологія звітності, з метою відображення витрат»;
- за ознакою «обов'язковість відображення».

Детальна характеристика кожної із груп представлена у таблиці 3.11. Запропонована класифікація соціально відповідальних витрат за зазначеними

ознаками сприятиме більш повній та достовірній оцінці соціально відповідальних витрат та, як наслідок, ефективнішому управлінню підприємством керівництвом та його власниками.

Таблиця 3.11

Характерні особливості відображення соціально відповідальних витрат у звітності

Класифікаційна група	Особливості відображення витрат у звітності
за ознакою «форма відображення витрат у звітності»	інформація про соціально відповідальні витрати промислового підприємства може бути представлена: <ul style="list-style-type: none"> • текстовим повідомленням, • таблицею; • діаграмою; • графіком; • рисунком і ін.
за ознакою «типологія звітності, з метою відображення витрат»	Знаходять відображення: <ul style="list-style-type: none"> • - у фінансовій звітності; • - в ендогенній звітності; • - в статистичній звітності; • - в соціальній звітності.
за ознакою «обов'язковість відображення витрат у звітності»	Грукуються за двома напрямками: <ul style="list-style-type: none"> • обов'язкове відображення інформації у публічній звітності; • необов'язкове відображення інформації в публічній звітності.

Слід зазначити, що в розділі 5 доведено, що існуючі форми фінансової звітності в недостатній мірі відображають інформацію про соціально відповідальні витрати підприємств. Це саме стосується й форм представлення соціальних витрат у статистичній звітності. За таких умов, інформаційна база для аналізу соціально відповідальної діяльності є обмеженою. Зазначені прогалини спроможна ліквідувати соціальна (нефінансова) звітність, де можна було б відобразити усю доступну інформацію про соціально відповідальну діяльність підприємств. На наше переконання, така звітність має бути публічною, з метою відображення інформації про соціально відповідальні витрати, що дозволить підвищити прозорість бізнесу.

3.3. Методика оцінки рівня соціальної відповідальності підприємства

Сучасні умови розвитку економіки вимагають пильної уваги до питань соціальної відповідальності бізнесу підприємств, оскільки досягнення довгострокових цілей країни (економічне зростання і створення умов, що забезпечують гідний рівень життя населення) неможливе без зростання соціально відповідальної поведінки всіх господарюючих суб'єктів.

При цьому, принципове значення має створення механізму оцінки рівня соціальної відповідальності, що не лише дозволить порівнювати діяльність, здійснювану різними господарюючими суб'єктами та спрямовану, на благополуччя суспільства, але і кількісно визначати її наслідки. Узагальнюючи погляди, що склалися за кордоном та у вітчизняній практиці щодо соціальної відповідальності, а також, використовуючи загальнотеоретичний підхід при визначенні витрат за різними видами діяльності, пропонуємо оцінювати соціальну відповідальність підприємства перед державою, власниками і персоналом підприємства, а також навколишнім середовищем за вище зазначеними напрямками (пит. 3.2).

Розроблена методика включає декілька етапів, методи реалізації яких базуються на загальнотеоретичних підходах економічного аналізу:

- 1) розрахунок абсолютної величини витрат підприємства, пов'язаних з соціальною відповідальністю;
- 2) розрахунок системи відносних коефіцієнтів, що дозволяють визначити ступінь соціальної відповідальності окремих витрат підприємства;
- 3) розрахунок відносних показників, включаючи комплексних, що відображають ступінь відповідності фактичного рівня витрат підприємства, яким притаманна соціальна відповідальність, в порівнянні з прийнятою базою (середнім або максимальним значенням досліджуваних показників по галузі, або, за наявності, нормативним значенням, а також планованим значенням);
- 4) визначення рівня соціальної відповідальності підприємства з врахуванням думки зацікавлених сторін.

Для визначення абсолютної величини витрат підприємства, пов'язаних з соціальною відповідальністю, можливе використання ряду показників, що характеризують можливі напрямки його соціально відповідальних витрат.

Порівняння в динаміці використовуваних при моделюванні вищезгаданих показників ($СВД_e$, $СВД_e^{виручка}$, $СВД_{собів}$, $СВД_{приб\ оподат}$, $СВД_{чист.приб}$) дозволяє встановити тенденції, що визначають характер соціально відповідальної діяльності підприємства, а структурний аналіз отриманих даних – оцінити характер спрямованості соціально відповідальної поведінки даного господарюючого суб'єкта в певні звітні періоди з метою підвищення раціональності соціально відповідальної діяльності, що дозволяє, за інших рівних умов, підвищувати рівень конкурентоспроможності.

Оскільки підприємства розрізняються за масштабами діяльності, для порівняння рівня їх соціально відповідальної діяльності необхідні відносні показники, що характеризують соціально відповідальну діяльність з розрахунку на одного працюючого або на 1 грн. (1 од.) реалізованої продукції або чистого прибутку:

$$1) k^{СВД_e / Кільк.прац} = \frac{СВД_e}{Кільк.прац} \quad (3.21)$$

$$2) k^{СВД_{прац/відп.} / Кільк.прац} = \frac{СВД_{прац/відп.}}{Кільк.прац} \quad (3.22)$$

$$3) k^{з/n / Кільк.прац} = \frac{з/n}{Кільк.прац} \quad (3.23)$$

$$4) k^{СВД_{соц} / Кільк.прац} = \frac{СВД_{соц}}{Кільк.прац} \quad (3.24)$$

$$5) k^{СВД_{відр.з/n} / Кільк.прац} = \frac{СВД_{відр.з/n}}{Кільк.прац} \quad (3.25)$$

$$6) k^{СВД_i / виручка} = \frac{СВД_i}{Виручка} \quad (3.26)$$

$$7) k^{СВД_i / Кільк.прод} = \frac{СВД_i}{Кільк.прод} \quad (3.27)$$

$$8) k \frac{СВД_i / \text{чист.приб}}{\text{чист.приб}} = \frac{СВД_i}{\text{чист.приб}} \quad (3.28)$$

Де $K_{\text{ільк.прац}}$ — чисельність персоналу підприємства; $СВД_i$ — витрати підприємства, пов'язані з соціальною відповідальністю, по i -й ознаці витрат або в цілому.

Для аналізу соціально відповідальних витрат на 1 од. продукції, необхідно визначити загальну кількість випущеної продукції, відповідно до загальноприйнятих методик переведення кількості різних видів продукції в порівнянний вигляд.

Окрім розглянутих показників можливий аналіз кожного з виділених напрямів соціально відповідальної поведінки підприємства за допомогою коефіцієнтів-індексів, що відображають співвідношення фактично здійснених соціально відповідальних витрат до певної бази порівняння, для яких можуть бути прийняті такі параметри, як «плановані (за бюджетом підприємства)», «кращі по галузі», «середні по галузі», «нормативні» (за наявності).

Для напрямів соціально відповідальної поведінки господарюючого суб'єкта, що розглядаються в роботі, можливі наступні бази порівняння (таблиця 3.12).

Для деяких видів витрат, пов'язаних з соціальною відповідальністю підприємства, вже встановлені нормативи, зокрема: є затверджені нормативи по забезпеченню працівників, зайнятих на шкідливих умовах праці, спеціальним одягом і взуттям.

Оскільки не існує «нормативів» для поточних «соціальних» витрат (добродійність, матеріальна допомога і т.п.), які є добровільними додатковими витратами підприємства і фінансуються за рахунок чистого прибутку, то необхідно провести загальнодержавне масштабного дослідження, що дозволяє визначити соціальні «нормативи» всіх аналогічних витрат, досягнення яких сприяло б ефективному економічному розвитку міста (регіону), де розташовано промислове підприємство.

Таблиця 3.12

Бази порівняння для визначення можливих індексів соціально
відповідальної діяльності

Напрямки СВД витрат	Форма представлення	Бази для порівняння індексів
поточні витрати підприємств для здійснення політики щодо добросовісної взаємодії з партнерами	$B_{\text{двп}}$	нормативні, середні або кращі по галузі
поточні витрати підприємств для функціонування системи менеджменту якості	$B_{\text{мя}}$	
інвестиції підприємств в систему менеджменту якості	$IHB_{\text{мя}}$	
поточні природоохоронні витрати підприємств	B_{eko}	
інвестиції підприємств в природоохоронну систему	IHB_{eko}	
витрати підприємств, на оплату праці персоналу	$B_{\text{з/п}}$	Нарахована заробітна плата (нормативна, середня або краща по галузі)
витрати підприємств на «соціальний» пакет і розвиток свого персоналу	$B_{\text{соц.пак}}$	нормативні, середні або кращі по галузі
єдиний соціальний внесок та інші відрахування із заробітної плати	$B_{\text{відр. з/п}}$	нараховані суми податків та зборів
сплата податків і зборів підприємствами до бюджету	$B_{\text{подат}}$	
поточні «соціальні» витрати підприємств	$B_{\text{соц}}$	нормативні, середні або кращі по галузі
«соціальні» інвестиції підприємств	$IHB_{\text{соц}}$	
дивіденди підприємств	$B_{\text{див}}$	

На жаль, в даний час ще не існує відкритої бази даних, що характеризує соціальну відповідальність підприємств, що спричиняє складність розрахунку запропонованих коефіцієнтів відносно середніх або кращих значень по галузі. У роботі викладений загальний методичний підхід до розрахунку коефіцієнтів за окремими напрямками соціально відповідальної діяльності підприємства.

Оцінка поточних витрат підприємств для здійснення політики добросовісної взаємодії з партнерами може здійснюватися за наступною формулою:

$$k_{B_{\text{факт}_i}} = \frac{B_{\text{факт}_i}}{B_{\text{баз}_i}} \quad (3.29)$$

де $k_{B_{\text{факт}_i}}$ - коефіцієнт, що відображає рівень поточних витрат підприємства на здійснення політики добросовісної взаємодії з партнерами відносно їх базової величини; $B_{\text{факт}_i}$ і $B_{\text{баз}_i}$ — відповідно фактична і базова величина поточних витрат підприємства на здійснення політики добросовісної взаємодії з партнерами по i -му напрямку витрат.

Оцінка поточних витрат підприємств для функціонування системи менеджменту якості може здійснюватися за наступною формулою:

$$k_{B_{\text{мя}_i}} = \frac{B_{\text{мя}_i}}{B_{\text{баз}_i}} \quad (3.30)$$

де $k_{B_{\text{мя}_i}}$ — коефіцієнт, що відображає рівень поточних витрат підприємства для функціонування системи менеджменту якості відносно їх базової величини; $B_{\text{мя}_i}$ і $B_{\text{баз}_i}$ — відповідно фактична і базова величина поточних витрат підприємства для функціонування системи менеджменту якості по i -му напрямку витрат.

Для оцінки інвестицій промислових підприємств в систему менеджменту якості можливе з використанням наступного показника:

$$k_{\text{ІНВ}_{\text{мя}_i}} = \frac{\text{ІНВ}_{\text{мя}_i}}{\text{ІНВ}_{\text{баз}_i}} \quad (3.31)$$

де $k_{\text{ІНВ}_{\text{мя}_i}}$ — коефіцієнт, що відображає рівень інвестицій промислового підприємства в систему менеджменту якості відносно їх базової величини; $\text{ІНВ}_{\text{мя}_i}$ і $\text{ІНВ}_{\text{баз}_i}$ - відповідно фактична і базова величина інвестицій промислового підприємства в систему менеджменту якості по i -му напрямку вкладень засобів.

Підставою для формування базових значень повинні мають бути довготермінові програми з покращення якості реалізованої продукції, що

визначають перелік першочергових заходів інвестиційного характеру, удосконалюючи систему менеджменту якості підприємства.

Крім того, для оцінки стратегії розвитку бізнесу пропонуємо коефіцієнт, що відображає частку інвестицій підприємства в систему менеджменту якості в загальній сумі інвестиційних проектів:

$$k_{IHB_{\text{мя}}/G} = \frac{IHB_{\text{мя}}}{G_{IHB}} \times 100\% \quad (3.32)$$

де $k_{IHB_{\text{мя}}/G}$ — коефіцієнт, що відображає частку інвестицій підприємства в систему менеджменту якості в загальній сумі інвестиційних проектів; $IHB_{\text{мя}}$ — вартість інвестицій промислового підприємства в систему менеджменту якості; G_{IHB} — загальна вартість інвестиційних проектів підприємства.

Рівень нормативу даного показника доцільно визначати для кожного господарюючого суб'єкта індивідуально, враховуючи масштаби і специфіку його економічної діяльності.

Оцінка поточних природоохоронних витрат промислових підприємств може здійснюватися аналогічно до оцінки поточних витрат підприємств для функціонування системи менеджменту якості за наступною формулою:

$$k_{B_{\text{екв}} i} = \frac{B_{\text{екв}} f_i}{B_{\text{екв}} i} \quad (3.33)$$

де $k_{B_{\text{екв}} i}$ — коефіцієнт, що відображає рівень поточних природоохоронних витрат промислового підприємства відносно їх базової величини; $B_{\text{екв}} f_i$ і $B_{\text{екв}} i$ — відповідно фактична і базова величина природоохоронних витрат промислового підприємства по i -му напрямку витрат, що забезпечують досягнення гранично допустимих викидів забруднюючих речовин.

Для оцінки природоохоронних інвестицій промислового підприємства можливе використання наступного показника:

$$k_{IHB_{\text{екв}} i} = \frac{IHB_{\text{екв}} f_i}{IHB_{\text{екв}} i} \quad (3.34)$$

де $k_{IHB_{\text{eko}_i}}$ — коефіцієнт, що відображає рівень природоохоронних інвестицій підприємства відносно їх базової величини; $IHB_{\text{eko}_f i}$ і IHB_{eko_i} - відповідно фактична і базова величина природоохоронних інвестицій підприємства по i -му напрямку вкладень засобів.

Підставою для формування базових значень мають бути довгострокові екологічні програми, що визначають гранично допустимі викиди забруднюючих речовин в навколишнє середовище, а також перелік першочергових заходів інвестиційного характеру.

В цілому, додатковий аналіз «екологічних» інвестицій може здійснюватися аналогічно до аналізу інвестицій підприємства в систему менеджменту якості за наступною формулою:

$$k_{IHB_{\text{eko}/G}} = \frac{IHB_{\text{eko}}}{G_{IHB}} \times 100\% \quad (3.35)$$

де $k_{IHB_{\text{eko}/G}}$ — коефіцієнт, що відображає частку природоохоронних інвестицій підприємства в систему менеджменту якості в загальній сумі інвестиційних проектів; IHB_{eko} — вартість інвестицій підприємства в природоохоронну систему; G_{IHB} - загальна вартість інвестиційних проектів підприємства.

Рівень нормативу даного показника доцільно визначати для кожного господарюючого суб'єкта індивідуально, враховуючи масштаби і специфіку його економічної діяльності.

Для визначення компоненти соціально відповідальної поведінки бізнесу – своєчасної виплати гідної заробітної плати наступні показники:

$$k_{B_{z/n_i}} = \frac{B_{z/n_i}}{W_i} \quad (3.36)$$

$$W_i = CK_{\min} \times (1 + P_y) \times k_{\text{соц.стаб.}} \quad (3.37)$$

де $k_{B_{z/n_i}}$ - коефіцієнт повноти виплати заробітної плати по i -ій групі працівників підприємства; B_{z/n_i} — сума сплаченої заробітної плати по i -ої групи працівників

підприємства W_i . — сума нарахованої заробітної плати по i -ій групі працівників підприємства відповідно до прийнятого рівня; SK_{\min} — мінімальної споживчої корзини; P_y — середня кількість утриманців, що припадає на одного працівника; $k_{\text{соц.стаб.}}$ — коефіцієнт соціальної стабільності.

Запропонований коефіцієнт соціальної стабільності залежно від свого значення відображає рівень соціального захисту працюючого населення, який гарантує своєму персоналу підприємство:

$k_{\text{соц.стаб.}} \geq 4$ — хороший рівень соціального захисту;

4) $k_{\text{соц.стаб.}} \geq 3$ — середній рівень соціального захисту;

3) $k_{\text{соц.стаб.}} \geq 2$ — мінімальний рівень соціального захисту;

2) $k_{\text{соц.стаб.}} > 1$ — критичний рівень соціального захисту;

$k_{\text{соц.стаб.}} = 1$ — відсутність соціального захисту, поріг бідності;

$0 < k_{\text{соц.стаб.}} < 1$ — абсолютна відсутність соціального захисту.

Безумовно, що підприємства повинні прагнути до дотримання умови, за якої $k_{\text{соц.стаб.}} \geq 4$, але це реалізується далеко не завжди, про що свідчать статистичні дані про рівень середньої заробітної плати за окремими галузями промисловості, а також законодавчо встановленого прожиткового мінімуму.

Для визначення рівня соціальної відповідальності підприємств по витратах, пов'язаних з розвитком персоналу і наданням йому соціальних гарантій, можливо використання наступного показника:

$$k_{B_{\text{соц.лак}_i}} = \frac{B_{\text{соц.лак}_{f_i}}}{B_{\text{соц.лак}_i}} \quad (3.38)$$

де $k_{B_{\text{соц.лак}_i}}$ — коефіцієнт, що відображає рівень витрат підприємства, спрямованих на розвиток персоналу і надання йому соціальних гарантій, відносно їх базової величини; $B_{\text{соц.лак}_{f_i}}$ і $B_{\text{соц.лак}_i}$ — відповідно фактична і базова величина витрат промислового підприємства, пов'язаних з розвитком персоналу і наданням йому соціальних гарантій по i -му напрямку витрат.

В якості базової величини цих витрат можуть бути середні показники по галузі, найкращі показники по галузі, або показники, розраховані за відповідним нормативним документом, що регламентує величину соціальних гарантій.

Для визначення повноти і своєчасності сплати всіх податків і зборів до бюджету і доцільно використовувати наступні показники:

$$k_{B_{\text{відр.з/н}_i}} = \frac{B_{\text{відр.з/н}_{f_i}}}{B_{\text{відр.з/н}_{iD}}} \quad (3.39)$$

$$k_{B_{\text{подат}_i}} = \frac{B_{\text{подат}_{f_i}}}{B_{\text{подат}_{iD}}} \quad (3.40)$$

W_i .— сума нарахованої заробітної плати по i -ій групі працівників підприємства відповідно до прийнятого рівня

де $k_{B_{\text{відр.з/н}_i}}$ — коефіцієнт повноти сплати i -ого соціального податку або збору до позабюджетних фондів; $B_{\text{відр.з/н}_{f_i}}$ — сума сплаченого i -ого соціального податку або збору до позабюджетних фондів; $B_{\text{відр.з/н}_{iD}}$ — сума нарахованого i -ого соціального податку або збору в позабюджетні фонди відповідно до податкової декларації; $k_{B_{\text{подат}_i}}$ — коефіцієнт повноти сплати i -ого податку або збору до бюджету; $B_{\text{подат}_{f_i}}$ — сума сплаченого i -ого податку або збору до бюджету; $B_{\text{подат}_{iD}}$ — сума нарахованого i -ого податку або збору до бюджету відповідно до податкової декларації.

Для розрахунку даних коефіцієнтів нарахування податку або збору слід визначати за «терміном платежу» відповідно до податкового законодавства.

Оцінка інших поточних «соціальних» витрат промислових підприємств (матеріальна допомога, добродійність, спонсорство і т.п.) також може здійснюватися через коефіцієнт, що характеризує зазначені витрати відносно їх базової величини:

$$k_{B_{\text{соц}_i}} = \frac{B_{\text{соц}_{f_i}}}{B_{\text{соц}_{iD}}} \quad (3.41)$$

де $k_{B_{соц.i}}$ - коефіцієнт, що відображає рівень інших поточних «соціальних» витрат промислового підприємства (добродійність, матеріальна і спонсорська допомога, одноразові виплати, соціально значимі продажі і тому подібне), відносно їх базової величини; $B_{соц.f_i}$ і $B_{соц.i}$ — відповідно фактична і базова величина інших поточних «соціальних» витрат промислового підприємства по i -му напрямку витрат.

Для оцінки «соціальних» інвестицій, що є частиною бізнес-активності підприємств, а також відображають його стабільність, можливе використання наступного показника:

$$k_{IHB_{соц.i}} = \frac{IHB_{соц.f_i}}{IHB_{соц.i}} \quad (3.42)$$

де $k_{IHB_{соц.i}}$ - коефіцієнт, що відображає рівень «соціальних» інвестицій промислового підприємства відносно їх базової величини; $IHB_{соц.f_i}$ і $IHB_{соц.i}$ — відповідно фактична і базова величина «соціальних» інвестицій промислового підприємства по i -му напрямку вкладень засобів.

Крім того, для оцінки рівня соціального партнерства як частини стратегії розвитку бізнесу пропонується коефіцієнт, що відображає частку «соціальних» інвестицій підприємства в загальній сумі інвестиційних проектів:

$$k_{IHB_{соц.G}} = \frac{IHB_{соц.}}{G_{IHB}} \times 100\% \quad (3.43)$$

де $k_{IHB_{соц.G}}$ — коефіцієнт, що відображає долю «соціальних» інвестицій підприємства в загальній сумі інвестиційних проектів; $IHB_{соц.}$ — вартість «соціальних» інвестицій підприємства; G_{IHB} - загальна вартість інвестиційних проектів підприємства.

Рівень нормативу даного показника, що характеризує ступінь соціальної орієнтації інвестиційних програм підприємства, доцільно визначати для кожного господарюючого суб'єкта індивідуально, враховуючи масштаби і специфіку економічної діяльності.

Оцінка дивідендної політики може здійснюватися через коефіцієнт, що характеризує співвідношення витрат, спрямованих на виплату дивідендів відносно їх базової величини:

$$k_{B_{\text{див},i}} = \frac{B_{\text{див},f_i}}{B_{\text{див},i}} \quad (3.44)$$

де $k_{B_{\text{див},i}}$ - коефіцієнт, що відображає рівень виплачених дивідендів власникам промислового підприємства, відносно їх базової величини; $B_{\text{див},f_i}$ і $B_{\text{див},i}$ — відповідно фактична і базова величина виплачених дивідендів власникам підприємства по i -тих цінних паперах.

Оскільки запропоновані вище коефіцієнти за значенням варіюються в межах від 0 до 1, представляється доцільним для комплексної оцінки соціальної відповідальності підприємства використовувати адитивну модель наступного вигляду:

$$K_{\text{СВД}} = \omega_1 k_{B_{\text{див}}} + \omega_2 k_{B_{\text{мв}}} + \omega_3 k_{B_{\text{ІНВ}_{\text{мв}}}} + \omega_4 k_{B_{\text{вк}}} + \omega_5 k_{B_{\text{ІНВ}_{\text{вк}}}} + \omega_6 k_{3/n} + \omega_7 k_{\text{соц.нак.}} + \omega_8 k_{\text{відп.з/н}} + \omega_9 k_{\text{подат}} + \omega_{10} k_{\text{соо.}} + \omega_{11} k_{\text{ІНВ}_{\text{соц.}}} + \omega_{12} k_{\text{див.}} \quad (3.45)$$

де $K_{\text{СВД}}$ — коефіцієнт комплексної оцінки соціально відповідальної діяльності підприємства; ω_n — вагові коефіцієнти для окремих показників, що відображають ступінь ваги окремих соціально відповідальних витрат для визначення комплексної оцінки рівня соціально відповідальної діяльності.

Слід зазначити, що у формулу коефіцієнта комплексної оцінки соціальної відповідальності бізнесу промислового підприємства ($K_{\text{СВД}}$) можливо застосовувати різні вагові коефіцієнти для визначення ваги окремих напрямів соціально відповідальної діяльності промислових підприємств.

Введення різних вагових коефіцієнтів у формулу не змінює економічного сенсу здійснюваних витрат. Єдина умова для аналізу і оцінки отриманих результатів – це достовірність інформації для розрахунку агрегованого коефіцієнта і єдність методики розрахунку комплексного коефіцієнта за кількома економічними суб'єктами за різні звітні періоди.

В даному дослідженні розглянутий варіант, коли всі напрями соціально відповідальній діяльності підприємства є рівнозначними. У зв'язку з тим, що кожен з даних коефіцієнтів при дуже високому ступені соціальної відповідальності близький до 1, то комплексний коефіцієнт оцінки соціальної відповідальності наблизатиметься до 12.

Всі вищезгадані коефіцієнти можуть бути використані при проведенні комплексних оцінок рівня соціально відповідальної діяльності підприємств, що відрізняються за масштабами та величиною своїх соціально відповідальних витрат.

Висновки до розділу 3

Таким чином, дослідивши соціальні аспекти діяльності підприємств та факторів їх впливу на ефективність його функціонування, моделювання витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств, методику оцінки рівня соціальної відповідальності промислового підприємства та побудову моделі інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством можна зробити наступні висновки:

1. Соціально відповідальні витрати запропоновано об'єднати в наступні групи: за ознакою відповідності меті й завданням підприємства; за ознакою загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності, напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення); за ознакою взаємовідносин із зацікавленими сторонами; за ознакою принципів формування звітності. Запропонована класифікація соціально відповідальних витрат сприятиме більш повній та достовірній оцінці соціально відповідальних витрат та, як наслідок, ефективнішому управлінню підприємством керівництвом та його власниками.

2. Використовуючи інтерпретацію витрат за різними ознаками, в роботі подано модель соціально відповідальних витрат, що дозволить оптимізувати

здійснювані витрати та діагностувати їх вплив на соціальний ефект підприємства.

3. В роботі запропоновано соціально відповідальні витрати підприємств групувати за допомогою «Матриці відповідності «витрати – зацікавлені сторони» в структурі соціальної відповідальності» та «Матриці рівнів прийняття рішень», що дозволить інтегрувати інформацію про витрати.

4. З метою формалізації процесу кількісної оцінки рівня соціальної відповідальності розроблена методика, яка дозволяє розраховувати не лише абсолютні величини соціально відповідальних витрат, але й визначати відносні коефіцієнти (індикатори), що представляють інтерес для цілей моніторингу досліджуваних явищ. Запропонована «шкала» оцінки дозволяє проводити порівняльний аналіз масштабів соціально відповідальної діяльності при цьому використовуючи нормативні (базовими) величини, так й показники соціально відповідальної діяльності в межах окремої галузі, а також виконувати міжгалузеві порівняння.

5. Запропонований коефіцієнт соціальної стабільності, який дозволяє оцінювати ступінь соціальної відповідальності за рівнем нарахованої і виплаченої заробітної плати працівникам, дає можливість використовувати його як норматив при визначенні мінімальної суми нарахованої заробітної плати.

6. Для визначення абсолютної величини витрат підприємства, пов'язаних з соціальною відповідальністю, можливе використання ряду показників, що характеризують можливі напрямки його соціально відповідальних витрат.

Порівняння в динаміці використовуваних при моделюванні вищезгаданих показників дозволяє встановити тенденції, що визначають характер соціально відповідальної діяльності підприємства, а структурний аналіз отриманих даних – оцінити характер спрямованості соціально відповідальної поведінки даного господарюючого суб'єкта в певні звітні періоди з метою підвищення раціональності соціально відповідальної діяльності, що дозволяє, за інших рівних умов, підвищувати рівень конкурентоспроможності.

Таким чином, розгляд соціальних аспектів діяльності підприємств та факторів їх впливу на ефективність їх функціонування, моделювання витрат, пов'язаних з соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств, методику оцінки рівня соціальної відповідальності промислового підприємства та побудову моделі інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління підприємством зумовив розгляд наступних питань: соціального контролінгу як основи управління соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств, принципів формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств, відображення соціальної відповідальності підприємства в системі збалансованих показників.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

4.1. Сучасні облікові детермінанти соціально відповідальної діяльності

Для координації діяльності підприємства, необхідним є процес управління, а це, в свою чергу, передбачає застосування планування, прогнозування, організації, регулювання, стимулювання, обліку, контролю, аналізу тощо. З одного боку, облік є складовою частиною процесу управління, а з іншого – функції управління цілком залежать від обліку, використовуючи інформацію, яку він продукує. Тому облік є передумовою інших управлінських функцій. Без залучення облікового апарату неможливо забезпечити зростання підприємства, зокрема, так і держави, в цілому. Лауреат Нобелівської премії П. Самуельсон, підкреслюючи значення обліку, сказав, що наш час є часом машин, але він також є часом обліку.

Отже, роль обліку в ефективному вирішенні економічних питань визначається, насамперед, забезпеченням необхідною інформацією користувачів. Найважливішим джерелом такої інформації є дані обліку та, побудованої на їх основі, звітності. Значна частина економічної інформації про господарську діяльність підприємства формується в таких підсистемах обліку, як управлінський облік, фінансовий облік та контролінг.

У фаховій літературі є багато визначень ролі обліку в процесі управління, тому для підтвердження нашої думки, деякі з них необхідно розглянути детальніше. Зокрема, професор Ф.Ф.Бутинець, визначаючи роль обліку як галузі наукових знань, яка разом з іншими економічними науками розкриває і конкретизує економічні закони політичної економії, зміст предмету облікової науки розкриває через його функції, до яких можна віднести формування

інформаційного потоку про кругообіг засобів та госпрозрахункових відносин як між підприємствами та організаціями, так і всередині них; виявлення результатів господарської діяльності; регламентація господарських операцій, що відображають контроль за станом майна та його джерел [36].

На думку професора М.В. Кужельного: “Бухгалтерський облік є основою інформаційного забезпечення, тому не випадково в усьому світі він виступає не просто як один із видів людської діяльності, а й як важлива функція управління, як засіб для вирішення завдань економічного та соціального розвитку, як наука” [181].

Але найбільш доказовою, в цьому відношенні, є думка професора Пушкарка М.С., сформована у наступних твердженнях:

1. „Облік, як наука, має справу з отриманням та обробкою масивів даних і перетворенням їх на інформацію, тому він є за своєю суттю – інформаційним процесом”;

2. „Облік не може обробити великі масиви інформації без застосування нових технологій і врахування вимог таких наук як кібернетика і пов’язаних з нею теорій інформації, математичного моделювання, системного аналізу тощо. Ці науки почали розвиватися у другій половині ХХ століття, тому облік поки що недостатньо контактує з ними”;

3. „Філософія обліку полягає в народженні з «інформаційного хаосу» «інформаційного порядку». Облік для управління - це процес створення релевантної інформації” [365].

У контексті вище сказаного необхідно дати визначення процесу формування облікової інформації, і пояснити підстави, концепції і підходи для її формування.

Формування облікової інформації – це технологія отримання, перетворення і представлення даних, про діяльність господарюючого суб'єкта, в основі якої лежить подвійна за своєю природою (диграфічна) система реєстрації фактів, які виникають в процесі взаємодії суб'єктів економічних відносин.

На нашу думку, система обліку є однією з перших штучно створених інформаційних технологій (одночасно є і мовою її опису). Облік як інформаційна технологія, принципово і істотно, відрізняється від багатьох інших, перш за все, від статистики, тим, що одночасно включає такий важливий її компонент як мову опису самої технології. Саме з його допомогою була спочатку сконструйована і продовжує видозмінюватися технологія подвійних за своєю природою економічних відносин, що виникають в процесі діяльності господарюючого суб'єкта. Це дозволяє запропонувати наступний варіант його визначення як виду економічної науки:

Облік - це штучно створена глобальна модель інформаційної технології подвійних за своєю природою економічних відносин і мова її опису.

У представленому вище визначенні ми маємо за мету показати систему обліку, як штучно створену, свідомо сконструйовану систему. Термін інформаційна технологія трактується як "організована сукупність процедур, використовуваних для обробки інформації". Термін "глобальна модель" використовується в тому сенсі, що інформаційна технологія обліку є інваріантною (не залежить від форми представлення) по відношенню до матеріальної основи своєї реалізації і до конкретних особливостей її алфавіту - плану рахунків. Доказом цього явища є дивовижна пристосовність методології і методики обліку до економічних обставин, що змінюються, його законодавчої і нормативної бази, в різних країнах і в різні історичні періоди їх розвитку і, нарешті, адаптивність до будь-яких засобів реалізації.

Разом з тим, і до цього висновку вже схиляються багато авторитетних дослідників проблем обліку, зазначені вище зусилля дотепер не привели до бажаного результату. Одна з причин, на нашу думку, в тому, що шлях до розвитку системи обліку на підставі принципів, що сформувалися як результат узагальненого досвіду практичної роботи, - це не єдиний шлях. І цей шлях, мабуть, не завжди ефективний, оскільки, як свого часу писав видатний бухгалтер А.П.Рудановський: "... яка б велика не була ця рахункова віра

бухгалтерів в самих себе або в натуру господарства – інвентар, вона не може, як і всяка віра, замінити нам рахункове знання" [397].

Те, що сьогодні є теорією і методологією обліку, в значній своїй частині так і за змістом, є набором готових рецептів, що іменуються принципами, які покликані формувати загальну структуру обліку. Сам же хід думок і висновків, завдяки яким основні методологічні положення, тобто принципи, логічно відтворюються, як правило, залишаються поза увагою або в кращому випадку ілюструється "прикладом з життя".

В той же час, сказане не означає, що при розгляді принципів їх автори не керувалися певними логічними міркуваннями. Проте останні є, швидше, думками на основі практичного досвіду, ніж тим, що можна було б з повною підставою назвати логічною та послідовною системою думок або розвиненою теорією. Не вирішують даної проблеми, і сучасні, по суті, революційні досягнення в галузі програмно-інформаційних технологій, оскільки з їх допомогою тільки відтворюються (але в значно великих масштабах) суперечності і непослідовність існуючої теорії і методології обліку.

У зв'язку з цим американські учені Э.С. Хендріксен, М.Ф. Ван Бреда зазначають: "в світі відбулася інформаційна революція, яка радикально мала б вплинути на облік. Зараз ми спостерігаємо щось схоже на те, що було за часів першої промислової революції, коли використання технічних досягнень відставало в часі від їх винаходу. Автори підручників все ще пояснюють, як дебетове сальдо показувати з лівого боку, а кредитове – з правого, вчать студентів техніці віднімання меншої протилежності, яка ще три століття тому була визнана арифметично застарілою. Програмісти старанно відображають ці середньовічні ідеї на екрані комп'ютера. Бухгалтерському обліку ще належить адаптувати нові винаходи, які трансформують фінансову звітність" [462].

Не заперечуючи значущості позитивістського підходу як систематизованого способу узагальнення практичного досвіду у формі облікових законів і принципів, відзначимо, що за відсутності розвиненої і обґрунтованої теорії обліку, сучасний шлях розвитку, неодмінно веде науку про

облік до закономірної „санації”, що сьогодні і відбувається. І тому, перед теоретиками обліку постають об'єктивні передумови для вдосконалення існуючої системи, її виходу із статичного стану до динамічних перетворень.

Як відомо, облік в найбільш загальному розумінні вирішує два основних завдання: а) відображення або моделювання облікових фактів засобами мови бухгалтерських проводок з метою формування первинної облікової інформації; б) перетворення первинної інформації у звітність.

Перше завдання, результатом якого є формування первинної облікової інформації, розв'язується ситуативно, а тому його результатом є велика кількість формалізованих моделей – сформованих за допомогою рахунків.

Не дивлячись на відому регламентацію, одна і та ж ситуація, як відомо, може бути відображена різними групами взаємопов'язаних проведення залежно від використовуваних рахунків, прийнятої облікової політики, а також інших факторів, що впливають на прийняття рішень по конкретній обліковій події.

З іншого боку, друге завдання – формування звітності заданої структури на основі однієї і тієї ж безлічі бухгалтерських проводок, подається або повинно подаватись завжди однозначно, оскільки це відображення детерміноване самою технологією обліку, незалежно від форми її реалізації.

За допомогою оригінальної інформаційної технології обліку, по суті, відбувається моделювання двосторонніх економічних відносин, що виникають між всіма суб'єктами, які потрапляють в сферу цих відносин, але "не прямо і безпосередньо, а через спеціально створені зображення, що перетворюють їх, образи або описи". При цьому основними інструментами моделювання, що створюють вказані зображення, тобто форми представлення облікової інформації, є вже згадані раніше: а) створена спеціально мова бухгалтерських проводок, визначена його алфавітом - планом рахунків, і б) облікові процедури, що формують звітність.

Завдяки цим інструментам облік і одержує ту інформацію, в якій відображається - моделюється в балансових рівняннях, динаміка і статика майнового і фінансового стану тих суб'єктів економічних відносин, які

потрапляють в сферу його технології. Під статикою розуміють економічний стан господарюючого суб'єкта на певний момент часу, а під динамікою – процес господарської і фінансової діяльності, який привів до цього стану.

Відсутність компактних, одноманітних і, найголовніше, точних засобів формування облікової інформації – це не тільки теоретична проблема, яку необхідно вирішити, але це також проблема якості і достовірності бухгалтерської інформації. І як наслідок, облік, формує дані для економічного аналізу за допомогою процедур, обґрунтованих головним чином рахунковим досвідом; інша - така, як, наприклад, статистика, використовує їх без конкретного уявлення про те, яким чином і на яких підставах були сформовані бухгалтерські звіти, прийняті як початкові дані для аналітичних висновків. Таким чином, це не тільки і не стільки інформаційний, а швидше за все, розрив в методології і методиці цих порівнюваних між собою наук.

Одним із шляхів вирішення зазначених вище проблем, на нашу думку, може бути інша розстановка акцентів, а саме, - в перенесенні центру тяжіння досліджень: від узагальнення рахункового досвіду у формі його принципів і методів – до побудови єдиної теорії і методології на основі глобальної математичної моделі обліку і звітності. Необхідно створити компактну і достатньо універсальну систему, за допомогою якої можуть розв'язуватися згадані вище завдання.

Прагнення до вирішення проблем обліку неалгоритмічним, тобто непроцедурним шляхом, характерний для досліджень А.П. Рудановського і І.Ф. Шерра, які, судячи за змістом їх робіт, усвідомлювали, що за процедурною стороною рахівництва приховані математичні рівняння. Набагато пізніше, в 1967 році, ця проблема була сформульована Л.Ломбарді таким чином: " завдання бухгалтерського обліку відоме тільки в термінах його процедури, а не в термінах точного визначення його результатів. Тому було легко скласти блок-схему будь-якого бухгалтерського завдання, оскільки блок-схема просто відображає ці кроки. І, навпаки, не був відомий і зараз не відомий спосіб визначення такого завдання в компактному вигляді, подібному опису

математичного завдання за допомогою рівнянь"[397]. Тому нами пропонується вирішення ряду теоретичних проблем обліку представити у компактному вигляді, тобто формульного встановлення зв'язків між первинними даними обліку і його результатом – звітністю, за допомогою формул.

Але не слід думати, що все зводиться до простого застосування математичного апарату до проблематики обліку. Тут проблема полягає в створенні принципово нової системи способів і методів. Пропонується з'єднати ситуативну природу обліку із математичними засобами і тим самим в якійсь мірі сприяти зближенню методології і методики обліку з іншими економічними науками, які використовують його інформацію.

Зазначені вище вимоги до моделі: універсальність і одночасно здатність бути адаптованою до будь-яких особливостей систем обліку, насправді не є надмірними, оскільки саме ці властивості підтверджені багатовіковим досвідом використання диграфічної бухгалтерії в різних країнах і в різні історичні епохи.

Тому, саме універсальна і така, що легко адаптується до особливостей обліку, але математично визначена, технологічно обґрунтована і забезпечена необхідною інформацією модель, може, на нашу думку, стати базовою в обліковій системі.

Розвиток й удосконалення сучасної обчислювальної техніки, а також різноманітних технологій, з однієї сторони, та поява, у зв'язку із цим, актуальних проблем інформаційного забезпечення управління, з іншої сторони, збільшили масштаби використання обліку. Не секрет, що активізація цього процесу була спричинена розширенням інформаційних запитів безпосередньо зацікавлених користувачів обліково-аналітичної інформації.

Таким чином, процес розв'язання проблем макро- та мікрорівня економіки спричинив розвиток нових видів обліку. Особливо це стосується гармонізації оперативного та стратегічного обліку, як виклик на все більш зростаючі запити як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів.

Вище зазначені аспекти розвитку облікової науки активно обговорюються в економічній літературі, а також піддаються експериментам на практиці.

Зокрема, це стосується розширення методик управління підприємствами і, відповідно, розвиток управлінського й стратегічного обліку, які досліджуються як з позиції теорії, так і практики. Зокрема, в теорії з'явилося безліч думок щодо мети та завдань цих видів обліку, на практиці ж робиться спроба застосування, обґрунтованих теорією, нових методик та інструментів.

Проблеми інформаційного наповнення різних видів обліку знайшли відображення в працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Е. Аткинсона, М.А. Вахрушиної, З.В. Гуцайлюка, К. Друрі, В.Б. Івашкевича, Т.П. Карпової, М. Метьюса, Л.В. Нападовської, Б. Нідлза, В.Ф. Палія, М.С. Пушकारа, Я.В. Соколова, В.В. Сопка та інших.

З історії бухгалтерського обліку відомо, що до кінця XIX століття існував єдиний облік. Але бурхливий розвиток економічних відносин на початку XX століття зумовив появу нових викликів у задоволенні інформацією різних рівнів управління підприємством. А саме, починають встановлюватись правила формування та відображення на рахунках доходів та витрат підприємства для різних цілей управління. В результаті в середині XX століття з'являються такі підсистеми обліку як фінансовий та управлінський облік. В свою чергу фінансовий облік, виділятиме ще й підсистему податкового обліку, як наслідок обов'язкової регламентації його значного обсягу. Окрім цього, з сукупності всієї фінансової та управлінської інформації, для задоволення стратегічних користувачів, виокремлюється також й контролінг.

Проте, розвиток зазначених систем у даний час потребує поглиблення, адже система управління вимагає оперативнішої та аналітичнішої інформації, що можливо через використання обчислювальної техніки та різних комп'ютерних програм. Окрім цього, необхідні нові методики для збирання, узагальнення інформації та формування інформаційних кластерів різного призначення з метою планування, контролю, прогнозування й регулювання діяльності підприємства та його підрозділів у довго- та короткостроковій перспективі.

Слід зазначити, що сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку залежать не лише від інтеграції виробничої інформації, а в значній мірі, від забезпечення даними процесів планування та регулювання. Система управління для прийняття рішень отримує такий масив облікових даних, який по праву дозволяє бухгалтерії займати одне із основних її місць. Термін «управлінський облік» слід розуміти не лише з точки зору виконання бухгалтерських функцій, а облік в широкому значенні, тобто як основа управління. У зв'язку з цим, облік, як база даних для системи управління потребує значно ширшої інформації (про ринкові перспективи підприємства, портфель цінних паперів, цикл довговічності продукції), яка ближча за функціями до системи контролінгу.

Стратегічний облік або контролінг, по-перше, є логічним продовженням бюджетування та управлінського обліку та, по-друге, інтегрує інформацію, як для розробки стратегії, так й для оцінки її реалізації підприємством. Таким чином, можна констатувати виконання функції зворотного зв'язку між усіма складовими обліку в заданих періодах часу – оперативним, тактичним та стратегічним обліком.

Ми переконані, що в межах контролінгу, розглядається й інформація, яка формується в управлінському та фінансовому обліку, адже отримання своєчасної та релевантної інформації можливе за умови комплексного використання методів всіх видів обліку, в їх єдності та взаємозв'язку. Сучасна облікова система не лише констатує факти господарської діяльності, а й формує показники, які впливають безпосередньо на систему управління в даний момент часу або на перспективу.

Що стосується управлінського обліку, то, під час його виникнення, це був облік витрат виробництва. В подальшому, він розвивався на межі фінансового обліку та аналізу нефінансових показників. Саме управлінський облік, спрямований на внутрішнього користувача, дозволяє застосовувати накопичений досвід у вирішенні різних завдань. Ті чи інші елементи управлінського обліку завжди мали місце на підприємстві. Але важливо, щоб всі ці елементи були об'єднані в єдину систему, орієнтовану на досягнення

зазначеного результату. Окрім цього, існує проблема ототожнення управлінського обліку з виробничим, що значно звужує його межі, оскільки акцентується увагу тільки на витратах підприємства.

Особливість управлінського обліку – взаємозв'язок процесу управління і облікового процесу. В економічній літературі в даний час немає єдиної точки зору стосовно предмета управлінського обліку. Зокрема, Ч. Хонгрэн і Дж. Фостер дають наступне його визначення: «управлінський облік – це ідентифікація, вимірювання, збір, систематизація, аналіз, деталізація, інтеграція і передавання інформації, необхідної для управління будь-якими об'єктами» [464, с. 8].

В. Палій вважає, що управлінський облік є системою внутрішнього оперативного управління, суть якого полягає в формуванні інформації, необхідної менеджерам в процесі управління підприємницькою діяльністю [332, с. 4].

Значно розширюють межі управлінського обліку Е. Аткинсон та ін. зазначаючи, що це процес безперервного вдосконалення планування, проектування, оцінки і функціонування систем фінансової та не фінансової інформації, який спрямовує дії менеджера, мотивує поведінку, підтримує і створює цінності, необхідні для стратегічних, тактичних та оперативних цілей підприємства [19, с. 36].

На думку М. Вахрушиної, управлінський облік – це підсистема бухгалтерського обліку, яка забезпечує управлінський апарат підприємства інформацією з метою планування, управління та контролю [41, с. 3].

Таким чином, в економічній літературі управлінський облік розглядають як систему обліку, планування, контролю й аналізу даних про затрати та результати діяльності в розрізі управлінських об'єктів, прийняття управлінських рішень з метою оптимізації фінансових результатів діяльності підприємства.

На наше переконання, поява управлінського обліку та контролінгу не є результатом поділу облікової системи на види, а значний етап в його розвитку, перетворення її на надійного постачальника інформації для потреб управління.

Тому якісно змінюватись повинна саме система управління, адже раніше домінуюче значення відігравав виробничий облік, за умови, коли об'єктів управління значно більше, зокрема: ризики підприємства і бізнесу, витрати на екологію тощо.

Отже, подальший розвиток управлінського обліку та контролінгу можливий за умови розробки та використання сучасних управлінських систем обліку і контролю, які б передбачали допомогу менеджменту підприємства в процесі прийняття управлінських рішень. Хоча особливе значення, при цьому, має зміст інформації, генерованої такими системами. Важливими також є методи комунікації та обміну такою інформацією: спосіб представлення, формат, своєчасність.

Успішний розвиток бізнесу залежить від забезпечення максимальної рентабельності та фінансової стійкості. Джерелом інформації при цьому є вдосконалена система обліку на рівні кожного без винятку підприємства, яка дозволяє виявити, перетворити та передати системі управління дані про резерви підвищення ефективності управління та виробничо-господарської діяльності підприємства в цілому. Управлінський, фінансовий облік та контролінг, на нашу думку, мають супроводжувати дослідження всіх процесів, пов'язаних з рухом об'єктів обліку, переданих керівництву підприємства для прийняття узгоджених рішень. Таким чином, система обліку кожного, зокрема, об'єкта обліку повинна бути інтегрованою в єдину облікову систему. Саме такий облік сприятиме запобіганню банкрутства підприємства, оскільки може диференціюватись за різними напрямками та піддаватись багатьом оцінкам.

Облік необхідно розглядати в єдності його підсистем, в залежності від поставленої мети та завдань. Дослідження показало, що сучасна система обліку знаходиться на стадії постійного удосконалення в залежності від інформаційних потреб його користувачів. Тому теоретичні та прикладні проблеми обліку в цілому та його підсистем, зокрема, потребують подальшого удосконалення.

Підсистеми обліку зберігають певний взаємозв'язок та взаємовплив: управлінський облік забезпечує інформацією систему оперативного управління і

разом з тим, спрямовується на підтримку мети фінансового обліку. В свою чергу, фінансовий облік генерує необхідну інформацію для системи тактичного управління й систематизує показники діяльності підприємства для їх використання у підсистемі контролінгу. Завданням контролінгу є формування інформації для стратегічної системи управління й забезпечення ефективного функціонування процесів господарської діяльності, тобто організації та координації зусиль оперативного управління. Таким чином, облік – це система, що включає три підсистеми (фінансову, управлінську та контролінг).

Бухгалтерський облік як наука в своєму арсеналі має спеціальні прийоми, за допомогою яких вивчають його предмет. Ці прийоми інтегруються у специфічний (саме обліковий) метод дослідження.

Метод (грецьк. *metodos*) у широкому розумінні означає "шлях до чогось", спосіб соціальної діяльності в будь-якій її формі, а не лише в пізнавальній. Таким чином, метод не що інше, як сукупність правил, прийомів, способів, норм пізнання та діяльності. Іншими словами – це система принципів, вимог, що орієнтують суб'єкта дослідження на вирішення конкретного завдання, досягнення певних результатів. Використання методу дає змогу здійснювати пошук істини економно, рухатися до мети найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми людської діяльності.

У науковому значенні під методом розуміють один із елементів пізнавальної діяльності, у взаємозв'язку з іншими її елементами: метою, об'єктом, предметом, тощо. Тому, коли мова йде про метод тієї або іншої науки, то це поняття часто використовується у інтегрованому значенні, бо жодна наука не застосовує якийсь один метод, а користується протягом дослідження цілою системою пізнавальних прийомів. Слід зазначити, що абсолютно специфічних методів немає й в принципі бути не може, і це попри те, що величезна різноманітність наукових методів виникає за різного їх поєднання. Таким чином, ми вважаємо цілком доречною думку про недоцільність цілковитого ототожнення методу певної науки з якимсь одним визначенням.

Проте не варто зводити весь арсенал методів до раціонального, оскільки існують й інші засоби та прийоми пізнання. Більше того, проблема методу завжди була й залишається в центрі уваги філософської та наукової думки (особливо з Нового часу) і обговорювалася в рамках різних вчень, не є виключенням тут і метод бухгалтерського обліку – специфічний метод дослідження, який формується на основі його об'єкта й предмета.

В процесі дослідження виникають ситуації, за яких чимало об'єктів безпосередньо дослідити неможливо, або цей процес потребує багато часу й коштів. В цьому випадку раціональним є використання методу моделювання – однієї із категорій пізнання, на якому базується будь-який науковий пошук. Особливістю моделювання є відтворення, відповідно до поставлених завдань, характерних властивостей об'єкта, його взаємозв'язків між структурними елементами.

Моделювання є новим етапом в розвитку науки про облік, новим ступенем узагальнення, що дозволяє глибше осмислити вже відомі науці методи, а також отримати можливість для розкриття невідомих раніше закономірностей, для знаходження нових шляхів розвитку облікових проблем. У бухгалтерському обліку моделювання виступає як опис господарських фактів і процесів в різних секторах економіки. Саме в цьому полягає головна відмінна риса моделювання від інших методів дослідження. Модель, побудована на загальних принципах, вдосконалює методіку обліку, її збагачує.

Питанням вдосконалення теорії бухгалтерського обліку, а також використання, при цьому методу моделювання приділяли значну увагу класики вітчизняної облікової науки. Серед них вклад в дослідження методів моделювання у фінансовому й управлінському обліку, аудиті, аналізі господарської діяльності, теорії та історії розвитку бухгалтерських парадигм, принципів бухгалтерського обліку, стандартів, облікової політики, оцінки внесли такі дослідники, як Г.А. Бахчисарайцев, Н.А. Блатов, А.М. Галаган, А.П. Рудановський, Е.Е. Сіверс, А.С. Бакаєв, П.С. Безруких, Н.А. Бреславцева, Е.К. Гільде, В.Б. Івашкевич, О.І. Кольвах, В.Ф. Палій, Я.В.Соколов, С.К. Татур, А.А.

Шапошников та ін. Можна також відзначити роботи таких зарубіжних вчених як М. Ван Бреда, М.П. Метьюс, Е.С. Хендріксен, І. Шерр, Е.Шмаленбах і ін. Але вперше про моделювання в бухгалтерському обліку, в його сучасному розумінні писав Е.К. Гільде, який побудував моделі нормативного обліку, орієнтовані на технологічні процеси, а не на галузі промисловості. Основні дослідження процесу облікового моделювання класиками вітчизняних та зарубіжних шкіл обліку наведено в таблиці М.1, додаток М.

Однією із умов, що забезпечують розвиток наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку є розробка теорії та засобів методології цієї науки. Необхідність розвитку методології виникає через ускладнення сучасного наукового знання, його швидкий розвиток (одночасну і диференціацію, і інтеграцію знань всередині системи). Що стосується бухгалтерського обліку як науки, то останнім часом велика кількість наукових досліджень була присвячена диференціації облікових підсистем, поділу між управлінським і фінансовим обліком, пошуку їх класифікаційних ознак. Проте, на наше переконання, ці дослідження з часом втрачають свою актуальність, оскільки розвиток сучасної економіки вимагає не стільки пошуку розподільчих ознак між видами обліку, а можливостей їх взаємодії в середині системи, тобто наперед висувається проблема інтеграції підсистем обліку, їх об'єднання задля вирішення облікових проблем в інформаційному забезпеченні системи управління підприємством.

Метод бухгалтерського обліку інтенсивно досліджується вже багато десятиліть, кожен автор наводить, при цьому, власне його визначення. У найбільш загальному вигляді, метод бухгалтерського обліку можна представити як суцільне, безперервне спостереження, вимір, оцінка реєстрація, узагальнення і систематизація фактів господарської діяльності. Тобто метод розглядається як набір певних ізольованих один від одного інструментів (документація, інвентаризація, оцінка, калькуляція, балансове узагальнення і звітність). Але й не потребує доведення той факт, що метод – це те, за допомогою чого вивчається предмет науки.

Ієрархічну структуру процесу дослідження наукової проблеми можна представити за допомогою рис. 4.1.

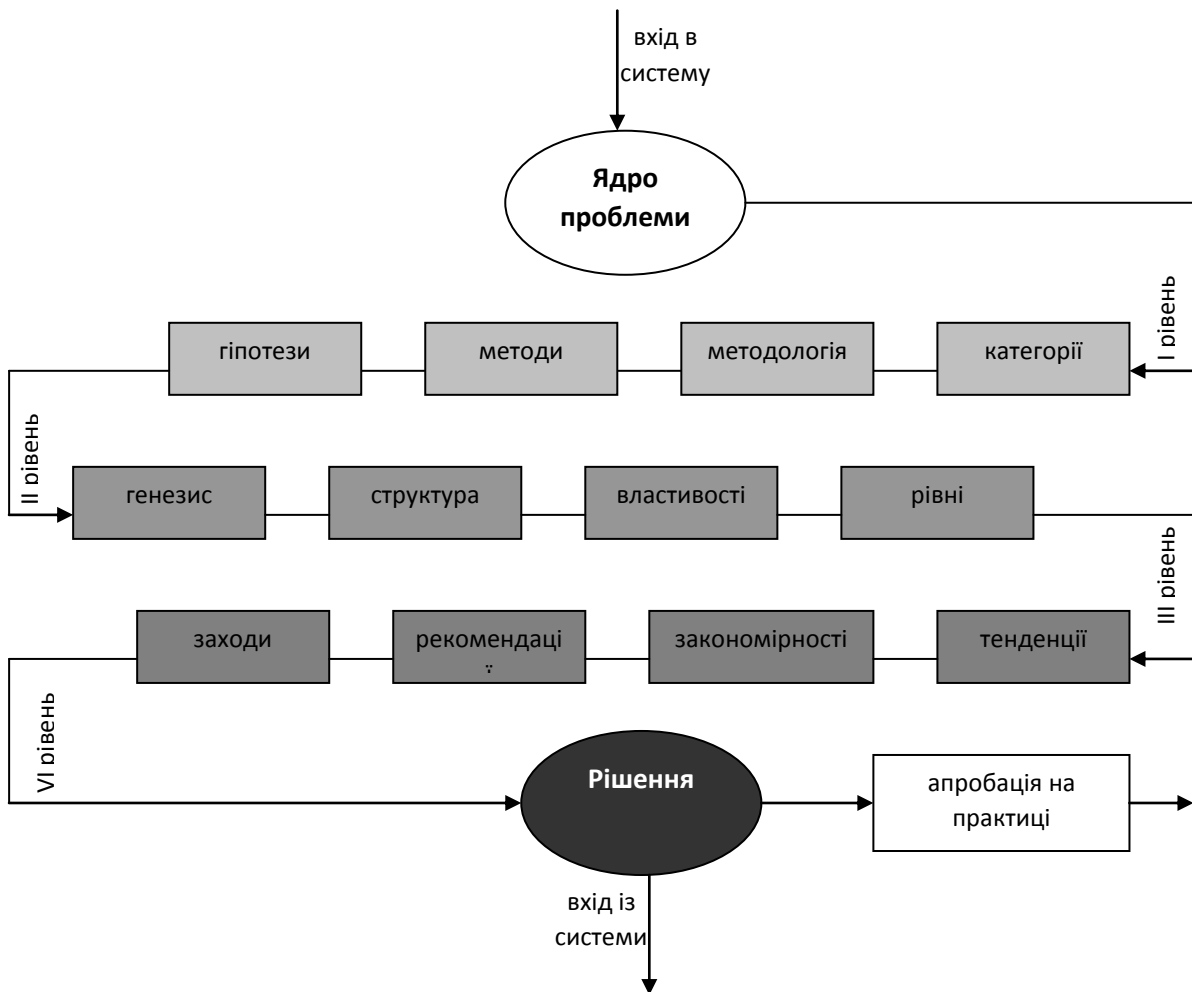

Рис. 4.1. Моделювання процесу розв'язання наукової проблеми

Побудова моделей й моделювання властиві всім наукам. Не є винятком в цьому відношенні й бухгалтерський облік, який має справу безпосередньо не з самими об'єктами (предметами) обліку, а з їх характеристикою, тобто з інформацією про об'єкти, зосередженою в документах. Тому можна стверджувати, що бухгалтерський облік є інформаційною моделлю господарського процесу. На підтвердження цієї гіпотези, доречною є думка проф. Я.В. Соколова: «...все рахунковедення, і є моделюванням, оскільки дозволяє користувачам і перш за все адміністраторам працювати не з предметами, а з їх символами-образами» [397].

Слід зазначити, що моделювання є новим явищем в розвитку облікової науки, новим ступенем узагальнення, що дозволяє глибше осмислити вже відомі

науці методи, а також отримати можливість для розкриття невідомих раніше закономірностей, для знаходження нових шляхів розвитку. В бухгалтерському обліку моделювання виступає як опис принципів, властивих різним галузям та господарським системам. У цьому головна відмінна риса моделювання від інших методів дослідження. Адже, модель, побудована на загальних принципах, формує методику обліку, прийнятну для всіх галузей і систем, кожна з яких трактується як окремий, локальний випадок глобальної моделі.

В основі всіх управлінських моделей лежить висунуте Р. Делапортом трактування бухгалтерії як комплексу управлінських функцій: статистичних, фінансових, юридичних, бюджетних, управлінських, контрольних, історичних, реєстраційних, аналітичних. Ідея глобальної моделі була висунута професором Н.А. Бреславцевою при визначенні глобального фінансового результату. Нею було розглянуто 11 моделей, що базуються на варіантах агрегації активів і пасивів бухгалтерського балансу й похідних балансових звітів.

Вважаємо, що при створенні глобальної облікової моделі, в першу чергу, необхідно визначити мету моделювання – не просто створення образу, адекватного своєму прообразу, а такого його зображення, завдяки якому виявляються і стають зрозумілими його властивості і зв'язки: внутрішні – зв'язки між елементами його структури; зовнішні – зв'язки з іншими об'єктами, а точніше, з моделями зовнішніх об'єктів.

За відсутності розвиненої й обґрунтованої теорії обліку, сучасний шлях розвитку, неодмінно веде облікову науку до закономірного занепаду. І тому, перед теоретиками обліку постають об'єктивні передумови для вдосконалення існуючої системи, її виходу із статичного стану до динамічних перетворень. Те, що сьогодні є теорією і методологією обліку, в значній своїй частині так і за змістом, є набором готових рецептів, що іменуються принципами, які покликані формувати загальну структуру обліку. Сам же хід думок і висновків, завдяки яким основні методологічні положення, тобто принципи, логічно відтворюються, як правило, залишаються поза увагою або в кращому випадку ілюструється "прикладом з життя".

В той же час, сказане не означає, що при розгляді принципів їх автори не керувалися певними логічними міркуваннями. Проте останні є, швидше, думками на основі практичного досвіду, ніж тим, що можна було б з повною відповідальністю назвати логічною та послідовною системою думок або розвиненою теорією. Не вирішують даної проблеми, і сучасні, по суті, революційні досягнення в галузі програмно-інформаційних технологій, оскільки з їх допомогою тільки відтворюються (але в значно великих масштабах) суперечності й непослідовність існуючої теорії та методології обліку. Основною методологічною проблемою в процесі дослідження системних об'єктів є виявлення детермінант, що призводять до організації елементів у систему; виявлення специфічних зв'язків всередині системи; встановлення закономірностей структури, функціонування й розвитку цієї системи. Стосовно проблем методу бухгалтерського обліку необхідним є субординація елементів методу й формальний опис їх взаємозв'язків.

Характеризуючи обліковий метод необхідно виходити з суті предмету, його властивостей, яка може розглядатись не лише через призму однієї лінії структурних зв'язків, а в межах різних систем і специфічних для них зв'язків. Скажімо, тлумачення методу бухгалтерського обліку як моделювання господарського процесу викликане бурхливим розвитком обчислювальної техніки й процесів інформатизації, ускладненням орієнтації господарюючого суб'єкта в економічному просторі.

Метод бухгалтерського обліку відіграє важливу роль в системі диференціації його напрямів. Такого висновку дотримується багато дослідників цього процесу (Кузьмінський А.Н, Сопко В.В., Ковальов В.В, Соколов Я.В., Ткач М.В., Яругова А.). Адже поділ бухгалтерського обліку на фінансовий, управлінський та контролінг обумовлений різною метою користувачів звітності, що у свою чергу призводить до розширення способів і прийомів спостереження, оцінки, реєстрації, систематизації інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. Особливістю цього процесу може стати саме використання методу моделювання.

Порівняння підсистем обліку може здійснюватися за різними параметрами, що залежить від багатоплановістю об'єктів, що вивчаються в той чи інший момент. Результат порівняння в одному з аспектів методу бухгалтерського обліку може бути представлений в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Порівняльний аналіз елементів методу підсистем обліку

Елемент методу	Фінансовий облік	Управлінський облік	Контролінг
1. Документація	Документація (законодавчо встановлений перелік реквізитів)	Документація (внутрішньо регламентований перелік реквізитів)	Документація (зовнішній, так і внутрішньо регламентований перелік реквізитів)
2. Інвентаризація	Регулюється національним законодавством у відповідності до міжнародних стандартів	Регулюється внутрішньою організаційно-розпорядчою документацією	Використовує як законодавчо закріплені принципи, так і встановлені внутрішнім регламентом
3. Оцінка	Здійснюється в національній грошовій одиниці за встановленими правилами в П(С)БО	Не регламентується, відображає специфіку об'єктів обліку й мету користувачів	Не регламентується, використовуються необхідний за певних ознак метод
4. Калькуляція	Обчислюється повна собівартість відповідно до П(С)БО для визначення бази оподаткування	Передбачає варіацію методик обліку витрат для цілей підприємства, його планування, регулювання та контролю	Використовуються як традиційні, так і не традиційні методи калькулювання
5. Рахунки і подвійний запис	Обов'язкові й регламентуються планом рахунків	Визначаються потребою управління	Визначаються потребою стратегічного рівня управління
6. Балансове узагальнення і звітність	Регламентуються національними стандартами	Відображають особливості комунікацій між елементами організаційної системи	Відображають особливості взаємозв'язків між елементами стратегічного рівня

Не дивлячись на відмінності й особливості фінансового, управлінського обліку й контролінгу, слід мати на увазі їх одну базову функцію в загальній системі управління підприємством і в єдиному процесі прийняття управлінських

рішень. Такою функцією є інформаційне забезпечення системи управління підприємством про її стан через систему спеціальних показників, які формуються за допомогою спеціальних облікових методів і прийомів.

Слід зазначити, що з позиції методу бухгалтерського обліку, управлінський облік і контролінг є гнучкішими підсистемами, тобто вони використовують більший набір прийомів і способів; застосовуються для ширшого кола користувачів інформації (менеджерів, директорів, внутрішніх аудиторів, аналітиків, тощо). Але системи фінансового, управлінського обліку та контролінгу взаємодоповнюють один одного, утворюючи при цьому цілісну облікову систему. Основними відмінностями, результатом яких стала диференціація бухгалтерського обліку на підсистеми – є їх предмет, мета і завдання.

В Україні та й зарубіжних країнах вже накопичений досвід в галузі обліку витрат виробництва та їх аналізу, проте, не дивлячись на це, немає єдиної концепції управлінського обліку. Існує декілька основних теорій, головна відмінність між якими – завдання, які вирішуються управлінським обліком.

У вітчизняній бухгалтерській літературі близько двадцяти років активно обговорюється тема управлінського обліку. Проте на практиці невелика кількість підприємств впровадили облік для управлінських потреб, інші задовольняються аналітикою даних фінансової бухгалтерії.

В даний час існує декілька основних концепцій управлінського обліку:

1. Повне заперечення поняття „управлінський облік”. Управлінський облік - це той же виробничий облік і немає ніяких підстав виділяти його в самостійний вид обліку (наприклад, В. Ластовецький).

2. Управлінський облік є самостійною дисципліною, що цілком склалася (В.Ф. Палій, Л.В. Нападовська) [332, с. 36, 246, с.48].

3. Бухгалтерський облік в сучасних умовах - це система, що включає три підсистеми: фінансовий облік, управлінський облік і податковий облік (Бутинець Ф.Ф. та ін.) [35, 20].

4. Облік - це система, диференційована на три підсистеми обліку – управлінський, що обслуговує менеджерів операційного рівня, фінансовий, що використовується менеджерами тактичного рівня, контролінг - використовується для стратегічного управління (М.С. Пушкар) [365, с. 54].

На наш погляд, найбільш обґрунтованою є четверта позиція. Це обумовлено наступним:

- основні принципи обліку у фінансовому, управлінському обліку та контролінгу співпадають;
- дані, які використовуються у фінансовому, управлінському обліку та контролінгу, одні і ті ж – господарські операції підприємства, різниця лише в їх групуванні, умовах застосування в обліку і оцінках вартості, в яких її використовує кожен вид обліку (одиниці вимірювання, повнота відображення і т.д.);
- підсистеми обліку зберігають певний взаємозв'язок та взаємовплив: управлінський облік забезпечує інформацією систему оперативного управління і разом з тим, спрямовується на підтримку мети фінансового обліку. В свою чергу, фінансовий облік генерує необхідну інформацію для системи тактичного управління й систематизує показники діяльності підприємства для їх використання у підсистемі контролінгу. Завданням контролінгу є формування інформації для стратегічної системи управління й забезпечення ефективного функціонування процесів господарської діяльності, тобто організації та координації зусиль оперативного управління. Таким чином, облік – це система, що включає три підсистеми (фінансову, управлінську та контролінг).

В результаті процесів диференціації та інтеграції в межах фінансового обліку деякі науковці та практики виділяють ще й підсистему податкового обліку, а в рамках системи управлінського обліку виникло поняття "виробничого обліку", яке багато в чому ототожнюється з управлінським обліком. На наш погляд, така ситуація в бухгалтерському обліку обумовлена

виключно фіскальним характером нарахування та сплатою податків та зборів. Ми переконані, що податковий облік існує виключно в межах фінансового, використовуючи при цьому його метод, суттєво звучуючи його предмет. Тому, можна зробити висновок, що самостійне існування податкового обліку є недоречним, адже його мета, завдання, предмет та об'єкт є лише частиною фінансового обліку. На нашу думку, сталася підміна понять: "облік розрахунків з бюджетом", тобто одного з об'єктів фінансового обліку на дефініцію "податковий облік".

Отже, у найзагальнішому значенні моделювання – це науковий метод опосередкованого дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких, з певних причин, неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне) через дослідження їхніх моделей (предметних, знакових чи мислених систем), імітуючи чи відображаючи певні характеристики оригіналів. У свою чергу, облікове моделювання відіграє важливу роль у дослідженні найскладніших процесів та явищ господарської діяльності підприємства, у розкритті їх глибинної суті.

Диференціація бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський почалася на організаційному етапі розвитку і завершилася на оптимізаційному шляхом розширення функцій управлінського обліку та розширення його предмету, збагачення мети й завдань, ускладнення методу. Тобто, на кожному етапі розвитку диференціації бухгалтерського обліку відбувалися зміни елементів його методу як науки.

4.2. Моделювання облікового процесу як метод реконструкції соціальних явищ та процесів

Побудова моделей й моделювання властиві всім наукам. Не становить в цьому відношенні винятку й бухгалтерський облік, який має справу безпосередньо не з самими об'єктам (предметами) обліку, а з їх

характеристикою, тобто з інформацією про об'єкти, зосередженою в документах. Тому можна стверджувати, що бухгалтерський облік є інформаційною моделлю господарського процесу. На підтвердження цієї гіпотези, доречною є думка проф. Я.В. Соколова: «...все рахунковедення, і є моделюванням, оскільки дозволяє користувачам і перш за все адміністраторам працювати не з предметами, а з їх символами-образами» [397].

Слід зазначити, що моделювання є новим етапом в розвитку облікової науки, новим ступенем узагальнення, що дозволяє глибше осмислити вже відомі науці методи, а також отримати можливість для розкриття невідомих раніше закономірностей, для знаходження нових шляхів розвитку. В бухгалтерському обліку моделювання виступає як опис принципів, властивих різним галузям та господарським системам. У цьому головна відмінна риса моделювання від інших методів дослідження. Адже, модель, побудована на загальних принципах, формує методіку обліку, прийнятну для всіх галузей і систем, кожна з яких трактується як окремий, локальний випадок глобальної моделі.

Питанням моделювання бухгалтерського обліку приділяли значну увагу класики вітчизняного бухгалтерського обліку. Серед них вклад в дослідження методів моделювання у фінансовому й управлінському обліку, аудиті, аналізі господарської діяльності, теорії та історії розвитку бухгалтерських парадигм, принципів бухгалтерського обліку, стандартів, облікової політики, оцінки внесли такі дослідники, як Г.А. Бахчисарайцев, Н.А. Блатов, А.М. Галаган, А.П. Рудановський, Е.Е. Сіверс, А.С. Бакаєв, П.С. Безруких, Н.А. Бреславцева, Е.К. Гільде, В.Б. Івашкевич, О.І. Кольвах, В.Ф. Палій, Я.В.Соколов, С.К. Татур, А.А. Шапошников та ін. Можна також відзначити роботи таких зарубіжних вчених як М. Ван Бреда, М.П. Метьюс, Е.С. Хендріксен, І. Шерр, Е.Шмаленбах і ін.

У найзагальнішому значенні моделювання – це науковий метод опосередкованого дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких, з певних причин, неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне) через дослідження їхніх моделей (предметних, знакових чи мислених систем), імітуючи чи відображаючи певні характеристики оригіналів.

У основі всіх управлінських моделей лежить висунуте Р. Делапортом трактування бухгалтерії як комплексу управлінських функцій: статистичних, фінансових, юридичних, бюджетних, управлінських, контрольних, історичних, реєстраційних, аналітичних. Вперше ідея глобальної моделі була висунута професором Н.А. Бреславцевою при визначенні глобального фінансового результату. Нею було розглянуто 11 моделей, що базуються на варіантах агрегації активів і пасивів бухгалтерського балансу й похідних балансових звітів.

Вважаємо, що при створенні глобальної моделі, в першу чергу, необхідно визначити мету моделювання – не просто створення образу, адекватного своєму прообразу, а такого його зображення, завдяки якому виявляються і стають зрозумілими його вивчені властивості і зв'язки: внутрішні – зв'язки між елементами його структури; зовнішні – зв'язки з іншими об'єктами, а точніше, з моделями зовнішніх об'єктів.

Отже, облікове моделювання відіграє важливу роль у дослідженні найскладніших процесів та явищ у розкритті їх глибинної суті.

Пошук шляхів вирішення існуючих облікових проблем можливий лише при наявності спектру альтернатив, відповідно, й ризиків. Слід зазначити, що одним із правил економічної поведінки є не уникання ризиків, а їх передбачення, намагаючись знизити до більш низького рівня.

Система бухгалтерського обліку в даному випадку повинна, з однієї сторони – відображати всі суттєві аспекти, пов'язані з виникненням ризикової ситуації, а з іншої – в процесі прийняття облікових рішень мінімізувати ризикові факти.

Існування бухгалтерського інструментарію (документації, інвентаризації, оцінки, калькуляції, рахунків, подвійного запису, балансового узагальнення та звітності) дозволяє на системному рівні виявляти невідповідності та відхилення від нормального перебігу господарської діяльності підприємства, в порушеннях взаємозв'язків між елементами методу бухгалтерського обліку; у відхиленнях від загальноприйнятого способу відображення інформації в одному із елементів

методу (між аналітичним та синтетичним обліком, між первинними, зведеними та результатними документами); в порушення технологічного процесу облікової роботи (недотримання принципів обліку, правил інвентаризації, виправлення помилок).

Теоретичні та практичні аспекти даної проблеми розроблялись в працях багатьох зарубіжних вчених, зокрема: дослідження суті економічних ризиків, виявлення їх причин здійснювали А. Маршалл, Дж. Кейнс, И. Шумпетер, Ю. Брігхем, К. Рэрхэд, С. Хьюс, Г. Клейнер.

Перелік джерел з питань облікового аспекту ризиків у вітчизняній літературі майже відсутній, більше того, фундаментальних досліджень по суті не існує. Основною причиною такої ситуації є орієнтація, протягом тривалого часу, на централізовану систему управління (не складає тут винятку й бухгалтерський облік). У зв'язку із цим, не було потреби врахування в обліку ані умов невизначеності, ані елементів ризику.

На наше переконання, обліковий ризик є ні чим іншим, як об'єктивно-суб'єктивною категорією. Підтвердженням цієї гіпотези може бути розгляд елементів ризику, а саме:

Об'єктом облікового ризику – є облікова система, ефективність та принципи функціонування якої наперед невідомі.

Суб'єктом облікового ризику – є бухгалтер (бухгалтерія), який зацікавлений в управлінні об'єктом облікового ризику та має компетенцію приймати рішення щодо даних об'єктів.

Джерела облікового ризику – це фактори (господарські явища чи процеси), які спричиняють невизначеність або конфліктність в обліковому відображенні.

Враховуючи подані характеристики, вважаємо, що лише наявність всіх зазначених елементів облікового ризику є необхідною умовою його існування.

Основними причинами облікового ризику є наступні: 1) більшість облікових процесів є індетермінованими; 2) не можливість збору достатньої інформації; 3) можливість існування фактору невизначеності в господарських операціях (асиметрія фактів).

Окрім цього, причини, що зумовлюють обліковий аспект ризику можна також згрупувати за сферою прояву:

внутрішні: недоліки в організації, техніці та технології бухгалтерського обліку, тощо;

зовнішні: зміни економічних факторів, нормативно-правового забезпечення та регулювання, похибки в обліковому відображенні в контрагентів, тощо.

Як відомо, в межах реалізації функцій бухгалтерського обліку, враховуючи різні фактори, можуть виникати ризикові ситуації. Адже, облікова діяльність, в кінцевому випадку, реалізується через відповідні облікові рішення (певні облікові дії), тобто ризик виникає саме в результаті реалізації потенціалу обліковця (рис. 4.2).

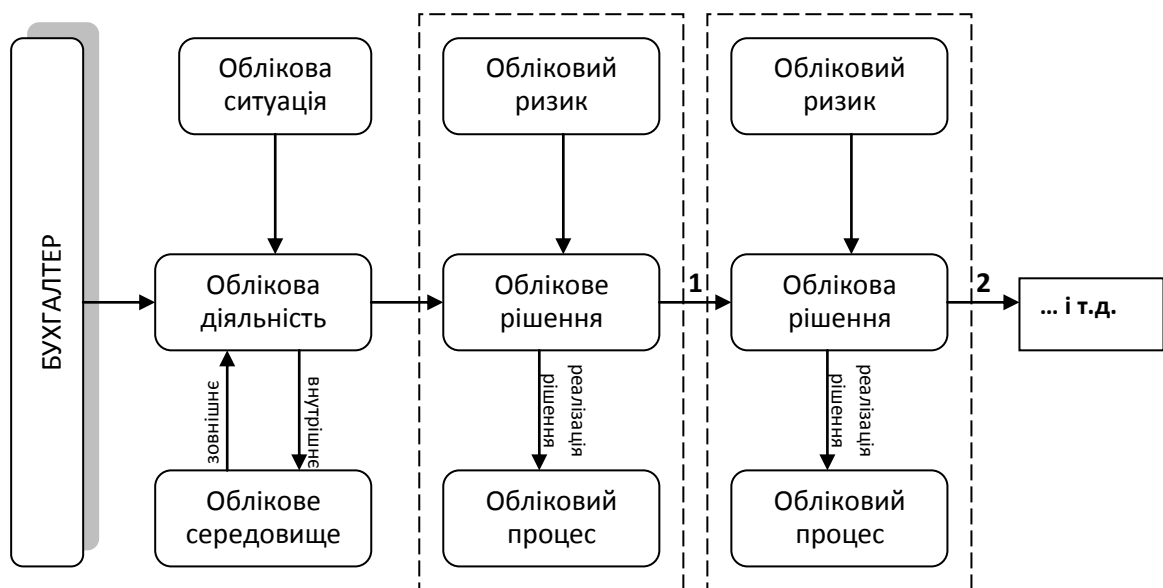

Рис. 4.2. Схема реалізації системи «Бухгалтер – облікова ситуація – обліковий процес»

Зображені на рисунку 4.2 облікові ситуації можуть повторюватись декілька раз. Проте, це може свідчити про недостатню кваліфікацію бухгалтера чи відсутність у нього практичного досвіду, недосконале вивчення облікової ситуації, неякісну інформаційну базу.

Відповідно, алгоритм оцінки облікового ризику можна зобразити наступним чином (рис. 4.3).

Існування різноманітних факторів облікового ризику дозволяє їх аналізувати, за певних ситуацій, з достатньою в глибиною. Проте, всі вони в кінцевому випадку проявляються лише в двох варіантах:

1. Ризик полягає в тому, що фактичні позитивні «умовно-грошові потоки» виявляються меншими від очікуваних.
2. Ризик полягає в тому, що фактичні негативні «умовно-грошові потоки» виявляються більшими від очікуваних.

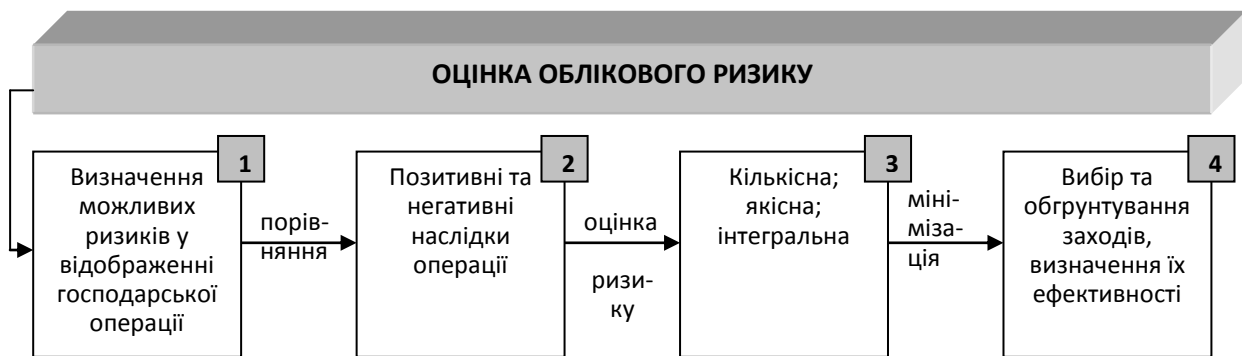

Рис. 4.3. Алгоритм оцінки облікового ризику

Таке прозоре трактування доволі складного та багатогранного поняття як обліковий ризик акцентує увагу на суті проблеми. Вважаємо, що обліковий ризик – це не абстрактна категорія (невизначеність, можливість невдачі чи варіація результату). Виходячи з принципу вартісного вимірювання в обліку (грошової оцінки), це не що інше, як грошова сума, яка може бути або невірно визначена, або, як наслідок, переплачена чи недоотримана. Тому, ми повинні в першу чергу оперувати грошовими вимірниками, а не процентними ставками, значеннями чи ще іншими показниками.

Отже, обліковий аспект ризику має цілком самостійне теоретичне і прикладне значення як важлива складова теорії та практики бухгалтерського обліку, особливо якщо врахувати недостатнє вивчення цієї проблеми.

Використовувана в управлінні витратами виробництва інформація, на всіх рівнях, є в переважній частині результатом обробки різного роду вихідних даних. Джерела отримання цих даних, в силу складного характеру процесу споживання ресурсів і, відповідно, процедур регулювання витрат, досить різноманітні. Вони можуть інтегруватися всередині підприємства і за його межами. Однак, незалежно від цього всі джерела вихідних даних повинні перебувати під постійним контролем управлінської бухгалтерії підприємства. Лише при дотриманні зазначеної умови можливе формування якісної інформації щодо соціально відповідальних витрат, яка відповідає за своїми параметрами вимогам управління. У зв'язку з цим особливо важливе значення для організації збору і подальшої обробки вихідної інформації має наявність її науково-обґрунтованої класифікації, яка, на наш погляд, може будуватися на основі таких ознак: за місцем знаходження джерела даних; за способом отримання; за ступенем відповідності вимогам управління витратами; за призначенням; за приналежністю до типу інформації; за ступенем обробки; за ступенем оригінальності; за регулярністю надходження.

Залежно від місця знаходження джерела даних вихідна інформація поділяється на внутрішню і зовнішню. Внутрішні вихідні дані формуються, оформляються і передаються для подальшої обробки виключно працівниками підприємства. Тому якість вихідних даних, в даному випадку, повнота та своєчасність їх використання при розрахунку необхідних для контролю і регулювання витрат показників цілком залежить від зусиль цих працівників, а також від уважного ставлення до своїх обов'язків осіб, які здійснюють інформаційне відображення соціально відповідальних витрат в управлінському обліку.

Джерелами внутрішньої вихідної інформації – структурні підрозділи підприємства, величину витрат яких можна визначити лише на основі оформлених ними первинних документів. Це має місце, зокрема, при відпуску матеріалів у цехи, дільниці або бригади, із застосуванням лімітно-забірних карт, нарахуванні заробітної плати працівникам зазначених підрозділів відповідно до

нарядів на відрядну роботу, списання послуг допоміжних цехів, згідно виписаних документів. Походження джерел внутрішньої інформації носять, крім того, служби інформаційно-контрольної системи підприємства, які постачають відомості іншим її блокам для розрахунку якісно-нових показників. Наприклад, при формуванні планових показників стосовно собівартості соціальної послуги по відношенню до планово-економічного відділу таким джерелом виступатиме нормативно-калькуляційний відділ підприємства, що забезпечує процес планування витрат за допомогою нормування витрат матеріальних і трудових ресурсів. Планово-економічний відділ, в свою чергу, служить джерелом вихідної інформації для підрозділів підприємства, що виконують контрольно-аналітичну роботу. Існують схожі взаємовідносини й із технічними службами.

Дещо по іншому відбувається збір даних із зовнішніх джерел вихідної інформації. В отриманні відомостей з цих джерел беруть участь не тільки працівники самого підприємства, але й співробітники інших підприємств, кредитних установ, інформаційно-патентних служб, рекламних агентств, органів статистики та державної влади і т.д. Ступінь такої участі в кожному окремому випадку не однакова. У деяких ситуаціях вони повністю формуються за межами підприємства, а в інших тільки частково. У першому випадку, в обов'язки працівників підприємства входить лише підбір необхідних вихідних даних і їх доставка до відповідних служб для подальшої інформаційно-контрольної обробки. До такого роду вихідної інформації відносяться відомості про стан справ у конкурентів, отримані з відкритих і конфіденційних джерел; дані про сформовані на ринку ціни на матеріали і обладнання, вартість патентів на винаходи і «ноу-хау», що містяться в рекламних повідомленнях, інформаційних листах, довідниках і т.д. ; вказівки про порядок відображення витрат та їх склад, який включається в собівартість продукції, визначаються законами та постановами Уряду та ін.

Слід зазначити, що величина СВД витрат і їх склад по кожному окремо взятому об'єкту, в даній ситуації, цілком встановлюються за межами підприємства. Але з іншого боку, якість підбору зазначених відомостей,

правильність їх оформлення і своєчасність надходження на підприємство повністю залежать від його персоналу, що спеціалізується на виконанні цих операцій. Тому цілком очевидно, що і в даному випадку, незважаючи на мінімальну роль підприємства у формуванні змістовної частини вихідних даних, перш за все саме воно, в межах наявних у нього можливостей, визначає повноту надходження в систему інформаційного відображення соціальних витрат і їх контролю.

У другому випадку роль персоналу бухгалтерії в зборі якісної вихідної інформації набуває дещо іншої спрямованості. Вона вже не зводиться до простого підбору та доставки даних на підприємство, а наділяється більш змістовним характером. В обов'язки персоналу, в цій ситуації, входить, головним чином, конкретизація сум витрат, що містяться в первинних документах контрагентів, шляхом відображення в них або в супутніх регістрах відповідних ознак, що виражають в розгорнутій формі використання отриманих ресурсів або послуг. Така ситуація спостерігається, зокрема, при розподілі вартості, згідно рахунків-фактур енергозбутових організацій, електроенергії за її споживачами та напрямками витрачання; списання витрат на оплату послуг транспортних організацій з перевезення матеріалів і готової продукції, вартість яких вказана в рахунках-фактурах та товарно-транспортних накладних; віднесення на відповідну статтю соціально відповідальних витрат. В якості супутніх регістрів тут виступають відомості про витрачання енергії по підрозділах, авізо (повідомлення), відомості розподілу витрат і т.п. Групування зазначених в них сум СВД витрат проводиться шляхом узгодження з кодами реквізитів-ознак, проставленими в цих регістрах особами відповідальними за отримання вихідних даних. Тому, поряд з відомостями, що надходять із зовнішніх джерел, під пильним наглядом інформаційно-контрольних служб підприємства повинні знаходитися також результати їх подальшого праці. Процес збору вихідних даних з різних джерел інформації унаочнює рис. 4.4.

Конкретний зміст відомостей, відображених у вихідній інформації, визначається діючими на території країни нормативно-правовими актами та

запитами системи управління витратами СВД. Зазначений принцип діє не залежно від джерел формування вихідних даних і шляхів їх надходження на підприємство.

Рис. 4.4. Характеристика вихідної інформації про СВД в залежності від джерел її надходження

За способом отримання вихідна інформація поділяється на передану в усній формі, що отримується за допомогою паперових або машинних носіїв інформації. Нами запропоновано здійснювати моделювання аналітичної інформації стосовно соціально відповідальної діяльності в межах діючих рахунків бухгалтерського обліку з використанням субрахунків другого порядку, що дозволить досягнути більшої прозорості та достовірності облікової інформації. Аналітична структуризація інформації, шляхом відкриття

спеціального рахунку 905 «Собівартість реалізованої соціальної програми», на якому будуть інтегруватись соціально відповідальні витрати, що здійснюються підприємствами за кожною програмою зокрема, та рахунку 128 «Соціальна репутація підприємства» і узагальнення зазначеної інформації у звіті про фінансовий стан та сукупний дохід (форма № 1 та 2) сприятиме акумуляції найвагомшого масиву соціальної інформації для прийняття управлінських рішень.

Для прийняття ефективних та своєчасних управлінських рішень стосовно соціально відповідальної діяльності необхідним є забезпечення менеджменту підприємства якісною та достовірною інформацією, що здійснити практично неможливо без залучення системи обліку та контролю. Таким чином, для управління соціально відповідальною діяльністю підприємств необхідним є соціальний облік, серед основних завдань якого є формування соціальної звітності.

Здійснені дослідження спеціальної літератури дозволяють стверджувати, що питанням облікового відображення соціальної складової бізнесу приділяється все більше уваги, ця тема стає дедалі актуальною. Дані питання в тій чи іншій мірі розкриті в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Скажімо, одні вчені для відображення інформації про соціальну відповідальність підприємств виділяють соціальний облік (М.Р. Метьюс, М.Х.Б. Перера), а інші активно досліджують соціальне значення системи бухгалтерського обліку (зокрема: В. Дерій, І. Жиглей, С. Кузнецова, С. Левицька, Є. Мних, М. Пушкар, Я. Соколов, В. Сопко та інші). Проте, потребують подальших досліджень проблеми методики й організації соціального обліку, продукування та відображення облікової інформації у звітності.

Проф. С.О. Левицька визначає соціальний облік як відображення фактів господарської діяльності в рамках економічних та організаційних заходів використання, збереження, розвитку трудових ресурсів підприємства з урахуванням еколого-економічного забезпечення їх реалізації [196].

Як справедливо зазначає О. Герасименко: «Нині у фокусі соціальної відповідальності перебуває проблема розроблення глибокої методології та досконалих прикладних сценаріїв у веденні соціального обліку, підготовці й оприлюдненні не фінансової звітності, що дозволяє задокументувати виконання соціальних завдань, яке опосередковано чи не повною мірою відображене в системі бухгалтерського обліку» [61].

Досліджуючи проблеми нормативного забезпечення обліку соціальної відповідальності С. Король стверджує, що однією з основних проблем регулювання залишається відсутність методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку соціальної відповідальності підприємств [165, с. 795].

Проф. М.В. Корягін зазначає, що потреби користувачів бухгалтерської інформації в умовах розвитку сучасних управлінських систем передбачають необхідність удосконалення системи бухгалтерського обліку в широкому розумінні (управлінського та фінансового) в частині інформаційного забезпечення управління соціально відповідальним підприємством [174, с. 55].

В зарубіжних країнах основу нормативно-правового забезпечення обліку соціально відповідальної діяльності складає стандарт AA1000. Даний стандарт використовується міжнародними компаніями для ведення обліку та формування соціальної звітності [234].

Відповідно до зазначеного стандарту облік соціальної відповідальності має базуватись на певних принципах, які необхідно детально розкрити у соціальній звітності (додаток Л).

Вивчення основних базових аспектів стандарту AA1000, дозволяє стверджувати, що вони можуть бути основоположними в процесі формування системи обліку соціальної відповідальності.

Сучасна вітчизняна система нормативно-правового забезпечення обліку та звітності включає три рівні:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (в редакції від 01.01.2018 року) [107];

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (на даний момент затверджено 30 П(С)БО) [249];
3. Інші регламентуючі документи (накази, інструкції, роз'яснення, тощо).

Слід зазначити, що вище зазначені рівні регулювання системи бухгалтерського обліку мало зачіпають соціальні аспекти, надто віддалено регулюють питання соціально відповідальної діяльності підприємства.

А.В. Блакита у своєму дослідженні робить висновок: «Уже сама «думка» керівництва підприємства про початок підготовки складання нефінансової звітності свідчить про певний етап розвитку соціальної відповідальності в компанії, усвідомлення про важливість доведення її до суспільства. Процес розробки такої звітності набуває реальної цінності, оскільки він може стати стимулом для підприємства покращати результати своєї діяльності» [28, с. 129].

В Україні процес розвитку нефінансової звітності є інтенсивним, проте несистемним, тому сьогодні гостро стоїть питання про формування комплексної системи ефективних інструментів її об'єктивної оцінки. Пріоритетним завданням залишається розробка єдиної моделі інтегрованої нефінансової звітності компаній. З урахуванням зростаючого тиску в напрямі посилення підзвітності корпорацій подальші конвергенція і зміцнення зв'язків між фінансовою звітністю і звітністю у сфері стійкого розвитку виглядають все більш імовірними. [28, с. 129].

Таким чином, соціальному обліку у вітчизняній теорії та практиці приділяється дедалі більше уваги. Заслуговують на увагу дослідження стосовно побудови основ соціального обліку (обліку базованого на засадах соціальної відповідальності). Проте, особливої уваги вчених потребують проблеми узгодженості поняття «соціальна відповідальність» та соціальний облік, особливостей формування соціальної звітності, що вимагає поглиблення досліджень у даному напрямку.

4.3. Методичні засади формування та використання облікової політики та нефінансової (соціальної) звітності

Вирішення завдання ефективного управління соціально відповідальною діяльністю підприємства за допомогою обліку як інформаційної системи управління, можливе тільки при чіткому, повному й однозначному визначенні об'єктів обліку в законодавчих нормативних документах різних рівнів. З метою ефективної організації бухгалтерського обліку на підприємствах використовується такий інструмент як облікова політика. Саме від її основних елементів залежить достовірність облікової інформації.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» встановлено, що облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності. Окрім цього, в розділі 3, пункт 5 цього ж закону зазначено, що «підприємство самостійно визначає за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів облікову політику підприємства» [107].

Індивідуальні правила та принципи для кожного підприємства зокрема, затверджуються наказом про облікову політику. Цей документ формується самостійно уповноваженим на це органом виходячи із структури, галузевої приналежності та інших особливостей діяльності.

Офіційно типової форми наказу про облікову політику не затверджено. Тому, підприємства в праві самостійно встановлювати «норми» облікової політики (які, безперечно, повинні базуватись на нормах П(С)БО), з огляду на специфіку свого бізнесу [49].

Щодо даного питання, у методичних рекомендаціях № 635 Міністерство фінансів України наводить перелік відомостей, що мають бути відображені в наказі про облікову політику (додаток Л, табл. Л.1). [229] Зазначені відомості містять позиції щодо розкриття політики підприємства щодо методики обліку

окремих об'єктів і, які дають загальне уявлення про змістовне наповнення наказу.

Як зазначалось вище, соціальна звітність є відкритою і добровільною, вважаємо за доцільне внесення до складу та структури облікової політики підприємства принципи організації соціального обліку на підприємстві.

На цьому етапі розвитку та впровадження в практику підприємств соціальної звітності, доводиться констатувати, що нормативна розробка стратегії бухгалтерського обліку щодо відображення СВД здійснюється не в повній мірі, а з деяких питань зовсім відсутня. У своєму дослідженні ми виходимо з того, що облікова політика підприємства має включати: фінансову, управлінську, податкову й соціально відповідальну політику (додаток Л, табл. Л.2).

Важливим інструментом відображення СВД та її ефективності є соціальна звітність. В спеціальній літературі розглядаються стосовно даного виду звітності такі категорії, як «нефінансова звітність», «соціально відповідальна звітність», «соціальна звітність», «соціальна і екологічна звітність», «корпоративна соціальна звітність».

Широке розповсюдження ідей сталого розвитку підприємства потребує розгляду принципів соціально відповідальної діяльності, що зумовлює формування й використання не лише стандартної фінансової звітності, а й соціальної. Саме остання, включаючи відомості про громадянську діяльність підприємства, сполучає взаємодію підприємства й держави. Вивчення необхідності та важливості формування соціальної звітності виявилось великою проблемою для підприємств, оскільки, перевірити вплив такої звітності на його діяльність складно. Однак, цілком зрозумілим є причинно-наслідковий зв'язок подання звітності з СВД та ростом привабливості підприємства для споживачів, ростом його відкритості та, як наслідок, ростом рентабельності. Представляючи таку звітність можна продемонструвати, як задекларована мета, цілі підприємства реалізуються за допомогою СВД. Її основна перевага – доступність для всіх зацікавлених сторін. Безперечно, що соціальна звітність

спроможна покращити імідж, ділову репутацію й впізнаваність бренду підприємства для всіх стейкхолдерів.

Як зазначалось вище, в останні роки виконана велика кількість досліджень стосовно проблем управління соціально відповідальною діяльністю загалом та її відображення у звітності підприємства, зокрема: Р. Боуен, М. Фрідман, М.Шварц і ін. Низка теоретичних та практичних аспектів проблеми формування й використання показників соціальної звітності міститься в працях М.А. Вахрушиної, І.М. Рикової, Т.В. Захарової.

В нашій країні проблемами відображення соціально відповідальної діяльності присвячені дослідження І. Жиглей, С. Левицька, О. Герасименко, Л. Чижевська, С. Кузнецова та ін.

Разом з тим, використання на практиці зарубіжного досвіду пов'язане з проблемами ідентифікації та адаптації до національного законодавства, забезпеченням довіри до звітності щодо соціальної відповідальності підприємства, відсутність методичних підходів для її формування обумовлює актуальність дослідження соціальної звітності, зокрема її змісту, принципів і методики складання в підприємствах.

Слід зазначити, що серед сучасних дослідників немає єдності стосовно сутності соціальної звітності. Проф. С.О. Левицька стверджує: «Серед завдань, спрямованих на посилення соціальної відповідальності бізнесу в Україні: розробка системи кількісних та якісних показників оцінки соціальної відповідальності з урахуванням економіко-екологічної збалансованості підприємницької діяльності; запровадження механізму подання соціальної звітності (у комплексі з показниками існуючих форм звітності або у формі створеної інтегрованої звітності за показниками виконання соціальних гарантій для членів трудового колективу). Зазначене дозволить налагодити контроль з боку держави, власників, трудового колективу за дотриманням державної політики соціальної підтримки працівників, завчасно акумулювати суб'єктам кошти для таких виплат» [196].

На думку О. Герасименко: «Вітчизняна практика соціального обліку та не фінансової звітності, хоч і базується на міжнародних стандартах, проте значно поступається іноземним компаніям за якістю звітів. Така обставина пояснюється не розробленістю національних системних підходів обліку та контролю за результатами соціально відповідальної діяльності» [61, с. 41].

На думку М.А. Вашрушиної, соціальний звіт це «сукупність звітів компанії, які включають інформацію про результати як економічної, так й соціальної та екологічної діяльності. Соціальна звітність є засобом публічного інформування всіх зацікавлених користувачів – акціонерів, працівників, партнерів, клієнтів, суспільства – про те, якими способами і темпами компанія реалізує свої стратегічні плани...» [42].

І.М. Рикова робить акцент на практичному застосуванні досліджуваного виду звітності, при цьому зазначаючи, що «...корпоративна соціальна звітність – це звітність сталого розвитку, яка потенційно здатна надати інформацію, важливу для аналізу діяльності, відсутню в фінансових звітах: про ринки продукції, праці, капіталу, регулюючих органах, конкурентні переваги в зниженні витрат»[379].

Таким чином, соціальна звітність – це звітність підприємства, призначена для зацікавлених користувачів, об'єднує результати його діяльності в трьох напрямках: економічному, екологічному та соціальному.

Для обґрунтування СВД як предмета дослідження в бухгалтерському обліку потрібно дослідити теоретичне підґрунтя, яке лежить в основі даної концепції (див. розділ 1). Проте, на основні з них необхідно звернути прискіпливу увагу, зокрема, теорія максимізації багатства акціонерів – з довгий час домінувала в працях вітчизняних й зарубіжних вчених з економіки, фінансів та бухгалтерського обліку.

Соціально відповідальна діяльність підприємств викликає інтерес, оскільки передбачає, що вони мотивовані, щоб приймати рішення стосовно соціальних питань, а рішення щодо максимізації прибутку акціонерів віднести на другий план. Використовуючи теорію стейкхолдерів, підприємства

намагаються збалансувати інтереси акціонерів з іншими зацікавленими сторонами. Виникає протиріччя, яке породжує інформаційний хаос в системі бухгалтерського обліку й вимагає ґрунтовних досліджень зазначених проблем.

В першу чергу, слід зазначити, що між соціально відповідальною діяльністю та обліком існує тісний зв'язок через те, що бухгалтер несе загальну відповідальність за достовірність, оцінку та розкриття інформації, включаючи інформацію, пов'язану із соціальними проблемами. Крім того, оскільки даний вид діяльності базується на саморегулюванні (відсутня формалізація через недостатність нормативної бази), відображення показників соціальної діяльності у звітності залежить від суб'єктивної думки бухгалтера і, відповідно, останній несе за цей процес відповідальність. Отже, бухгалтерський облік відіграє одну із найважливіших ролей в системі управління соціально відповідальною діяльністю.

На етапі появи звітності з питань СВД, розкриття інформації про соціальну та екологічну діяльність здійснювалось переважно через формування та відображення цих даних в корпоративних (фінансових) звітах. Проте, в останні роки розкриття зазначеної інформації подається у вигляді окремих звітів, які стають все складнішими, через розширення питань, які в них розкривають інформаційні потреби всіх зацікавлених сторін.

За даними спеціалізованого скопусу Corporateregister.com, в період з 1991 по 2016 роки було опубліковано майже 16 000 нефінансових звітів, підготовлених майже 95 000 організацій по всьому світу [511]. Даний реєстр лише підтверджує процес невпинного росту обсягу та складності автономних соціальних звітів.

Дана ситуація призвела до спроби об'єднання фінансових, екологічних та соціальних питань в одному інтегрованому звіті. Саме інтегрована звітність тісно пов'язана із СВД підприємства й набирає дедалі більшої популярності як серед теоретиків, так й на практиці.

На нашу думку, інтегрований звіт – це інформація про те, як стратегія підприємства, система його управління, результати діяльності й перспективи в

контексті зовнішнього середовища спричиняють створення додаткової вартості в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Розвиток інтегрованої звітності зумовив виникнення проблеми гармонізації бухгалтерського обліку як в національному, так й у міжнародному масштабі. Під гармонізацією ми розуміємо процес росту порівнюваності звітності за допомогою зниження ступеню варіативності її показників для користувачів.

Проблеми гармонізації бухгалтерського обліку, в тій чи іншій мірі, існують та вирішуються в більшості країн, та, є задекларованою метою Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Скажімо, використання різних стандартів знижує інформативність системи управління, що стримує інвестиції і перешкоджає економічному росту. Відповідно, й використання кількох стандартів соціальної відповідальності може також бути перепорою для соціальної та екологічної ефективності.

На етапі впровадження соціальної звітності є як її прихильники, так й противники. Перші – стверджують, що оскільки підприємства дедалі частіше конкурують за капітал соціально відповідальних інвесторів й покращення сприйняття суспільством на території розміщення, то їх соціально-екологічні показники покращуватимуться через дію ринкової конкуренції. Проте, для впливу на соціальні виклики у зацікавлених осіб має бути достовірна інформація, з метою прийняття ними соціально відповідальних рішень. Гармонізація важлива ще й тому, що забезпечує осіб, відповідальних за прийняття рішень, звітністю, яку можна порівнювати й протиставляти. Як результат, зростає достовірність та підвищується порівнюваність і надійність облікової інформації.

Значимість даного процесу ще більше зростає через використання звітності на транснаціональному рівні. Інформаційні потреби користувачів звітності залежать від зацікавлених сторін, що беруть участь в процесі зокрема: аналітики (використовують звіти із соціально відповідальної діяльності для ранжування інвестиційних можливостей); підприємства (використовують їх як

інструмент піару чи залучення клієнтів); уряд (має потребу в них для встановлення більш глобальних цілей сталого розвитку); спеціальні групи інтересів можуть використовувати їх для моніторингу корпоративних дій. Та найбільше призначення соціальної звітності підприємств – задоволення конкретних потреб своїх основних зацікавлених сторін.

Як відомо, для того щоб бути корисною, облікова інформація має бути наділеною наступними якісними характеристиками: зрозумілість, надійність, доречність й співставність.

Стандартом звітності з найбільшими можливостями порівнянності є GRI G4 [524]. Показники, визначені в G4, в основному, кількісні тому залишають менше місця для інтерпретації або власної творчості, ніж інші стандарти. GRI G4 є найбільш строгим стандартом звітності та нагадує стандарт фінансового обліку з точки зору змісту і глибини. Крім того, стандарт GRI є найбільш широко поширеним і використовуваним стандартом, що важливо для порівняльного міжфірмового аналізу. Різні зацікавлені сторони можуть вважати різну інформацію доречною. Це може відбуватися під впливом мотивації (інвестор проти активіста), місця розташування (місцеве проти глобального) або підприємства (галузь промисловості).

Вивчивши спеціалізовану літератури, ми зрозуміли, що інформація щодо СВД відрізняється від фінансової інформації мінімум за трьома характеристиками:

1) Крім акціонерів, СВД задовольняє потреби значної кількості користувачів. Проте, значний обсяг облікових робіт щодо СВД орієнтована на акціонерів.

2) Інформація щодо розкриття СВД, може зачіпати фінансові показники підприємства в майбутніх звітних періодах. Постає питання: чи розуміють користувачі інформації довгострокову природу соціальної відповідальності, особливо, чи є у неї довгострокове інформаційне наповнення, що має відношення до фінансових показників.

3) Якісний і нефінансовий характер СВД істотно ускладнює оцінку достовірності розкриття інформації, якщо порівнювати з оцінкою достовірності фінансової інформації. Це важливо, оскільки дані, які використовуються для вимірювання результативності щодо СВД, повинні бути якісні, забезпечувати надійність і доречність для прийняття рішень.

Мета формування соціального звіту полягає у підвищенні якості системи управління, збільшення інвестицій в стійкий розвиток, оцінка вкладу підприємства в розвиток суспільства, тощо (рис. 4.5).

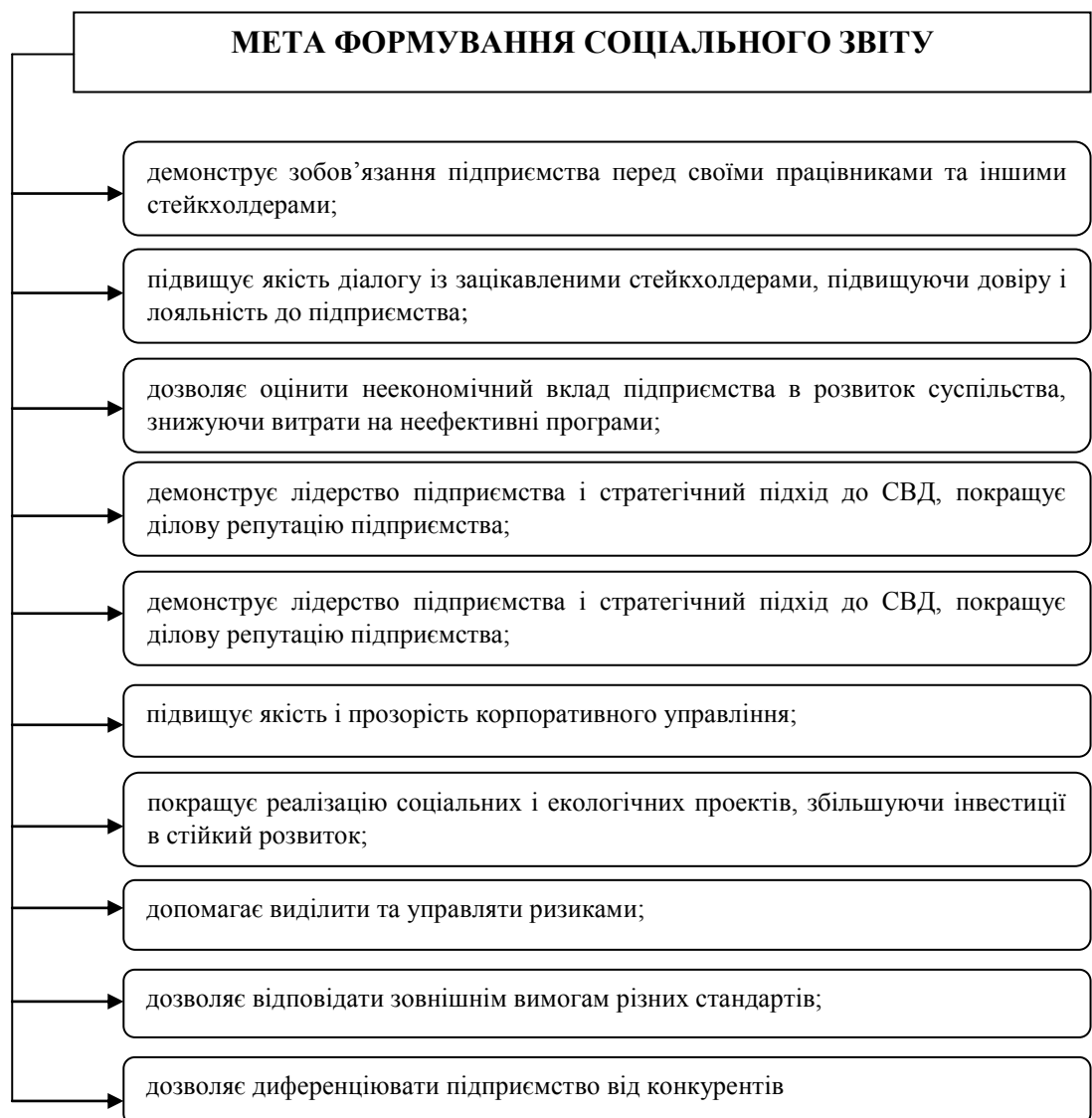

Рис. 4.5. Мета формування соціального звіту

На відміну від аудиту фінансової звітності, бухгалтери не є монополістами стосовно надання послуг, пов'язаних з СВД. Як зазначає КРМГ, з 250 найбільших міжнародних компаній в світі (G 250), які беруть участь в звітності з СВД, 59% забезпечують впевненість інформації (затверджують звітність) зовнішніми суб'єктами, і дві третини з них наймають велику бухгалтерську фірму, щоб забезпечити впевненість [527, с. 11].

У фінансовій звітності істотність є основою концепції, яка визначає важливість того чи іншого елемента для користувачів облікової інформації. Істотність в СВД має подібні характеристики з суттєвістю в фінансовому обліку, але зміщує акцент у бік зацікавлених сторін, підкреслюючи соціальні та екологічні наслідки корпоративних нефінансових показників і важливість залучення зацікавлених сторін. Акцент на надійності звітності також погоджує істотність з бажанням звести до мінімуму ризик судових розглядів. Ці відмінності в практиці і розумінні відображають різноспрямовані організаційні пріоритети і підкреслюють, в якій мірі істотність є соціально-поведінковим феноменом.

На сьогоднішній день існує п'ять найбільш використовуваних формати соціальної звітності: Звіт вільного формату; Комунікація стосовно прогресу з виконання принципів Глобального договору ООН; GRI звіт; Звіт відповідно до стандарту AA 1000; Інтегрований звіт.

Характеристика наведених форматів соціальної звітності здійснена у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Характерні ознаки різновидів соціальної звітності

№ соц. звітн.	Назва	Характеристика
1.	Звіт вільного формату	Формується за сласною структурою. Існує два види таких звітів: буклети (перелік тих чи інших проектів підприємства) та ґрунтовні звіти з власною, розробленою на підприємстві, системою показників.

продовження табл. 4.2

2.	Комунікація стосовно прогресу з виконання принципів Глобального договору ООН	Готується тільки компаніями-членами Глобального договору один раз на рік. Він повинен містити вступне слово керівника підприємства, в якому обов'язково має фіксуватись підтримка принципів ГД ООН в чотирьох сферах: права людини; трудові відносини; захист оточуючого середовища та боротьба з корупцією.
3.	GRI звіт	Містить чіткі індикатори, які підприємство має розкрити. У відповідності з розкриттям тих чи інших показників підприємство отримує різні рівні застосування – від А (розкриття всіх показників) до С (розкриття по одному показнику в економічній, соціальній та ін. сферах). Якщо підприємств о проходить незалежну оцінку, то до букви рівня добавляється значок «+».
4.	Звіт відповідно до стандарту AA 1000	базується на діалозі зі стейкхолдерами і може бути ними верифікований. Верифікація звіту - це підтвердження наданої інформації незалежною стороною
5.	Інтегрований звіт	пояснює, як сталий розвиток втілюється в підприємницькій діяльності підприємства. Такі компанії, як BASF, Philips, United Technologies Corporation, American Electric Power і Rabobank, готують інтегровані звіти. У 2007 році ініціатива принца Уельського "Звітність зі сталого розвитку" представила План інтегрованої звітності, яким користуються для своєї звітності такі компанії, як Aviva, BT і HSBC. Проте, сам набір показників для інтегрованої звітності ще розробляється.

Формування звіту процес трудомісткий і вимагає певних зусиль від виконавця. Нами сформовано певні технологічні етапи процесу формування звітності (рис. 4.6).

Таким чином, дієвим механізмом реалізації соціально відповідальної діяльності є соціальний облік та, сформована на його основі, звітність.

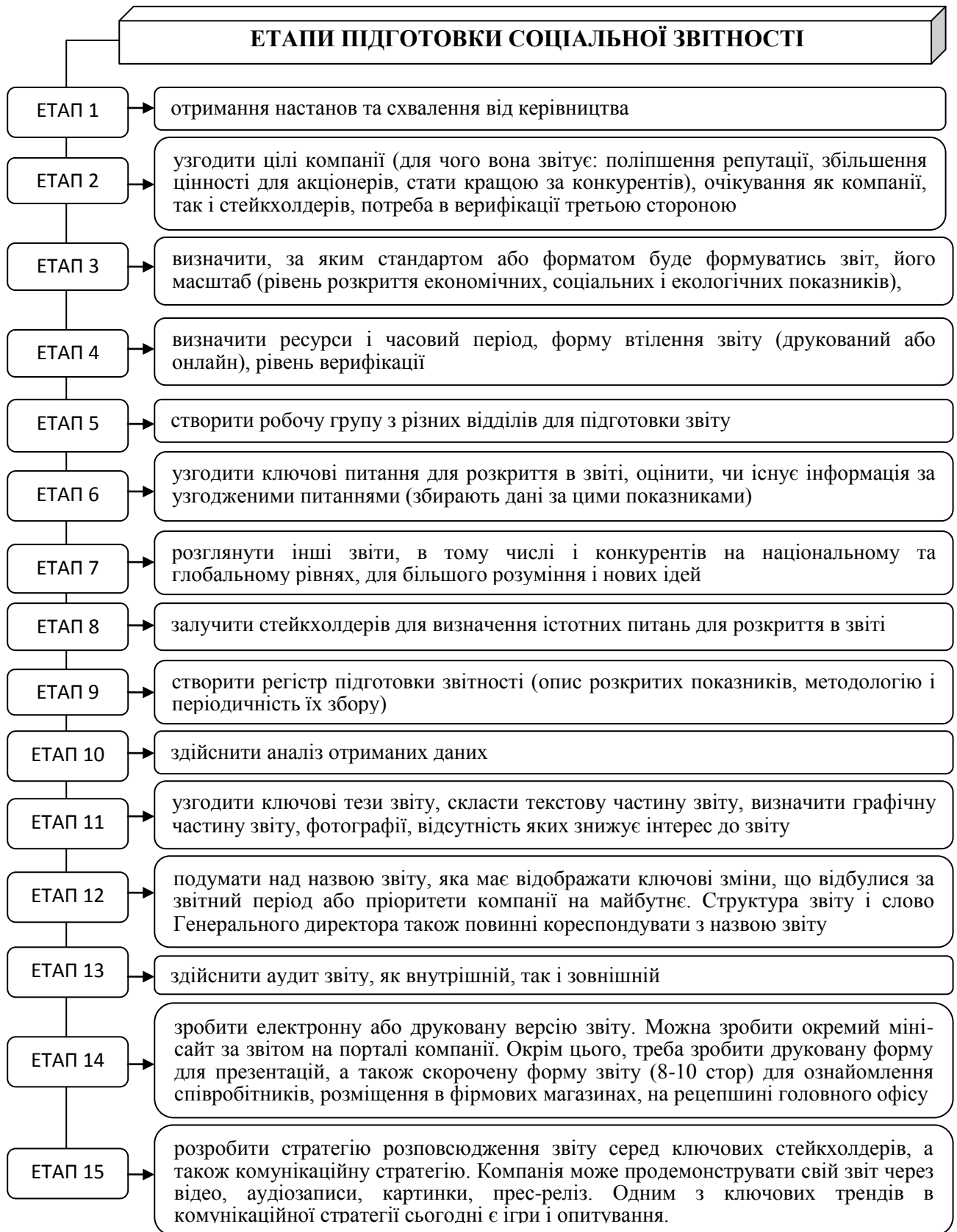

Рис. 4.6. Технологічні етапи процесу формування соціальної звітності

Така звітність за показниками відрізняється від фінансової, є добровільною та має за мету інформування всіх зацікавлених осіб стосовно, здійснюваної на підприємстві, соціально відповідальної діяльності.

4.4. Принципи організації соціального контролю та його вплив на систему управління

Ефективність системи управління СВД від позитивної реакції зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів (від держави до власників). Для оцінки соціальної ефективності бізнес-проектів різного масштабу існують та успішно використовуються методи соціального контролю – технології перевірки (оцінки) соціально відповідальної діяльності та соціальних інвестицій підприємства. Соціальний контроль сприяє консолідації підприємства (його сталого розвитку в довгостроковій перспективі) та суспільства. Це свого роду аналог колективного договору з зацікавленими користувачами.

Реалізація соціального контролю в будь-якому суспільстві, в тому числі й українському, ґрунтується на підтриманні солідарності, в основі якої одні науковці вбачають моральність та духовність (Е. Дюркгейм), інші – прийняття соціальних норм та цінностей (Т. Парсонс) [336].

Контроль – одна з основних функцій системи управління, яка здійснюється на основі спостереження за поведінкою керованої системи з метою забезпечення оптимального її функціонування (вимірювання досягнутих результатів і співвіднесення їх із очікуваними результатами). На основі даних контролю здійснюється адаптація системи, тобто прийняття оптимальних управлінських рішень [161].

Термін «контроль» є загальнонауковим, позначаючи спосіб загального регулювання реальної дійсності та є невід'ємною частиною людської діяльності і проявляється в самих різноманітних формах.

Питання контролю окремих об'єктів управління розглядалися у наукових працях багатьох вітчизняних вчених: М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валусьва, З.В. Гуцайлюка, Л.В. Нападовської, В.О. Шевчука та зарубіжних науковців: М.А. Поукока, А.Х. Тейлора, П. Фрідмана. Проте досі залишаються не до кінця дослідженими проблеми організації та здійснення контролю соціально відповідальної діяльності на підприємствах.

Контроль – (від лат. *controle* – перевірка) – 1) елемент управління економічними об'єктами і процесами, що полягає у спостереженні за об'єктом (процесом) з метою перевірки відповідності реального стану діяльності підприємства нормативним та інструктивним документом; 2) одна з найважливіших функцій державного управління, суть якої полягає у перевірці виконання законів, постанов, указів, рішень тощо; 3) дії, пов'язані з перевіркою, контролюванням; 4) вирішальний вплив на фінансову, господарську та комерційну політику підприємства з метою одержання зиску, вигод від його діяльності [103, 283 с.].

В іншому енциклопедичному виданні [242, 829 с.] термін контроль подано в наступних значеннях:

- 1) елемент управління економічними об'єктами і процесами, який полягає у нагляді за ними з метою перевірки їх відповідності стану, передбаченому законами, юридичними нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проектами, угодами;
- 2) контроль за об'єктом, реальна влада, зосередження прав управління в одних руках.

Слід зазначити, що в даний час в науковій економічній літературі немає єдиного трактування поняття «соціальний контроль», зокрема:

- до поняття відноситься здійснення оцінки соціальних проектів на будь-якому рівні управління;
- перевірка та підтвердження нефінансової (соціальної) звітності, як правило, зовнішньої.

Враховуючи вище зазначенні дослідження, вважаємо, що контроль соціально відповідальної діяльності – це елемент управління соціально відповідальною діяльністю підприємства, який полягає у дотриманні норм чинного нормативно-правового забезпечення та достовірності відображення її суттєвих аспектів в соціальних документах.

Важливо зазначити, що контроль в управлінні соціально відповідальною діяльністю підприємства є цілісною системою, яка складається із суб'єкта, об'єкта контролю та контрольної дії (рис. 4.7).

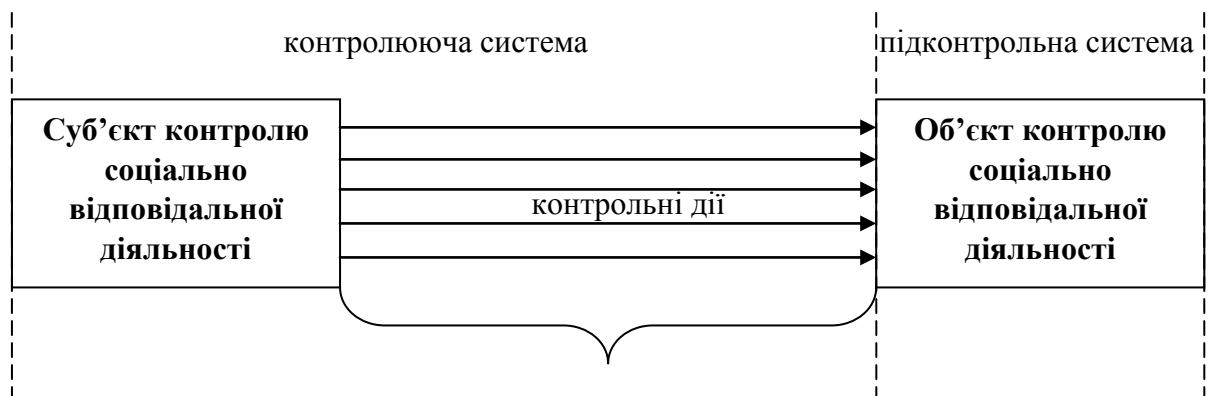

Рис. 4.7. Елементи системи контролю за соціально відповідальною діяльністю

З рисунка зрозуміло, що суб'єкт контролю соціально відповідальної діяльності – це контролер (або група контролерів), які, маючи відповідні повноваження, здійснюють контрольні дії. Контроль нерозривно пов'язаний із системою управління СВД та припускає, що у суб'єкта певного рівня влади існують повноваження для його реалізації. Роль контролю в управлінні СВД складно переоцінити, адже контроль є невід'ємною частиною управління, без якої воно позбавляється сенсу, залишаючись незавершеним.

Слід зазначити, що виникнення соціального контролю датується 40 роками минулого століття і причиною їх виникнення було формування на постійній основі рейтингів компаній США, стосовно оцінки взаємовідносин з персоналом, з місцевими органами влади, волонтерства та інші програми. Пізніше наростання суспільного незадоволення стосовно забруднення навколишнього

середовища, зниження безпеки виробництва, зниження якості товарів призвело до тиску на бізнес з метою регулювання соціальних аспектів компаній. В результаті бізнес став виступати ініціатором соціально відповідальної поведінки, віддаючи в соціальні фонди до 5,0% оподаткованого прибутку. [502]

Дослідження зарубіжного досвіду здійснення соціального контролю свідчать про те, що він концентрується, в основному, на аналізі питання, як соціально відповідальна поведінка компанії позначається на її основних економічних показниках. Через це, основним завданням контролю – є визначення реальних соціально відповідальних витрат і їх порівняння з показниками інших компаній та із очікуваннями ключових зацікавлених сторін. З іншої сторони, контроль СВД спроможний оцінити втрати від соціально безвідповідальної діяльності підприємства (стосовно поведінки щодо персоналу: домагаються більшої продуктивності праці, скорочуються витрати на набір, перепідготовку та утримання персоналу, тощо).

В сучасних умовах господарювання, з'явилось і в нашій державі усвідомлення необхідності оцінки соціальної ефективності підприємства, з наступних причин:

- зростання суспільного тиску та засобів масової інформації;
- обмеженість використовуваних ресурсів;
- участь суб'єктів підприємництва у проектах з вирішення соціальних проблем, що дозволяє вибудовувати систему збалансованих відносин з владою.

Розглянувши основні теоретичні аспекти СВД визначимо його функції контролю, зокрема:

- 1) Захисна – збереження ліцензій на різні види діяльності, формування позитивного впливу на суспільство;
- 2) Діагностична – дослідження структури управління, підвищення ефективності соціально відповідальної діяльності, за допомогою оцінки використовуваних ресурсів, процесів та їх впливу на результат діяльності;

- 3) Стимулююча – обґрунтування можливостей розвитку та розширення діяльності;
- 4) Прогнозна – вдосконалення процесів управління ризиками, адаптація і передбачення змін та умов функціонування;
- 5) Комунікаційна – поглиблення взаємовідносин із зацікавленими сторонами.

Наступним важливим питанням, яке потребує дослідження, є проблема ідентифікації таких елементів системи контролю, як суб'єкт та об'єкт. Стосовно першого, то слід зазначити, що в літературі існує численна кількість визначень суб'єкта контролю через існування множинності теорій зацікавлених сторін. На наш погляд, доцільне використання терміну зазначеного в рекомендаціях Міжнародних стандартів (Account Ability), як «контролхолдер» [234]. Цей термін наводиться в стандартах для характеристики основних стейкхолдерів, від яких залежить прийняття підприємством управлінських рішень (акціонери, інвестори, органи влади, банківські установи, клієнти). Зазначений термін можна наділити додатковим змістом та використовувати для позначення найактивніших щодо підприємства стейкхолдерів.

Під об'єктами контролю в загальному значенні розуміють предмет або явище, на яке здійснюється вплив як у внутрішньому, так й зовнішньому середовищі.

Під об'єктом контролю СВД слід розуміти сукупність соціальних зобов'язань підприємства перед його зацікавленими сторонами стосовно використовуваних ресурсів, здійснюваних процесів та ефективності результату СВД.

Система контролю не є дієвою без використання ефективних видів контролю. За повнотою охоплення розрізняють тематичний (стосовно окремого виду СВД) або комплексний (охоплює усі СВД операції за певний час) контроль; за місцем здійснення – вхідний (використання ресурсів), процесний (ефективність процесів) та вихідний (результатний); за періодичністю –

систематичний, епізодичний та періодичний; тощо. Групування видів контролю здійснено в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Групування основних видів контролю СВД

Класифікаційна ознака	Види контролю
За повнотою охоплення	тематичний (стосовно окремого виду СВД) або комплексний (охоплює усі СВД операції за певний час) контроль
за місцем здійснення	вхідний (використання ресурсів), процесний (ефективність процесів) та вихідний (результатний)
за періодичністю	систематичний, епізодичний та періодичний
за відношенням до підприємства	зовнішній і внутрішній (самооцінку, в разі здійснення контролю безпосередніми учасниками програми) і ін.
відносно часу звершення соціальних операцій	попередній, поточний (оперативний) та наступний контроль
за функціональною метою	лінійний, функціональний та операційний контроль
за способом взаємовідносин працівників	односторонній та взаємний контроль
за джерелами інформації	документальний та фактичний

Застосування форм здійснюється на основі тих чи інших методів контролю. Метод (від грец. Μέθοδος – «шлях крізь») – систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети; поняття тотожне алгоритму дій і технологічному процесу [228].

Контроль та оцінка СВД здійснюється за допомогою прийомів і способів, що базуються на загальнонаукових методах дослідження (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстракція, індукція, спостереження, експеримент і ін.).

Інструментальна база контролю включає кодекси, стандарти, меморандуми, та інші документи, розроблені авторитетними міжнародними, національними та галузевими організаціями, які регламентують соціально відповідальну діяльність підприємства (узагальнено їх позначають як "стандарти" СВД).

Найбільш використовуваною формою контролю, зазначених процесів є соціальний аудит. Зацікавлені у використанні системи соціального аудиту бізнесові структури, через те, що він може стати інструментом впливу на органи

влади, а також базою для підтвердження прозорості соціально відповідальної діяльності підприємства.

Таким чином, основною підставою для проведення соціального аудиту є покращення показників діяльності, адже, ця система виділяє домінанти не лише в соціальних питаннях, а на соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

Процес соціального аудиту складається із певних етапів, основні з яких зображені на рисунку 4.8.

Рис. 4.8. Організація етапів соціального аудиту

Характеристику зазначених етапів здійснимо у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Характеристика основних етапів соціального аудиту

№ з/п	Етап аудиту	Характерні ознаки етапу
1.	отримання згоди від керівництва підприємства	бажання керівництва провести соціальний аудит найчастіше виникає, коли існує певна соціальна напруженість
2.	формування керуючої структури	складається з вищого керівництва та керівників підрозділів, з менеджерів, які братимуть безпосередню участь
3.	створення групи аудиторів	для розробки методики обстеження та обґрунтування реальної економічної практики та її відповідності місії господарюючого суб'єкта
4.	діагностика практики та виявлення функціональних областей, які вимагають аналізу та вдосконалення	дослідження питань: менеджмент якості, відносини зі споживачами і персоналом, охорона навколишнього середовища. Залежно від потреб цільові групи можуть розширюватись
5.	аналіз місії підприємства	виділення областей і обставин, коли заявлені місія і цілі не відповідають практиці
6.	пошук причин неспівпадіння місії та цілей	причин, за якими цілі підприємства та реальна практика не збігаються
7.	збір необхідної інформації з досліджуваної проблеми	дослідження виявлених проблем, порівняння зі схожими проблемами серед конкурентів по галузі
8.	проведення інтерв'ю з зацікавленими та залученими в проблемні ділянки сторонами	для з'ясування очікувань стейкхолдерів від соціально відповідальної поведінки
9.	зіставлення внутрішніх даних і зовнішніх очікувань	оцінка здійснюваних СВД заходів та її вплив на результати діяльності
10.	складання звіту	для відділу СВД та топ-менеджменту підприємства

Форма, за якою формується звіт може бути різною та залежати від групи зацікавлених осіб. На практиці є частими ситуації, за яких керівництво підприємства негативно ставиться до соціального аудиту, вважаючи, що соціально відповідальна діяльність пов'язана з витратами і не дає ніякого ефекту. Проте, як і СВД, так й соціальний аудит дозволяє підприємствам створювати нові можливості для покращення фінансового результату. Суб'єкти господарювання, які здійснюють соціальний аудит, можна охарактеризувати як високо ефективні стосовно інвестування капіталу в їх розвиток.

Таким чином, соціальний аудит – це спосіб об'єктивної оцінки стану соціальних відносин на різних рівнях управління, що дозволяє виявити потенційні загрози, розкрити резерви розвитку соціальних ресурсів.

В спеціальній літературі наводяться різні види аудиту та найбільш доречними для прийняття управлінських рішень стосовно соціально відповідальної діяльності є наступні:

- «аудит відповідності» нормам соціального нормативно-правового забезпечення (різновид юридичного аудиту);
- «аудит ефективності» соціальної політики підприємства і мотивації його персоналу;
- «аудит соціальної стратегії», який повинен знайти відповідь на питання, чи має підприємство людські ресурси, здатні реалізувати стратегічні цілі підприємства;
- «аудит соціальної конкурентоспроможності», оцінюється, як організація виконує не тільки мінімальні зобов'язання перед своїми соціальними партнерами, а й визначається стан підприємства (лідер або аутсайдер) стосовно вирішення низки соціальних питань.

Таким чином, методика соціального аудиту в основному відповідає основам аудиту достовірності фінансової звітності з урахуванням специфіки оцінки соціально відповідальної діяльності промислових підприємств.

В цілому, розвиток і просування соціального аудиту – це процес довготривалий, який залежить від формування громадської думки, ініціювання прийняття відповідних нормативних актів, розробки необхідних індикаторів, підготовки фахівців-експертів.

Таким чином, ефективний механізм контролю є одним з вирішальних факторів стійкості підприємства, підвищення її конкурентоспроможності та розвитку в цілому. Незважаючи на це, здійснений теоретичний аналіз показав, що на відміну від функцій планування, організації та мотивації, контроль в теорії менеджменту вивчається в меншому обсязі, рідко стає об'єктом самостійного вивчення.

Висновки до розділу 4

Вивчення облікових детермінанти соціально відповідальної діяльності, закономірностей формування облікової інформації в системі прийняття соціально відповідальних рішень, моделювання в обліку соціальних фактів та процесів, методичні засади формування та подання нефінансової (соціальної) звітності, організації соціального контролю дозволяє зробити наступні висновки:

1) Між соціально відповідальною діяльністю та обліком існує тісний зв'язок через те, що бухгалтер несе загальну відповідальність за достовірність, оцінку та розкриття інформації, включаючи інформацію, пов'язану із соціальними проблемами. Крім того, оскільки даний вид діяльності базується на саморегулюванні (відсутня формалізація через недостатність нормативної бази), відображення показників соціальної діяльності у звітності залежить від суб'єктивної думки бухгалтера і, відповідно, останній несе за цей процес відповідальність. Отже, бухгалтерський облік відіграє одну із найважливіших ролей в системі управління соціально відповідальною діяльністю.

2) Моделювання є новим етапом в розвитку облікової науки, новим ступенем узагальнення, що дозволяє глибше осмислити вже відомі науці методи, а також отримати можливість для розкриття невідомих раніше закономірностей, для знаходження нових шляхів розвитку. В бухгалтерському обліку моделювання виступає як опис принципів, властивих різним галузям та господарським системам. У цьому головна відмінна риса моделювання від інших методів дослідження. Адже, модель, побудована на загальних принципах, формує методіку обліку, прийнятну для всіх галузей і систем, кожна з яких трактується як окремий, локальний випадок глобальної моделі.

3) В роботі подано авторське розуміння поняття «контроль соціально відповідальної діяльності», а саме: елемент управління соціально відповідальною діяльністю підприємства, який полягає у дотриманні норм чинного нормативно-правового забезпечення та достовірності відображення її суттєвих аспектів в соціальних документах.

4) Розглянувши основні теоретичні аспекти СВД визначимо функції контролю, зокрема: захисна – збереження ліцензій на різні види діяльності, формування позитивного впливу на суспільство; діагностична – дослідження структури управління, підвищення ефективності соціально відповідальної діяльності, за допомогою оцінки використовуваних ресурсів, процесів та їх впливу на результат діяльності; стимулююча – обґрунтування можливостей розвитку та розширення діяльності; прогнозна – вдосконалення процесів управління ризиками, адаптація і передбачення змін та умов функціонування; комунікаційна – поглиблення взаємовідносин із зацікавленими сторонами.

5) Соціальний облік, відокремлено формує інформацію про соціально відповідальну діяльність підприємств, як в цілях оперативного прийняття управлінських рішень, так і для формування публічної нефінансової (соціальної) звітності, доступної всім зацікавленим сторонам, необхідної для управління соціальною відповідальною діяльністю.

6) Елементи системи соціального обліку присутні на будь-якому промисловому підприємстві в системі його бухгалтерського обліку (наприклад, облік розрахунків з бюджетом та позабюджетними фондами, облік розрахунків з персоналом з оплати праці, облік розрахунків з засновниками і т.д.). У зв'язку з цим відокремлення відомостей про соціально відповідальну діяльність господарюючого суб'єкта не призведе до істотних змін діючої облікової системи та її ускладнення.

7) Запропонована аналітична структуризація інформації стосовно соціально відповідальної діяльності в межах діючих рахунків бухгалтерського обліку з використанням субрахунків другого порядку, дозволить досягнути більшої прозорості та достовірності облікової інформації. Відкриття спеціального рахунку 905 «Собівартість реалізованої соціальної програми», на якому будуть акумулюватися соціально відповідальні витрати, що здійснюються промисловими підприємствами за кожною програмою зокрема, та рахунку 128 «Соціальна репутація підприємства» та узагальнювати зазначену інформацію в

звіті про фінансовий стан та результати діяльності (форма № 1 та 2), що сприятиме акумуляції гайбільшзатребуваної соціальної інформації.

8) На підставі узагальнення методичних підходів до подання нефінансової (соціальної) звітності зарубіжними компаніями, а також практичного досвіду, накопиченого в останні роки провідними підприємствами, пропонуємо форму нефінансової (соціальної) звітності промислового підприємства, яка дає можливість в подальшому проводити внутрішньогалузеві порівняння.

9) В якості додаткового виду соціального аудиту в роботі запропоновано напрямок «аудит соціальної конкурентоспроможності», яке дозволить оцінювати, як промислове підприємство виконує обов'язки перед своїми соціальними партнерами, і, на нашу думку, дасть можливість визначати стан промислового підприємства та, в цілому, у вирішенні низки соціальних проблем.

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ КОНТРОЛІНГУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ГЕНЕРУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

5.1 Соціальний контролінг як основа управління соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств

Функціонування підприємства в складних ринкових умовах вимагає стратегічного управління, яке б забезпечило довгострокове, прибуткове та економічно вигідне перебування на ринку. Новий механізм управління теорії прийняття вимагає нових підходів, один з них – контролінг, який знаходиться на межі рішень, математичного, інформаційного та організаційного моделювання, теорії систем.

Поняття контролінгу ще не стало звичним ні для науки, ні для практики українського підприємництва, на відміну від зарубіжних компаній, в яких ця концепція вже проявила свою ефективність. Причинами його застосування у вітчизняній практиці – є, перш за все, необхідність подолання кризових ситуацій; забезпечення процесу управління адекватною і своєчасною інформацією; переходу від контролю минулого до аналізу майбутнього [159].

Контролінг, на нашу думку, це перш за все управлінська концепція, яка охоплює всі сфери діяльності підприємства та дозволяє підвищити якісний рівень управління, допомагаючи систематизувати і поліпшувати роботу підрозділів і служб для досягнення оперативних і стратегічних цілей. Не є винятком тут й соціальна сфера, а особливо проблеми соціально відповідальної діяльності.

Напрямок діяльності соціального контролінгу є майбутнє підприємства, відповідно, головним завданням – сьогодні впроваджувати те, про що інші будуть думати лише завтра. Тому, для того щоб виключити помилки при

використанні контролінгу, необхідно вчасно оцінити всі проблеми та ризики, знайти шляхи їх усунення [160].

Особливе місце серед теоретиків контролінгу займають Р. Манн, Е. Майер, Х.-Дж. Фольмут, П. Хорват, П. Брамземанн, Д. Хан, Н. Данілочкіна, М. Пушкар, С. Петренко, А. Кармінський, С. Фалько, Н. Оленев, А. Примак. Ці автори приводять в економічній літературі такі визначення поняття контролінгу (табл. 5.1).

Таблиця 5.1.

Визначення поняття контролінгу

1.	М.С. Пушкар	Контролінг є системою, яка створюється для відстеження ситуації в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства з метою забезпечення його довготривалого існування.
2.	Е. Майер	Контролінг визначається як керівна концепція ефективного управління фірмою і забезпечення її довгострокового існування.
3.	П. Хорват	„Контролінг — функція, організована для підтримки керівництва”.
4.	Н.Г. Данілочкіна	Контролінг трактується як функціонально відособлений напрям економічної роботи на підприємстві, пов'язаний з реалізацією фінансово-економічної функції в менеджменті для ухвалення оперативних і стратегічних управлінських рішень.
5.	німецьке видання „Лексикон економіки підприємства”	Контролінг визначений як концепція інформації і управління.
6.	Д. Хан	контролінг - автоматизована система управління управлінням, що ґрунтується на трьох компонентах: економічній системі, управлінні, інформаційній системі.

Зробивши критичний аналіз літератури, ми дійшли висновку, що у визначення терміну „контролінг” об'єднують дві складові: контролінг як філософія та контролінг як інструмент.

Контролінг – філософія і спосіб мислення керівників, що орієнтується на ефективне використання ресурсів і стратегічний розвиток підприємства.

Контролінг – орієнтована на досягнення мети інтегрована система інформаційно-аналітичної та методичної підтримки керівників в процесі планування, контролю, аналізу та прийняття управлінських рішень за сферами

діяльності підприємства. Необхідно зазначити, що в країнах Європи (Німеччині, Австрії, Франції) до системи контролінгу, в період його виникнення, відносилися досить критично, так як і зараз в Україні. Це пов'язано з неправильним розумінням завдань і функцій контролінгу. Поступово ця система була оцінена і прийнята в багатьох країнах, а Німеччина стала фактично центром формування і розвитку контролінгу.

Отже, основною метою соціального контролінгу є орієнтація процесу управління на досягнення завдань соціально відповідальної діяльності підприємства й інформаційної підтримки пов'язаних з нею управлінських рішень. Ми вважаємо, що основними завданнями соціального контролінгу є: створення інформаційної системи управління підприємством для ефективного функціонування обліку, планування та контролю соціально відповідальної діяльності; координація управлінської діяльності для досягнення соціальної складової мети підприємства; контроль за використанням ресурсів підприємства на соціально відповідальну діяльність; вдосконалення процесу соціального планування; інформаційна та консультаційна підтримка ухвалення соціальних рішень; аналіз і оцінка показників соціально відповідальної діяльності підприємства з метою виявлення відхилень, визначення причин їх виникнення; забезпечення раціональної системи управління діяльністю підприємства.

Враховуючи сучасний підхід до трактування дефініції «контролінг соціально відповідальної діяльності», здійснено його сутнісну інтерпретацію, яка враховує домінування його інтеграційно-координуючої функції шляхом підготовки й подання необхідної управлінської інформації стосовно соціально відповідальних процесів на підприємстві, орієнтування менеджменту на прийняття соціальних рішень та необхідні соціально відповідальні дії. Контролінг виконує функції інтеграції та координації соціально відповідальних процесів на підприємстві, їх орієнтування на досягнення поставленої мети. Виявлення принципів функціонування контролінгу в управлінській системі підприємства наведено на рисунку 5.1.

Рис. 5.1. Принципи функціонування контролінгу в соціально-економічній системі підприємства

Необхідно розрізняти методи, інструменти і засоби вирішення завдань соціального контролінгу (організаційні, математичні і інформаційні моделі) в рамках традиційних функцій управління, а на організаційному рівні – також і структурні елементи: місця виникнення витрат, центри прибутку (або центри відповідальності). Системи показників оцінки соціальної діяльності підприємства в контролінгу повинні відображати результативність діяльності і орієнтоватися на прогнозування майбутнього компанії та ухвалення рішень.

Багатоваріантність методів та інструментів системи соціального контролінгу дозволяють створити систему внутрішньофірмового обліку і планово-економічних розрахунків, що включають регулярну звітність і аналіз інформації, необхідної для ефективного управління.

Підприємство може ставити перед собою як оперативну (короткострокову), так і стратегічну (довгострокову) мету (табл. 5.2).

Таблиця 5.2.

Відмінності стратегічного та оперативного контролінгу

Ознаки	Стратегічний	Оперативний
Організаційна ієрархія	Вище керівництво	Всі рівні, в основному на середньому
Невизначеність	Істотно вища	Менша
Вид проблем	Проблеми слабо структуровані	Відносно добре структуровані
Горизонт	Довгострокові і середньострокові аспекти	Середньострокові і короткострокові аспекти
Інформація	В основному із зовнішнього середовища	В основному усередині підприємства
Альтернативи	Широкий спектр	Спектр обмежений
Охоплення	Концентрація на окремих важливих позиціях	Всі функціональні ділянки з подальшою інтеграцією
Деталізація	Невисока	Відносно велика
Індикатори	Потенціали успіху	Ефективність і ризику: прибуток, рентабельність, ліквідність і т.п.

При цьому, контролінг сприятиме досягненню як стратегічних, так і оперативних цілей підприємства. Стратегічний і оперативний контролінг може відрізнятися використовуваними моделями, але мета в них залишається однаковою – підвищення якості управлінських рішень [159].

Стратегічний контролінг — найважливіша складова соціального контролінгу, що управляє зовнішнім середовищем, альтернативними стратегіями, стратегічними цілями, направлений на реалізацію довгострокових стратегій. Оперативний контролінг призначений допомогати управлінському персоналу в досягненні запланованої мети. Його основним завданням є створення методичної, інформаційної та інструментальної системи підтримки управлінського персоналу для досягнення цілей в короткостроковому періоді.

Отже, соціальний контролінг є постачальником інформації, необхідної для підтримки „життєдіяльності” і підвищення ефективності підприємства. Інакше кажучи, інформація — це точка опори для управління бізнесом. Чим складнішою є структура компанії й чим динамічнішим є ринкове середовище, у якому вона функціонує, тим більший обсяг інформації необхідний для прийняття ефективних рішень. Очевидно, що узагальнити велику кількість інформації, її проаналізувати та синтезувати в рамках обліку й використати для цілей управління, можливо лише за допомогою контролінгу (рис. 5.2).

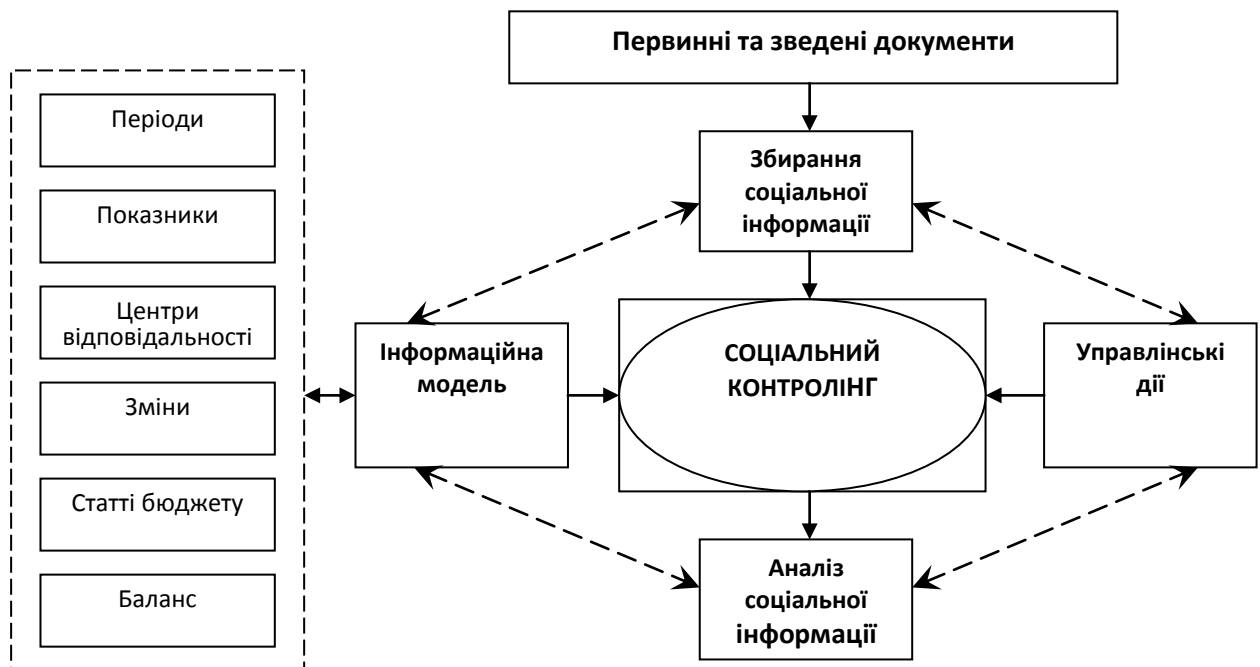

Рис. 5.2. Принципи функціонування системи соціального контролінгу

Для використання системи соціального контролінгу необхідна перебудова планування, обліку і економічного аналізу на підприємстві. В цьому випадку роботу необхідно розпочати зі сфери обліку в рамках складання прогнозних балансів і звітів про прибутки і збитки [213]. При застосуванні контролінгу доводиться не тільки ділити витрати на постійні і змінні, виявляти обсяги прибутку, але й враховувати витрати і результати продажів як по видах продукції, так і по сегментах ринку, групах клієнтів, місцях формування виробничих і фінансових результатів.

Без сумніву в інформаційному просторі, з якого контролінг соціально відповідальної діяльності одержує інформацію для проведення своїх досліджень, складання планів, оцінки економічної ситуації центральне місце належить обліку. Саме в обліку формується база даних, визначається зміст, проводиться оцінка і відбір даних для характеристики кількісного і якісного стану соціальних об'єктів [455].

Розглядаючи контролінг як комплексну систему управління розвитком підприємства спробуємо визначити взаємозв'язки між ним і обліком як окремим елементом цієї системи (рис. 5.3).

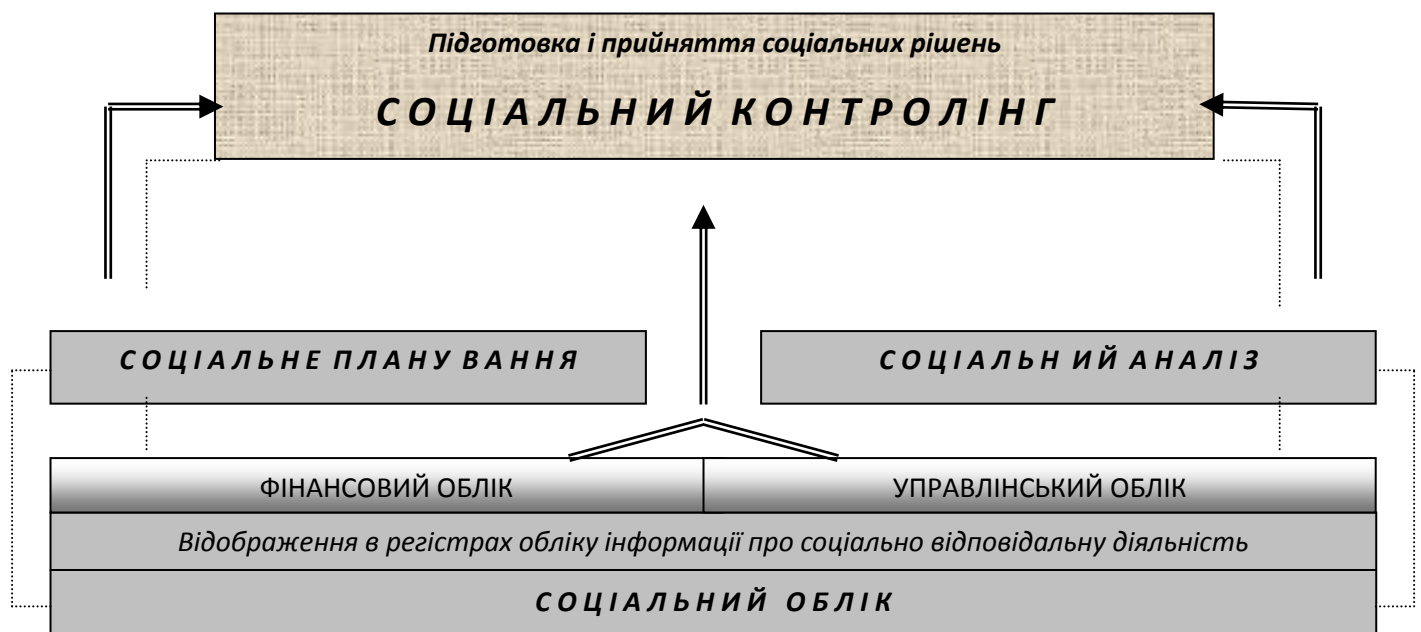

Рис. 5.3. Соціальний контролінг як елемент системи управління підприємством

Отже, яким би налагодженим не був облік, він покликаний виконувати одне завдання – забезпечувати управління оперативною інформацією. Соціальний контролінг – це перш за все система, орієнтована на перспективний (довгостроковий) розвиток підприємства, тобто, стратегічний облік. Одна з найбільш істотних відмінностей контролінгу від обліку (в загальному розумінні) полягає в спрямованості його інформаційного потоку.

Процедура підготовки і ухвалення соціальних рішень вимагає двостороннього руху інформації (рис. 5.4). З одного боку, проводиться детальний аналіз вхідних даних соціального обліку та узгодження їх з плановими показниками. З другого боку, ухвалене і направлене на виконання соціальне рішення вимагає фактичного відображення господарської операції, тобто відповідних проведень в обліку.

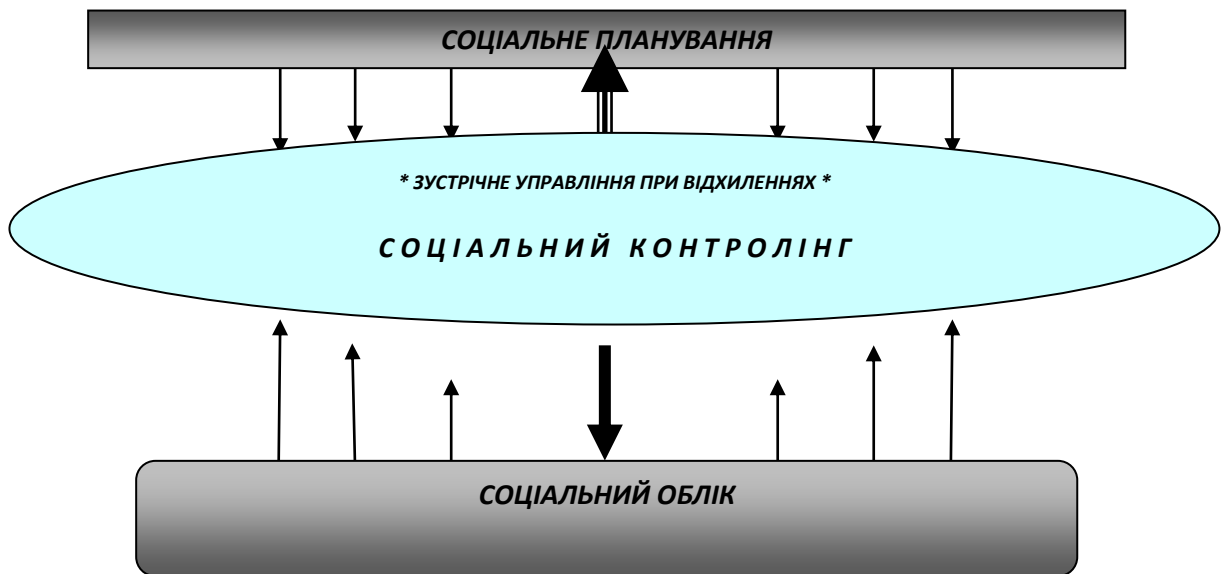

Рис. 5.4. Рух інформації в процесі підготовки і прийняття соціальних рішень

Соціальний контролінг як цілісна концепція управління фінансово-економічними процесами і результатами соціально відповідальної діяльності підприємства, ґрунтуючись в першу чергу на обліковій інформації, набуватиме все більшого значення і поступово закріплюватиметься в практиці

господарювання вітчизняних підприємств. При такому підході в умовах функціонування зворотного зв'язку управлінський апарат в змозі прийняти такі рішення, які на будь-який момент часу будуть гарантувати відповідне просування підприємства до поставленої мети. Тому, двосторонній зв'язок створює реальну основу для очікуваного розвитку підприємства в майбутньому [366].

Саме тому, здійснивши постановку інформаційного забезпечення, на підприємстві формуються реальні умови для подальшого впровадження системи контролінгу. Базуючись на обґрунтованих аналітичних розрахунках, підкріплених широкою інструментальною базою, контролінг дає можливість відобразити реальну картину майбутнього підприємства.

Отже, динамізм в розвитку інструментарію управління сучасними бізнес-структурами вимагає пошуку найбільш ефективного з них. Із сукупності способів впливу на управлінську систему виділяються наступні заходи:

- організаційні (оптимальний розподіл функцій між підрозділами та персоналом);
- технічні (автоматизація найбільш трудомістких та формалізованих функцій);
- кадрові (забезпечення господарського процесу якісним кадровим складом).

Стрімкий розвиток технологій спонукає до нарощування конкуренції між суб'єктами господарювання, тому вже є недостатніми зовнішні фактори впливу на управлінську систему. Розвиток та стабільність підприємницьких структур залежить багато в чому від ефективності функціонування внутрішніх процесів, в тому числі й пов'язаних із соціально відповідальною діяльністю.

Через зміни в управлінській культурі та цінностях компаній змінюються й управлінські технології, одним із яких є контролінг – сучасний інструмент фінансового менеджменту, спроможний активізувати всі сфери господарюючого суб'єкта, в тому числі й соціальну.

Вивчення літератури з означеного питання дало можливість сформулювати власне бачення поняття «соціальний контролінг». Ми вважаємо, що соціальний контролінг – сукупність методик соціальної політики та управлінської практики як структурних підрозділів підприємства, зокрема, так і в цілому, з метою ефективного та стійкого функціонування компанії.

Очевидно, що в сучасних умовах господарювання контролінг набуває характеру основи, присутньої на всіх рівнях управління підприємством, забезпечуючи оптимальний хід бізнес-процесів на всіх стадіях процесу управління (планування, організація, регулювання, облік, аналіз і контроль) (рис. 5.5).

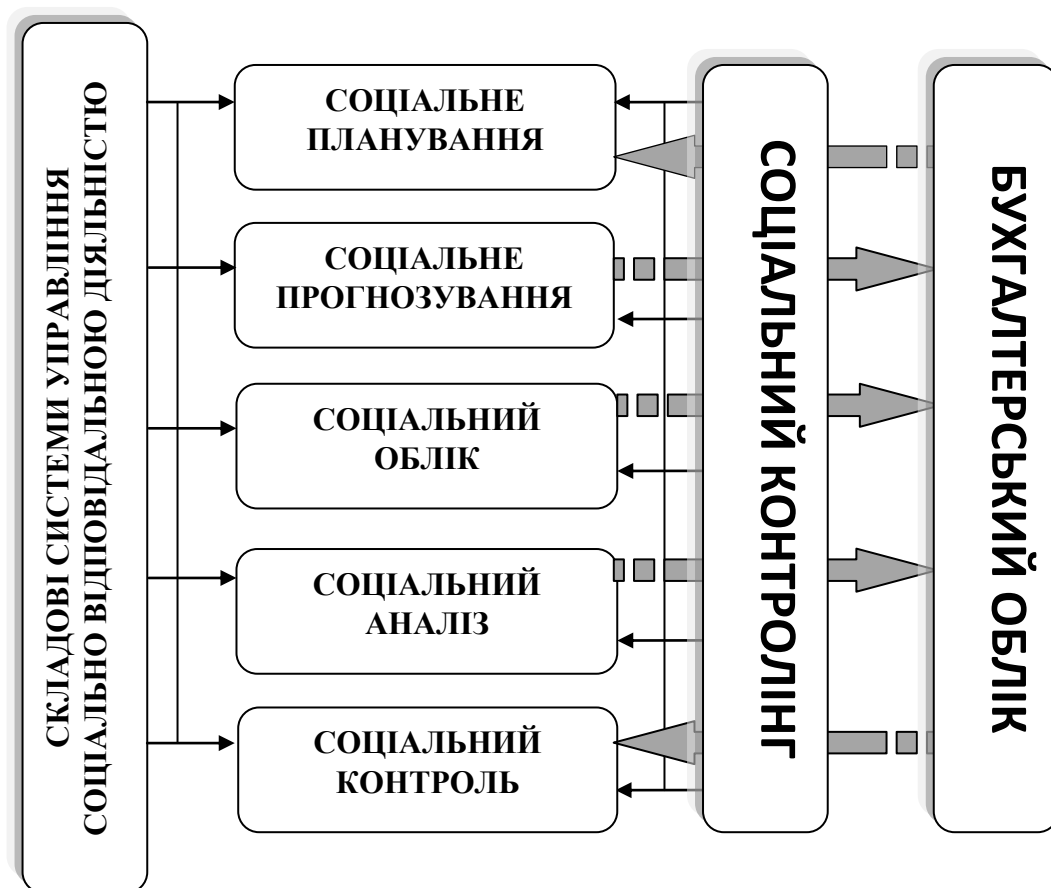

Рис. 5.5. Місце соціального контролінгу в системі управління підприємством

Окрім цього, система соціального контролінгу має бути доречною та оперативною, оскільки швидкість прийняття управлінських рішень впливає на ефективність роботи підприємства.

Процес прийняття соціальних рішень на основі показників системи контролінгу нерозривно пов'язаний із швидкістю безпосередньо самого процесу та реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Безперечно, що система контролінгу соціально відповідальної діяльності має бути безперервною за часом (характеризуватися повторюваністю елементів) та багатоступеневою (рис. 5.6).

Рис. 5.6. Етапи та процедури системи контролінгу

Таким чином, реалізація соціальної функції суб'єктами господарювання можлива за умови функціонування елементів системи контролінгу соціально відповідальної діяльності шляхом забезпечення ефективності комунікаційних та

інформаційних зв'язків, досягнення стратегічних цілей підприємства через розвиток та розширення соціально відповідальної поведінки.

Слід зазначити, що практична діяльність в сфері контролінгу не зачіпала соціальної сфери. Така ситуація склалась через те, що в складі соціально відповідальної діяльності значну частку займала благодійна діяльність, її фінансово-економічний аспект розглядався в поодиноких випадках. Тому пропонуємо всі складові процесу та результатів соціально відповідальної діяльності визначати через показники ефективності та відображати в фінансовій звітності підприємств. Ми переконані, що функціонуюча система контролінгу має включати наступні етапи: спостереження, сприйняття, відображення та оцінку доцільності здійснення соціально відповідальних витрат промислових підприємств.

З метою забезпечення росту ефективності системи контролінгу необхідно: сприяти прозорості системи фінансів, процесів і стратегій соціально відповідальної діяльності; організувати та координувати внутрішню роботу підрозділів підприємства та відображати основні її показники в системі внутрішньої (ендогенної) звітності; процес управління соціально відповідальною діяльністю має бути доступним для працівників, з метою їх орієнтування на довгострокові цілі та мету підприємства; створювати, збирати інформацію та обслуговувати системи внутрішнього контролінгу.

Досягнення зазначених цілей може реалізовуватись через вирішення таких завдань: участь фахівців сфери контролінгу у визначенні стратегії та цілей підприємства; розповсюдження інформації про обрану стратегію соціально відповідальної діяльності всередині підприємства; розробка та координація оперативних й тактичних рішень для реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства; застосування методів контролінгу в процесі соціально відповідальної діяльності.

Отже, концептуальною тут є й залишається на майбутнє теза – «максимум соціальних ідей при мінімумі ресурсів».

В процесі реалізації всіх етапів соціального контролінгу важливим є використання наступних інструментів:

- формування «соціальної вартості» суб'єкта господарювання;
- бюджетування соціально відповідальної діяльності підприємства як її етапів, так і всієї діяльності загалом;
- використання системи збалансованих показників стосовно підсистеми «соціальна відповідальність бізнесу»;
- отримання, обробка, передача, зберігання та відображення інформації для прийняття ефективних управлінських рішень засобами соціального обліку;
- контроль за ефективністю процесів соціально відповідальної діяльності.

Слід зазначити, що при розробці системи управління соціально відповідальною діяльністю необхідно ключову роль приділяти якості отриманої інформації, швидкості її формування та передачі, оскільки вона є основою для прийняття рішень. Основним джерелом інформації соціального контролінгу є звітність, допоміжними – вся база даних підприємства та сформована на її основі фінансова, податкова та статистична звітність. Інформація в системі соціального контролінгу має циклічний характер і основним її джерелом є обліково-інформаційне забезпечення у формі бухгалтерських документів (рис. 5.7).

Як відомо, в процесі господарської діяльності пріоритетом є створення додаткової вартості для акціонерів підприємства. Соціально відповідальну діяльність при цьому необхідно розглядати через призму створення соціальної вартості в межах формування акціонерної вартості. Цей метод дозволить дослідити вплив таких важливих складових нематеріального капіталу як: знання, бренд, науково-дослідні розробки, інтелектуальний та соціальний капітал. Вплив зазначених важелів призводить до стратегічного розвитку підприємства через інтеграцію таких складових як мотивації персоналу, фінанси та управління.

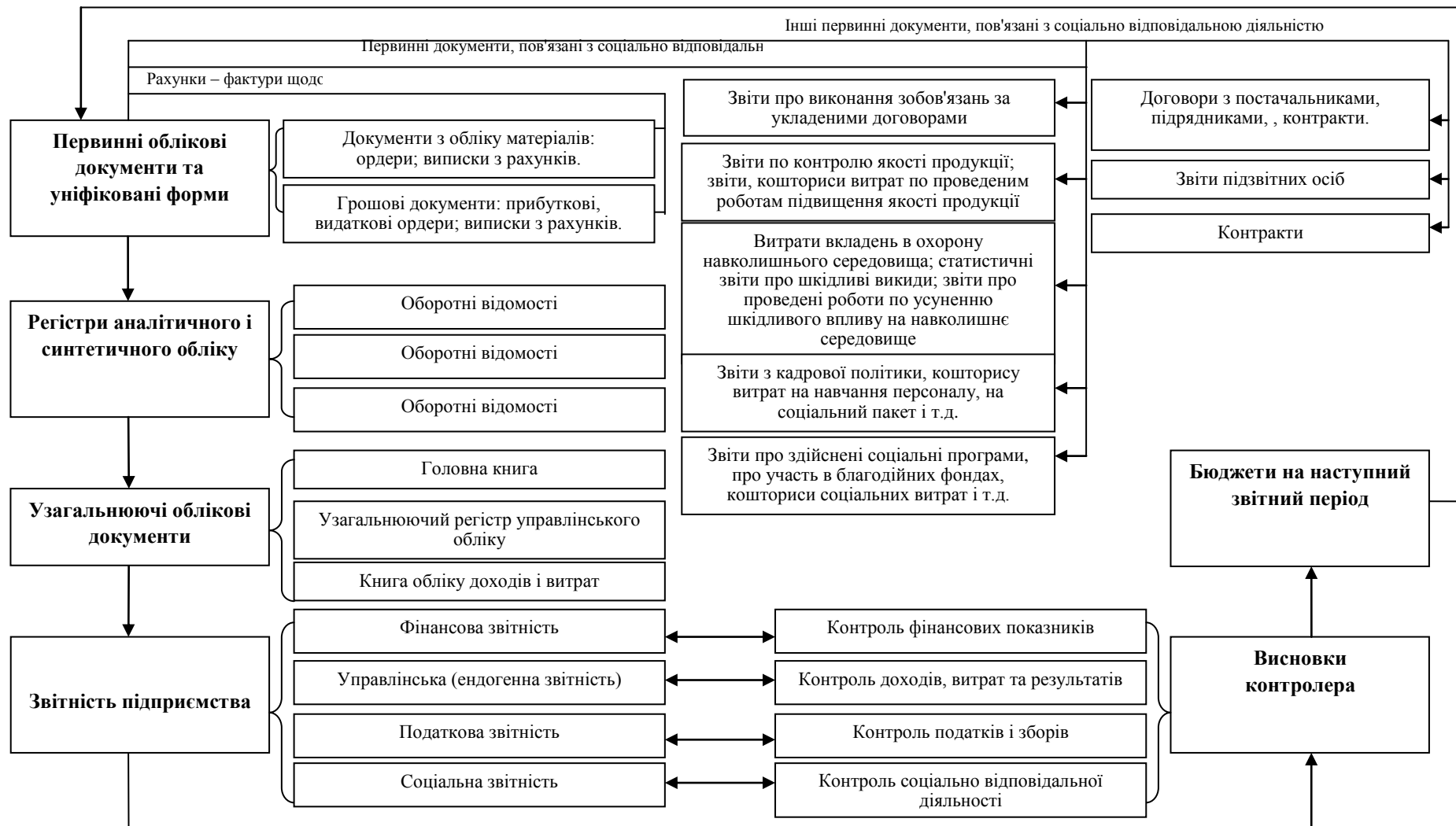

Рис. 5.7. Інформаційне забезпечення системи соціального контролінгу

Одним із основних інструментів соціального контролінгу є бюджетування. З практики бюджетування соціально відповідальної діяльності зрозумілою є аксіома: понесені витрати є виправданими, а доходи є мінімальними. Тому з метою ефективного використання соціальних ресурсів необхідним є запровадження системи соціального контролінгу з використанням інструментів бюджетування. Оскільки, реалізація тих чи інших видів соціально відповідальної діяльності залежатиме від понесених витрат, фокусуватиме увагу на їх джерелах, то управлінські рішення ґрунтуватимуться на показниках системи соціального бюджетування. При цьому, основним завданням соціального контролінгу є визначення того напрямку соціально відповідальної діяльності, який позитивно впливатиме на стратегічний розвиток підприємства, а вибір стратегії базуватиметься на принципі «різні можливості для певних потреб за визначеного обсягу ресурсів». Використання системи контролінгу сприятиме ефективнішому розподілу ресурсів, враховуючи особливості такої діяльності, а також дозволить приймати рішення підрозділам, які безпосередньо пов'язані із зазначеними напрямками діяльності.

В процесі побудови системи соціального контролінгу на підприємствах необхідно розробити наступні етапи та запропонувати принципи їх реалізації:

1. Побудова ефективної системи документообігу в процесі облікового відображення соціально відповідальної діяльності з метою забезпечення своєчасною, достовірною та якісною інформацією систему управління підрозділами та підприємством загалом;
2. Методики та організації обліку соціально відповідальних доходів, витрат й результатів структурних одиниць та бізнесу загалом (базується на концепції центрів соціальної відповідальності);
3. Методики ціноутворення для продукції чи послуги, що має відношення до соціально відповідальної діяльності з метою визначення економічно обґрунтованих цін для отримання запланованих доходів від соціально відповідальної діяльності.

4. Методики формування бюджетів за доходами та витратами соціально відповідальної діяльності з урахуванням норм за видами витрат та напрямками бізнесу.
5. Методики формування бюджету грошових потоків соціально відповідальної діяльності.
6. Методики використання облікових інструментів шляхом корегування робочого плану рахунків та методів оцінки з метою якісного відображення об'єктів соціального обліку.
7. Побудова системи автоматизованої обробки інформації з метою забезпечення потреб соціального обліку та управління.

Специфіка функціонування системи контролінгу полягає у врахуванні економічних процесів в динаміці, реагуванні на різноманітні прояви як у внутрішньому, так й у зовнішньому середовищі бізнес-структур. З цією метою необхідним є здійснення наступних процедур: визначення основної мети функціонування підприємства, його завдань, базових умов, стратегії й тактики, а також співставлення їх із існуючими видами діяльності, організаційною структурою, потенціалом в нарощуванні соціально відповідальної діяльності; розробка й документальне оформлення стратегії соціально відповідальної діяльності, а також відповідний комплекс заходів для розвитку та вдосконалення цілей підприємства, нарощування його конкурентних переваг; оцінка ефективності системи соціального контролінгу; аналіз існуючої структури управління підприємством на предмет її коригування та розробки положення про організаційну структуру; розробка процедур контролю з урахуванням специфіки підприємства, з метою ефективного управління фінансовими й матеріальними ресурсами, впорядкування взаємовідносин з персоналом та оцінки рівня достовірності інформації з метою прийняття управлінських рішень.

Основною метою системи соціального контролінгу є зниження соціальних витрат й запобігання соціальним втратам. Тому, безперечно, що чим розвинутішою і структурованішою буде система соціального контролінгу, тим

вищим буде її результат – зниження соціальних витрат й втрат. Зазначене можна описати в кількісному вираженні за допомогою формули:

$$P_{ск} = B_0 - B_1 \quad (5.1)$$

де $P_{ск}$ - результат функціонування системи соціального контролінгу; B_0 - втрати (збитки) в умовах відсутності системи соціального контролінгу; B_1 - втрати (збитки) при діючій системі соціального контролінгу.

Однак створення будь-якої системи вимагає витрат. Не є виключенням тут й система соціального контролінгу. Тому необхідно порівняти розмір інвестицій у створення системи соціального контролінгу та вигодою від її впровадження, що є різницею між результатом функціонування та вартістю її підтримки:

$$E_{скк} = P_{скк} - C_{скк} \quad (5.2)$$

де $E_{скк}$ - ефективність функціонування системи соціального контролінгу; $C_{скк}$ - вартість функціонування системи соціального контролінгу.

Таким чином, застосування системи контролінгу буде позитивним, якщо її результат перевищуватиме вартість функціонування:

$$E_{скк} > 0 \text{ або } P_{скк} > C_{скк} \quad (5.3)$$

Слід зазначити, що найскладніше організувати систему контролінгу у великих підприємствах-гігантах в цілому, а також за окремими видами соціально відповідальної діяльності на кожному підприємстві зокрема та груп в цілому. Процес контролінгу залежить від організаційної структури системи управління підприємства: централізований, децентралізований, змішаний. Групи підприємств або холдинги утворюють єдине материнське підприємство, через це загальні показники фінансового стану і соціально відповідальної діяльності можна отримати на основі консолідованої звітності. Тобто особливість полягає в консолідації показників дочірніх підприємств та керуючої компанії. За існування холдингової структури важливим є дотримання єдиних правил ведення обліку та складання соціальної звітності. Це завдання пропонуємо реалізовувати за допомогою єдиної облікової політики для всіх підприємств холдингу, викладеної в спеціально призначеному документі – Наказі про облікову

політику. В зазначеному документі зазначають всі істотні для відображення в системі соціального обліку показники, для розрахунків яких застосовуються однакові критерії оцінки об'єктів соціальної діяльності з метою отримання обґрунтованих даних консолідації.

Окрім зазначених принципів організації соціального контролінгу необхідно враховувати галузеві особливості, розміри та масштаби діяльності підприємств та багато інших факторів.

5.2. Принципи формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств

Незаперечним є той факт, що соціальна відповідальність підприємства є невід'ємною складовою взаємовідносин працівника й працедавця, а також стейкхолдерів. Численна інформація щодо даної проблеми лише підтверджує думку про кардинальну зміну світогляду власників та керівників підприємства відносно мети своєї діяльності в розрізі інтересів всіх учасників даного процесу. Навіть враховуючи думки невеликої групи скептиків стосовно щирості намірів світових та національних лідерів СВД, забезпечити своїх працівників не тільки нормативно задекларованими мінімальними соціальними гарантіями, впроваджувати екологічно чисті методи виробництва, приділяти увагу середовищу на територіях розміщення підприємства і т.д., руйнується враховуючи лише той факт, що соціальна відповідальність існує, працює та дає результат.

Витрати на СВД – є витратною частиною бюджету підприємства, які закладаються в процесі бюджетування і можуть коригуватися в процесі виконання бюджету. Враховуючи те, що соціальна відповідальність підприємства охоплює цілий спектр питань, таких як інвестиції в забезпечення екологічності виробничого процесу, підтримання соціальної інфраструктури як самого підприємства, так і територіальної громади на території присутності,

роботу з персоналом та іншими стейкхолдерами, немає можливості відразу скласти бюджет СВД. Зведений бюджет соціальної відповідальності формується тільки після узгодження статей витрат з інвестиційним бюджетом, виробничим бюджетом та похідними від них, і тільки після цього шляхом перенесення статей витрат з вищевказаних планів створюється бюджет СВД.

Слід зазначити, що грошові потоки, пов'язані із соціальною відповідальністю, підлягають такому ж управлінню, як і всі інші. І в даному питанні інструментарій системи бюджетування, цілком підходить для цих цілей. Хоча використання системи бюджетування не може, в цих умовах, бути ізольованим. Адже, навіть якщо на підприємстві існує окремий підрозділ, що відповідає за соціальну відповідальність, всі спроби надати СВД-менеджерам активну роль в плануванні соціально-орієнтованих витрат, зазнають невдачі. Проте, це не заважає керівництву підприємства вимагати від КСВ-підрозділів періодичний план заходів з приблизною їх кількісною оцінкою, які практично завжди дублюють бюджетні статті інших підрозділів підприємства. Причиною такого явища є те, що бюджети соціальної відповідальності – це завжди статті витрат, вже враховані іншими відділами підприємства, зокрема: різні витрати на персонал враховані бюджетом PR-департаментів; витрати на нові системи виробництва і управління враховані департаментами розвитку або інвестиційними департаментами; інші заходи, традиційно асоціюються з соціальною відповідальністю (постачальники-покупці), враховані департаментами реалізації та логістики.

Разом з тим, основне завдання СВД-менеджменту – формування політики підприємства, спрямованої на постійне нарощування витрат на соціально відповідальне ведення діяльності. Саме в цьому їх основна роль – безперервно націлювати управління всіх рівнів на сталий розвиток. Лише у такий спосіб менеджер з СВД (за потреби підрозділ СВД) матиме можливість впливати на формування загального бюджету підприємства. Оскільки, кожен керівник окремого департаменту лобіює інтереси свого підрозділу, або ж плановані витрати навмисно завищуються з метою отримати фінансування в необхідному

обсязі, враховуючи, що спочатку закладені витрати будуть все одно зменшені в процесі узгодження.

Формування бюджету соціально відповідальної діяльності промислових підприємств має базуватись на загальних принципах бюджетування, послідовність та характеристика яких наведена в таблиці 5.3.

Таблиця 5.3

Послідовність та характерні ознаки етапів бюджетування

№ ет.	Особливості реалізації етапу	Характерна ознака етапу
1.	<u>Узгодження цілей</u> . Вимагає, щоб процес бюджетування починався «знизу вгору», оскільки керівники нижчих ланок краще володіють ситуацією на ринку, можуть більшою мірою забезпечити досягнення бюджетних показників	після узгодження бюджетних планів, з вищестоящими керівниками, що забезпечують відповідність пропонованого бюджету цілям підприємства; процес планування змінює напрямок і реалізується за схемою «зверху вниз»
2.	<u>Встановлення пріоритету</u> по відношенню до завдання координації етапів бюджетування	забезпечує використання дефіцитних ресурсів для найбільш ефективних програм
3.	<u>Підпорядкованість</u>	кожен підрозділ підприємства планує і відповідає тільки за ті економічні показники, на які воно впливає
4.	<u>Відповідальність</u>	передбачає передачу кожному підрозділу функції контролю за виконанням своєї частини бюджету разом з повноваженнями здійснювати при необхідності координуючі заходи
5.	<u>Сталість цілей</u>	передбачає, що встановлені базові величини принципово не змінюються протягом планованого періоду
6.	<u>Послідовність</u>	передбачає, що бюджет формується відповідно до облікової політики підприємства, яка застосовується послідовно від одного звітного періоду до іншого
7.	<u>Відповідність фінансовому обліку</u>	передбачає формування бюджетних таблиць таким чином, щоб прогнозні дані були ідентичні даними, які знаходять відображення в бухгалтерських проводках, що дозволить не тільки значно полегшити процес складання бюджету, а й досить оперативно здійснювати аналіз його виконання, не створюючи при цьому додаткових інформаційних потоків
8.	<u>Взаємозв'язок техніко-економічних показників</u>	мають місце в бюджетах різних рівнів, що забезпечує узгодженість і наступність вхідних і вихідних параметрів діяльності підприємства

Таким чином, сучасна система внутрішньофірмового планування і управління повинна сприяти комплексному управлінню соціально відповідальною діяльністю. Для цього в межах основних бюджетів доцільно

використання кодів, що характеризують соціально відповідальну діяльність всіх підрозділів економічного суб'єкта, щоб можна було отримати загальний індекс «соціальної відповідальності» по підприємству в цілому. А поширення таких принципів бюджетного планування як директивність, регулярність, безперервність, а також формалізація діяльності господарюючого суб'єкта, що охоплює всі сегменти бізнесу, дозволить забезпечити в процесі бюджетування не тільки інтереси власників підприємства, а й інших соціальних партнерів, зацікавлених в довгостроковому співробітництві з підприємством (наприклад, персонал, держава, оточуюче середовище).

Отже, аналіз підходів різних наукових шкіл до визначення сутності бюджетування дозволив зробити висновок, що бюджетування на підприємстві – це не лише система й технологія, а й процес, який схожий до бюджетного процесу на рівні держави та здійснюється на принципах послідовності складання, затвердження, виконання та контролю за виконанням всієї сукупності бюджетів підприємства.

Разом з тим бюджетування є одним із найбільш ефективних інструментів управління фінансами. Внутрішньофірмове бюджетування слід розглядати як ключовий елемент стратегічного управління фінансовими ресурсами підприємства, при цьому стратегія розвитку його фінансово-економічної діяльності нерозривна з методологією та інструментарієм внутрішньофірмового бюджетування.

Сучасне підприємство функціонує під впливом зовнішніх факторів, через це мусять ставати інформаційно прозорими та соціально відповідальними. В свою чергу, ця обставина надає підприємству й значні переваги перед конкурентами, а саме покращення фінансових показників, чого так вимагають власники. Конкретними економічними вигодами тут можуть бути від зростання обсягів реалізації продукції та збільшення продуктивності праці до покращення позиції на ринку, зростання вартості підприємства за рахунок підвищення оцінки її репутації, полегшення доступу до інвестицій та послаблення контролю з боку державних органів.

Розглядаючи господарюючий суб'єкт як соціально-економічну систему, пов'язану із зовнішнім середовищем та зацікавленими в ній групами людей, слід зазначити, що при виборі механізму управління підприємством, перш за все, необхідно позиціонувати місце його витрат в багатовимірній системі координат, яка враховує економічну, екологічну та соціальну результативність.

Практичний досвід підтверджує, що найбільш, ефективне управління соціально відповідальними витратами відбувається на стадії планування, коли оптимізацією бізнес-процесів можна досягти максимально можливої ефективності господарювання.

Планування соціально відповідальної діяльності включає такі основні етапи: вибір показників оцінки СВД, враховуючи інтереси основних зацікавлених сторін; розрахунок рівня СВД на основі вибраних показників; факторний аналіз зміни рівня СВД; вибір соціальних програм і соціальних інвестицій.

Основними принципами відбору таких показників оцінки СВД, враховуючи інтереси основних зацікавлених сторін є наступні: очікування партнерів; залежність показників один від одного, що необхідно для коректного факторного аналізу, доступність інформації зі статистичних та галузевих джерел; стійкість обраних показників щодо параметрів часу, можливість застосовувати дані показники для прийняття управлінських рішень з регулювання відносин з соціальними партнерами.

Аналіз діяльності органів управління СВД передбачає оцінку рівня його нормативного забезпечення, структури управління, наявності та оцінка навчальних програм, кількості і типи реалізованих соціальних програм, а також механізми інформування стейкхолдерів про результати реалізації соціальних програм. Стосовно даного напрямку виділяються види оцінки наведені у таблиці 5.4.

Таблиця 5.4

Напрямки аналізу та оцінки системи управління соціально відповідальною діяльністю

Параметри оцінки	Напрями аналізу
Нормативне забезпечення процесу управління СВД	пріоритети соціальної політики підприємства, кодекс поведінки (кодекс етики)
Структура управління СВД підприємства	відділ з питань СВД при раді директорів, група СВД, СВД-менеджер
Програми навчання щодо СВД	наявність навчальних та ознайомчих програм стосовно СВД; процес і методи навчання
Реалізовані соціальні програми	типи реалізованих соціальних програм, їх інструменти, цикл управління соціальними програмами, організація управління соціальними програмами, застосування механізмів зовнішнього адміністрування соціальних програм
Механізми інформування стейкхолдерів про результати реалізації соціальних програм	оцінка ефективності соціальних програм, оцінка рівня ознайомлення із соціальними програмами

Для оцінки здійснюваних підприємством соціальних інвестицій, необхідно використовувати кількісні та якісні індекси соціальних інвестицій. Дані заходи сприятимуть відображенню та оцінки масштабу та ступеню комплексності реалізованої підприємством політики стосовно соціальної відповідальності (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Напрямки аналізу і оцінки рівня соціального інвестування

Параметри оцінки	Напрями аналізу
Кількісні індекси	Величина соціальних інвестицій на одного працівника, частка соціальних інвестицій в загальному обсязі реалізованої продукції, частка соціальних інвестицій в структурі балансового прибутку
Якісні індекси	Інституційне забезпечення соціальної політики; система обліку соціальних заходів; комплексність здійснюваних соціальних інвестицій

Як відомо, вибираючи для реалізації ту чи іншу соціальну програму та соціальні інвестиції, обмежувальним фактором виступає обсяг фінансових коштів, необхідних на їх реалізацію.

Алгоритм планування СВД формується за допомогою використання базових соціальних нормативів. Вхідною інформацією системи планування є

показники основної діяльності в натуральному та вартісному вираженні (наприклад, відношення фонду оплати праці до обсягу реалізації продукції). Потім визначається розмір соціального бюджету як консолідованого соціального пакету працівників підприємства. Співвідношення останнього з ФОП – один із найважливіших соціальних нормативів. Принципи розподілу соціального бюджету залежать від соціальної політики підприємства, його пріоритетів в даній сфері. Не менш важливим нормативом є також розподіл витрат на внутрішню та зовнішню соціальну політику. В процесі дослідження цієї проблеми, ми дійшли висновку, що оптимальне співвідношення може складати 85% на 15%. Враховуючи вище зазначене, представимо алгоритм соціального планування (рис. 5.8).

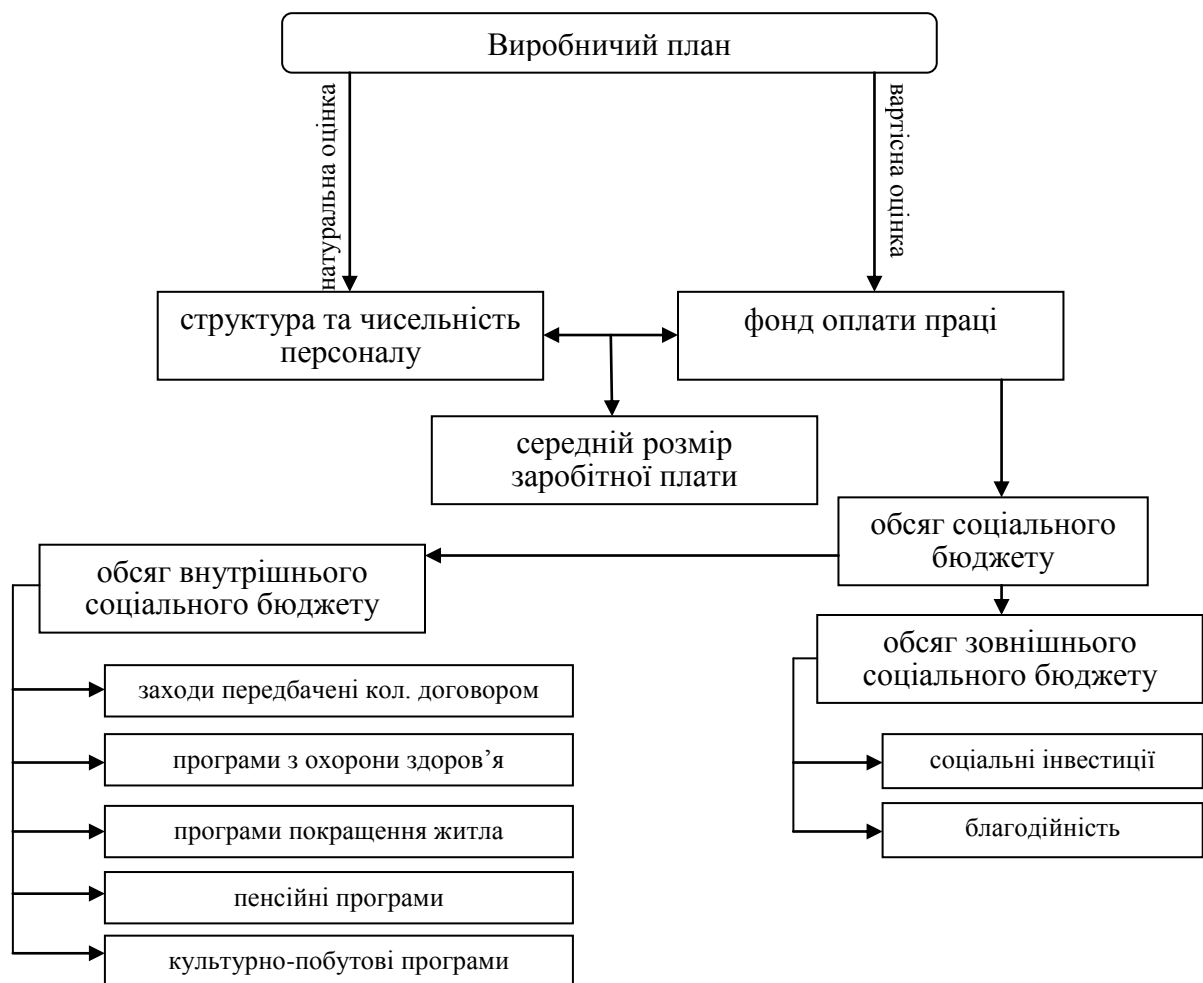

Рис. 5.8. Схема соціального планування на підприємстві

Окрім цього, найбільший інформаційний масив при плануванні соціального бюджету складає колективний договір. Витрати, необхідні для здійснення основних етапів СВД наведені в табл. 5.6.

Таблиця 4.6

Формування витрат на впровадження основних етапів СВД

Складові СВД	Необхідні витрати	Характеристика та обсяг витрат
Формування документальної бази, її розповсюдження та зберігання стосовно політики СВД	Час співробітників на підготовку документації, оплата консультантів, витрати на публікацію матеріалів	Витрати невеликі. Можливість включення витрат в маркетинговий бюджет
Інформування та навчання персоналу	Час співробітників (інформування насамперед вищого і середньої ланки менеджменту)	Витрати невеликі. Зниження витрат через навчання через внутрішні програми, для невеликих підприємств – участь в семінарах (тренінгах)
Зміна процесів та процедур господарської діяльності з метою відповідності екологічним стандартам	Витрати, пов'язані з технологічною модернізацією	Найбільші витрати, пов'язані з технологічною модернізацією, несуть великі добувні та промислові підприємства. Підприємства, що надають послуги, можуть здійснювати політику чистоти робочого місця, роздільної утилізації сміття і т.п., що не вимагає великих витрат
Забезпечення соціальної захисту працівників	Витрати на збереження високої соціальної захищеності працівників	Як правило, ця стаття витрат є найбільшою.
Соціальні програми для території присутності або благодійні програми	Витрати на окремі соціальні програми	Зниження витрат на соціальні програми – цілісна стратегія підтримки, а не відповідь на випадкові звернення. Іншими ефективними способи зниження витрат – конкурсний механізм виділення коштів, а також залучення співробітників і клієнтів для надання допомоги місцевій громаді

З метою забезпечення інформативності процесів планування, обліку та аналізу формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємства (в тому числі і по структурних підрозділів) доцільно здійснювати в такій послідовності: оцінка фактичного стану зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, розвитку його соціальних ресурсів; систематизація доходів і

витрат на соціально відповідальну діяльність; прогноз основних економічних показників (обсяг виробництва і реалізації продукції в натуральному і, вартісному вираженні, потреба в найважливіших видах ресурсів і їх вартість, показники ефективності діяльності і т.д.) і розрахунок щодо них екологічних і соціальних показників діяльності; формування кошторисів витрат окремих ресурсів, (матеріальних, трудових, грошових); визначення витрат «окремих підрозділів підприємства (основні та допоміжні цехи, об'єкти соціальної сфери); виявлення фінансового результату і визначення лімітів фінансування соціально відповідальної діяльності промислового підприємства за рахунок різних джерел; оптимізація програми екологічного та соціального розвитку підприємства відповідно до концепції «обмеженості ресурсів» та очікувань зацікавлених сторін.

Повнота реалізації програм СВД залежить від того, як вони сприймаються керівництвом підприємства та як пропагуються її співробітникам. Тому для реалізації успішної політики СВД важливий не тільки обсяг коштів, який витрачається на соціальні програми. Важливо, як підприємство їх витрачає, який отримує результат на одну вкладену гривню.

На нашу думку, методика бюджетування соціально відповідальної діяльності промислового підприємства повинна бути єдиною незалежно від періоду планування для того, щоб була можливість співставлення запланованих і фактичних даних, а також з найменшими затратами праці переводити довгострокові бюджети в середньо і короткострокові. Різниця методичних прийомів, використовуваних виході розробки довгострокових і короткострокових прогнозів, може полягати в застосовуваній базі даних, а також ступеня її деталізації.

5.3. Відображення соціальної відповідальності підприємства в системі збалансованих показників

Збалансована система показників виступає найважливішим каталізатором, що забезпечує та прискорює процес стратегічного менеджменту. Це найважливіший елемент підприємства, який знає свої «потенціали успіху» та спроможний їх розрахувати. Іншими словами, збалансована система показників уможливорює побудову системи управління підприємством, сфокусовану на стратегію. Ця система, як інструмент ефективного управління, націлює підприємство на стратегію довгострокового успіху та призводить до розгляду господарюючого суб'єкта та його стратегії через призму взаємозалежних збалансованих показників, які дозволяють: оцінити критичні фактори не тільки поточного, але і майбутнього розвитку; моделювати як поточні, так і наступні події; виконувати порівняльний аналіз фактичних і цільових показників за різноманітними вартісними параметрами, здійснювати аналіз методом «що, якщо»; моделювати різні сценарії розвитку підприємства, застосовуючи власні критерії.

Стратегія будь-якого підприємства перетворюється, таким чином, в систематизовану, а головне, зрозумілу всім послідовність кроків – мікро-завдань, виконання яких контролюється на різних рівнях управління.

Оскільки стратегія підприємства виражається формальним чином у вигляді структури взаємопов'язаних цілей, показників і їх цільових значень, її доведення до керівників і співробітників всіх структурних підрозділів господарюючого суб'єкта здійснюється за допомогою системи ключових показників, яка дозволяє співвіднести стратегічні цілі підприємствам механізмом поточної й перспективної мотивації персоналу.

Подання стратегії підприємства в вигляді системи збалансованих показників передбачає організацію регулярного моніторингу системи управління і наслідків її дії, а також перегляду стратегічного розвитку економічного суб'єкта в наступних випадках:

- ознайомлення зі стратегією, прийнятою першими особами підприємства, до керівників і співробітників окремих структурних підрозділів та мотивація їх до реалізації цієї стратегії;

- необхідність ефективного та обґрунтованого розподілу обмежених ресурсів між різними бізнес-проектами, включаючи соціально відповідальну діяльність;

- відсутність очікуваних результатів від реалізації прийнятих стратегій;

- діяльність підприємства у висококонкурентному середовищі, що вимагає постійного аналізу ключових факторів успіху в галузі;

- залучення потенційних інвесторів до розвитку бізнесу, в тому числі і при відкритті нового напрямку;

- при реструктуризації господарюючого суб'єкта та при виділенні з його складу непрофільних бізнес-одиниць і сервісних підрозділів (аутсорсинг);

- при впровадженні регулярного стратегічного менеджменту;

- спрямування зусиль керівництва холдингу для розвитку бізнесу своїх дочірніх компаній в єдиному напрямку з метою підвищення загальної ефективності їх фінансово-господарської діяльності.

На думку більшості аналітиків формування стратегії розвитку промислового підприємства базується на реалізації наступних основних принципів: трансформування стратегії на оперативний рівень; побудова організаційної та бізнес-структури відповідно до прийнятої стратегії; реалізація стратегії в процесі щоденної роботи всього персоналу підприємства; безперервність процесу розробки і реалізації стратегії; стимулювання сильного, ефективного лідерства.

З метою удосконалення методології системи збалансованих по показників до вищевказаних принципів слід додати наступне: взаємозв'язок системи збалансованих показників і комплексної системи бюджетування, сформованої в межах інформаційної системи підприємства; визначення ключових параметрів системи збалансованих показників виходячи з оцінки ефективності економічної,

екологічної та соціальної діяльності (щодо запропонованих напрямів соціально відповідно діяльності) кожного структурного підрозділу підприємства.

Дотримання зазначених принципів дозволить не тільки сформулювати стратегію промислового підприємства, відображену в межах системи збалансованих показників, але і забезпечити її реалізацію в режимі реального часу. При цьому ключові етапи планування та управління тісно взаємопов'язані. Так, для більшості господарюючих суб'єктів фінансове благополуччя є результатом успішної роботи з клієнтами, забезпеченим ефективними бізнес-процесами, реалізованими на базі кадрового і технологічного потенціалу. Ефективність же екологічної та всієї соціально відповідальної діяльності підприємства покращує не тільки його імідж, а й сприяє зростанню вартості економічного суб'єкта, що важливо для потенційних інвесторів і власників.

Для формалізації ефективної стратегії розвитку промислового підприємства необхідне: моделювання та аналіз причинно-наслідкових зв'язків між стратегічними цілями; визначення структури системи збалансованих показників (ключових показників, центрів відповідальності); розробка процедур, форм подання, методів планування, збору і обробки значень показників; визначення способів доведення стратегії до керівників і співробітників всіх структурних підрозділів та погодження системи мотивування з результатами, досягнутими в рамках системи збалансованих показників; формування рекомендацій щодо зміни системи показників при перегляді стратегії; формування рекомендацій щодо зміни системи показників при перегляді стратегії; визначення методів ранжирування стратегічних проектів; автоматизація планування, збору і обробки значень показників.

Ефективність процесу інтеграція соціальної відповідальності в систему стратегічного управління значно зростає за умови побудови збалансованої системи показників (ЗСП), яка дозволяє інтерпретувати обрану стратегію в конкретні вказівки за допомогою побудови логічного ланцюжка: «цілі – показники – завдання – ініціативи».

В цьому випадку виникає наступна послідовність побудови інструментів ЗСП: стратегічна карта (побудова дерева стратегічних цілей соціальної відповідальності підприємства), облікова карта (визначення ключових показників соціальної відповідальності підприємства), карта завдань і дій (огрунтування процесу реалізацій дій: «завдання – стратегічні ініціативи» (рис. 5.9).

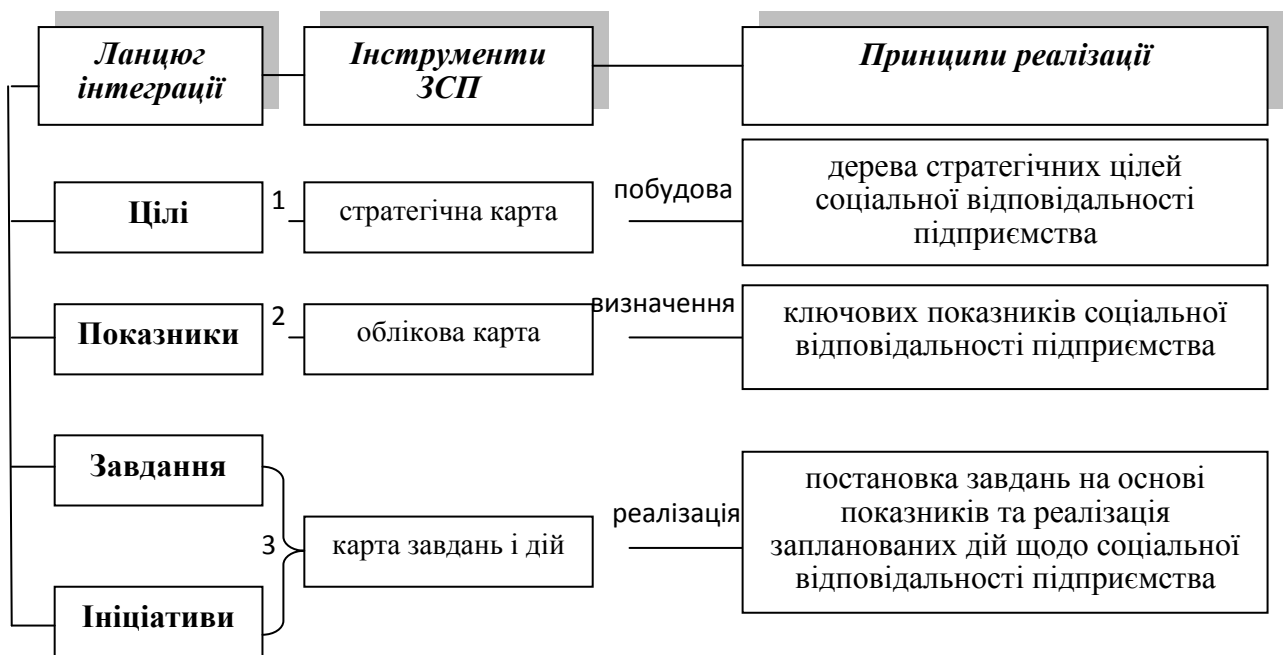

Рис. 5.9. Організаційно-методичний інструментарій збалансованої системи показників

Як зображено на рисунку 4.8, відображення цілей інтеграції соціальної відповідальності в систему управління здійснюється за допомогою побудови дерева стратегічних цілей в розрізі чотирьох блоків: фінансово-економічного, взаємодії із зацікавленими сторонами, управління внутрішніми процесами, кваліфікаційного розвитку.

Модель стратегічної карти встановлює логіку стратегічних дій і враховує причинно-наслідкові зв'язки ієрархічно розташованих цілей (рис. 5.10).

Найважливішою характеристикою ступеня інтеграції соціальної відповідальності в стратегію підприємства є відповідність цілей соціальної

діяльності стратегічним орієнтирам його розвитку. Про ступінь досягнення стратегічної мети можна судити лише тоді, коли задані певні орієнтири з урахуванням інтересів стратегічних стейкхолдерів. Показниками ступеня досягнення стратегічної мети виступають ключові показники соціальної відповідальності бізнесу.

Рис. 5.10. Структура стратегічної карти соціально відповідальної діяльності

Облікова карта як дерево ключових показників може враховувати базові індикатори, а також включати порівнювані, досить прості в практичному застосуванні показники. При виборі показників, слід дотримуватись таких вимог: показники повинні розкривати економічні, екологічні та соціальні результати діяльності підприємства в їх єдності; показники повинні дозволяти

оцінювати ступінь наближення поточної ситуації до запланованого результату; показники повинні бути адаптовані до вітчизняної системи обліку та звітності.

Облікова карта може бути застосована для всіх видів підприємств та деталізуватись під їх галузеві особливості. У таблиці 5.7 наведено структура облікової карти ключових показників соціальної відповідальності бізнесу. Розглянемо детальніше наведені у таблиці показники в додатку Р.

Таблиця 5.7

Облікова карта ключових показників соціальної відповідальності підприємств

Блоки СВП	Показники соціальної відповідальності
фінансово-економічний	<ul style="list-style-type: none"> • індекс соціальних інвестицій; • приріст обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балансового прибутку; інвестиції в основний капітал; • економічний прибуток; • індекс стійкості росту підприємства
взаємодії із зацікавленими сторонами	<ul style="list-style-type: none"> • кількість благодійних програм з підтримки території присутності; • витрати на спонсорство та благодійну діяльність; • заходи, спрямовані на певні категорії населення або об'єкти; • індекс задоволеності клієнтів; • кількість нових клієнтів; • кількість втрачених замовників
управління внутрішніми процесами	<ul style="list-style-type: none"> • інвестиції в систему менеджменту якості; • частка поточних витрат на природоохоронні заходи в собівартості продукції; • темп скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу; • темп зростання питомих інвестицій в охорону навколишнього середовища та зниження рівня шкідливих викидів
кваліфікаційного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • коефіцієнт стратегічного перенавчання персоналу; • приріст середньої заробітної плати; • величина вкладень в підвищення компетентності персоналу; • приріст коштів в додаткове пенсійне забезпечення і соціальне страхування працівників; • приріст коштів для медичного обслуговування; • індекс задоволення співробітників

Побудова облікової карти доцільно здійснювати в прив'язці до конкретного виду діяльності підприємства. Для конкретизації подальших стратегічних ініціатив вважаємо за можливе крім традиційного підходу здійснювати моделювання ключових показників соціальної відповідальності в

розрізі трьох складових: 1) реалізації послуг, акумульованих в соціальному пакеті; 2) діяльності на території розміщення; 3) благодійної діяльності підприємства, спрямованої на певні категорії населення або об'єкти.

В цьому випадку облікова карта матиме вигляд матриці (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Матриця ключових показників соціальної відповідальності в розрізі її складових

		складові соціальної відповідальності підприємства		
		<i>реалізація послуг, акумульованих в соціальному пакеті</i>	<i>діяльність на території розміщення</i>	<i>благодійна діяльність, спрямована на певні категорії населення або об'єкти</i>
блоки	<i>фінансово-економічний</i>	індекс інвестицій в основний капітал; економічний прибуток; індекс стійкості росту підприємства	індекс соціальних інвестицій; приріст обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балансового прибутку; інвестиції в основний капітал;	індекс соціальних інвестицій; приріст обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балансового прибутку; інвестиції в основний капітал;
	<i>взаємодії із зацікавленими сторонами</i>	індекс задоволеності клієнтів; кількість нових клієнтів; кількість втрачених замовників	витрати на спонсорство та благодійну діяльність; заходи, спрямовані на певні категорії населення або об'єкт	кількість благодійних програм з підтримки території присутності; витрати на спонсорство та благодійну діяльність;
	<i>управління внутрішніми процесами</i>	інвестиції в систему менеджменту якості;	частка поточних витрат на природоохоронні заходи в собівартості продукції; темп скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу;	темп зростання питомих інвестицій в охорону навколишнього середовища та зниження рівня шкідливих викидів
	<i>кваліфікаційного розвитку</i>	коефіцієнт стратегічного перенавчання персоналу; приріст середньої заробітної плати; величина вкладень в підвищення компетентності персоналу; приріст коштів в додаткове пенсійне забезпечення і соціальне страхування;	приріст коштів для медичного обслуговування;	індекс задоволення співробітників

Досягнення заданих цілей обумовлює необхідність розробки стратегічних завдань та ініціатив, які представляють собою управлінські дії та є логічним завершенням процесу побудови збалансованої системи показників.

Інформація, отримана за допомогою стратегічних карт в системі збалансованих показників, може бути використана: керівниками підприємств для прийняття управлінських рішень на різних рівнях управління (наприклад, коригування стратегічних цілей, вибір планованих заходів, стимулювання співробітників і т.д.); власниками економічного суб'єкта для прийняття рішень з ключових питань, пов'язаних з бізнесом (наприклад, вибір команди управлінців, визначення пріоритетних видів діяльності, продаж підприємства або частини бізнесу і т.д.); інвесторами (кредиторами) для прийняття різних фінансових рішень. Основні показники, запропоновані до використання в ССП (можуть бути розраховані на підставі даних бюджету підприємства).

Основний принцип розробки набору ключових показників результативності – їх індивідуальність для кожного господарюючого суб'єкта, оскільки вони розробляються командою аналітиків з урахуванням специфіки діяльності конкретного промислового підприємства. У роботі запропоновано можливий варіант стратегічної карти підприємства, який відображає за основними блоками ключові показники ефективності для досягнення визначених стратегічних цілей.

Порівняння ключових показників результативності конкретного промислового підприємства з показниками, інших господарюючих суб'єктів для оцінки його успішності і конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку доцільно проводити декількома способами: показники за звітний період порівнюються з даними за попередні періоди; показники порівнюються з результатами зарубіжних підприємств, що працюють в тій же галузі; показники порівнюються всередині підприємства, між його структурними підрозділами; робота господарюючого суб'єкта оцінюється з точки зору споживача.

Таким чином, особливостями пропонованої збалансованої системи показників є: врахування інтересів стейкхолдерів в розрізі фінансово-економічного блоку, блоку взаємодії із зацікавленими сторонами, блоку управління внутрішніми процесами, блоку кваліфікаційного розвитку, так і в розрізі складових соціальної відповідальності: реалізації послуг, акумульованих в соціальному пакеті, діяльності на території розміщення та благодійної діяльності.

Пропонована система збалансованих показників забезпечує ув'язку стратегічних цілей, показників їх досягнення і тактичних дій стосовно соціальної відповідальності в залежності від ступеня її інтеграції в систему стратегічного управління. Система спрямована на реалізацію ідей і принципів соціальної відповідальності в щоденну діяльність підприємства для досягнення стратегічних цілей, регулярність ведення діалогу з зацікавленими особами і підтвердження виконання взятих на себе зобов'язань перед ними.

Висновки до розділу 5

Дослідження соціального контролінгу як основи управління соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств, принципів формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств та відображення соціальної відповідальності підприємства в системі збалансованих показників дозволяє зробити наступні висновки:

1. Підвищення ефективності внутрішніх управлінських процесів можливе тільки на основі застосування сучасного інструментарію і, зокрема, соціального контролінгу, що забезпечує оптимальний комунікаційний і інформаційний процес, що сприяє досягненню стратегічних цілей бізнесу за рахунок збільшення масштабів його соціально відповідальної поведінки. При цьому поширення принципів контролінгу на управління соціально відповідальною діяльністю промислових підприємств дозволить оптимізувати рішення найважливішої проблеми соціально відповідальної діяльності

економічних суб'єктів, пов'язаної з необхідністю вирішувати важливі соціальні проблеми, як власного трудового колективу, так і зовнішнього оточення в умовах обмежених ресурсів, що використовуються.

2. Контролінг соціально відповідальної діяльності промислових підприємств передбачає створення управлінської системи на основі послідовної реалізації наступних етапів: розробка методики обліку соціально відповідальних витрат за рахунок розширення можливості аналітичних рахунків в рамках діючої методології бухгалтерського обліку; формування регламентованого документообігу; формалізація механізму ціноутворення на послуги екологічного і соціального характеру; вдосконалення системи бюджетного планування витрат, що супроводжують соціально відповідальну діяльність господарюючих суб'єктів.

3. Основним завданням суб'єктів соціального контролінгу є своєчасне тимчасове коригування дій підприємства в досягненні однієї з важливіших цілей його функціонування - зниження величини «соціальних втрат», пов'язаних з неефективним керівництвом соціально відповідальною діяльністю (від області сумлінного взаємодії з партнерами до дивідендної політики підприємства).

4. Загальноприйняті принципи бюджетування (узгодження цілей, встановлення пріоритету, підпорядкованість, відповідальність і сталість цілей) доповнені наступними: послідовність, відповідність фінансового (бухгалтерського) обліку та взаємозв'язок різних техніко-економічних показників в рамках обраної підприємством основної місії, відповідної необхідному для підтримання достатнього рівня конкурентоспроможності соціально відповідальної поведінки.

5. Розвинені в роботі принципи і методи бюджетного планування соціально відповідальної діяльності промислових підприємств дозволяють проводити більш поглиблений аналіз соціально відповідальних витрат господарюючих суб'єктів на основі прогнозів, які охоплюють усі сторони їх соціально відповідальної діяльності, а застосування бюджетного моделювання для управління соціально

відповідальними витратами - визначати напрямки пошуку внутрішніх і зовнішніх резервів.

6. Для розширення можливостей використання системи збалансованих показників з метою управління економічним суб'єктом розроблений за всіма проекція можливий перелік ключових показників ефективності, а також представлений варіант стратегічної карти промислового підприємства.

7. Методика практичної реалізації системи контролінгу, пов'язана із застосуванням в концепції системи збалансованих показників інформаційних таблиць, які виконують наступні функції: декларативна функція(за допомогою таблиць системи збалансованих показників здійснюється візуалізація стратегії, її документування в формі, зрозумілій для зацікавлених осіб); функція планування (в інформаційних таблицях системи збалансованих показників стратегія підприємства переводиться в площину дій, що дозволяє представити заходи для досягнення стратегічних цілей); комунікативна функція (інформаційні таблиці є засобом обговорення стратегічних цілей і плану для їх досягнення); контрольна функція (за допомогою індикаторів системи збалансованих показників здійснюється моніторинг відповідності поточного стану ресурсів і процесів на підприємстві його стратегії).

8. Впровадження положень концепції системи збалансованих показників на конкретному промисловому підприємстві є не що інше, як організація, документообігу в рамках інформаційних таблиць системи взаємопов'язаних показників, що містять інформацію в трьох формах представлення – текстова, графічна та числова. Текстова частина включає формулювання місії господарюючого суб'єкта, його стратегічних цілей та заходів, що забезпечують досягнення стратегічних цілей, назви показників, використовуваних для вимірювання, ступеня досягнення вищезазначених цілей. Графічна частина дозволяє схематично представити стратегію у вигляді дерева стратегічних цілей і підцілей. Числова частина містить плановані й досягнуті значення ключових показників розвитку промислового підприємства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає у розробці теоретико-методологічних положень та науково-методологічних підходів до дослідження організаційного інструментарію забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю засобами обліку та контролінгу. Результати досліджень дозволили сформулювати низку теоретико-концептуальних, методологічних і науково-практичних висновків, спрямованих на вирішення завдань дисертації відповідно до визначеної мети.

1. У сучасному суспільстві соціальна відповідальність у всіх своїх проявах (від випуску якісної та екологічно чистої продукції, своєчасної і повної сплати податків і зборів до бюджету і позабюджетні фонди, виплати гідної заробітної плати, розвитку об'єктів соціальної інфраструктури, здійснення різних соціальних ініціатив і до виплати дивідендів власникам) є основою розвитку національної економіки в цілому та підприємства зокрема.

2. Обґрунтовано, наукові підходи до обґрунтування дефініції «соціально відповідальна діяльність» як концепції, яка враховує специфіку суб'єкта господарювання та залежить від його рівня розвитку; добровільні зобов'язання спрямовані на реалізацію важливих внутрішніх та зовнішніх соціальних проектів, результати яких сприятимуть довготривалому та сталому розвитку.

3. Систематизовано основний категоріальний апарат соціально відповідальної діяльності підприємств через розкриття її функцій, форм та інструментів у взаємозв'язку. Даний підхід дозволяє при стабільному домінуванні соціальних функцій вдосконалювати й посилювати форми та інструменти реалізації соціально відповідальної діяльності, що спричинить активізацію економічної функції суб'єкта господарювання з метою отримання стабільно високого прибутку.

4. Фундаментальними принципами соціально відповідальної діяльності є забезпечення споживачів якісною продукцією, професійне вдосконалення

персоналу, дотримання законодавства, врахування суспільних інтересів та цінностей. Відповідно до яких, система інституційного забезпечення процесу реалізації соціально відповідальної діяльності підприємства, регламентує підпорядкованість соціальних дій та їх документальне забезпечення, в розрізі вхідної та результатної інформації, що трансформується в ході оперативного, тактичного та стратегічного етапу управління (від задекларованих пріоритетів соціальної політики до їх практичного втілення).

5. Закономірності сучасного розвитку вітчизняного підприємництва вимагають адекватної інтеграції соціальної відповідальності в систему стратегічного управління з метою довгострокового та стійкого розвитку підприємства. Представлення основних принципів реалізації соціальної відповідальності в стратегії підприємства здійснене за допомогою моделі, відповідно до якої соціальна відповідальність інтегрується в безперервний послідовний комплекс взаємопов'язаних видів діяльності зі стратегічного управління.

6. У дисертації запропоновано методичний інструментарій оцінювання складу, структури й величини витрат соціально відповідальної діяльності. Витрати соціально відповідальної діяльності запропоновано об'єднати в наступні групи: за ознакою відповідності меті й завданням підприємства; за ознакою загальних класифікаційних ознак (видів соціально відповідальної діяльності, напрямів витрат, характеру витрат, джерел фінансування, складу витрат, регулярності здійснення); за ознакою взаємовідносин із зацікавленими сторонами; за ознакою принципів формування звітності.

7. Доведено, що соціально відповідальна діяльність промислових підприємств необхідна з метою забезпечення розвитку внутрішніх і зовнішніх соціальних ресурсів господарюючих суб'єктів, ефективність використання яких є основою організації конкурентоспроможності підприємства. На основі моделей класифікаційних функцій розроблена методика оцінки рівня розвитку соціальної відповідальності підприємства, що дозволяє дати можливість

ефективного використання засобів для підвищення (зниження) тих показників, якими визначається соціальна відповідальність підприємства.

8. Розроблено методику оцінки впливу факторів соціально відповідальних витрат в залежності від запитів стейкхолдерів через їх деталізацію в розрізі виділених груп: соціальна відповідальність перед суспільством, екологічна відповідальність, добросовісна ділова практика та соціально відповідальна реструктуризація, за кожною із них запропоновано заходи з реалізації соціальної відповідальності, які деталізовані через їх механізми, та досліджено показники цього виду діяльності (через формування відповідних витрат) із зазначенням ступеню їх впливу на результат господарської діяльності підприємства. Взаємодія виділених факторів впливу на формування соціально відповідальних витрат дозволяє встановити масштаби цього виду діяльності, що впливає на визначення й коригування мети та завдань підприємства в цілому й формування соціальних ресурсів зокрема.

9. Найбільш використовуваним інструментом нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності є угода, яка дозволяє регулювати взаємовідносини органів державного управління, підприємства та його працівників з метою реалізації трудових та економічних відносин.

10. Соціальний облік, відокремлено формує інформацію про соціально відповідальну діяльність підприємств як в цілях оперативного прийняття управлінських рішень, так і для формування публічної нефінансової (соціальної) звітності, доступної всім зацікавленим сторонам, необхідної для управління соціально відповідальною діяльністю. Елементи системи соціального обліку присутні на будь-якому промисловому підприємстві в системі його бухгалтерського обліку (наприклад, облік розрахунків з бюджетом та позабюджетними фондами, облік розрахунків з персоналом з оплати праці, облік розрахунків з засновниками і т.д.). У зв'язку з цим, відокремлення відомостей про соціально відповідальну діяльність господарюючого суб'єкта не призведе до істотних змін діючої облікової системи та її ускладнення.

11. Обґрунтовано інтегративну роль облікової політики соціально відповідального підприємства з метою достовірної ідентифікації об'єктів соціального обліку з позиції різносторонніх інформаційних проєкцій, враховуючи фінансову, управлінську, податкову й соціально відповідальну політику, яка сприятиме ефективній організації обліково-контрольної функції системи управління.

12. Розроблено методику формування та розповсюдження через засоби комунікації відкритої соціальної звітності, що дозволить виявити причинно-наслідковий зв'язок між поданням цього виду звітності та ростом привабливості підприємства для споживачів та, як наслідок, ростом рентабельності й досягненню його стратегічних цілей.

13. Підвищення ефективності внутрішніх управлінських процесів можливе тільки на основі застосування сучасного інструментарію і, зокрема, соціального контролінгу, що забезпечує оптимальний комунікаційний і інформаційний процес, що сприяє досягненню стратегічних цілей бізнесу за рахунок збільшення масштабів його соціально відповідальної поведінки. В процесі дослідження здійснена сутнісна інтерпретація дефініції «соціальний контролінг», яка враховує домінування його інтеграційно-координуючої функції шляхом підготовки й подання необхідної управлінської інформації стосовно соціально відповідальних процесів на підприємстві, орієнтування менеджменту на прийняття соціальних рішень та необхідні соціально відповідальні дії.

14. В роботі аргументовано доцільність використання в системі контролінгу принципів бюджетування окремих соціальних програм та соціально відповідальної діяльності загалом, збалансованих показників підсистеми «соціальна відповідальність підприємства», отримання, обробки, передачі, зберігання та відображення інформації для прийняття ефективних управлінських рішень засобами соціального обліку та контролю за доцільністю соціального витрачання. Це дозволило, враховуючи фактор циклічності контролінгової інформації, сформуванню обліково-інформаційне забезпечення зазначеного процесу у формі бухгалтерських документів.

15. Розвинені в роботі принципи і методи бюджетного планування дозволять здійснювати поглиблений аналіз витрат соціально відповідальної діяльності господарюючих суб'єктів на основі прогнозів, які охоплюють усі сторони цього виду діяльності, а застосування бюджетного моделювання витратами – визначати напрями пошуку внутрішніх і зовнішніх резервів.

16. Аргументовано, що постійне поліпшення якості життя суспільства, збереження екологічного середовища, розвиток конкурентоспроможного персоналу, поліпшення іміджу і ділової репутації бізнесу, залучення інвесторів, додаткова соціальна стабільність і стійкість економічних суб'єктів в довгостроковій перспективі і є позитивними наслідками соціально відповідальної діяльності промислових підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аделькін Ф. Результати дослідження соціальної відповідальності українського бізнесу / Ф. Аделькін. – К. : Блакить, 2005. – 349 с.
2. Алигаджиева Е.М. Постановка социального учета / Е.М. Алигаджиева // Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – № 21. – С. 40-50.
3. Алоні Г. Етика бізнесу: соціально-філософський аспект: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.03 / Ін-т вищ. освіти АПН Укр. – К. : 2008. – 19 с.
4. Амоша О. Соціальна відповідальність в контексті розвитку людського потенціалу / О. Амоша, О. Новікова // Держава і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 122- 127.
5. Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: [монографія] / В.І. Андрейцев. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. – 373с.
6. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство : [монографія] / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта, О.А. Сороківська та ін. – Тернопіль : Тернограф, 2008. – 424 с.
7. Андрушків Б.М. Інноваційна політика: навчальний посібник / [Б.М. Андрушків, В.Ф. Бортняк, Ю.Я Вовк, та ін.] – Тернопіль : ТЗОВ «Тернограф», 2012. – 484с.
8. Андрушків Б.М. Інноваційно-комплексні шляхи розвитку малого підприємництва / [Б.М. Андрушків, Ю.Я. Вовк, І.Ю. Крамар та ін.]. – Тернопіль: ТНТУ ім. Івана Пулюя, 2011. – 340с.
9. Андрушків Б.М. Корпоративна культура / Б.М. Андрушків, С.П. Черничинець. – К. : Кондор, 2011. – 528с.
10. Андрушків Б.М. Особливості адаптації вітчизняного законодавства до умов та вимог функціонування європейських суб'єктів господарювання (Інноваційно-правові колізії розвитку національної економіки) / Б.М. Андрушків, О.Б. Бойко, О.М. Владимир, ін. – Тернопіль : ТЗОВ «Тернограф», 2015.– 344с.

11. Андрушків Б.М. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: навч.-метод. посіб. для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта, Л.М. Мельник. – Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2010. – 270с.
12. Андрушків Б.М. Шляхи і методи прийняття управлінських рішень (психологічні аспекти менеджменту) / Б.М. Андрушків, Н.Б. Кирич, В.А. Паляниця, ін. // Наукові праці КНТУ, Економічні науки. – 2009. – № 16. – С. 11 – 14.
13. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб.: Питер, 1999. – 416с.
14. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; пер. с англ. науч. ред. и автор перев. Л. Евенко. – М. : Экономика, 1992. – 519с.
15. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика / А. Апчерч. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 952 с.
16. Астапов К. Инновации промышленных предприятий и экономический рост / К. Астапов // Экономист. – 2002. - № 6. – С.44 – 51.
17. Астапова Г.В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины: монография / Астапова Г.В., Астапова Е.А., Лойко Д.П. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 526с.
18. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навчальний посібник / П.Й. Атамас. – Київ: ЦУЛ, 2006. – 440 с.
19. Аткінсон Э.А. Управленческий учет / Э.А. Аткінсон, Р.Д. Банкер, Р.С. Каплан, М.С. Янг. – 3-е изд. : Пер. с англ. — М.: Изд. дом «Вильямс», 2007. – 640 с.
20. Атрилл П. Управленческий учет для нефинансовых менеджеров / П. Атрилл, Э. Мак Лейни. / Пер. с англ.; под ред. Каныгина С.Л. – Дн-ск : Баланс-клуб, 2003. – 624 с.
21. Баюра Д. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління / Д. Баюра // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – № 1. – 2009. – С. 22 – 30.

22. Баюра Д.О. Концептуальні засади механізму формування корпоративної соціальної відповідальності в Україні / Д.О. Баюра, О.А. Буян // Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – 2012. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// D:/Documents/Downloads](http://D:/Documents/Downloads).
23. Беа Ф. Економіка підприємства / Беа Ф., Дихтл Е., Швайтцер М.; пер. с нем. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 928 с.
24. Белоусов В.Л. Анализ конкурентоспособности фирмы / В.Л. Белоусов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2001. – №5. С.63 – 71.
25. Бизнес-словарь: Англо-русский и русско-английский. – М. : ООО Изд-во Аст; ЮНВЕС, 2001. – 688 с.
26. Бистряков І. Природні ресурси як фактор активізації еколого-економічної діяльності / І. Бистряков // Економіст. – 2011 . – № 4 . – С. 18 – 22.
27. Благов Ю.А. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции / Ю.А. Благов. - СПб. : Высшая школа менеджмента, 2010. – 272 с.
28. Блакита А.В. Нефінансова звітність як інструмент оцінювання соціальної відповідальності бізнесу / А.В. Блакита, Р.С. Поляк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 15. Частина 4. – 2015. – С.126 – 129
29. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 448 с.
30. Большаков А.С. Современный менеджмент: теория и практика / А.С. Большаков, В.И. Михайлов. – СПб. : Питер, 2000. – 416 с.
31. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.
32. Булатов А.Н. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции: [монография] / А. Н. Булатов. — СПб. : Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2010. — 272 с.
33. Булеев И.П. Социальная ответственность бизнеса: теория и практика / И.П. Булеев, Н.Е. Брюховецкая, Е.В. Черных. – НАН України, Ін-т економіки пром-сти, Донец. ун-т економіки і права. – Донецк: ДонУЭП, 2008. – 136 с.

34. Бутинець Т.А. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / Т.А. Бутинець – Житомир, 2012. – 459 с.
35. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік. Навчальний посібник для студентів спеціальності 7.50106 “Облік і аудит” / [Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Чижевська, Н.В. Герасимчук та ін.] – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 356 с.
36. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності “Облік і аудит” / Видавництво 2-е, доповнене і перероблене, Житомир : ЖІТІ. – 2000. – 640с.
37. Бутирська І.В. Еколого-економічна збалансованість в контексті регіонального розвитку / І. В. Бутирська // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 155 – 163.
38. Валитов Ш. М. Взаимодействие власти и бизнеса. Сущность, новые формы, тенденции, социальная ответственность / Ш.М. Валитов, В.А. Малыгин. – М. : Экономика, 2009. – 207 с.
39. Варьяш И.Ю. Контроллинг экономических ожиданий / И.Ю. Варьяш. – М. : Финансовый университет, 2012. – 173с.
40. Василенко В.А. Стратегічне управління / В.А. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 396 с.
41. Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет / М.А. Вахрушина. – М. : Омега-Л, 2007. – 340 с.
42. Вахрушина М.А. Концепция социальной отчетности компаний: цели составления, источники формирования // Материалы научно-практической конференции кафедры бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности. ВЗФЭИ (27 января 2009 г.) «Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета и экономического анализа в условиях перехода России на инновационный путь развития» / Под ред. проф. Вахрушиной М.А., доц. Сидоровой М.И. – М. : Издательство «Спутник+», 2009. – 253 с.
43. Вахрушина М.А. Стратегический управленческий учет / М.А. Вахрушина, М.И. Сидорова, Л.И. Борисова. – М. : Рид Групп, 2011. – 868 с.
44. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер. – Ивано-Франковск : Ист-Вью, 2002. – 352 с.

45. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ук-лад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 177 с.
46. Виттенберг Е.Я. Социальная ответственность бизнеса в постсоветском пространстве / Е.Я. Виттенберг. – М. : РГГУ, 2011. – 477 с.
47. Виханский О.С. Стратегическое управление / О.С. Виханский. – М.: Гардарики, 2000. – 296с.
48. Віленчук О.М. Формування системи страхування екологічних ризиків / О.М. Віленчук. – Ж. : ДВНЗ “Державний агроекологічний ун-т”. – 2007. – 260 с.
49. Водоп’янова О. Облікова політика: починаємо новий рік / О. Водоп’янова // Дебет-Кредит. – № 5 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dtk.com.ua/show/1cid04362.html>
50. Волинець У. Моделі соціальної відповідальності / У. Волинець. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe.
51. Воробей В. Інформаційно-аналітичний матеріал слухань парламентського комітету з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва на тему «Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи» / В. Воробей, І. Журовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svb.ua/sites/default/files/Analitichniy_Material_do_Sluhan_FINAL.pdf
52. Воробей В. Корпоративна соціальна відповідальність чи вигода? / В. Воробей // Києво-Могилянська Бізнес Студія. – 2005. – №10.
53. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи: інформаційно-аналітичний матеріал: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.svb.org.ua>.
54. Ворона О.В. Практика реалізації соціальної відповідальності бізнесу в Європі та Україні / О.В. Ворона. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62028.doc.htm.
55. Воронкова А.Е. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация / А.Е. Воронкова. – Луганск : ВНУ, 2000. – 315 с.

56. Газуда М. Особливості функціонування механізму управління відтворювальним природокористуванням / М. Газуда // Інноваційна економіка. – 2010. – № 1 (15). – С. 39 – 42.
57. Галиця І.О. Внутрішні венчури як механізм стимулювання інноваційного процесу / І.О. Галиця // Наука та інновації. — 2008. — Т.4, №4. — С. 85 – 94.
58. Галіцин В. К. Системи моніторингу: [монографія] / Галіцин В. К. — К. : КНЕУ, 2000. — 231 с.
59. Галкина Е.В. Аудит эффективности и контроллинг в инновационном процессе / Е.В. Галкина // Аудиторские ведомости. – 2008. – №4. – С. 60 – 69.
60. Генеза ринкової економіки : терміни, поняття, персоналії // За ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтимічука. — К. : Магнолія плюс, 2004. — 688 с.
61. Герасименко О. Соціальний облік та нефінансова звітність як інструменти реалізації соціальної відповідальності / О.Герасименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 137/2012. – С.39 – 42.
62. Глобальний договір ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://www.unglobalcompact.org>.
63. Глобальні трансформаційні імперативи сталого розвитку національної економіки : монографія / [В. Є. Реутов, О. С. Горда, А. М. Колот та ін.]. – Сімферополь : Фенікс, 2011. – 282 с.
64. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу / О.П. Гоголя, І.П. Кудінова. – К. : Видавництво Національного університету біоресурсів та природокористування України, 2008. – 79 с.
65. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу : монографія / О.П. Гоголя, І.П. Кудінова; Каб. Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Ніжин : Лисенко М. М., 2011. – 175 с.
66. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник / С.Ф. Голов. – К. : Лібра, 2004. – 670 с.
67. Головінов О.М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії та проблеми // О.М. Головінов. – Економічний вісник Донбасу. – № 2 (36). – 2014. – С.187 – 192.

68. Господарський кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
69. Гохберг Л. Инновационные процессы: тенденции и проблемы / Л. Гохберг, И. Кузнецова // Экономист. – 2002. – № 2. – С.50 – 59.
70. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы / А.П. Градов. – СПб., 1995. – 410 с.
71. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства / М.Г. Грещак, О.М. Гребешкова, О.С. Коцюба. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.
72. Грیشнова О. А. Соціальна відповідальність – шлях до європейської соціальної держави / О. А. Грیشнова // Соц.-труд. відносини: теорія та практика. – К. : 2011. – № 2. – С. 5 – 12.
73. Грузнов І.І. Організаційно-економічні механізми управління / І.І. Грузнов. – Одеса : Астропрінт, 2000. – 292 с.
74. Гуняева Н. Международные стандарты в области социальной ответственности / Н. Гуняева // Стандарты и качество. – 2004. – № 10. – С. 61 – 65.
75. Гуржій А. М. Інноваційна діяльність в Україні : монографія / А.М. Гуржій, Ю. В. Каракай, З. О. Петренко, Н. І. Вавіліна, Т. К. Куранда. — К. : УкрШТЕІ, 2006. — 152 с.
76. Гуцайлюк З.В. Ще раз про місце і роль управлінського обліку в інформаційній системі господарюючих суб'єктів / З.В. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 11. – С. 45 – 49.
77. Дайле А. Практика контроллинга: Пер. с нем. / Под ред. и с предисл. М. Л. Лукашевича, Е. Н. Тихоненковой. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 336с.
78. Даль В.И. Толковый словарь живаго великорускаго языка / В.И. Даль. – М. : Мысль, 1985. – Ч. 2. – С. 1292 – 1293
79. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України: [монографія] / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.М. Міщенко. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.
80. Державний комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

81. Деркач С. Бізнес має бути соціально відповідальним / С. Деркач [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stepanderkach.com.ua>.
82. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні : [монографія] / за ред. О.М. Балакіревої. – К. : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2011. – 592 с.
83. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.
84. Дойл П. Менеджмент: стратегия и тактика / П. Дойл. – СПб. : Питер, 1999, – 560 с.
85. Друкер П.Ф. Практика менеджмента / П.Ф. Друкер. – М. : Издательский дом Вильямс, 2000. – 398 с.
86. Друри К. Управленческий учет для бизнес-решений: Учебник / К. Друри – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 655 с.
87. Дубницький В.І. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті розвитку державно-приватного партнерства / В.І. Дубницький, В.В. Комірна, Н.М. Чуприна // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.2 – С. 74 – 87.
88. Дудкін О.В. Трансформація сутності соціальної відповідальності підприємства в умовах економічної нестабільності / О.В. Дудкін // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент» – 2010. – № 5/1. – С. 150 – 155.
89. Економіка виробничого підприємства / За ред. Й.М. Петровича. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. – 405 с.
90. Економіка і маркетинг виробничо-підприємницької діяльності / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Гаврись О.М., проф. Погорелова М.І. – Харків: НТУ «ХП», 2004. – 640 с.
91. Економіка підприємства [підручник] / наук. ред. Мельник Л. Г. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – 648 с.
92. Економічна енциклопедія: в 3-х томах / під ред. Л. І. Молдована. – К. :

Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т. 1. – 864 с.

93. Економічна енциклопедія: У 3-х т. / Редкол. С.В.Мочерний (відп. ред. та ін.). – К. : Академія, 2000. – Т.3. – 952 с.

94. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1/ Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.

95. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка): навч. посібник / Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савич. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.

96. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення : монографія / [В. К. Мамутов, О. О . Ашурков, Г.Д. Джумагельдієва та ін. ; за ред.: О. О . Ашурков] ; Ін-т екон.-прав. дослідж. НАН України, Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 405 с.

97. Ерохин С.А. Инновационная модель промышленного роста / С.А. Ерохин // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 12. – С.3 – 7.

98. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД. 2003. – 224 с.

99. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт.екон.наук: 08.00.09 / І.В. Жиглей. – Житомир, 2011. – 37 с.

100. Жиглей І.В. Соціально відповідальна діяльність: поняття, складові та передумови відображення у системі бухгалтерського обліку / І.В. Жиглей // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2012. — Вип. 3 (24). — С. 170—174.

101. Жук В. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. Жук; Нац. ін-т стратег. досліджень. – 2007. – Режим доступу: old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm.

102. Жуковська В.М. Соціальна відповідальність як напрям реалізації корпоративної стратегії розвитку / В.М. Жуковська // Фінанси України. – 2009. – С. 14 – 21.

103. Завгородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Завгородній, Вознюк Г.Л. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
104. Закон України "Про аудиторську діяльність" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
105. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
106. Закон України "Про інноваційну діяльність". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
107. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
108. Затеїщикова О.О. Етапи формування стратегії соціальної відповідальності бізнесу / О.О. Затеїщикова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 200 – 205.
109. Зелена книга Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rsppener-gy.ru/main/static.asp?art_id=1552
110. Зибарева О.В. Моніторинг задоволеності і лояльності персоналу сучасного підприємства як основа трансформації системи його стимулювання / О.В. Зибарева, Л.А. Гомба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/18_DNI_2010/Economics/68889.doc.htm
111. Зінченко А.Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. – К. : Вид-во «Фарбований лист», 2010. – 56 с.
112. Зінченко А.Г. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна // К., 2008. – 60 с.
113. Зомбарт В. Идеалы социальной политики / Пер. с нем. / В. Зомбарт. – СПб., 1906.
114. Иванов Н.И. Экономические аспекты производственного потенциала: теория и практика / Н.И. Иванов. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2000. – 420 с.

115. Иванов Н.И. Методические подходы к решению проблемы ресурсосбережения / Н.И. Иванов, Л.Т. Хижняк, Д.В.Липницкий. – Донецк : Институт экономики промышленности НАН Украины, 1997.– 28 с.

116. Ивашкевич В.Б. Бухгалтерский управленческий учет: учебник / В.Б. Ивашкевич. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Магистр, 2011. – 576 с.

117. Инновационный менеджмент. Справочное пособие. Под ред. П. Завлина. С.-Пб. : Наука, 1997. – 559 с.

118. Іваненко А.П. Трансфер технологій як засіб сприяння сталому соціально-економічному і еколого-економічному зростанню України, фінансово-організаційний механізм його забезпечення / А.П.Іваненко // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми, 2003. – Вип. 4. – С. 83 – 101.

119. Іваненко О. Визначення поняття, сутності та видів соціальної відповідальності: актуальні проблеми / О. Іваненко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dniprokniga.dp.ua/46-ivanenko-o-viznachennjaponjattja-sutnosti-ta.html>.

120. Ігнат'єва І.А. Методологічні основи об'єктно-цільового підходу формування і реалізації стратегії розвитку підприємств виробничої сфери / І.А. Ігнат'єва // Вісник українського державного університету водного господарства та природокористування. – Рівне, 2003. – С.504 – 509.

121. Ілляшенко С.І. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: монографія / С.І. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 615 с.

122. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. посібн. / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2003. – 278 с.

123. Ілляшенко С.М. Фундаментальні основи формування механізмів забезпечення інноваційного розвитку економічних систем / С.М. Ілляшенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elkniga.info/book_173.html.

124. Інноваційно-комплексні шляхи розвитку малого підприємництва: Монографія / [Андрушків Б. М., Крамар І. Ю., Мариненко Н. Ю. та ін.]. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. – 343 с.

125. Інституційні фактори стійкого розвитку регіональних соціально-економічних систем : монографія / В.П. Решетило, Г.В. Стадник, І.А. Островський та ін. ; за заг. ред. В.П. Решетило ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2013. – 241 с.

126. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. № 291, із змінами та доповненнями : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.net>

127. Іпполітова І.Я. Теоретичні основи управління ресурсозбереженням на підприємстві / І.Я. Іпполітова // Економіка промисловості: Зб. наук. пр./ НАН України ІЕП. – Донецьк. – 2004 – С.303 – 314.

128. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант ; пер. с нем. Н. Лосского сверен и отредактирован Ц.Г. Арзаканяном и М.И. Иткиным. – М. : Эксмо, 2008. – 1118 с.

129. Каплан Роберт С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Каплан Роберт С., Нортон Дейвид П. – 2-е изд., испр. и доп.; Пер. с англ. – М.: ЗАО «ОлимпБизнес», 2006. – 320 с.

130. Карпенко О. В. Управлінський облік: організація, методологія, методика викладання: монографія / О.В. Карпенко. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2005. – 341 с.

131. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс / М. Кастельс.– М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

132. Керівництво GRI зі звітності в галузі стійкого розвитку версії G4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalreporting.org/g4>.

133. Керівництво з соціальної відповідальності ISO/DIS 26000: Guidance on social responsibility. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: isotc.iso.org.

134. Кирич Н.Б. Аналітичні аспекти впровадження нової економічної стратегії підвищення господарсько-фінансової стабільності переробних підприємств / Н.Б. Кирич // Економіка промисловості України: Зб. наук. пр. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – С. 50 – 57.

135. Кирич Н.Б. Збалансованість системи показників у формуванні

стратегії розвитку організацій, підприємств – як метод стабілізації економіки України / Н.Б. Кирич // Схід. – 2007. – №3 (81). – С. 101 – 103.

136. Кирич Н.Б. Інноваційна діяльність в умовах міжнародного науково-технічного співробітництва. / Н.Б. Кирич, Н.С. Юрик // Інноваційна економіка – 2010. – № 4 (18). – С. 8 – 13.

137. Кирич Н.Б. Інноваційна діяльність підприємств та організацій як метод стабілізації економіки регіонів України / Н.Б. Кирич, Б.М. Андрушків, О.Б. Погайдак // Вісник економічної науки України. – 2009. – №1(15). – С. 23–25.

138. Кирич Н.Б. Особливості управління техніко-економічними факторами стабілізації виробництва на сучасному етапі / Н.Б. Кирич // Галицький економічний вісник. – 2006. – № 2 (9). – С. 33 – 38.

139. Кирич Н.Б. Стабільність виробництва та фінансова стійкість господарських структур – необхідна умова інтеграції України до ЄС:/ Н.Б. Кирич // Тези доп. Міжнар. наук. конф. // Разом в Європі: маркетингові стратегії регіонального розвитку: Зб. наук. праць Терноп. інституту соц. та інф. технол. – Тернопіль: ТІСІТ, 2005. – С. 35-36.

140. Кирич Н.Б. Теоретичні та прикладні механізми управління стратегією підвищення господарсько-фінансової стабільності підприємства / Н.Б. Кирич // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 3. – С. 136 – 142.

141. Кінаш І.А. Інноваційні засади розвитку переробних підприємств з використанням енергоощадних технологій / І.А. Кінаш // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні засади сталого розвитку національного господарства». – Кам'янець-Подільський, 2014. – С.154-156.

142. Кінаш І.А. Структурно-сутнісна характеристика інноваційно-активного переробного підприємства / І.А. Кінаш // Збірник наукових праць Буковинського державного економічного університету. – № 10, 2015. – С. 80-87.

143. Кінаш І.А. Формування та використання виробничого потенціалу переробних підприємств / І.А. Кінаш // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. —№ 10, 2015. — С. 80 — 87.

144. Кныш М.И. Конкурентные стратеги / М.И. Кныш. - СПб. : ТАНДЕМ, 2000. – 478 с.

145. Кобзар Н.І. Теорія та практики соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Н.І. Кобзар, В.Ф. Левченко, О.М. Кірієнко // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.2 – С. 112 – 120.

146. Ковальчук Н.В. Економічні аспекти пріоритетів інтеграції України / Н.В. Ковальчук // Вісник ДДФА. Економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 81- 88. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddfae_2014_1_12.

147. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

148. Козаченко А.В. Механизм формирования стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1998. – 348 с.

149. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2011. – № 3. – С. 3 – 9.

150. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність і проблеми її сприймання суспільством / А.М. Колот// Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2013. – Вип. 2 (6). – С.6-14.

151. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння / А.М. Колот// Економіка України. – 2014. – № 3 (628). – С. 70- 82.

152. Колот А.М. Соціально-трудова сфера в умовах глобальних викликів: тенденції, проблеми, можливості стійкого розвитку : у 3 т. / А.М. Колот. – К., 2010. – Т. 3. – С. 9 – 22.

153. Комарницький І.Ф. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/7_1.pdf.

154. Комарова К.В. Менеджмент: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / К.В. Комарова, Н.І. Редіна, С.А. Шмельова. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2007. – 330 с.

155. Комарова К.В. Соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку бізнесу на підприємствах України / К.В. Комарова, Н.В. Ковальчук // Економіка та інноваційний розвиток національного господарства. – № 5–6 (63). – 2016. – С. 25 – 30.
156. Кон И.С. Личность как субъект общественных отношений / И.С. Кон. – М.: Знание, 1966. – 47 с.
157. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
158. Консультационный проект Международных основ интегрированной отчетности : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theiirc.org/consultationdraft2013>.
159. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / А.М. Карминский, Н.И. Оленев, А.Г. Примак, С.Г. Фалько. М. : «Финансы и статистика», 1998. – 256 с.
160. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е.А. Ананьина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 279 с.
161. Контроль. – Электронный ресурс: режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0>.
162. Концепція державної промислової політики України / М.Г. Чумаченко, О.І. Амоша, М.І. Іванов та ін. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 424 с.
163. Концепція соціальної держави в Україні (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php?option=com>
164. Корецький М.Х. Управлінський облік: Навч. Посібник / М.Х. Корецький, Н.В. Даций, Л.В. Пельтек – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 296 с.
165. Король С.Я. Нормативне регулювання обліку соціальної відповідальності / С.Я. Король // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 9, 2016. – С. 781 – 796.
166. Король С.Я. Теоретичні засади соціального обліку / С.Я. Король. — Облік і фінанси. — 2016. — № 2 (72). — С. 29—34.

167. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики: монографія / Л. П. Петрашко. — К.: КНЕУ, 2013. — 342 с.

168. Корпоративна етика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrbukva.net/36695-Korporativnaya-etika.html>

169. Корпоративна соціальна відповідальність [Текст] / за заг. ред. Т.С. Смовженко, А.Я. Кузнецової. — Вид. друге, виправл. і доповн. — К. : УБС НБУ, 2010. — 314 с.

170. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика : посібник / [М.А. Саприкіна, М.А. Саєнсус, А.Г. Зінченко та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф., О.С. Редькіна. — К. : Фабований лист, 2011. — 480 с.

171. Корпоративная социальная ответственность [Електронний ресурс].— Режимдоступу: <http://www.csrjournal.com/lib/networkoverview/188-что-такое-sobkso.html>.

172. Корпоративная социальная ответственность: управленческий аспект: [монография / под ред. И.Ю. Беляевой, М.А. Эскиндарова]. — М. : КНОРУС, 2008. — 504 с.

173. Корпоративне управління: Посіб. для студ. спец. 7.050206 "Менеджмент зовнішньоекон. діяльн." усіх форм навчання / О.Є. Кузьмін, Л.І. Чернобай, А.О. Босак, О.С. Скибінський, М.В. Колісник; ред.: О.Є. Кузьмін; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 2004. — 172 с.

174. Корягін М.В. Бухгалтерський облік в системі управління соціально відповідальним підприємством / М.В. Корягін // Збірник наукових праць «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології та організації». — №2 (17). — С. 50 – 57 // Режим доступу: <http://nasoa.edu.ua>.

175. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф. Котлер, Н. Лі ; Пер. з англ. С. Яринич. — К. : Стандарт, 2005. — 302 с.

176. Крапивина Г.А. Исследование операций / Г.А. Крапивина // Донецк. ин-т турист. бизнеса. — Донецк, 2004. — 124 с.

177. Крепак Д. Працювати на суспільство: що таке корпоративна соціальна відповідальність бізнесу // Forbes Україна. — 23.03.2016 р.

[<http://forbes.net.ua/ua/opinions/1413277-pracyuvati-na-suspilstvo-shcho-take-korporativna-socialna-vidpovidalnist-biznesu>].

178. Крижний Г.К. Стратегічний технологічний менеджмент: Навч. посібник / Г.К. Крижний. – Х. : НТУ «ХП», 2003. – 448 с.

179. Круглов М.И. Стратегическое управление компанией / М.И. Круглов. – М.: Русская Деловая Литература, 1998. – 768 с.

180. Крупка М.І. Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери / М.І. Крупка // Фінанси України. – 2001. - № 4. – С. 77 – 84.

181. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку. Підр. / М.В. Кужельний, В.І. Линник. – К. : КНЕУ, 2001. – 334 с.

182. Кузьменко О.Б. Еколого-економічна оцінка використання супутньої продукції зернових культур / О.Б. Кузьменко // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць : в 6 т. — Т. II. — Вип. 252. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. — С. 449 – 454

183. Кульман А. Экономические механизмы / Анри Кульман; Пер. с фр. Е. П. Островской; Общ. ред. Н. И. Хрустальной. – М. : Прогресс : Универс, 1993. – 188 с.

184. Куценко В.І. Моделювання вищої освіти – ключового фактора формування кадрового потенціалу / В.І. Куценко, О.В. Гаращук. // Ефективна економіка. - 2010. - № 11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_11_35

185. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): монографія / В.І. Куценко. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 356 с.

186. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – К. : Наукова думка, 2010. – 154 с.

187. Куценко В.І. Соціальний розвиток у контексті людиноцентристської економічної парадигми / В.І. Куценко, О.В. Гаращук // Економіка та держава. – 2011. – № 5. – С. 96 – 101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esde_2011_5_30

188. Куценко В.І. Соціально-економічний механізм ефективного

використання ресурсів рекреаційної сфери в контексті сталого розвитку / В.І. Куценко, Г. І. Трілленберг // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2013. – С. 34 – 41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2013_2013_8

189. Лаговська О.А. Бухгалтерський облік розподілу доходів в умовах соціально орієнтованої економіки: організація та методика: дис. канд. екон. тнаук: 08.00.09 / О.А. Лаговська – Житомир, 2007. – 277 с.

190. Лазаренко О. Посібник з КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / О. Лазаренко, Р. Колишко. – К.: Енергія, 2008.–96с.

191. Ландик В.И. Инновационная стратегия предприятия: проблемы и опыт их решения / В.И. Ландик. – К. : Наук. думка, 2003. – 364 с.

192. Ларіна Р.Р. Керування витратами в регіональних системах за допомогою логістично-контролінгового підходу / Р.Р. Ларіна // Науковий вісник національного гірничого університету. – 2004. – №8. – С.69 – 73.

193. Лахина А.П. Социальная ответственность в системе управления социально-экономической деятельностью корпораций : дис. на соискание учен. степ. к. э. н. : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народ- ным хозяйством" / Лахина Алина Петровна. – М., 2009. – 141 с.

194. Лебедев І.В. Корпоративна соціальна відповідальність як передумова сталого розвитку / І.В. Лебедев // Вісник Донецького університету: Серія В: Економіка і право, 2011. –№ 2. – С. 113 – 118.

195. Лебедев І.В. Соціальне партнерство як спосіб подолання економічної кризи / І.В. Лебедев // Економіка і держава. – 2009. – № 4. – С. 12 – 15.

196. Левицька С.О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення / С.О. Левицька. – 2014. – С. 256 – 262. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [// irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?)

197. Лень В.С. Управлінський облік: Навч. посіб. / В.С. Лень. – [2-е вид., виправл.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 317 с.

198. Лепа Н.Н. Методы и модели стратегического управления предприятием: Монография / Н.Н. Лепа. – НАН Украины. Ин-т экономики пром- ти. – Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2002. – 186 с.

199. Ліпич Л. Г. Формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної

діяльності машинобудівних підприємств : [монографія] / Л.Г. Ліпич, А.О. Фатенок-Ткачук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2010. – 220 с.

200. Лісовський С.А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку : [монографія] / Лісовський С.А. – Житомир: Полісся, 2007. – 108 с.

201. Лозинська М.Ю. Впровадження новітніх інформаційних систем управління підприємством як умова досягнення конкурентної переваги / М.Ю. Лозинська // Вісник національного університету «Львівська політехніка». - № 472. – 2003. – С.282 – 287.

202. Лопатинська А.М. Теоретичні основи соціальної відповідальності організації / А.М. Лопатинська // Уманський національний університет садівництва. – Економіка АПК, 2010. – № 10. – С. 142 – 146.

203. Лопаткин В.В. Малый толковый словарь русского языка / В.В. Лопаткин, А.Е. Лопаткина. – М. : Русские словари, 1993. – 339 с.

204. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України : монографія / Г.С. Лопушняк. – Львів : ЛРІ ДУ НАДУ, 2011. – 372 с.

205. Лук'яненко Д.Г. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: [монографія] / Д.Г. Лук'яненко, В. І. Чужиков. – К.: КНЕУ, 2007. – 544 с.

206. Лукасевич И.Я. Финансовый менеджмент: ученик / И.Я. Лукасевич. – М. : Национальное образование, 2013. – 768 с.

207. Мазин Ю.А. Экологические издержки производства в Украине: [монографія] / Ю.А. Мазин. – Сумы : РИО "АС-Медиа", 2003. – 72 с.

208. Мазін Ю.О. Фактори вибору цільових галузей для інвестування в ресурсозбереження / Ю.О. Мазін, І.М. Сотник // Матеріали Науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факультету економіки та менеджменту (18 – 29 квітня): Тези доповідей. – Суми : Вид-во СумДУ, 2005. – С. 147 – 148.

209. Малиновская Н.В. Интегрированная отчетность – инновационная модель корпоративной отчетности / Н.В. Малиновская // Международный бухгалтерский учет. 2013. – № 38. – С. 12 – 17.

210. Малінін Є. Д. Соціальна відповідальність підприємців та економічні реформи в Росії / Є.Д. Малінін // ЕКО: Економіка і організація пром. пр-ва. – Новосибірськ. – 2000. – № 10. – С. 177 – 189.

211. Малюга Н.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи : дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Н.М. Малюга – Житомир, 2006. – 539 с.

212. Маматова Т. Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України / Т. Маматова // Вісник дніпропетровського регіонального інституту державного управління. – 2010. – С. 51 – 53.

213. Манн Р. Контроллинг для начинающих / Р.Манн, Э. Майер. – Под ред. и с предисл. В.Б. Ивашкевича; Пер . с нем. Ю.Г. Жукова. – 2-ое изд., пер. и доп. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 304 с.

214. Маркова В.Д. Бизнес-модель: сущность и инновационная составляющая / В.Д. Маркова // Проблемы современной экономики. – 2010. – № 2. – Режим доступа до журналу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3072#ftn1>.

215. Маслова Г.Н. Проблеми підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів / Г.Н. Маслова // Економіка та право. – 2009. – №1.– С. 146-150.

216. Матушкин М.А. Внутрифирменное управление материальными ресурсами / М.А. Матушкин. – Саратов : Изд. центр Саратов. гос. соц.-эк. ун-та, 2000. – 376 с.

217. Медведев М.Ю. Учетная политика: бухгалтерская и налоговая / М.Ю. Медведев. – М. : ФБК-Пресс, 2012. – 328 с.

218. Международные принципы управленческого учета [Электронный ресурс] . – Режим доступа: <http://www.cimaglobal.com/principles>.

219. Мелашич Ж. Корпоративна соціальна відповідальність як елемент стратегії підприємства: можливості та ризики / Ж. Мелашич, І. Старінець // Страховий клуб КНЕУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pck.kneu.edu.ua/?p=174>.

220. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: [підручник] / Л.Г. Мельник. –

Суми : ВТД “Університетська книга”, 2002.— 346 с.

221. Мельник Л.Г. Формирование экономических основ информационного общества / Л.Г. Мельник // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми, 2003. – № 3. – С. 140 – 152.

222. Мельник Л.Г. Эколого-экономические основы ресурсосбережения: монография / Л.Г. Мельник, С.А. Скоков, И.Н. Сотник / под ред. канд. экон. наук, доц. И.Н. Сотник. – Сумы : ИТД "Университетская книга", 2006. – 229 с.

223. Мельник Н.О. Історія розвитку ресурсозбереження на Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=28366>

224. Мельник О.Г. Діагностика діяльності машинобудівного підприємства на засадах системи економічних індикаторів : [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів : Видавництво ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2009. – 188 с.

225. Мельник С. Становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні як складова державної соціальної політики / С. Мельник // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно- політичний журнал. – № 5. – 2008. – С. 32 – 39.

226. Менеджмент: учебник для бакалавров / Под ред. И.Н. Шапкина. – М. : Юрайт, 2013. – 690 с.

227. Мескон М.Х. Основы менеджмента / Пер. с англ. / Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. – М.: Дело, 2003. – 703 с.

228. Метод. – Електронний ресурс: режим доступу: [https:// wikipedia.org](https://wikipedia.org).

229. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc>.

230. Механізми підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В.М. Нижника, канд. екон. наук, доц. М.В. Ніколайчука. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 347 с.

231. Микитенко В.В. Энергоефективность промышленного производства: Монография / В.В.Микитенко. – К. : Об’єднаний інститут економіки НАН України, 2004. – 282 с.

232. Микитенко В.В. Формування комплексної системи управління

енергоефективністю в галузях промисловості: Монографія / В.В.Микитенко. – К. : Укр. видавничо-поліграфічна компанія «Екс.Об.», 2004. – 336 с.

233. Минцберг Г. Стратегический процесс: Пер. с англ. / Г. Минцберг, Дж.Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.

234. Міжнародний стандарт АА 1000 "AccountAbility" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/catalogue>

235. Міжнародний стандарт ІСО 26000 "Управління соціальною відповідальністю" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/catalogue>

236. Міжнародний стандарт. Соціальна відповідальність (SA8000) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07>.

237. Мізюк Б.М. Стратегічне управління підприємством / Б.М. Мізюк. – Львів: «Коопосвіта». ЛКА, 1999. – С.102 – 111.

238. Місько Г.А. Вплив корпоративної соціальної відповідальності на ефективність операційної діяльності підприємства / Г.А. Місько // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2009. – № 36. – С. 113 – 119.

239. Моніторинг довкілля: підручник / [Боголюбов В. М., Клименко М. О., Мокін В. Б. та ін.]; під ред. В. М. Боголюбова [2-е вид. перероб. доп.] — Вінниця: ВНТУ, 2010. — 232с.

240. Мороз Ю.Ю. Моніторинг фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств України / Ю.Ю. Мороз. [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — http://nbuv.gov.ua/portal/socgum/vzhdtu_ecjn/2009_3158.pdf

241. Моторин Р.М. Статистика для економістів : [навч. посібник] / Р.М. Моторин, Е.В. Чекотовський. – К. : Знання, 2009. – 460 с.

242. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. – Т. 1 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко [та ін.]; за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.

243. Мякота В. Собівартість продукції: від випуску до реалізації / В. Мякота. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2003. – 268 с.

244. Набатова Ю.О. Основи процесу формування ресурсних стратегій діяльності підприємств / Ю.О. Набатова // Зимові читання, присвячені видатним

вченим в галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю проф. П.П. Німчинова та проф. І.В. Малишева : IX Всеукр. наук. Internet-конф., 23-24 лют. 2011 р. : тези. – Житомир, ЖДТУ, 2011. – С. 126 – 127.

245. Наливайко А.П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія / А.П. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2001. – 227 с.

246. Нападовська Л.В. Управлінський облік: монографія / Л.В. Нападовська. – Д. : Наука і освіта, 2000. – 450 с.

247. Нападовська Л.В. Управлінський облік: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л.В. Нападовська – К : Книга, 2004. – 544 с.

248. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://menr.gov.ua/files/docsukr.pdf42>.

249. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" затверджено наказом Міністерства фінансів України від від 07.02.13 р. N 73 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92>.

250. Нижник В. М. Фінансування соціального розвитку підприємств в умовах інтеграційності процесів, виробництва / В. М. Нижник, А. В. Савіцький // Забезпечення соціального захисту населення в контексті активізації євроінтеграційних процесів : монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук В.М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 578 с.

251. Нижник В.М Тенденції та оцінка чинників підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудування : [монографія] / В.М Нижник, М.В. Ніколайчук – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 359 с.

252. Нижник В. М. Контролінг процесів активізації інноваційної діяльності промислових підприємств / В. М. Нижник, О. Є. Громова // Інноваційне управління промисловими підприємствами в системі ефективного використання конкурентного потенціалу : монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук В. М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – 547 с. – С. 30–57.

253. Нижник В. М. Контролінг результативної діяльності виробничих систем як фактор соціального розвитку / В. М. Нижник, О. В. Матвієць // Забезпечення соціального захисту населення в контексті активізації євроінтеграційних процесів : монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук

В.М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 578 с.

254. Нижник В. М. Підвищення ефективності соціальної політики як чинника входження України до ЄС / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 5, Т. 1. – С. 183–186.

255. Нижник В. М. Соціальна відповідальність територіальних громад в умовах трансформаційних змін / В. М. Нижник // Матеріали X Пленуму Правління Спілки економістів України та міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2015.

256. Нижник В. М. Фінансові аспекти формування соціальної політики промислових підприємств / В. М. Нижник, О. В. Матвієць // Забезпечення соціального захисту населення в контексті активізації євроінтеграційних процесів : монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук В. М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – 578 с.

257. Нижник В. М. Формування механізму підвищення організаційно-управлінської культури суб'єктів господарювання / В. М. Нижник, О. О. Білецька // Проблеми та механізми забезпечення ефективного функціонування суб'єктів ринку праці за умов інтеграції України до ЄС : монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук В. М. Нижника. – Хмельницький : ХНУ, 2016. – 494 с.

258. Николаева О. Стратегический управленческий учет / О. Николаева, О.Алексеева. – М. : ЛКИ, 2008. – 304 с.

259. Николайчук В.Е. Заготовительная и производственная логистика / В.Е. Николайчук. – СПб., 2001. – 155 с.

260. Нуреев Р.М. Курс микроэкономики. Учебник для вузов / Р.М. Нуреев. — М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА. М., 2000. — 572 с.

261. Нусінок Б.Я. Соціальна відповідальність бізнесу: передумови становлення та розвиток в Україні / Б.Я. Нусінов, А.В. Ярова // Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян : монографія : у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.1 - С. 306 – 309.

262. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М. : Изд-во «Язь», 1992. – 481 с.

263. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / О.В. Олійник. – Київ, 2009. – 42 с.

264. Оппенлендер К. Европейская промышленная политика – необходимость и принципы / К. Оппенлендер // Мировая экономика международные отношения. – 1994. – №5 – С. 27 – 31.

265. Орлик О.В. Оцінка та вибір раціонального варіанту використання інвестиційних засобів / О.В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип.18. – Одеса : ОДЕУ, 2004. – С. 289 – 294.

266. Орлова Н.С. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: Монографія / Н.С. Орлова, А.О. Харламова. – Донецьк : Издательство, 2014. – 250 с.

267. Осипов В.Н. Оценка конкурентоспособности продукции производственного назначения / В.Н. Осипов, В.А. Диленко, А.А. Стрелец. – Одесса : Ин-т проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2001. – 152 с.

268. Открытая социальная ответственность: документы серии AA1000 // ИСО 9000 + ИСО 14000 / Ежеквартальное приложение к журналу «Стандарты и качество». – 2004. – №2. – С. 25 – 27.

269. Оуэн Р. Избранные сочинения в двух томах / Р. Оуэн. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1950. – 768 с.

270. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

271. Офіційний веб-сайт Інформаційного агентства УНІАН: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net>

272. Офіційний сайт Всесвітньої ради бізнесу зі сталого розвитку (WBCSD) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wbcd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx>

273. Павликівська О.І. Theory of accounting and analysis of formation of profit / О. І. Pavlyukivska, L. I. Marushchak // Розвиток соціально-економічних систем в геоeкономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та

оподаткування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Тернопіль, 11-12 травня 2017 р.). — Т. : ФОП Паляниця В.А., 2017. — С. 39–41.

274. Павликівська О.І. Аналіз як спеціальний прийом аудиту при дослідженні документів і операцій / О.І. Павликівська, О.П. Завитій // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2003. – Випуск 12. – С. 65-67.

275. Павликівська О.І. Аудит витрат на виробництво в цукровій промисловості / О.І. Павликівська // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль. – 2002. – Випуск 3. – С. 89-92.

276. Павликівська О.І. Біхевіористичні аспекти професійного судження бухгалтера в процесі моделювання / О.І. Павликівська // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці: матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород. – 2010 р. – С.214-216.

277. Павликівська О.І. Бухгалтерський облік на тлі віртуалій / П.Я. Хомин, О.Р. Кіляр, О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. — Тернопіль : ТНТУ, 2017. — Том 52. — № 1. — С. 88-95.

278. Павликівська О.І. Вдосконалення інформаційних потоків підприємств / О.І. Павликівська, Н.М. Підлужна // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Випуск 16. – С.329-330.

279. Павликівська О.І. Генезис розвитку теорії та практики соціальної відповідальності бізнесу / О.І. Павликівська // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – 2017. – Т. 22, Вип. 8(61). – С. 91-95.

280. Павликівська О.І. Диференціація та інтеграція бухгалтерського обліку як науки: методологічний аспект / О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – № 3 (46). – С. 139-147.

281. Павликівська О.І. Ефективність як елемент прийняття управлінських рішень / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2009. – С. 103-105.

282. Павликівська О.І. Закономірності розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2017. — Вип. 2 (17). — С. 115-125.

283. Павликівська О.І. Інтелектуальний потенціал підприємства як інструментарій підвищення конкурентоспроможності підприємства та засіб входження його у європейський економічний простір / Андрушків Б.М., Островська Г.Й., О.І. Павликівська // Держава та регіони: науково-виробничий журнал Серія: економіка та підприємництво / Класичний приватний університет. – № 6 (99). – Запоріжжя, 2017. – С. 38-43.

284. Павликівська О.І. Інформаційне забезпечення системи контролінгу / О.І. Павликівська // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2007. – С. 262 – 264.

285. Павликівська О.І. Інформаційне забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Випуск 1 (51). – Ужгород, 2018. – С. 243-249.

286. Павликівська О.І. Інформаційний аспект стратегічного управлінського обліку / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак, Н.М. Шостаківська // Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя кафедри обліку та аудиту, (м. Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 р.). – Івано-Франківськ. – 2015.- С.153-154.

287. Павликівська О.І. Контролінг – концепція стратегічного управління / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2004. – № 4 (30). – С. 204-209.

288. Павликівська О.І. Контролінг в системі інформатизації управління / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль-Мукачеве, 2004. – С. 240-244.

289. Павликівська О.І. Концептуальні основи формування інформаційних

потоків стратегічного управлінського обліку [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2015. – Вип. 2 (13). – С. 237-244.

290. Павликівська О.І. Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі: колективна монографія / Р.В. Федорович, Б.А. Оксентюк, О.І. Павликівська та ін.; за заг. ред. проф. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2012. – 544 с.

291. Павликівська О.І. Методи інноваційного контролінгу / О.І. Павликівська, В.М. Рожелюк // Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні: збірник праць міжнародної науково-практичної конференції, (Харків, 2005 рік). – Харків. – 2005. – С. 87-90.

292. Павликівська О.І. Методологічні підходи до визначення сутності доходів та витрат / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Бізнес Інформ. – 2016. – № 10. – С. 343-348.

293. Павликівська О.І. Механізми управління соціальними ресурсами підприємств [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2016. — Вип. 2 (15). — С. 139-146.

294. Павликівська О.І. Механізми управління соціально відповідальною діяльністю підприємств / О.І. Павликівська // Економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22-23 грудня 2017 р.) / ГО «Львівська економічна фундація». У 2-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2017. – Ч. 1. – 180 с. С. 123-127.

295. Павликівська О.І. Моделювання бухгалтерського обліку – концепція реконструкції господарських фактів та процесів / О.І. Павликівська // Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій: матеріали міжнародної науково-технічної конференції присвяченої 50-річчю заснування ТНТУ та 165-річчю з дня народження Івана Пулюя (м. Тернопіль, 19-21 травня 2010 р.) / МОН України, Тернопільський державний технічний університет ім. І Пулюя [та ін]. – Тернопіль. – 2010. – С.529-530.

296. Павликівська О.І. Моделювання інформаційно-облікових потоків у процесі формування собівартості продукції / О.І. Павликівська, В.М. Рожелюк //

Галицький економічний вісник. – Тернопіль: ТДТУ – 2009. – № 3. – С. 144-152.

297. Павликівська О.І. Моделювання ризиків при прийнятті облікових рішень / О.І. Павликівська, Б.В. Сидяга // Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспект: тези доповідей всеукраїнської наукової конференції (Тернопіль-Буковель, 17-20 вересня 2009 р). – Тернопіль. – С. 36-39.

298. Павликівська О.І. Моделювання як метод формування облікової інформації / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр // Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: тези доповідей другої міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – С. 112-113.

299. Павликівська О.І. Моделювання як основоположний принцип системи бухгалтерського обліку / О.І. Павликівська, Н.В. Кравчук // Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції ТНТУ ім. Івана Пулюя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stelmaschuk.info/archive-internet-conference/64-conferencia-15-05>.

300. Павликівська О.І. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю / О.І. Павликівська // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». – 2018. – № 2 (154). – С. 15-20.

301. Павликівська О.І. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю / О.І. Павликівська // Інновації: соціально-економічні та безпекові стратегії розвитку: збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора ТНТУ імені Івана Пулюя, академіка НАН України М.Г. Чумаченка, (м. Тернопіль, 23 березня 2018 р.). – Тернопіль: ФОП «Паляниця В.А.». – С. 56-59.

302. Павликівська О.І. Облік і аналіз в управлінні давальницькою сировиною: теорія та методологія: монографія / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр. – Тернопіль : ТНТУ, 2015. – 200 с.

303. Павликівська О.І. Облік і аудит виробничих витрат в цукровій промисловості / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2011. – 264 с.

304. Павликівська О.І. Облік і оперативний контролінг виробничих запасів

у нафтопереробних комплексах: монографія / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2011. – 200 с.

305. Павликівська О.І. Облік соціально відповідальної діяльності: наука чи ремесло? / О.І. Павликівська // Соціально-економічні підсумки 2017 року: реалії та перспективи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 22-23 грудня 2017 р.). – У 2-х частинах. – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2017. – Ч.1. – С.88-91.

306. Павликівська О.І. Облік як база даних системи управління підприємством / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ТНТУ імені І.Пулюя «Розвиток системи обліково-аналітичного забезпечення функціонування підприємств та національного господарства». - Тернопіль: Тайп. – 26 березня 2015 р. - С.62-64.

307. Павликівська О.І. Організація аудиту витрат на виробництво в цукровій промисловості / О.І. Павликівська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 4 (26). – С. 197-202.

308. Павликівська О.І. Основні поняття та принципи організації соціально відповідальної діяльності [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 20. – С. 487-491..

309. Павликівська О.І. Особливості інтеграції соціально відповідальної діяльності в систему стратегічного управління підприємством / О.І. Павликівська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – № 2. – Хмельницький, 2018. – С. 135-140.

310. Павликівська О.І. Особливості нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності / О.І. Павликівська // Бізнес Інформ. – 2018. – № 1 (480). – С. 296-301.

311. Павликівська О.І. Природоохоронні витрати в хімічній промисловості / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2005. – Випуск 14.– С. 284-287.

312. Павликівська О.І. Проблеми відображення соціально відповідальної діяльності в системі управлінського обліку / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції

України в умовах нових глобалізаційних викликів: Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року). – Ужгород. – 2018. – С.231-234.

313. Павликівська О.І. Проблеми еволюційних процесів організації виробництва, його менеджменту та обліку / О.І. Павликівська, В.В. Ратинський, Н.М. Шостаківська // *Ekonomik, manegment, lav: socio-ekonomskas aspects of development.* – Roma, Italy. – 2016.- С.268-273.

314. Павликівська О.І. Проблеми організації бухгалтерського обліку в єдиному інформаційному просторі підприємства / О.І. Павликівська // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2011 року). – Тернопіль: ТНТУ, 2011. – С. 39 – 40.

315. Павликівська О.І. Проблеми організації обліково-аналітичної системи відтворювального процесу засобів праці на підприємствах цукрової промисловості / О.І. Павликівська, Н.В. Кравчук // *Галицький економічний вісник.* – 2013. – № 3. – С.83-90.

316. Павликівська О.І. Проблеми побудови та використання інформаційних систем підприємства / О.І. Павликівська // *Теорія і практика економічного аналізу: збірник тез за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції.* – Тернопіль. – 2006. – С. 61-62.

317. Павликівська О.І. Проблеми розвитку бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання / О.І. Павликівська // *Розвиток систем фінансово-облікового забезпечення функціонування підприємств та національного господарства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, проведеної на базі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.* – Тернопіль: Крок. – 2014. - С. 99-101.

318. Павликівська О.І. Проблеми розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку в постіндустріальному суспільстві / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // *Сучасні проблеми економіки та менеджменту: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції.* – Львів: видавництво Львівської політехніки. – 2011. – С. 482-483.

319. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи інформаційного

забезпечення системи управління соціально відповідальним підприємством / О.І. Павликівська // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 березня 2018 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ». – 2018. – 116 с. С.96-99.

320. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи обліку доходів підприємства / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр, Л.І. Марущак // Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 березня 2016 року). – Львів – 2016.- С. 151-153.

321. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи розвитку теорії бухгалтерського обліку в умовах глобалізації / О.І. Павликівська // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18 квітня 2012 року — Тернопіль: ТНТУ, 2012. — С. 42-44.

322. Павликівська О.І. Розвиток екологічного аудиту в Україні / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів. – ПП «Компакт-ЛВ», 2004. – С. 265-267.

323. Павликівська О.І. Розвиток концепції контролінгу соціально відповідальної діяльності в процесі генерування стратегічної інформації / Б.М. Андрушків, О.І. Павликівська // Вісник ЗНУ: Збірник наукових праць. Економічні науки. – № 1. – Запоріжжя, 2018. – С. 24-33.

324. Павликівська О.І. Розвиток концепції управлінського обліку / О.І. Павликівська // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Випуск 15. – С.293-296.

325. Павликівська О.І. Управління соціально відповідальною діяльністю підприємств на основі концепції обліку та контролінгу (теорія, методологія, практика): монографія / О.І. Павликівська. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2018. – 405 с.

326. Павликівська О.І. Управлінський облік як інформаційний ресурс в

системі прийняття рішень / О.І. Павликівська // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2008. – С. 242 – 244.

327. Павликівська О.І. Управлінський облік як основа для прийняття рішень / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Галицький економічний вісник. – 2012. – №6(39). – С.92-98.

328. Павликівська О.І. Фактори впливу на побудову облікових моделей / О.І. Павликівська // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк. – 2010 р. – С.433-435.

329. Павликівська О.І. Формування категоріального апарату соціально відповідальної діяльності бізнесу / Б.М. Андрушків, О.І. Павликівська, Р.П. Шерстюк // Вісник ЗНУ: Збірник наукових праць. Економічні науки № 4. – Запоріжжя, 2017. – С. 7-17.

330. Павликівська О.І. Формування нової парадигми облікової науки / О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: Видавець Стародубець. – 2006. – № 4 (11). – С.117 – 120.

331. Павликівська О.І. Фундаментальні принципи трансформації бухгалтерського обліку в інформаційній системі підприємства: колективна монографія / О.С. Білоус, О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр, Л.І. Марущак, Є.В. Гудь. Тернопіль : ТНТУ, 2015. – 160 с.

332. Палий В.Ф. Организация управленческого учета / В. Ф. Палий. – М. : Бератор – Пресс, 2003. – 224 с.

333. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / В.Ф. Палий. – М. : Бухгалтерский учет, 2007. – 84 с.

334. Панков В.А. Управління вартістю наукоємного машинобудівного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра економ. наук : спец. 08.06.01. «Економіка, організація і управління підприємством» / В.А. Панков – Донецьк, 2004.

335. Панухник О.В. Соціальні інвестиції як форма суспільної поведінки носіїв соціальної відповідальності / О.В. Панухник, У.М. Плекан // Галицький

економічний вісник, 2016. – С. 51- 61.

336. Парсонс Т. О социальных системах / Под ред. В.Ф. Чеснаковой, С.А. Белановского. – М. : Академический Проект, 2002. – 832 с.

337. Перегудов С.П. Корпоративне громадянство: концепції, світова практика [Текст] / С.П., Перегудов, І.С. Семененко. – М. : Прогрес-Традиція, 2008. – 238 с.

338. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні / А.А. Пересада. – К. : Вид. Лібра ТОВ, 1998. – 392 с.

339. Перспективи енергозабезпечення України в контексті світових тенденцій: Монографія / [Шевцов А. І., Земляний М.Г., Дорошевич А.З. та ін.]; за ред. А. І. Шевцова. – Дніпропетровськ : РФ НІСД, 2008. – 208 с.

340. Петти У. Экономические и статистические работы / У. Петти. — М. : СОЦЭКГИЗ, 1940. — 324 с.

341. Пивоварчук І.Д. Управління витратами виробництва в забезпеченні конкурентоспроможності промислової продукції (на прикладі машинобудування Одеської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. ек. наук : спец. 08.07.01. «Економіка промисловості» / І.Д. Пивоварчук. – Одеса, 2001. – 19с.

342. Пікульська О. Навіщо бізнесу працювати відповідально? / О.Пікульська // Матеріали сайту Європейської Бізнес Асоціації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/uk/information>.

343. План рахунків бухгалтерського обліку підприємств, організацій і установ, затверджений наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liga.net>

344. Плотников В.С. Бизнес-учет и интегрированная отчетность / В.С. Плотников, О.В. Плотникова // Международный бухгалтерский учет. – 2014. – № 13. – С. 25 – 34.

345. Поважный А.С. Проблемы управления и организации деятельности акционерных обществ в Украине / А.С. Поважный. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2002. – 300 с.

346. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами, і доповненнями) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

347. Подопригора М.Г. Ділова етика / М.Г. Подопригора // Навчальний посібник. Таганрог : вид-во ТТЮФУ. – 2012. – 116 с.

348. Подсолонко В.А. Рациональное ресурсопользование в экономике окружающей среды / В.А. Подсолонко // Ученые записки ТНУ. – 2000. – Вып. 8(45). – С. 32 – 42.

349. Пожарицкая И.М. Бухгалтерский подход к определению затрат / И.М. Пожарицкая, Т.Н. Пилатова // Экономика и управление. – 2004. – № 1. – С.33 – 35.

350. Поліщук Н.В. Управління витратами та їх облік в задачах контролінгу і логістики / Н.В. Поліщук // Логістика: зб. наук. праць, № 472. – Львів : НУ «Львівська політехніка». – 2003. – С.154 – 159.

351. Половнікова С.Ю. Формування джерел надходжень коштів до спеціалізованих фондів енергозбереження / С.Ю. Половнікова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [“Проблеми та перспективи розвитку фінансів місцевого самоврядування в Україні”]. – Дніпропетровськ : ДДФЕІ, 2002. – 250 с.

352. Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством / В.С. Пономаренко. – Х. : Основа, 1999. – 620 с.

353. Поняття соціальної корпоративної відповідальності // Державна регуляторна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/642>].

354. Попов О.Є. Теоретико-методологічні та концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму корпоративного управління: монографія / О.Є. Попов - Харків : ВД «ІНЖЕК», 2009. – 390 с.

355. Портер М.Э. Конкуренция / М.Э. Портер. – М. : Издательский дом Вильямс, 2000. – 495 с.

356. Постанова Кабінету Міністрів України «Про основні напрямки бюджетної політики» № 3358: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin>.

357. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2011р. №1130 «Про затвердження державної програми розвитку внутрішнього виробництва» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->

bin/laws/main.cgi?nreg=1130-2011-%EF

358. Постанова Кабінету міністрів України Про затвердження переліку заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до витрат від 27 червня 2003 р. N 994: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994-2003-%D0%BF>

359. Прадун В.П. Економіко-екологічні основи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт.екон. наук 08.07.02 / В.П. Прадун.— Львів, 2005.— 41с.

360. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку Наказ Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року N 88 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 червня 1995 р. за N 168/704 : [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sts.gov.ua/diyalnist-dpa-ukraini/normativno-pravovi-akti-z-pitankpr/nakazi/61773.html>

361. Про облікову політику Лист Міністерства Фінансів України від 21.12.2005 р. N 31-34000-10-5/27793. – Електронний ресурс: <http://proaudit.com.ua/buh/oblikova/pro-oblikovu-politiku-list-ministerstva-finansiv-ukraini-vid-21-12-2005-r-n-31-34000-10-5-27793.html>

362. Проект Концепції соціального розвитку України на 2013—2023 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=153212- &cat_id=107177

363. Путренко В.В. Особливості територіальної організації системи ресурсозбереження на регіональному рівні / В.В. Путренко // Український географічний журнал. – 2009. – №2. – С. 19 – 24.

364. Пушкар М.С. Розробка систем обліку: навчальний посібник / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 198 с.

365. Пушкар М.С. Філософія обліку / М.С. Пушкар . – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 157 с.

366. Пушкар М.С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : монографія / М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 370 с.

367. Пушкар, М.С. Фінансовий облік у системі управління [Текст] :

- монографія / М.С. Пушкар, М.Т. Щирба. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 178с.
368. Радченко О. Родові ознаки категорії ”механізм” в соціальних науках / О. Радченко // [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/1/03.pdf>
369. Развитие промышленного производства: проблемы и решения / А.И. Амоша, Н.И. Иванов, Л.Т. Хижняк и др./ Под ред. Н.И. Иванова. – К. : Наукова думка, 2003. – 337 с.
370. Рамазанов А. Концепція корпоративної соціальної відповідальності / А. Рамазанов // Проблеми теорії і практики управління. – 2007. – № 3. – С. 38 – 46.
371. Рассел Дж. Корпоративная социальная ответственность / Дж. Рассел // Издательство : VSD. – 2012. – 92 с.
372. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
373. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення: аналіт. доп. / [Собкевич О.В., Сухоруков А.І., Савченко В.Г. та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 112 с.
374. Ресурсосбережение: эколого-экономический аспект / [Конищева Н. И., Кушникович Н. А., Рожков Л. В. и др.]. – К. : Наукова думка, 1992. – 212с.
375. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д.Рикардо // Соч. : в 3 т. — М. : Госполитиздат, 1955. — Т. 1. — 360 с.
376. Рогач С.М. Економіка і підприємництво, менеджмент / С.М. Рогач, ТА. Гуцул, В.А. Ткачук та ін.]. – К. : ЦП «Компринт», 2015. – 714 с.
377. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І.Дорогунцов, Т.А.Заяц, Ю.І. Пітюренко та ін.; За заг. ред. С.І.Дорогунцова.— Вид. 2-ге, без змін. — К. : КНЕУ, 2007. — 992 с.
378. Ройтман А.Б. Наука управления. Специальные главы современного менеджмента / А.Б. Ройтман. – К. : Таксон; Запорожье: ЗГУ, 2001. – 682 с.
379. Рыкова И.Н. Исследование эволюции корпоративной социальной отчетности российских предприятий. / И.Н. Рыкова, Н.А. Голубева.: // Международный бухгалтерский учет. – 2010. – 9 (141). С. 44 – 51.
380. Сааджан И.А. Страхование экологических рисков: принципы и

экономический механизм / И.А. Сааджан, С.К. Харичков. — О. : Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований. — 2006. — 160 с.

381. Савчук А.В. Анализ эффективности инвестиционных проектов и экономических условий их реализации / А.В. Савчук. — Одесса : Ин-т проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. — 176 с.

382. Савчук А.В. Конкурентоспособность отраслей промышленного производства / А.В. Савчук. // Економіка промисловості. — 2001. — №2. — С.61 — 67.

383. Савчук А.В. Организационно-экономический механизм инновационного развития крупной компании: Монография / А.В. Савчук./ НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2004. — 404 с.

384. Салига К.С. Теоретичні основи формування результатів і витрат господарської діяльності підприємства / К.С. Салига // Вісник Донецького університету економіки та права. Серія «Економіка та управління». — 2004. — № 2. — С.34 — 40.

385. Самылин А.И. Финансовый менеджмент: учебник / А.И. Самылин. — М. : Инфра-М, 2013. — 413 с.

386. Саприкіна М.А. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика : посібник / М.А. Саприкіна, О.П Ляшенко, М.А. Саєнсус. — К. : Вид-во «Фарбований лист», 2011. — 480 с.

387. Сафонов Т.А. Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.А. Сафонов, 3-те видання, стереотипне. — Львів : «Новий Світ – 2000», 2006, — 248 с.

388. Семенов Ю. Марксова теория общественно-экономических формаций и современность / Ю. Семенов // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://scepsis.net/library/id_120.html.

389. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємствами / Л.С. Ситник. — Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. — 504 с.

390. Сільченко А.І. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку / А.І. Сільченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2010. — № 1(9). — С. 31 — 36

391. Скворода Г.С. Твори: У 2-х т. / Г.С. Скворода. – К. : Обереги, 1994. – 198 с.
392. Скоков С.А. Эколого-экономическое регулирование процессов ресурсосбережения: дис. ... канд. экон. наук : 08.08.01 / С.А. Скоков – Сумы, 2002. – 190 с.
393. Скринський Р.М. Методичний підхід до економічного оцінювання інвестиційної привабливості підприємств машинобудування / Р.М.Скринський // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 185 – 192.
394. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и опыт их решения / Г.М. Скударь. – К. : Наук. думка, 2003. – 364 с.
395. Словник української мови / за ред. Б.Д. Грінченка. – К. : АН УРСР, 1958. – 445 с.
396. Соколов В. Коммерциализация государства и социальная ответственность / В. Соколов // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2012. – № 4. – С. 115–124.
397. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 496 с.
398. Соколов Я.В. Управленческий учет / Я.В. Соколов. – М. : Магистр, 2010. – 428 с.
399. Соколов Я.В. Управленческий учет: миф или реальность? / Я.В. Соколов // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 18. – С. 18–26
400. Сотник І.М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження: монографія / І.М. Сотник. – Суми : ВВП "Мрія" ТОВ, 2008. – 230 с.
401. Сотник І.М. Моделювання макроекономічних факторів ресурсозбереження в Україні/ І.М. Сотник // Механізм регулювання економіки, 2009. - № 4, т.1. – Режим доступу: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/2009_4_1/4_3.pdf
402. Сотник И.Н. Особенности формирования эколого-экономического механизма управления территорией в рыночных условиях / И.Н. Сотник // Зб. наук. праць Дон-ДУУ: „Екологічний менеджмент як складова частина сталого

розвитку”: Серія „Державне управління”. – Т. 5. – Вип. 33. – Донецьк, 2004. – С. 128 – 139.

403. Сотник И.Н. Эколого-экономические основы управления энергосбережением: дис. ... канд. экон. наук: 08.08.01 / И. Н. Сотник – Сумы, 2002. – 217 с.

404. Социальная ответственность бизнеса в Украине / [под ред. Ю. Саенко]. – К. : Батискаф, 2002. – 72 с.

405. Социальная ответственность: Отчёт за 2010 год: программы и направления развития корпоративной социальной ответственности “Киевстар”, цифры и факты: Электронный ресурс. – Режим доступа: www.kyivstar.ua/ru/press_center/responsibility.

406. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. дора екон. наук, проф. А. М. Колота. — К. : КНЕУ, 2010. — 192 с.

407. Соціальна відповідальність SA 8000 [Електронний ресурс]. Social Accountability International (SAI). – Режим доступу: <http://www.sa-intl.org>

408. Соціальна відповідальність бізнесу: принципи системної дії. Звіт Форуму соціально відповідального бізнесу України. – К., 2006. – 22 с.

409. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf

410. Соціальна відповідальність бізнесу: Розуміння та впровадження. Київ, 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf

411. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія та методологія обліку : монографія / С.Я. Король. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 416 с.

412. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: монографія / О.А. Грішнова, Г.Ю. Міщук, О.О. Олійник. – Рівне: НУВГП, 2014. – 216 с.

413. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана", Наук. парк, Ін-т соц.-труд. відносин. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

414. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України. – 2011. – 119 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm.

415. Соціально відповідальний бізнес. – офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svb.ua/about/history>

416. Соціально-трудова відносина: проблеми гармонізації : кол. моногр. / М. В. Семикіна [та ін.] ; Кіровоград. нац. техн. ун-т. – Кіровоград : КОД, 2012. – 300 с.

417. Соціологічний вимір соціально-економічних процесів в Україні / [за ред. О. М. Балакіревої]. – К. : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 320с.

418. Стан та перспективи розвитку економіки України в умовах глобалізації: теорія та практика / Під ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко. — Умань: Видавничо- поліграфічний центр «Візаві», 2014. — Частина 1. – 463 с.

419. Стандарт взаємодії із зацікавленими сторонами AA 1000 SES [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.urbanecomomics.ru/download.php?dl_id=2195

420. Стародубська М. Ефективність соціальних проектів потрібно виміряти / М. Стародубська // Новий маркетинг. – 2006. – №8. – С.36 – 42.

421. Степаненко В. Безвідповідальне суспільство? / В. Степаненко // Українське суспільство 1992-2009. Динаміка соціальних змін / [за ред. В. Ворони, М. Шульги]. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2009. – 560 с.

422. Стиглиц Дж. Неудачи корпоративного управління при переході к рынку / Дж. Стиглиц // Экон. наука в современной России. – 2001. – № 4. – С. 108–146.

423. Стратегічні цілі та моделі ефективної діяльності підприємства: Навчальний посібник / М.А. Сіроштан, В.І. Потапов, М.І. Білявцев, С.У. Олійник, О.М. Тимохін. – Х. : Око, 1999. – 216 с.

424. Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки» від 28 квітня 2004 року №493/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/493%D0%B0/2004>.

425. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 року. – офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf. R

426. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / [Амоша О.І., Аптекарь С.С., Білопольський М.Г. та ін.]; за ред. О.І. Амоші – ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

427. Ступницький О.І. Управління корпоративною соціальною відповідальністю у міжнародному бізнесі / О.І. Ступницький // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – К. : КІБіТ, 2010. – № 1 (11). – 150 с.

428. Супрун Н.А. Інститут корпоративної соціальної відповідальності: принципи, завдання та пріоритети розвитку / Н.А. Супрун // Наукові праці ДонНТУ. Серія «Економічна». – 2011. – Вип. 40-2. – С. 190–197.

429. Сухарева Л.А. Контроллинг – основа управления бизнесом / Л.А. Сухарева, С.Н. Петренко. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2002. – 208 с.

430. Танашева О.Г. Контроль и анализ в системе управления затратами / О.Г. Танашева, Т.С. Рябова // Экономический анализ: теория и практика. – 2004. – № 8 (23). – С.39 – 46.

431. Таран В.А. Ресурсосбережение – новый символ социально-экономического и научно-технического прогресса / В.А. Таран, А.В. Богатырев // Машиностроитель. – 2003. – № 12. – С. 8 – 19.

432. Теория фирмы / Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 1995. – 534 с.

433. Теорія і практика економіки та розвитку підприємництва в Україні: вибрані аспекти: колективна монографія / Під заг. ред. Рогатинського Р.М. – Тернопіль : Астон, 2013. – 515 с.

434. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Русские словари, 1994. – Т. 2. – 523 с.

435. Томпсон А. Стратегический менеджмент: Пер.с англ. / А. Томпсон, А. Стрикланд. - М.: ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

436. Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: Монографія / О.М. Тридід. – Харків : Вид-во ХДЕУ, 2002. – 318 с.

437. Тульчинский Г.Л. Корпоративная социальная ответственность (Социальные инвестиции, партнерство и коммуникации) / Г.Л. Тульчинский. – СПб. : «Справочники Петербурга», 2006. – 104 с.

438. Турило А.М. Управління витратами підприємства / А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с.

439. Турченко Д.К. Формирование энергосырьевой безопасности Украины: Монография / Д.К. Турченко. – Донецк : НАН Украины. Институт экономики промышленности, 2007. – 348 с.

440. Указ Президента України «Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України» від 12.05.2011 № 583/2011. – К.: Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – 124 с..

441. Україна в рейтингу Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.fru.org.ua/ukraina-u-dzerkali-rejtingu-vsesvitnogo-ekonomichnogo-forumu-2015/>

442. Українське суспільство. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / [за ред. В. Ворони, М. Шульги]. - К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – 660 с.

443. Управление затратами / С.А. Котляров. – СПб. : Питер, 2001. – 160 с.

444. Управление затратами на предприятии: Учеб. под ред. Г.А. Краюхина. – СПб. : Издат. дом «Бизнес-пресса», 2000. – 276 с.

445. Управление рисками фирмы: программы интегративного рискменеджмента: учеб. Пособие / В.Н. Вяткин, В.А. Гамза, Ю.Ю. Екатеринославский, П.Н. Иванушко. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 400 с.

446. Управленческий учет: Учебник для вузов / под ред. Шеремета А.Д. – Изд. 4-е, перераб., доп. – Инфра-М, 2009. – 429 с.

447. Управління соціально-трудовою сферою підприємства : монографія / Г.В. Назарова, С.Ю. Гончарова, Н.В. Водницька, за заг. ред. докт., екон. наук, професора Назарової Г. В. – Харків : Вид-во ХНСУ, 2010. – 324 с.

448. Файдор М. Відповідальність бізнесу / М.Файдор // Деловой. – 2008. – № 5. – С. 66 – 69.

449. Фалько С.Г. Контроллинг: национальные особенности – российский и американский опыт / С.Г. Фалько, Рассел Кейт А., Л.Ф. Левин // Контроллинг. – 2002. – № 1. – С. 22 – 29.

450. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – СПб. : Питер, 2002. – 416 с.

451. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.

452. Финансовый менеджмент: учеб. пособие. 3-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. Н.А. Адамова. М. : ИД «Экономическая газета», 2012. – 518 с.

453. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Доррибуш, Р. Шмалензи / Пер. с англ. – М. : Дело ЛТД, 1993. – 864 с.

454. Форд Г. Сегодня и завтра / Г. Форд. – М. : Время, 1927. – 473 с.

455. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга: Пер. с нем. / Под ред. и с предисл. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича. – М. : «Финансы и статистика», 1997. – 800 с.

456. Харитонова Е.Н. Управление социально ответственной деятельностью промышленных предприятий (на примере черной металлургии): автореф. дис. на соискание науч. степени доктора экон. наук: 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством"; 08.00.12 "Бухгалтерский учет, статистика" / Е.Н. Харитонова. — Москва, 2009. — 42 с.

457. Харитонова Н.А. Контроллинг как инструмент управления организацией / Н.А. Харитонова, Д.С. Медведева // Современная наука. Актуальные проблемы теории и практики. Сер. Экономика и право. – 2012. – № 10. – С. 51 – 55.

458. Харів П.С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів : [монографія] / П.С. Харів. – Тернопіль : “Економічна думка”, 2003. – 326 с.

459. Харламова А.О. Корпоративна соціальна відповідальність – необхідний чинник формування корпоративної стратегії / А.О. Харламова // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2012. – № 9. –

C.34– 40.

460. Хачатуров Р.Л. Юридическая ответственность / Р.Л. Хачатуров, Р.Г. Ягутян. – Тольятти : А Print : Междунар. акад. бизнеса и банк. дела, 1995. – 196 с.

461. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: Монографія / М А. Хвесик, В.А. Голян – К. : Кондор, 2007. – 480 с.

462. Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда. – Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 576 с.

463. Хорин А.Н. Стратегический анализ: учебное пособие /А.Н. Хорин, В.Э. Керимов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Эксмо, 2009. – 286 с.

464. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен, Дж.Фостер: Пер. с англ. / Под ред. Я.В. Соколова. — М. : Финансы и статистика, 1995. – 345с.

465. Хоружий Г. Соціальна відповідальність вищої школи в контексті Болонського процесу / Г. Хоружий // Вища школа : науково-практичне видання. – 2010. – № 5–6.– С. 12 – 24

466. Царенко О.М. Економіка розвитку : [підручник.] / О.М. Царенко, Н.О. Бей, І.І. Дяконова, за ред. д.е.н., професора І.В. Сало. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2004. – 590 с.

467. Царенко О.М. Навколишнє середовище та економіка природокористування: Навч. посіб. / О.М. Царенко, Ю.А. Злобін. — Київ : Вища шк., 1999.—176 с.

468. Царик І.М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки : монографія / І.М. Царик ; Черніг. держ. ін-т права, соц. технологій та праці. – Чернігів : [б. в.], 2011. – 152 с.

469. Цивільний кодекс [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

470. Цигилик І.І. Контролінг (навчальний посібник у схемах і таблицях): Навчальний посібник / І.І.Цигилик. – Київ : ЦНЛ, 2004. – 76с.

471. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі / Савченко І.Г., Радченко О.В. – Х. : ХНУ ВС, 2008. – 199 с.
472. Чапек В. Н. Экономика природопользования / В.Н.Чапек – М. : «Издательство ПРИОР», 2001. – 375 с.
473. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12631113/ekonomika/tehnologichni_ukladi_sutnist_osoblivosti_rozvitku
474. Шаповал В.М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою : [монографія] / В.М. Шаповал. – Дніпропетровськ : ДВНЗ "НГУ", 2011. – 357 с.
475. Шепітко Г.Ф. Контролінг: посібник [для студентів економічних спеціальностей усіх форм навчання] / Г.Ф. Шепітко. – К. : Вид-во Європ. університету, 2004. – 136 с.
476. Шерстюк Р.П. Інноваційні шляхи активізації природоохоронного провайдингу в умовах підприємства (Європейські акценти) / Р.П. Шерстюк. Тернопіль : ТзОВ Терно-граф, 2011. - 576 с.
477. Шеффер У. Посткризисный контроллинг – немецкий опыт / У. Шеффер, Ю. Вебер // Экономика и жизнь. – 2011. – № 7. – С. 16 – 17.
478. Шим Д.К. Методы управления стоимостью и анализа затрат: Пер. с англ. / Д.К. Шим, Д.Т. Сигел. – М. : Филинь, 1996. – 344 с.
479. Шмиголь Н.М. Впровадження елементів корпоративної соціальної відповідальності в систему управління підприємством: стратегії, дохід, ефективність / Н.М. Шмиголь // Вісник Запорізького національного університету. — 2009. — № 1 (4). — С. 212 — 216.
480. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. – М. : ЭКСМО, 2007. – 864 с.
481. Щегорцов В. Энциклопедический словарь менеджера предприятия / В. Щегорцов, В. Таран, В. Хозов – М. : МСЭУ, 2003. – 328 с.
482. Щербань В.П. Социально-экономические проблемы аграрного производства / В.П. Щербань// Вісник аграрної науки Причорномор'я. Спеціальний випуск 3(12) у двох томах. Т.1.—2001.— С.17—24.
483. Щорічні доповіді про права людини [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1245859812>

484. Экономика предприятия / Под ред. П.А. Орлова. – Х. : РИО ХГЭУ, 2000. – 402 с.

485. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. А.П. Градова. – СПб.: Спец. лит., 2000. – 163 с.

486. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / А.Ю. Юданов. – М.: «ГНОМ и Д», 2001. – 304 с.

487. Юдина Л.Н. Управленческий учет и контроллинг / Л.Н. Юдина // Финансовый менеджмент. – 2005. – № 1. – С. 81– 87.

488. Юсупова С.Я. Контроллинг в системе управленческого учета / С.Я. Юсупова // Бухгалтерский учет. – 2008. – № 10. – С. 64 – 66.

489. Язлюк Б.О. Дисбаланси та детермінанти соціально-економічного розвитку країни [Текст] : [Монографія] / За заг. ред. д.е.н., професора Коровіної З.П., к. держ. упр., доц. Ніколаєвої О.М.; Макіївський економ.-гуманіт. ін.-т. – Макіївка, МЕРІ, 2013. – 316 с.

490. Язлюк Б.О. Діагностика рівня професійної компетентності персоналу у процесі реалізації місії державного органу / Б.О. Язлюк, Г.Я. Язлюк // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал – Тернопіль : ПАВ, 2012. – Вип. 4. – С. 281 – 288.

491. Язлюк Б.О. Основні управлінські технології при формуванні та реалізації інвестиційно-інноваційного бізнес-портфеля в умовах невизначеності майбутньої економічної ситуації / Б.О. Язлюк // Фінансова система України. Збірник наукових праць Острозької Академія. – 2012. – Вип. 19. – С 459 – 465.

492. Язлюк. Б.О. Прийняття прикладного характеру управлінських рішень відносно вирівнювання територіальної асиметрії соціально-економічного розвитку якості життя населення / Б. О. Язлюк // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України / Економіка. Проблеми економічного становлення – Київ : АПіСВ ФПУ, 2015. – № 1 (69). – С. 61 – 70.

493. Якоб М. М. Ідея соціально-правової держави у філософських концепціях Т. Гоббса і Дж. Локка : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук : 09.00.05 "Історія філософії" / Якоб Марія Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 186 арк.

494. Яковлєв Ю.П. Контролінг на базі інформаційних технологій / Ю.П. Яковлєв. – Київ, 2006. – 318 с.

495. Якунин В.И. Социальное измерение государственной экономической политики / В.И. Якунин, В.Д. Роик, С.С. Сулакшин. – М.: Центр пробл. анализа и гос.-управленч. проектирования, 2007. – 208с.

496. AA1000 Principles Standard. – <http://www.accountability.org/standards/aa1000aps.html>

497. About Organic Food [Електронний ресурс]// The Food Standards Agency. – Режим доступу : <http://www.food.gov.uk/> 431

498. Battelle's Top 10 Strategic Technologies For 2020/ Electronic design. – Режим доступу: <http://electronicdesign.com/article/components/battelle-s-top-10-strategic-technologies-for-20201>

499. Bell M. An Environmental Sociology. London, New Delhy, 1988 Charnes, A. Measuring the efficiency of decision making units/A. Charnes, W. Cooper, E. Rhodes//European Journal of Operational Research. – 1978. - № 2. – p. 429 – 444.

500. Berle A.A., Means G.C. The Modern Corporation and Private Property. – N.Y., 1934.

501. Bowen Howard R. Social Responsibilities of the Businessman / H.R. Bowen. — N.Y.: Harper & Row, 1953. — 298 p.

502. Business for Social Responsibility // www.bsr.com

503. Carroll A.B. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders / A.B. Carroll // Business Horizons. – 1991. – №34 (4). – P. 39 – 48.

504. Carroll A.B. A three-dimensional conceptual model of corporate performance/ A.B. Carroll// Academy of Management Review. — 1979. — Vol. 4. — P. 497—505.

505. Carroll, A.B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct / A.B. Carroll // Business and Society. – 1999. – N 38 (3). – P. 268 – 295.

506. Chandler A.D. Jr The Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business. Cambridge. Mass., 1977. P.281 – 283.

507. Clark John Bates. The Distribution of Wealth. A Theory of Wages, Interesant and Profits / Clark John Bates. – New York, The Macmillan Company,

1908., p.3.

508. Climate change : the challenges for agriculture / European Commission Directorate-General for Agriculture and Rural Development. – Brussels, 2008. – 35p.

509. Connor D.J. Crop ecology : productivity and management in agricultural systems / David J. Connor, Robert S. Loomis, Kenneth G. Cassman. – 2nd ed. – New York : Cambridge University Press, 2011. – 546 p.

510. Cooc-Gumperz J. Social control and socialization: A study of class differences in the language of maternal control. – London: Routledge and Kegan Paul, 1973. – 290 p.

511. Corporateregister.com. Регістр не фінансових звітів. – URL: <http://www.corporateregister.com>.

512. Dart P.J. Non-symbiotic nitrogen fixation and soil fertility / Dart P.J., Wani S.P. // *Sbid.* – *Simp. Pap.* – 1999. – V.12. – P. 3 – 17.

513. Davis K. Can business afford to ignore corporate social responsibilities? / K. Davis // *California Management Review*, 1960. – Vol. 2. – P. 70 – 76.

514. Davis K. The Meaning and Scope of Social Responsibility // *Contemporary management. Issues and Viewpoints.* – Englewood Cliffs, 1974.

515. Davis, K. Business and Society: Environment and Responsibility / K. Davis, R. Blomstrom. – N.Y.: McGrawHill, 1975. – P. 174–175.

516. Dobson A. The Green Political Thought / 2nd ed. London; New York, 1995. – 440 p.

517. Doing Business 2016 report Economy Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings/>.

518. Edgley C., Jones M.J., Atkins J. The adoption of the materiality concept in social and environmental reporting assurance: A field study approach // *The British Accounting Review*. 2014. Vol. 47. № 1. P. 1–18.

519. Elkington J. Cannibals With Forks: The Triple. Bottom Line of 21st Century Business / J. Elkington. - Capstone, Oxford. – 1997. – 402 p.

520. Farrell, M.J. The measurement of productive efficiency/M.J. Farrell//*Journal of the Royal Statistical Society, Series A.* – 1957. – 120. – p. 253-281

521. Freeman R.E. Strategic Management: A Stakeholder Approach. Boston: Pitman, 1984.

522. Freeman R.E. The stakeholder approach revisited / R.E. Freeman // Zeitschrift für Wirtschafts und Unternehmensethik. – 2004. – Vol. 5. – №3. – P. 228 – 241.

523. Friedman M. The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits / M Friedman/ The New York Times Magazine, September 13, 1970. – P. 173 – 178.

524. Global Reporting Initiative. Руководство по отчетности в области устойчивого развития G4, 2013. URL: <https://www.globalreporting.org/reporting/g4/Pages/default.aspx>.

525. Globalcompact [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://http://unglobalcompact.org>

526. Keynes J.M. The End of Laissez-faire. (1926). Essays in Persuasion / J.M. Keynes. - London, 1931. – P. 314 – 315.

527. KPMG. Corporate Responsibility Reporting Survey 2016 // <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/corporateresponsibility/Documents/corporate-responsibilityreporting-survey-2013-execsumma.pdf>

528. Maignan I. Measuring corporate citizenship in two countries: the case of the United States and France / I. Maignan, O. Ferrell // Journal of Business Ethics. – 2000. – Vol. 23. – №3. – P. 283 – 297.

529. McGuire J.W. Business and Society / J.W. McGuire. – McGraw-Hill: N.Y., 1963. – p. 140 – 142.

530. Post J.E. Redefining the Corporation: Stakeholder Management and Organizational Wealth / J.E. Post, L.E. Preston, S. Sachs. – Stanford University Press: Stanford, 2002. – P. 321 – 341.

531. Rober P. Dictionnaire alphabetique francase / P. Rober. – Paris, 1980. – T. 4. –430 p.

532. Sethi S.P. Dimensions of corporate social performance: An analytical framework. California Management Review / S.P. Sethi. – 1975. – P. 168–195.

533. The Global Competitiveness Report 2009 – 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.weforum.org.

ДОДАТКИ

Додаток А

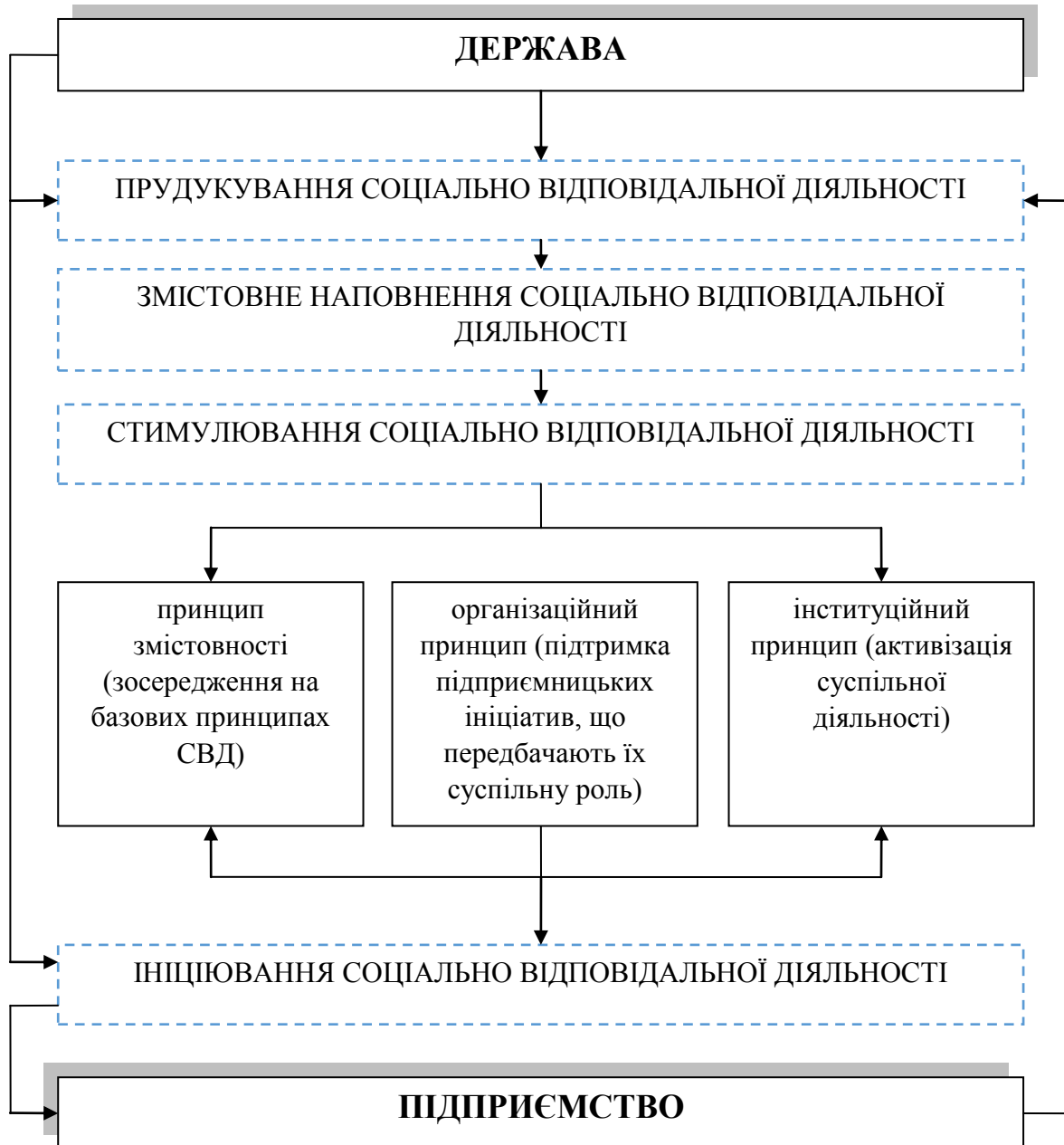

Рис. А.1. Зміст інсайдерської моделі соціально відповідальної діяльності

Історичні передумови розвитку соціальної відповідальності

Таблиця Б.1

Періодизація історичних аспектів розвитку поняття «відповідальність»

Історичний період	Представник, філософ	Праця	Осмилення поняття	Площина проблематики
Античність	Платон	1 Платон. Государство / Платон; [пер. с древнегреч. А.Н. Егунов] // Платон. Сочинения: в 3 т. – М.: Мысль, 1971. – Т. 3 – С. 89–454. 2 Платон. Законы / Платон; [пер. с древнегреч. А. Н. Егунов] // Платон. Государство. Законы. Политика. – М.: Мысль, 1998 – С. 385–716. 3 Платон. Политика / Платон; [пер. с дрвнегреч. С.Я. Шейнман-Топштейн] // Платон. Государство. Законы. Политика. – М.: Мысль, 1998. – С. 717–797.	Відповідальність – моральний обов'язок перед державою, формуванню якого сприяють етичне виховання та філософські роздуми, як стан, котрий відповідає внутрішнім переконанням людини, її моральним якостям, уявленням щодо справедливості.	Відповідальність перед законом співвідноситься у філософа з відповідальністю перед державою, яка відповідальна за добробут громадян.
	Арістотель	Арістотель. Політика / Арістотель; [пер. з давньогрецьк. О. Кислюк]. – К.: Основи, 2003. – С. 66–68.	У контексті проблематики взаємостосунків держави та громадянина	Наголошується на відповідальності за порушення норм права
	Піфагор		підґрунтя відповідальності вбачав у здатності людини здійснювати вибір, наголошує на понятті вільного вибору.	Йдеться про поведінку, за яку індивід несе повну відповідальність

продовження додатку Б
продовження таблиці Б. 1

Історичний період	Представник, філософ	Праця	Осмилення поняття	Площина проблематики
1	2	3	4	5
середньовічній філософії поняття відповідальності осмислюється крізь призму теоцентризму	Тертуліан	Тертуліан. Апология / Тертуліан. – М.: ООО «Изд-во АСТ»; СПб: «Северо-Запад Пресс», 2004. – С. 105–106.	Відповідальність за порушення закону Тертуліан розглядає в контексті міркувань стосовно Старого Завіту як такого, що втратив першість після проголошення Нового Закону.	джерелом відповідальності виступає здатність душі бути активною діяльною силою та право здійснювати особою свій вибір
	Августин	Августин Аврелий Блаженный. О граде Божиим: книги XIV– XXII / Блаженный Августин; [сост. и подг. текста к печати С.И. Еремеев]. – СПб.: Алтея; К.: УЦИММ-Пресс, 1998. – С. 24–25. – (Творения: в 4 т. / Блаженный Августин; Т. 4).	вважаючи, що людина здатна обирати між злом і добром, осмислював проблему у двох аспектах – на тлі уявлень щодо «граду» земного й небесного. «Град земний» Августин розглядав як земний світ	розв’язував проблему відповідальності на перетині двох світів – «граду земного» та «граду небесного»
	Ориген	Ориген. О началах / Ориген [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://krotov.info/acts/03/1/origen_18.htm	відповідальність впливає зі здатності людини до самовдосконалення через любов	підійшов до осмилення відповідальності як до добровільного поруху щодо самовдосконалення
	Григорій Неокесарійський	Григорий Неокесарийский: [Електронний ресурс] / Григорий Неокесарийский. – Режим доступу: http://www.orthlib.ru/Gregory_Neokes/christm.html	людина не може відчуті відповідальності без віри, а, маючи в серці віру, стає відповідальною не лише перед Богом, а й перед людьми	людина не може жити, не підпадаючи під відповідальність,
	Ескандер	Эскандер: [Електронний ресурс] / Эскандер. – Режим доступу: www.azlib.ru/e/escander/1_01.html	вважав: якщо вчасно людину не зупинити, то вона у своїй безвідповідальності згодом стане некерованою, диявол її осідлає і перетворить на грішника у пошуках нових гріхів йому на втіху	

продовження додатку Б

продовження таблиці Б. 1

1	2	3	4	5
філософи Нового часу	Томас Гоббс	Гоббс Т. Избранные произведения: в 2 т. / Т. Гоббс – М.: Наука, 1964	Розглядаючи «відповідальність» як абстрактну категорію, тлумачив її як відповідальність громадян за дії держави	трактував цей стан як такий, що являє собою війну всіх проти всіх, за відсутності закону злочин припиняє своє існування
	Дж. Локка	Мадіссон В. Основи філософії приватного права / В. Мадіссон. – К.: Школа, 2004. – С. 27.	природний стан – це «стан найповнішої свободи, стан, в якому, не питаючи ніякого дозволу і не залежачи ні від чийої волі, люди можуть робити те, що їм подобається, і порядкувати всім, що мають, аби триматися в межах законів природи»	відсутність відповідальності у природному стані
	Б. Спіноза	Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Б. Спиноза // Избр. произв.: в 2 т.; пер. с лат. – М.–Л.: Гос. изд-во худ. лит-ры, 1951. – С. 204.	у природному стані провідним є імпульс бажання, а отже, за правом природи людині дозволено у будь-який спосіб досягти бажаного, вважаючи його корисним для себе	злочинним діяння може бути визнане лише в умовах суспільного співжиття

продовження додатку Б

продовження таблиці Б. 1

1	2	3	4	5
<p>Доба Просвітництва</p>	<p>А.П. Куніцин</p>	<p>Куницын А.П. Изображение взаимной связи государственных сведений. 1817 / А.П. Куницын; под ред. И.Я. Щипанова. – М.: Мысль, 1966. – С. 182–184. – (Собр. произв.: в 2 т. / А.П. Куницын; т. 2).</p>	<p>природному стані людина керується природною свободою, а тому їй дозволяється робити усе, від чого вона отримує задоволення</p>	<p>передбачає взаємну відповідальність держави і громадян</p>
	<p>Ж.-Ж. Руссо</p>	<p>Руссо Ж.-Ж. Рассуждение о происхождении и основаниях неравенства между людьми / Ж.-Ж. Руссо // Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты. – М.: КАНОН-пресс, Кучково поле, 1998. – С. 129; Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / Ж.-Ж. Руссо // Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты. – М.: КАНОН-пресс, Кучково поле, 1998. – С. 207–212.</p>	<p>осмислює політичний організм як угоду між народом та правителями</p>	<p>відповідальності як такої, що є засобом утримання душі людини від зла</p>
	<p>Ч. Беккарія, розвиваючи думку Сократа щодо,</p>	<p>Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Чезаре Беккариа; пер. с итал. М.М. Исаева. – М.: ИНФРА-М, 2004. – С. 103–109. – (Библиотека криминолога).</p>	<p>наголошував на необхідності перешкодити злочинцеві знову завдати шкоди суспільству, а відтак наголошував на потребі вдаватись до таких покарань, які, сильно впливаючи на душу, були б найменш болючими для тіла</p>	<p>відповідальність як вплив на душу людини</p>
	<p>Ш.-Л. Монтеск'є</p>	<p>Монтескье Ш. О духе законов / Шарль Монтескье // Избранные произведения / Шарль Монтескье. – М.: Изд-во политической литературы, 1955. – С. 319–320. 4 Монтескье Ш. О духе законов. – С. 240–241.</p>	<p>підкреслював, що злочинців перш за все необхідно позбавляти вигод, пов'язаних із моральними чеснотами</p>	<p>наполягав на індивідуальній відповідальності, зокрема наголошував на тому, що діти не повинні відповідати за злочини своїх батьків</p>

продовження додатку Б

продовження таблиці Б. 1

1	2	3	4	5
Доба Просвітництва	К. Гельвецій	Гельвецій Клод Адриан. Об уме / Клод Адриан Гельвецій. – М.: Мысль, 1973. – (Сочинения: в 2 т. / К.А. Гельвецій; т. 2). – С. 445–446.	наголошував на необхідності пошуку засобів, за допомогою яких можна було б узгоджувати індивідуальні інтереси з інтересами інших людей	говорив про природну схильність людей до посягань на чужі права
	І. Кант	1 Кант И. Сочинения: в 6 т. / И. Кант.– М.: Мысль, 1965. – Т. 4. – С. 478. 2 Кант И. Сочинения: в 6 т. – Т. 4. – С. 260, 270.	Сформульований філософом категоричний імператив звучить наступним чином: «Дій лише за тією нормою, яку хочеш бачити універсальним імперативом – нормою для всіх людей і також для себе... Дій так, щоб завжди ставитися до людей і до себе також – як до мети і ніколи – лише як до засобу»	«людина відповідає за людство у своїй особі»
	Л. Фейербах	Фейербах Л. Сущность христианства / Л. Фейербах // Сочинения: в 3 т. – М.: Наука, 1995. – Т. 2. – С. 86. 2 Фейербах Л. О спиритуализме и материализме, в особенности в их отношении к свободе воли. – С. 336–340.	«Всі спекулятивні роздуми про право, про волю, про свободу, про особу поза людиною, поза нею чи навіть над нею, – все це роздуми без єдності, без необхідності, без субстанції, без основи, без реальності. Людина є буттям свободи, буттям особи, буттям права»	трактував людину як основу, начало держави і права

Основні соціальні показники держави

Таблиця В.1

Видатки зведеного, державного та місцевих бюджетів України у 2007-2016

р.р., млн.грн.

Роки	Видатки					
	Зведений бюджет		Державний бюджет		Місцеві бюджети	
	разом	темпи росту у порівнянні з попереднім роком, у %	разом	темпи росту у порівнянні з попереднім роком, у %	разом	темпи росту у порівнянні з попереднім роком, у %
2007	226035,7	129,0	174235,9	127,1	51799,8	124,2
2008	309216,2	136,8	241454,5	138,6	67761,7	130,8
2009	307399,4	99,4	242437,2	100,4	64962,2	95,9
2010	377842,8	122,9	303588,7	125,2	74254,1	114,3
2011	416853,6	110,3	333459,5	109,8	83394,1	112,3
2012	492454,7	118,1	395681,5	118,7	96773,2	116,0
2013	505791,9	102,7	403403,2	102,0	102388,7	105,8
2014	523004,8	103,4	299508,1	74,2	223496,7	218,3
2015	679871,4	130,0	402931,4	134,5	276940,0	123,9
2016	835589,8	122,9	489348,2	121,4	346241,6	125,0

Максимальний та мінімальний розмір доходу, на який нараховують єдиний внесок (грн.) за 2011-2018 рр.

Період дії	01.01.11 р. – 31.03.11 р.	01.04.11 р. – 30.09.11 р.	01.10.11 р. – 30.11.11 р.	01.12.11 р. – 31.12.11 р.	01.01.12 р. – 31.03.12 р.	01.04.12 р. – 30.06.12 р.	01.07.12 р. – 30.09.12 р.	01.10.12 р. – 30.11.12 р.	01.12.12 р. – 31.12.12 р.	01.01.13 р. – 30.11.13 р.	01.12.13 р. – 31.08.15 р.	01.09.15 р. – 31.12.15 р.	01.01.16 р. – 30.04.16 р.	01.05.16 – 30.11.16 р.	01.12.16 р. – 31.12.16 р.	01.01.17 р. – 30.04.17 р.	01.05.17 р. – 30.11.17 р.	01.12.17 р. – 31.12.17 р.	01.01.18 р.
Максимальний розмір	14115	14400	16745	17068	18241	18598	18374	19006	19278	19499	20706	23426	34450	36250	40000	40000	42100	44050	55845
Мінімальний розмір	941	960	985	1004	1073	1094	1102	1118	1134	1147	1218	1378	1450	1600	3200	3200	3200	3200	3723

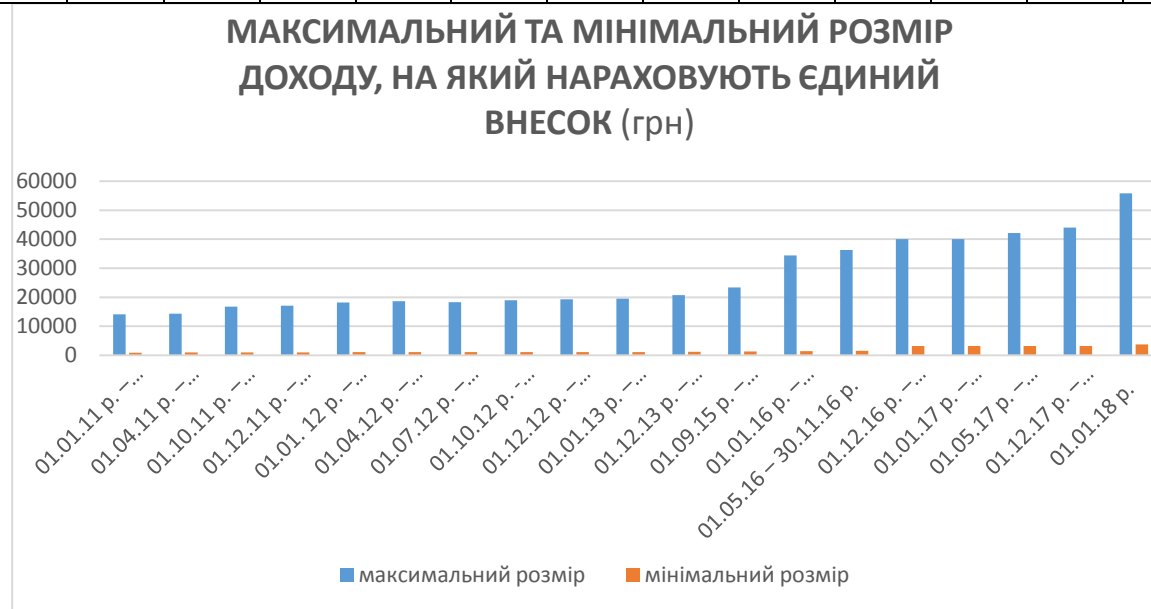

Рис. В.1. Діаграма обсягу максимального та мінімального розміру доходу, на який нараховують єдиний внесок

Розмір податкових соціальних пільг за період 2011-2018 р.р.

ПОДАТКОВІ СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ (грн)								
Право на пільгу	Розмір пільги							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальна пільга для всіх платників податку (пп. 169.1.1 ПКУ)	470,50	536,50	573,50	609,00	609,00	689,00	800,00	881,00
Підвищена пільга для платника податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, за пп. 169.1.2 ПКУ — 100% загальної пільги надають у розрахунку на кожну дитину	470,50	536,50	573,50	609,00	609,00	689,00	800,00	881,00
Підвищена пільга для осіб, згаданих у пп. 169.1.3 ПКУ (150% загальної), — пільгу на дітей згідно з пп. пп. «а» та «б» пп. 169.1.3 ПКУ надають у розрахунку на кожну дитину	707,75	804,75	860,25	913,50	913,50	1033,50	1200,00	1321,50
Підвищена пільга для осіб, згаданих у пп. 169.1.4 ПКУ (200% загальної)	941,00	1073,00	1147,00	1218,00	1218,00	1378,00	1600,00	1762,00
Граничний розмір місячного доходу у вигляді зарплати, який дає право на податкову соціальну пільгу (при застосуванні пільг на дітей за пп. 169.1.2, пп. пп. «а» та «б» пп. 169.1.3 ПКУ одному з батьків, одинокій матері (батьку), вдові (вдівцю), опікуну, піклувальнику сума збільшується кратно кількості дітей)	1320,00	1500,00	1610,00	1710,00	1710,00	1930,00	2240,00	2470,00

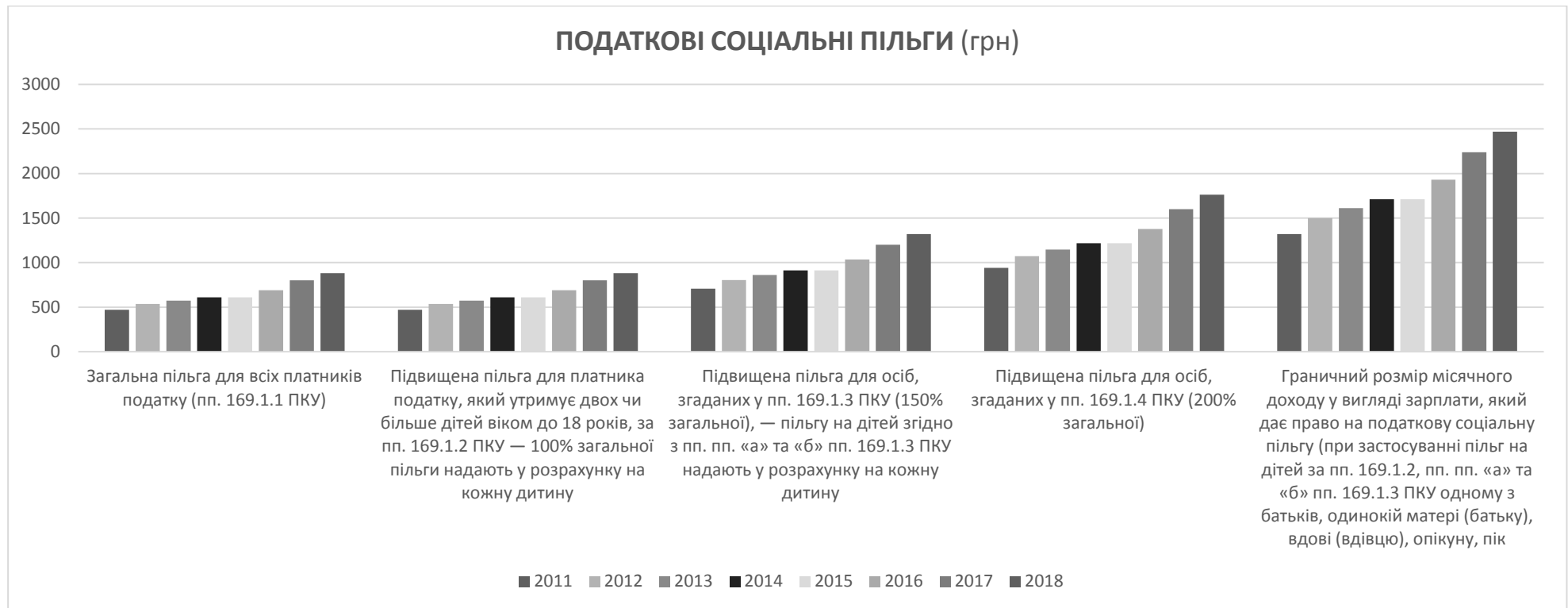

Рис. В.2. Діаграма розміру податкових соціальних пільг за період 2011-2018 р.р.

Нормативно-правове забезпечення СВД

Таблиця Д.1

Нормативно-правовий механізм функціонування
соціального підприємництва в Україні

Суб'єкти приватного права	Правове забезпечення соціального підприємництва			
	Профільне законодавство		Податкове законодавство	
	Перелік законодавчих норм	Характеристика	Перелік законод авчих норм	Характеристика
1	2	3	4	5
Благодійні організації	ч. 4 ст. 16 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні»	благодійні організації можуть здійснювати господарську діяльність, метою якої не є отримання прибутку та яка сприяє досягненню статутних цілей	п.133.4 ПКУ	<p>благодійна організація не є платником податку на прибуток за умови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - створення та діяльності в порядку, визначеним Законом про благодійну діяльність; - установчі документи якої містять заборону розподілу отриманих доходів або їх частини серед засновників, членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб; - установчі документи якої передбачають у разі припинення діяльності юридичної особи передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування їх до доходу бюджету; - внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій (код неприбутковості 0005); - доходи благодійної організації використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації.
	ч.ч. 2, 3 ст. 14 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні»	статут благодійної організації повинен містити джерела її активів (доходів) та може визначати особливості діяльності й припинення діяльності такої організації		
	ст. 16 п. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні»	розмір витрат на утримання благодійної організації не може перевищувати 20 відсотків від доходу організації в поточному році		
	ч. 2 ст. 3, ст. 52 Господарського кодексу України	йдеться про некомерційну господарську діяльність		
	ч. 5 ст. 131 Господарського кодексу України	благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, спрямовану на виконання її цілей, визначених установчими документами		

Суб'єкти приватного права	Правове забезпечення соціального підприємництва			
	Профільне законодавство		Податкове законодавство	
	Перелік законодавчих норм	Характеристика	Перелік законод авчих норм	Характеристика
1	2	3	4	5
Громадські організації	п. 2 ч. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»	для досягнення своєї мети має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті громадського об'єднання та сприяє її досягненню	п.133.4 ПКУ	громадське об'єднання не є платником податку на прибуток за умов, аналогічних для благодійних організацій. Різниця тільки в отриманні коду неприбутковості - громадська організація має код неприбутковості 0006, та для неї відсутні умови щодо обмеження витрачання коштів на утримання: громадська організація може направити усі 100 відсотків доходів (прибутків) від підприємницької діяльності на утримання, тобто на адміністративні витрати
	п. 1 ст. 24 Закону України «Про громадські об'єднання»	ГО зі статусом юридичної особи для виконання статутної мети має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами або державою, набуте як членські внески, пожертвування громадян, підприємств, установ та організацій, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом.		
	п. 6 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання»	Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи)		

Суб'єкти приватного права	Правове забезпечення соціального підприємництва			
	Профільне законодавство		Податкове законодавство	
	Перелік законодавчих норм	Характерис- тика	Перелік законодав- чих норм	Характеристика
1	2	3	4	5
Підприємства на загальній системі оподаткування	Здійснення діяльності підприємствами та організаціями відбувається на підставі обраного коду видів економічної діяльності (КВЕД). Присвоєння відповідного КВЕДу відбувається на підставі положень статуту підприємства (організації)		п. 134.1 ПКУ	Якщо підприємство обрало загальну систему оподаткування податку на прибуток, то об'єктом оподаткування податком на прибуток є: прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень цього розділу.
			п. 133.4 ПКУ	Якщо метою соціального підприємства є, наприклад, благодійна допомога дитячим будинкам, домам інвалідів, то підприємство на загальній системі оподаткування має право зменшити фінансовий результат до оподаткування на суму коштів або вартості товарів, виконаних робіт, наданих послуг, безоплатно перерахованих (переданих) протягом звітного (податкового) року неприбутковим організаціям (згаданим раніше дитячим будинкам та домам інвалідів із статусом неприбутковості у розмірі, що перевищує 4 відсотки оподатковуваного прибутку попереднього звітного року.
Фізичні особи-підприємці на загальній системі оподаткування	Відбувається на підставі обраного коду видів економічної діяльності (КВЕД). Вибір форми оподаткування залежить від видів здійснення діяльності, бажання ФОП та інших факторів.		ст. 177 ПКУ п. 177.2	об'єктом оподаткування є чистий оподаткований дохід, тобто різниця між загальним оподаткованим доходом (виручка у грошовій та негрошовій формі) і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю ФОП
			п. 177.4 ПКУ	визначено перелік витрат, безпосередньо пов'язаних з отриманням доходів ФОП від провадження господарської діяльності на загальній системі оподаткування, яким не передбачено віднесення до витрат сум благодійної допомоги, яку надає ФОП на загальній системі оподаткування.

продовження таблиці Д.1

Суб'єкти приватного права	Правове забезпечення соціального підприємництва			
	Профільне законодавство		Податкове законодавство	
	Перелік законодавчих норм	Характеристика	Перелік законодавчих норм	Характеристика
1	2	3	4	5
Підприємства на єдиному податку	Здійснення діяльності підприємствами та організаціями відбувається на підставі обраного коду видів економічної діяльності (КВЕД). Присвоєння відповідного КВЕДу відбувається на підставі положень статуту підприємства (організації)		ст. 291 ПКУ	Може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам
			XIV ПКУ	Має право реєструється платником єдиного податку в передбаченому порядку
			п. 292.2	Доходом платника єдиного податку для юридичної особи є: будь-який дохід, включаючи дохід представництв, філій, відділень такої юридичної особи, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій); матеріальній або нематеріальній формі
Фізичні особи-підприємці на єдиному податку	Відбувається на підставі обраного коду видів економічної діяльності (КВЕД). Вибір форми оподаткування залежить від видів здійснення діяльності, бажання ФОП та інших факторів.		ст. 291 ПКУ	Може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам
			XIV ПКУ	Має право реєструється платником єдиного податку в передбаченому порядку
			ст. 293 ПКУ	Базою оподаткування єдиним податком є дохід платника єдиного податку. Ставки оподаткування єдиним податком законодавчо визначені.
			п. 292.3 ПКУ	Доходом платника єдиного податку для фізичної особи-підприємця є: дохід, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій); матеріальній або нематеріальній формі, визначеній. При цьому до доходу не включаються отримані такою фізичною особою пасивні доходи у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхові виплати і відшкодування, а також доходи, отримані від продажу рухомого та нерухомого майна, яке належить на праві власності фізичній особі та використовується в її господарській діяльності;

Принципи стійкого розвитку підприємства

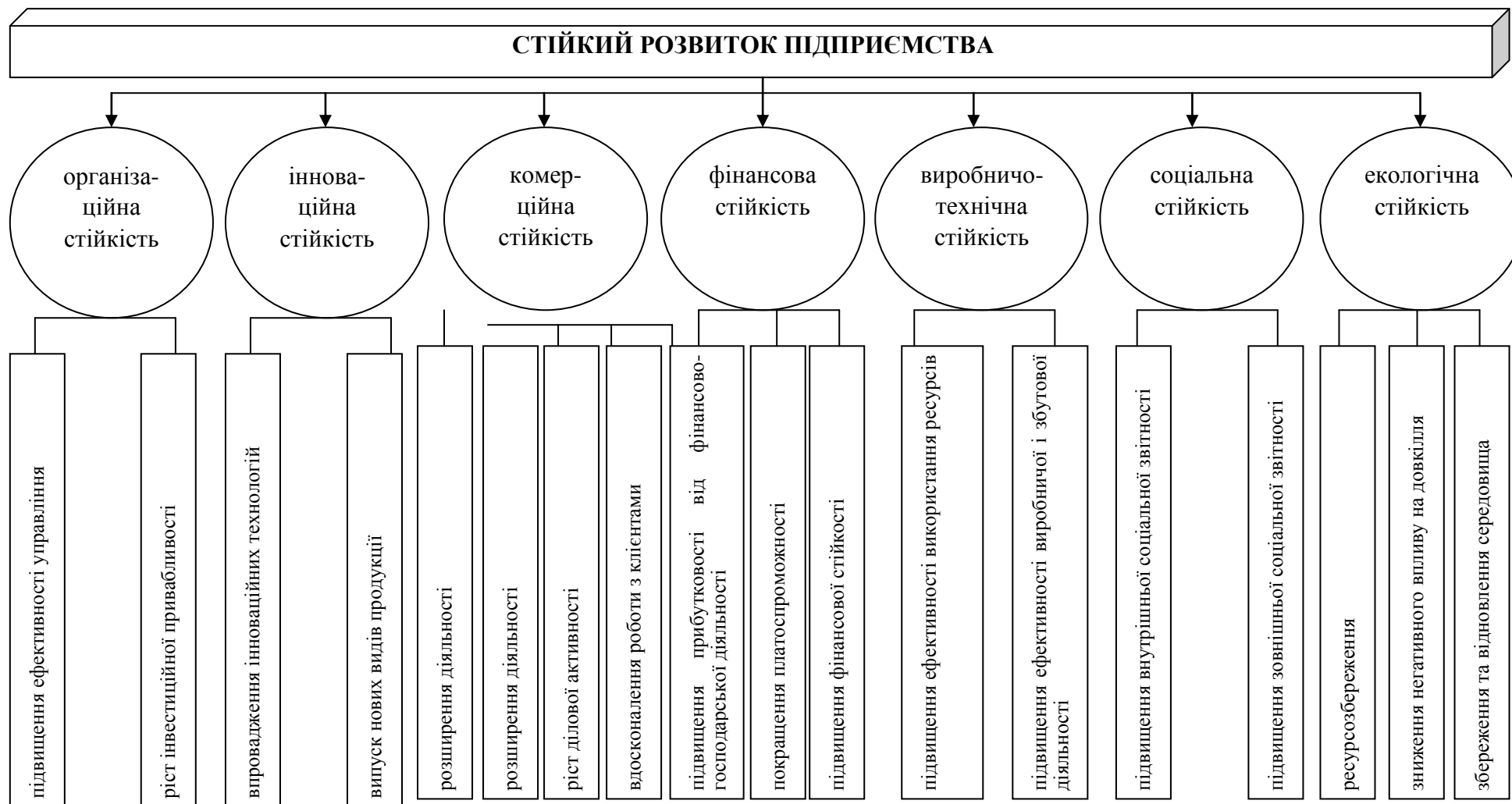

Рис. Е.1. Принципи забезпечення стійкого розвитку підприємства

Матриця основних напрямків та показників соціально відповідальної діяльності

Таблиця Є.1

Соціальна відповідальність перед працівниками підприємства

Заходи з реалізації соціальної відповідальності	Механізми реалізації соціальної відповідальності	Показники соціальної відповідальності	Вплив на результат діяльності
1	2	3	4
профілактика професійних захворювань	<p>1) придбання путівок за рахунок власних коштів підприємства:</p> <ul style="list-style-type: none"> • путівка придбана для працівника повністю за кошти підприємства; • путівка частково оплачена підприємством. <p>2) придбання путівок за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.</p>	витрати на придбання путівок, туристичних ваучерів працівникам в будинки відпочинку, санаторії, тощо	витрати на придбання наданої працівникові путівки будуть віднесені до тих податкових витрат, до яких відносять витрати на оплату праці такого працівника (у складі таких витрат); працедавець матиме право на податковий кредит з ПДВ: путівка надається працівникові як частина заробітної плати — отже, вона придбається для використання у господарській діяльності.
створення ергономічних робочих місць	гігієнічні вимоги: рівень освітлення, температура, вологість, шум, вібрація, токсичність, загазованість тощо. антропометричні вимоги: раціональна робоча поза, оптимальні зони досягнення, раціональні трудові рухи. фізіологічні та психофізіологічні вимоги визначають відповідність техніки і середовища можливостям працівника щодо сприйняття, інформації, прийняття і реалізації рішень.	витрати на організацію робочих місць, як виробничих, так і побутових, а також промисловий дизайн	раціоналізація робочих місць – зменшення витрат робочого часу на його обслуговування; забезпечення нормальних умов праці і зменшення втомлюваності та напруження працівників; економніше використання площі і підвищення продуктивності праці персоналу.
підтримка материнства й дитинства	створення умов, які дають можливість поєднувати працю із материнством, правова, моральна та матеріальна підтримка материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям	витрати на підтримку материнства й дитинства;	Єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування (в сумі 22%), що сплачується роботодавцем,

продовження додатка Є,
продовження таблиці Є.1

1	2	3	4
санітарно-гігієнічні умови праці;	<p>1. Приведення основних фондів у відповідність до вимог нормативно-правових актів з охорони праці.</p> <p>2. Усунення впливу на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів.</p> <p>3. Проведення атестації робочих місць на відповідність до нормативно-правових актів з охорони праці.</p> <p>4. Проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб та інших працівників у процесі трудової діяльності.</p> <p>5. Забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям та засобами індивідуального захисту.</p> <p>6. Надання працівникам, зайнятим на роботах зі шкідливими умовами праці, спеціального харчування, молока чи рівноцінних харчових продуктів.</p> <p>7. Проведення обов'язкового попереднього, періодичного і позапланового медичного огляду працівників.</p>	витрати включаються до витрат (згідно з Переліком №994)	Фінансувати витрати на охорону праці у розмірі не менше ніж 0,5% від фонду оплати праці за попередній рік. На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, витрати на охорону праці передбачаються у державному або місцевих бюджетах і становлять не менше ніж 0,2% від фонду оплати праці (ст. 19 Закону про охорону праці).
медичне обслуговування персоналу	Матеріальна допомога, медичне страхування, медичні консультації по телефону, медичне обслуговування через довірених лікарів, запис до необхідного лікаря, організація лікувального процесу, організація доставки медикаментів, забезпечення послуг вузькопрофільних медичних фахівців, контроль якості медичного обслуговування, забезпечення медичних послуг на території України	витрати фонду оплати праці на: допомогу на лікування та медичне обслуговування за рахунок коштів роботодавця, відповідно до пп. 165.1.19 ПКУ; укладення договору медичного страхування	підвищення продуктивності праці і скорочення захворюваності

продовження додатка Є,
продовження таблиці Є.1

1	2	3	4
охорона й техніка безпеки праці	заходи організаційного і технічного характеру, які спрямовані на запобігання на виробництві від нещасних випадків та на формування безпечних умов праці	забезпечення доброї вентиляції приміщення, гарної освітленості, позбавлення від пилу в місцях відпрацювання, позбавлення від відходів виробництва в свій час, підтримка і регулювання температури в цехах і на робочих місцях; усунення можливості аварій	<ul style="list-style-type: none"> витрати на охорону праці; витрати на забезпечення безпеки праці; витрати на пожежну охорону;
навчання та професійне вдосконалення	основні функції: в інтересах організації – підвищення ефективності і якості праці, в інтересах людини – підвищення рівня життя, створення можливостей для реалізації своїх здібностей.	<ul style="list-style-type: none"> витрати на здобування освіти працівниками та підвищення кваліфікації; коефіцієнт прийому на роботу молодих спеціалістів; 	Вплив на ефективність діяльності
мотиваційні механізми в оплаті праці	забезпечення цілеспрямованого, систематизованого впливу вищого керівництва підприємства на рівень якості виконання працівниками своїх професійних обов'язків	преміальні виплати та винагороди, забезпечення соціальним пакетом персоналу шляхом застосування цільових угод із визначенням цілей підприємства і окремого працівника; матеріальна допомога (безповоротна фінансова допомога; на лікування та медичне обслуговування за рахунок коштів роботодавця, відповідно до пп. 165.1.19 ПКУ, благодійна допомога), подарунок, зокрема і в грошовій формі	підвищення продуктивності праці, скорочення плинності кадрів, зниження кількості порушників трудової дисципліни.
умови для відпочинку та дозвілля	організація відпочинкових заходів, культурно-масових заходів та дозвілля	витрати для проведення культурно-масових заходів	
системи участі працівників в управлінні фірмою	делегування відповідальності за прийнятті персоналом рішення	витрати пов'язані з участю працівників в управлінні підприємством	

Заходи з реалізації СВД

Таблиця Й.1

Соціальна відповідальність перед суспільством

Заходи з реалізації соціальної відповідальності	Механізми реалізації соціальної відповідальності	Показники соціальної відповідальності	Вплив на результат діяльності
1	2	3	4
здійснення соціальних проектів, спонсорство, благодійних акцій	проведення акцій підтримки незахищених верств населення; соціальні проекти з підтримки материнства та дитинства; участь у збереженні та примноженні культурного спадку; культурних, навчальних та спортивних заходів; підтримка соціально значущих досліджень; благодійність.	витрати на програми підтримки соціально незахищених верств населення; витрати на підтримку материнства та дитинства; витрати на підтримку об'єктів культурно-історичного значення; примноження культурного надбання; спонсорство культурних, спортивних та навчальних заходів; витрати на підтримку соціально-значущих досліджень; витрати на участь в благодійних акціях.	ріст ділової репутації та конкурентоздатності, як наслідок, покращення показників фінансово-господарської діяльності

Екологічна відповідальність

Заходи з реалізації соціальної відповідальності	Механізми реалізації соціальної відповідальності	Показники соціальної відповідальності	Вплив на результат діяльності
1	2	3	4
економне споживання природних ресурсів	забезпечення екологічно безпечного виробництва; спорудження чи модернізацію очисних споруд; акції з озеленення	витрати на забезпечення екологічно безпечного виробничого процесу; витрати на спорудження чи модернізацію очисних споруд; витрати на здійснення акцій з озеленення і інших заходів.	ріст ділової репутації та конкурентоздатності, як наслідок, покращення показників фінансово-господарської діяльності
повторне використання та утилізація відходів	спорудження обладнання для переробки відходів	витрати на спорудження обладнання для переробки відходів	
запобігання забрудненню навколишнього середовища	підвищення рівня екологічності виробництва, просвітницькі акції, розробка комплексної системи охорони праці	витрати на встановлення екологічного обладнання та доведення його до стану придатного до використання, витрати на розробку системи охорони праці	
організація екологічно безпечного виробничого процесу	дотримання умов екологізації, використання зеленого тарифу	витрати на формування зелених тарифів, тощо	
акції з озеленення та прибирання	запровадження акцій з висаджування молодих рослин та прибирання територій розміщення підприємства	витрати на придбання та висаджування молодих рослин, витрати на прибирання територій	
використання процедур екологічного аудиту.	запровадження внутрішній та зовнішніх перевірок дотримання екологічних стандартів та інших зобов'язань	витрати на здійснення аудиту	

Добросовісна ділова практика та соціально відповідальна реструктуризація

Заходи з реалізації соціальної відповідальності	Механізми реалізації соціальної відповідальності	Показники соціальної відповідальності	Вплив на результат діяльності
1	2	3	4
Дотримання політики інформаційної відкритості	організація програм допомоги малому бізнесу, реалізація програм співпраці з органами державного управління, бізнес-структурами, добровільне обмеження сфер ведення бізнесу	витрати на навчання бізнес-партнерів та інших зацікавлених сторін; витрати на здійснення програм допомоги малому підприємництву; витрати на публікацію та розміщення інформації про підприємство для бізнес-партнерів; витрати на здійснення програм співпраці з органами державного управління, підприємством, стейкхолдерами, суспільними організаціями	ріст ділової репутації та конкурентоздатності підприємства
Реорганізація та ліквідація організаційних структур, скорочення видів діяльності	реорганізація трудових процесів; зменшення рівнів ієрархії; ліквідація структурних елементів засобами аутсорсинга чи надання самостійності; відмова від деяких видів діяльності; скорочення робочих місць і т.д.	Витрати на навчання персоналу; Витрати на працевлаштування вивільненого персоналу; Витрати на вихідну допомогу; Кількість перепідготовлених працівників (відносно загальної чисельності персоналу)	

Додаток К

Додаток №1

до постанови Правління

ПАТ ТРЗ «Оріон»

№ ____ від _____ року

**ПРОЕКТ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ ТРЗ «ОРІОН»**

Тернопіль, 2018 рік

ЗМІСТ

Розділ 1. Загальні положення	376
Розділ 2. Основні напрямки соціально відповідальної діяльності.....	377
Розділ 3. Цілі і принципи соціально відповідальної діяльності.....	377
Розділ 4. Стратегічні завдання в сфері соціально відповідальної діяльності.....	378
Розділ 5. Прикінцеві положення.....	381

Розділ 1. Загальні положення

1. Ця Стратегія корпоративної соціальної відповідальності ПАТ ТРЗ «Оріон» (далі - Стратегія) є базовим документом, що визначає принципи та напрямки діяльності ПАТ ТРЗ «Оріон» (далі - Підприємства) стосовно соціально відповідальної діяльності (далі - СВД). Розробка і впровадження Стратегії відповідають цілям підвищення прозорості ведення бізнес-процесів і ефективності взаємодії з основними зацікавленими сторонами Підприємства, зміцнення його репутації та іміджу, підвищення інвестиційної привабливості та якості управління бізнесом.

2. Стратегія розкриває питання управління соціально відповідальною діяльністю та впливом Банку на корпоративне, ринкове та соціальне середовище. Положення Стратегії поширюються на всі підрозділи Підприємства.

3. Стратегія містить цілі, завдання та основні напрямки, принципи СВД і є основним документом, що регулює питання в сфері СВД Підприємства.

Справжня Стратегія доповнює Довгострокову стратегію Підприємства та систематизує діяльність Підприємства в соціальній сфері.

СВД є одним з ключових елементів корпоративної поведінки Підприємства і дозволяє зміцнювати його репутацію в країні і за кордоном, знижувати репутаційні та операційні ризики, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню ефективності діяльності і статусу Підприємства на міжнародному рівні.

Підприємство визнає необхідність формування регулярної звітності стосовно принципів питань та впливу своїх дій і рішень на суспільство, економіку і навколишнє середовище. Підприємства сприймає відповідну конструктивну критику зацікавлених сторін, що сприяє вдосконаленню СВД, із зобов'язанням відповідати на таку критику, з реалізацією заходів, спрямованих на запобігання ненавмисних і непередбачених негативних наслідків, і можливого їх повторення.

4. Прийняттям цієї Стратегії Банк:

1) усвідомлює свою відповідальність за економічні, соціальні та екологічні наслідки своєї діяльності і здійснює комплекс заходів у сприянні сталому розвитку суспільства;

2) спрямовує свої зусилля на формування іміджу високонадійного фінансового інституту, який користується довірою з боку всіх зацікавлених осіб;

3) розглядає Стратегію як частину загальної корпоративної культури Банку, що будується на принципах порядності, чесності і відкритості, спрямовану на підвищення професійного і морального рівня співробітників Банку;

4) визнає важливість функціонування структури СВД.

5. У Стратегії використовуються такі терміни і скорочення:

1) соціальна відповідальність підприємства – відповідає специфіці і рівню розвитку Підприємства, регулярно переглядається і динамічно змінюється сукупність зобов'язань, добровільно і узгоджено виробляються за участю ключових зацікавлених сторін, що приймаються керівництвом Підприємства з урахуванням думок персоналу і акціонерів,

націлених на реалізацію значущих внутрішніх і зовнішніх соціальних програм, результати яких сприяють розвитку Підприємства (зростання обсягів виробництва, підвищення якості продукції та ін.), поліпшення його репутації та іміджу, становленню корпоративної ідентичності, а також розширенню конструктивних партнерських зв'язків з державою, діловими партнерами, місцевою спільнотою і громадськими об'єднаннями.

2) Стратегія – інструмент ділової активності який здійснюється Підприємством добровільно і має значний вплив на процес прийняття стратегічних і тактичних рішень стосовно розвитку Підприємства та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, згідно з яким Підприємство, крім дотримання законів і виробництва якісної продукції, добровільно бере на себе додаткові зобов'язання перед суспільством.

3) Загальні цінності Підприємства – існуючі моральні цінності, які є абсолютним стандартом для працівників підприємства. В процесі своєї роботи Підприємство прагне зберегти довіру клієнтів, забезпечити відкрите і прозоре ведення бізнесу, надати універсальний набір пропонованих рішень, стабільно підтримувати і розвивати унікальну, сильну команду професіоналів.

4) Звіт з СВД – публічний звіт стосовно СВД про економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності Підприємства.

5) ВСВДР – відділ соціально відповідальної діяльності та розвитку Підприємства.

Розділ 2. Основні напрямки соціально відповідальної діяльності

6. Основними напрямками СВД Підприємства є:

1) Сумлінна ділова практика: розвиток діяльності в цілях благополуччя суспільства, мінімізація соціальних та екологічних витрат розвитку діяльності, підвищення ефективності робочих місць;

2) Розвиток персоналу: залучення висококваліфікованого персоналу, створення можливості для реалізації потенціалу шляхом використання кращих практик, інвестиції в розвиток персоналу;

3) Охорона навколишнього середовища: дотримання принципів максимально дбайливого і раціонального ставлення до навколишнього середовища;

4) Заохочення благодійництва та спонсорства: реалізація благодійних програм, заохочення особистого внеску в благодійність.

Розділ 3. Цілі і принципи соціально відповідальної діяльності

7. Метою Стратегії СВД є встановлення основних принципів і пріоритетів, яких дотримується Підприємство в управлінні проектами в сфері СВД.

8. Принципи СВД є:

1) Прихильність місії, спільних цінностей і бачення Підприємства;

2) Надання якісних послуг на основі високого професіоналізму колективу

підприємства;

- 3) Повага честі та гідності особистості і його прав;
- 4) Чесність і взаємоповага у відносинах із зацікавленими сторонами;
- 5) Зважений підхід при прийнятті управлінських рішень;
- 6) Законність здійснюваних дій та відповідальність за їх наслідки;
- 7) Охорона здоров'я працівників Підприємства;
- 8) Відкритість для взаємовідносин із зацікавленими сторонами.

Розділ 4. Стратегічні завдання в сфері соціально відповідальної діяльності

9. Підприємство характеризує довіру зацікавлених сторін як головну цінність і як основу успішної діяльності.

Виходячи з Довгострокової стратегії Підприємства на 2016-2025 роки, Підприємство визначило шість пріоритетних груп зацікавлених сторін в сфері СВД:

- 1) Клієнти;
- 2) Акціонер;
- 3) Працівники;
- 4) Ділові партнери;
- 5) Держава;
- 6) Товариство.

10. Щодо пріоритетних груп зацікавлених сторін, Підприємство визначило такі стратегічні завдання в сфері СВД:

1) При взаємодії з клієнтами Підприємство керується зростаючими потребами клієнтів, пропонуючи якісну продукцію, а також сучасні технології.

Підприємство прагне забезпечити своїм клієнтам розумну вигоду і максимальну зручність.

Підприємство постійно вивчає думки для більш ефективного задоволення запитів споживачів продукції.

Підприємство забезпечує регулярне представлення клієнтам фактичної, зрозумілої та достовірної інформації про продукцію, в найбільш зручній для них формі і максимально зручним способом.

Підприємство захищає особисті дані і комерційну інформацію, отриману від клієнтів.

Підприємство прагне вирішити соціальні завдання (позики на придбання земельних ділянок, позики молодим сім'ям, позики за державними програмами).

Підприємство при формуванні продуктової пропозиції дотримується інтересів всіх соціальних груп населення.

Звертаючись до Підприємства, клієнти мають можливість прийняти зважене рішення про початок співпраці, оскільки їм доступна вичерпна інформація про виготовлену продукцію, стосовно операцій Підприємства.

Підприємство докладає максимум зусиль для формування довгострокових, доброзичливих і відкритих відносин з клієнтами, навчання і професійного розвитку працівників.

Підприємство враховує й розглядає звернення і скарги для вдосконалення діяльності та підвищення своєї конкурентоспроможності.

Підприємством не допускається дискримінація вразливих груп населення.

Підприємство здійснює регулярний внутрішній аудит своєї діяльності для підвищення якості праці.

2) При взаємодії з Акціонерами Підприємство прагне забезпечити акціонерам стабільно високий рівень прибутковості, економного витрачання ресурсів і дотримання вимог дивідендної політики.

Підприємство в установленому законодавством порядку забезпечує своєчасне розкриття достовірної фінансової звітності та інформації про Підприємство на офіційному сайті і в засобах масової інформації.

3) При взаємодії з працівниками Підприємство створює гідні умови праці щодо оплати праці, робочого часу, вихідних днів, відпусток.

Підприємство прагне створити кожному працівникові рівні можливості розвитку навичок для професійного, кар'єрного зростання.

Підприємство надає працівникам можливість реалізувати свій потенціал, а також заохочує їх професійний розвиток для максимізації компетенції персоналу.

Підприємство організовує функціонування підрозділів і працівників з урахуванням виключення конфлікту інтересів.

Підприємство забезпечує охорону праці та техніку безпеки на робочих місцях.

Підприємство забезпечує зобов'язання з надання соціального захисту в разі звільнення або втрати доходів у разі нещасного випадку на виробництві, хвороби, материнства, догляду за дитиною, втрати роботи, обмежень працездатності, надання медичного обслуговування.

Підприємство виключає дискримінацію в сфері праці та зайнятості.

Підприємство прагне сформувати імідж привабливого роботодавця, приділяючи увагу роботі з потенційними працівниками.

Підприємство організовує стажування для студентів з можливістю працевлаштування в разі проходження конкурсу.

4) При взаємодії з діловими партнерами Підприємство суворо дотримується своїх договірних зобов'язань та професійних стандартів, а також очікує цього від своїх ділових партнерів.

Підприємство будує відносини на принципах взаємної поваги, завжди вітає і підтримує взаємовигідне співробітництво.

На Підприємстві доброзичливо ставляться до ділових партнерів і конкурентів, утримуються від необгрунтованої критики їх діяльності та інших свідомих дій, здатних заподіяти шкоди їхній діловій репутації.

На Підприємстві діє система внутрішнього контролю та ризиків, що знижує ризик порушень і зловживань при проведенні операцій.

5) При взаємодії з суспільством Підприємство прагне до активної взаємодії з неурядовими організаціями на територіях своєї присутності в формі відкритого діалогу, і надає допомогу за наступними напрямками:

- підтримка соціально незахищених верств населення;
- підвищення фінансової грамотності населення шляхом реалізації спеціальних заходів, спрямованих на підвищення обізнаності населення про продукцію, розвиток навичок використання продукції Підприємства, роз'яснення практичних вигод від їх використання.

Благодійна діяльність та спонсорство є одними з корпоративних цінностей Підприємства і розглядаються як внесок у розвиток суспільства, що забезпечує соціальну, політичну і економічну стабільність території присутності Підприємства.

Для Підприємства благодійна діяльність та спонсорство значимі з точки зору зміцнення ділової репутації та розвитку внутрішньої корпоративної культури.

Підприємство розглядає всі звернення з надання благодійної допомоги.

Підприємство розвиває програму залучення працівників в благодійні проекти в різних формах участі: приватні грошові та інші пожертвування. Підприємство надає великого значення залученню працівників до благодійної діяльності, тому у кожного працівника є можливість внести свій особистий вклад у загальну справу.

Підприємство також підтримує реалізацію ініціатив стосовно ресурсозбереження (енерго-, водоспоживання та ін.).

Підприємство оцінює екологічні наслідки рішень стосовно власної діяльності.

Підприємство враховує наступні фактори при організації (економія паперу, енергії, води, утилізації відходів, підвищення екологічної свідомості працівників), а також оновлює методи діяльності з метою включення до неї досягнень в галузі раціонального використання довкілля.

Підприємство прагне до встановлення ділових відносин з такими партнерами, постачальниками і субпідрядниками, які дотримуються строгих природоохоронних норм.

Підприємство прагне знизити негативні наслідки для навколишнього середовища, шляхом економії споживання ресурсів.

6) При взаємодії з державою Підприємство визнає свою відповідальність перед органами влади і регулюючими органами, дотримується чинного законодавства.

Підприємство здійснює охорону конфіденційності інсайдерської інформації та проводить комплекс процедур з протидії неправомірному використанню інсайдерської інформації та маніпулюванню ринком цінних паперів, як в рамках діючого законодавства, так і відповідно до внутрішніх нормативних документів.

Підприємство дотримується чинного законодавства в сфері конкуренції.

Підприємство не допускає і протидіє проявам корупційних дій керівництва і працівників будь-яких рівнів.

Підприємство надає ефективні робочі місця населенню з конкурентоспроможним рівнем оплати праці та соціальних пільг.

Підприємство є відповідальним платником податків, своєчасно виконує зобов'язання щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів.

11. ВСВДР здійснює координацію і контроль за процесом реалізації Стратегії, в тому числі за допомогою:

- забезпечення організації робіт з формування плану заходів щодо реалізації стратегії;
- обговорення із зацікавленими сторонами питань, що впливають в процесі реалізації планів заходів Стратегії (особливо, з будь-яких виявлених недоліків щодо СВД);
- обговорення регулярної звітності щодо впливу своїх дій і рішень на суспільство, економіку і навколишнє середовище.

12. Затверджений уповноваженим органом Підприємства Звіт із СВД розміщується на Інтернет-ресурсах Підприємства.

Розділ 5. Прикінцеві положення

13. Дотримання принципів Стратегії є частиною корпоративної культури і обов'язковою для всіх працівників Підприємства.

14. Внутрішні документи, що визначають процедури щодо СВД, розробляються на підставі цієї Стратегії та затверджуються уповноваженим органом Підприємства.

15. Компоненти, які знайшли відображення в цій Стратегії, реалізуються окремими внутрішніми документами Підприємства.

16. Відповідальність за дотримання положень цієї Стратегії покладається на всіх працівників Підприємства.

17. На підтвердження стійкості і серйозності прийнятих зобов'язань щодо соціально відповідальної поведінки, Підприємство на постійній основі здійснюватиме внутрішній контроль за дотриманням цієї Стратегії. Підприємство вважає за необхідне забезпечити постійне вдосконалення Стратегії СВД та передбачає можливість її оновлення відповідно до динаміки розвитку суспільства.

Стратегія СВД Підприємства вступає в силу з моменту її затвердження Правлінням і розміщується на інтернет-ресурсі Підприємства.

18. Відповідальність за своєчасну актуалізацію цього документа покладається на відділ економіки та персоналу.

*Принципи формування облікової політики підприємства
(соціальна складова)*

Таблиця Л.1

Основні відомості, які відображаються в наказі про облікову політику

№ з/п	Перелік відомостей
1)	методи оцінки вибуття запасів;
2)	періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
3)	порядок обліку (ідентифіковано чи загалом) і розподілу транспортно-заготівельних витрат;
4)	застосування окремого субрахунка обліку транспортно-заготівельних витрат;
5)	методи амортизації необоротних активів;
6)	вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
7)	застосування класу 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку;
8)	періодичність (період) зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку;
9)	метод обчислення резерву сумнівних боргів;
10)	перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;
11)	порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;
12)	застосування сегментів, пріоритетного виду сегмента, засад ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;
13)	перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, бази їх розподілу;
14)	перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);
15)	порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;
16)	дати визначення придбаних у результаті систематичних операцій фінансових активів;
17)	бази розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;
18)	пори́г суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;
19)	переоцінки необоротних активів;
20)	періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;
21)	застосування окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства.

Зміст облікової політики соціально відповідального підприємства

№ з/п	Назва розділу облікової політики
1	2
1. Облікова політика для цілей фінансового обліку	
1.1.	Робочий план рахунків бухгалтерського обліку
1.2.	Форми первинних облікових документів, за якими не передбачені типові форми
1.3.	Порядок проведення інвентаризації активів і зобов'язань
1.4.	Методи оцінки активів і зобов'язань
1.5.	Правила документообігу
1.6.	Технологія обробки облікової інформації
1.7.	Порядок контролю за господарськими операціями
1.8.	Інші питання стосовно організації фінансового обліку
2. Облікова політика для цілей податкового обліку	
2.1.	Методика обліку доходів і витрат
2.2.	Принципи складання звітності, стосовно обчислення і сплати податків та зборів
2.3.	Порядок контролю за розрахунково-платіжною дисципліною за всіма видами розрахунків за зобов'язаннями
2.4.	Контроль за сплатою податків та зборів в строки та у розмірах, встановлених ПКУ
2.5.	Забезпечення збереження документів, пов'язаних з виконанням податкового обов'язку, протягом строків, установлених ПКУ
2.6.	Порядок визначення суми залишку витрат, що підлягають віднесенню на витрати в наступних податкових періодах
2.7.	Повнота та достовірність податкової звітності
2.8.	Правила обробки, подання та зберігання податкових документів
2.9.	Інші рішення, необхідні для організації податкового обліку
3. Облікова політика для цілей управлінського обліку	
3.1.	Методика формування доходів, витрат та результатів
3.2.	Техніка відображення центрів витрат (за соціальною програмою)
3.3.	Принципи формування резервів
3.4.	Методи групування соціально відповідальних витрат
3.5.	Техніка та методи формування собівартості соціальної програми
3.6.	Особливості документування бюджету соціальної програми
3.7.	Правила обробки, подання та зберігання документів управлінського обліку
3.8.	Формування внутрішньої (ендогенної) звітності
3.9.	Інші рішення, необхідні для організації управлінського обліку

продовження додатку Л
продовження таблиці Л.2

1	2
1. Облікова політика для цілей соціального обліку	
4.1.	Розшифровка рахунків Робочого плану рахунків для соціального обліку
4.2.	Методика та техніка групування соціальних програм
4.3.	Оцінка операцій пов'язаних із соціально відповідальною діяльністю
4.4.	Форми документів для внутрішньої соціальної звітності
4.5.	Правила обробки облікової інформації
4.6.	Методи обліку соціально відповідальних витрат
4.7.	Порядок контролю за виконанням соціальних зобов'язань
4.8.	Форма зовнішньої соціально відповідальної звітності та порядок її формування, періодичність
4.9.	Правила обробки, подання та зберігання документів соціального обліку
4.10.	Інші рішення, необхідні для організації соціального обліку

Моделювання як метод бухгалтерського обліку

Таблиця М.1

Дослідження моделювання класиками облікової науки

МОДЕЛЮВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ		
КЛАСИКИ ВІТЧИЗНЯНОГО БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ	Н.А. БЛАТОВ	спеціальна модель – «Квадрат професора Блатова» (модель можливих видів обміну в господарській одиниці, які відображаються подвійним записом)
	А. М. ГАЛАГАН	звів традиційні облікові прийоми під чотири групи методів: 1) спостереження; 2) класифікація; 3) індукція і дедукція; 4) синтез і аналіз
	Е.К. ГІЛЬДЕ	розгляд моделювання в його сучасному розумінні. Побудував перші моделі нормативного обліку, орієнтовані на технологічні процеси, а не на галузі промисловості
	В.Б. ІВАШКЕВИЧ	показав можливість використання матриць в цілях обліку і аналізу витрат, виділяючи в основі моделювання «елементарну клітинку» - модуль
	К.Н. НАРІБАЄВ	виділив «чотири основні функції моделювання» і створив матричну модель обліку витрат, яка повинна забезпечувати оперативність відображення в обліку фактів господарського життя
	А.П. РУДАНОВСКИЙ	запропонував складний математичний апарат для моделей бухгалтерського балансу
	Е.Е. СІВЕРС	розробник використовуваної у всьому світі Т-моделі («літачка»)
	Р.С. РАШИТОВ	запропонував логіко-матиматичне моделювання в бухгалтерському обліку
	Я.В. СОКОЛОВ	«Бухгалтерський облік – це мова знаків і правил їх використання, створених для заміни реальних об'єктів їх символами, що дозволяє описати господарську діяльність і її результати»
	А.А. ШАПОШНИКОВ	детально описав класи облікових моделей, і створив класифікаційні моделі, для вирішення однакових проблем в різних галузях
КЛАСИКИ ЗАРУБІЖНИХ ШКІЛ ОБЛІКУ	М. АЛЛЕ	«Моделювання бухгалтерської процедури – одне із засобів концептуальної реконструкції фактів господарського життя і господарських процесів»
	Д. РОССІ	автор шахматної форми обліку (фіксація фактів господарського життя в матрицях)
	Р. СТОУН	використовував лінійну алгебру для створення моделей так званого національного рахівництва
	ДЖ. ЧЕРБОНІ	запропонував логісмографічну модель обліку, де синтетичні і аналітичні рахунки були приведені до ієрархічної системи
	І.Ф. ШЕР	висунув балансову теорію обліку, в основі якої лежить функціональна модель чотирьох типів господарських операцій
	Е. ШМАЛЕНБАХ	запропонував іконографічні структурні моделі (рахунки зображаються у вигляді геометричної фігури, яка характеризує його юридичну чи економічну природу
	Е. ЛЕОТЕ І А.ГИЛЬБО	розглядали облік як математичну дисципліну конструювання рахунків і обчислення економічних множин

Зміст облікової та аудиторської інформації відповідно до стандарту

AA1000

Таблиця Н.1

Характеристика принципів відображення інформації соціального обліку та виконання аудиторських процедур відповідно до стандарту AA1000

№ з/п	Принцип	Характеристика
1.	невиключення	на всіх стадіях обліку, аудиту й створення звітів повинні бути відображені всі бажання і потреби тих груп користувачів, які впливають або на які впливає економічний суб'єкт і його діяльність;
2.	повноти	в обліку повинні бути відображені, всі сфери діяльності підприємства, що відносяться до соціальних і етичних характеристик. Крім цього, зовнішнім аудитом повинні розкриватися питання незалежно від того, чи були вони відображені в обліку, і якщо вони відсутні, то з поясненням причин цього. Економічний суб'єкт повинен гарантувати, що несприятливі соціальні наслідки його діяльності не спотворюються в обліку;
3.	суттєвості	в обліку повинна бути відображена інформація, яка може вплинути на оцінку соціальної та етичної діяльності підприємства зацікавленими групами. З цією метою економічний суб'єкт зобов'язаний залучати дані групи для виявлення важливості інформації;
4.	регулярності та своєчасності;	соціальна діяльність має відображатись безперервно та подаватись своєчасно всім зацікавленим особам;
5.	перевірки якості	система обліку підприємства має бути досліджена системою аудиту;
6.	доступності	на підприємстві повинна існувати доречна і ефективна система комунікації із зацікавленими групами, які повинні мати легкий і дешевий спосіб отримання інформації про соціальний та етичний облік, аудит і звітність.

Місце системи контролінгу як підсистеми управління соціально відповідальною діяльністю

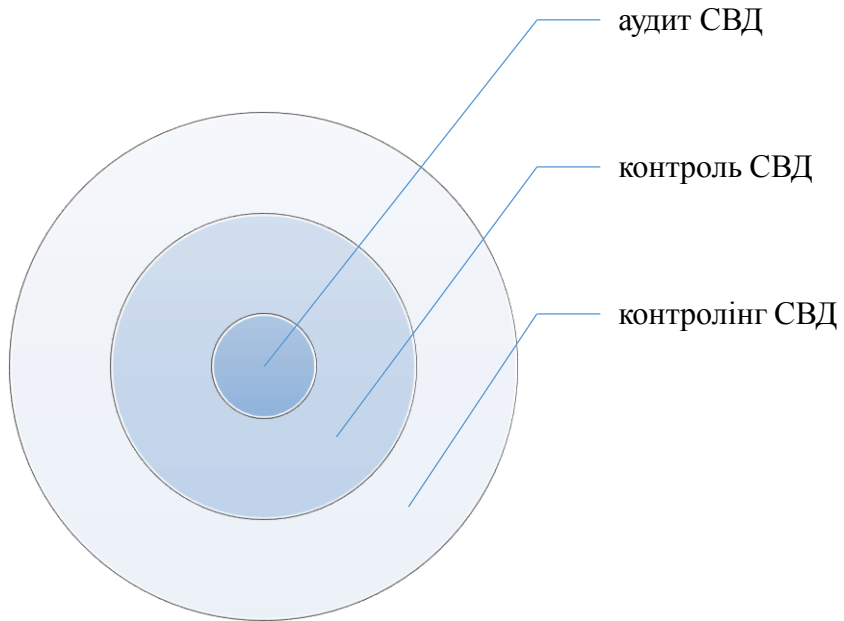

Рис. О.1. Взаємозв'язок підсистем управління СВД

Особливості побудови дерева стратегічних цілей

Таблиця П.1

Характеристика основних елементів дерева стратегічних цілей

Назва блоку	Основна мета	Дії для досягнення мети	Вплив на систему стратегічного управління
<i>фінансово-економічний блок</i>	забезпечення економічної стабільності діяльності підприємства	підвищення ефективності управлінських рішень за допомогою аналізу супутніх ризиків(екологічного і соціального характеру), на мінімізацію яких спрямована політика та системи управління в галузі захисту навколишнього середовища, охорони праці, роботи з персоналом і регіональної політики	система управління нефінансовими ризиками забезпечує додаткові гарантії досягнення стратегічних цілей підприємства
<i>блок взаємодії із зацікавленими сторонами</i>	підтримка корпоративної громадянської ініціативи	створення на території присутності сприятливих фінансових, економічних і правових умов, поліпшення умов життя і формування комфортного соціального середовища для населення цієї території, створення системи заходів щодо забезпечення екологічної безпеки та ін.	формування взаєморозуміння з партнерами, якісне задоволення запитів споживачів, що досягається за допомогою постійного діалогу зі стейкхолдерами для своєчасного виявлення і усунення можливих розбіжностей, дотримання контрактних зобов'язань, підвищення якості продукції, виробничої та екологічної безпеки.
<i>блок управління внутрішніми процесами</i>	організація ефективної взаємодії між внутрішніми бізнес-процесами	виражаються в розвитку інтегрованої системи та організаційних структур управління в сфері охорони праці, виробничої безпеки, мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище, енергоефективності та енергозбереження	забезпечення виконання вимог чинного законодавства і орієнтація на кращі світові практики
<i>блок кваліфікаційного розвитку</i>	дотримання принципів поваги до особистості і прав співробітників	недопущення дискримінації, ведення колективних переговорів в рамках законодавства, прозорості кадрової політики, економічної обґрунтованості і справедливості в оцінці результатів праці, а також вдосконалення основних професійних компетенцій співробітників	вплив на зміцнення корпоративної культури і лояльності співробітників на основі синергетичного ефекту

Елементи облікової карти ключових показників соціальної відповідальності підприємств

Таблиця Р.1

Характерні особливості показників фінансово-економічного блоку

Блоки СВП	Показники соціальної відповідальності	Методика розрахунку	Значення індексу
1	2	3	4
фінансово-економічний	індекс соціальних інвестицій;	$I_n = \frac{C}{P} \times 100\%$, де С - обсяг соціальних інвестицій, грн.; Р - обсяг прибутку до оподаткування, грн.	індекс не є нормативним і може приймати будь-які позитивні значення. Індекс є поступово зростаючим, тобто, чим більша величина індексу, тим вища соціальна активність підприємства.
	індекс приросту обсягу соціальних інвестицій на 1 грн. балан. прибутку;	$I_{\text{прирост}} = I_n^{\text{звітне}} - I_n^{\text{базове}} / I_n^{\text{базове}} \times 100\%$, де $I_n^{\text{звітне}}$, $I_n^{\text{базове}}$ - значення індексу соціальних інвестицій в поточному і базовому періоді	відображає співвідношення різниці значень індексу соціальних інвестицій, яке досягнуто в поточному періоді по відношенню до порівнюваного періоду.
	індекс інвестицій в основний капітал;	обсяг фактичних витрат без врахування ПДВ, які будуть обліковані в якості основних засобів.	це витрати на нове будівництво, розширення, а також реконструкцію та модернізацію об'єктів, які призводять до збільшення первісної вартості об'єкта і відносяться до додаткового капіталу підприємства і т.д.
	індекс економічного прибутку;	різниця між доходами і економічними витратами, що включають поряд із загальними витратами альтернативні (змінні) витрати.	дає можливість порівняти рентабельність вкладеного капіталу підприємства з мінімально необхідною прибутковістю, яку очікують інвестори, а також вираження отриманої різниці в грошових одиницях.
	індекс стійкості росту підприємства	$ICP = IK_t \times n \times (PP - PP_g)$, де IK_t - темп зростання сукупного інвестованого капіталу; PP - рентабельність продажів; (PP_g) - граничне (критичне) значення рентабельності продажів; n - кількість періодів з прибутковістю капіталу вищим за ризик.	дозволяє аналізувати зростання в координатах «продажі - справжня вартість», так як накопичена величина позитивних значень спреда прибутковості капіталу відображає достатність створюваних потоків вигод для покриття інвестиційних ризиків, фіксує ключову складову процесу створення вартості підприємства.

Характерні особливості показників блоку взаємодії із зацікавленими сторонами

Блоки СВІ	Показники соціальної відповідальності	Методика розрахунку	Значення індексу
1	2	3	4
взаємодії із зацікавленими сторонами	кількість благодійних програм з підтримки території присутності;	відображає загальний перелік програм у взаємодії з місцевими органами влади і громадськістю для вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних завдань.	Проблематика програм може охоплювати питання охорони навколишнього середовища, вирішення завдань соціальної інфраструктури, збереження культурних традицій та ін.
	витрати на спонсорство та благодійну діяльність;	спрямовані на певні категорії населення або об'єкти – це сумарний обсяг добровільних витрат, що надаються в першу чергу для суспільного блага (безпосередньо не пов'язаних з виробничою діяльністю).	До них належать: пожертвування благодійним організаціям, некомерційним організаціям і дослідницьким установам; витрати на підтримку громадської інфраструктури (об'єктів комунального господарства, освіти, охорони здоров'я, спортивних споруд і т.п.); підтримка ветеранів.
	заходи, спрямовані на певні категорії населення або об'єкти;	показує ступінь задоволеності товарами і послугами компанії, виступає прогностичним індикатором подальшої реалізації.	комплексний показник, що враховує велику кількість важливих параметрів: ціна, якість, сервіс, терміни постачання. Оцінка задоволеності здійснюється за допомогою опитування клієнтів.
	індекс задоволеності клієнтів;	показує ступінь задоволеності товарами і послугами, виступає прогностичним індикатором подальших продажів	комплексний показник, що враховує велику кількість важливих параметрів: ціна, якість, сервіс, терміни поставки. Оцінка задоволеності здійснюється за допомогою опитування клієнтів.
	кількість нових клієнтів;	кількість залучених клієнтів за поточний період	показник, що враховує величину клієнтської бази. Оцінка здійснюється за допомогою підрахунку.
	кількість втрачених замовників	кількість клієнтів, які не були розглянуті в якості цінних внаслідок недоліків у внутрішніх процесах підприємства	показник, що враховує кількість втрачених замовників та причини їх втрати. Оцінка здійснюється за допомогою підрахунку.

Характерні особливості показників блоку управління внутрішніми процесами

Блоки СВП	Показники соціальної відповідальності	Методика розрахунку	Значення індексу
1	2	3	4
управління внутрішніми процесами	інвестицій в систему менеджменту якості;	це фактичні витрати, понесені в поточному періоді підприємством на забезпечення стабільної якості виробленої продукції і послуг.	Це: витрати на проведення контролю якості, витрати на заходи та процеси, спрямовані на запобігання невідповідностей (дефектів, помилок) при виготовленні продукції (робіт, послуг), витрати на досягнення необхідної якості і ін.
	частка поточних витрат на природоохоронні заходи в собівартості продукції;	це питома вага фактичних витрат, спрямованих на пом'якшення істотних впливів на навколишнє середовище продукції або послуг в загальній собівартості продукції.	використання матеріалів, витрат води, викидів, шуму, біологічного забруднення, забруднення вод, відходів, вібрації, запаху, електромагнітного і проникаючого випромінювання
	темп скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу;	визначається відношенням валових викидів забруднюючих речовин в атмосферу по підприємству за звітний період до базового (попереднього) періоду, помножене на 100%.	Рекомендується також розраховувати аналогічні показники, які відображають викиди забруднених стічних вод, викиди парникових газів.
	темп зростання питомих інвестицій в охорону навколишнього середовища та зниження рівня шкідливих викидів	показує у скільки разів частка інвестицій в охорону навколишнього середовища в поточному періоді більше або менше цього ж показника в базовому періоді, помножене на 100%.	Під питомими інвестиціями в охорону навколишнього середовища розуміють обсяг інвестицій в основний капітал, спрямований на охорону навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів, утилізацію та переробку відходів, в загальному обсязі реалізації.

Характерні особливості показників блоку кваліфікаційного розвитку

Блоки СВІ	Показники соціальної відповідальності	Методика розрахунку	Значення індексу
1	2	3	4
каліфікаційного розвитку	коефіцієнт стратегічного перенавчання персоналу;	це відношення кількості працівників, підготовлених для специфічної діяльності, пов'язаної зі стратегічним розвитком підприємства, до загальної кількості необхідних фахівців.	Стратегічні компетенції персоналу визначаються на основі стратегічних цілей складових блоків «Взаємодії із зацікавленими сторонами» і «Управління внутрішніми процесами».
	приріст середньої заробітної плати;	Вимірюється в процентах або частках. $T_{\text{прирз/п}} = З / П_{\text{поточ}} - З / П_{\text{базова}} / ЗП_{\text{баз}}$ де $З / П_{\text{поточ}}$, $З / П_{\text{базова}}$ - рівень середньої заробітної плати в поточному і базовому періоді відповідно.	визначає відносну величину приросту показника і показує, на скільки відсотків порівнюваний рівень середньої заробітної плати більший або менший за рівень, прийнятого за базу порівняння.
	величина вкладень в підвищення компетентності персоналу;	це обсяг фактичних витрат на внутрішнє і зовнішнє навчання працівників за звітний період до середньооблікової чисельності працівників в тому ж періоді.	При розрахунку коштів, витрачених на підвищення компетентностей персоналу, необхідно враховувати витрати на курси, семінари, тренінги, підвищення кваліфікації, здобуття вищої і середньо-спеціальної освіти, а також стипендії, видані потенційним працівникам.
	приріст коштів в додаткове пенсійне забезпечення і соціальне страхування працівників;	відносна величина приросту обсягу фактичних витрат підприємства з усіх джерел фінансування на виконання добровільних зобов'язань щодо пенсійного забезпечення та соціального страхуванням працівників, що реалізуються регулярно в звітному періоді в порівнянні з базовим.	надбавки до пенсій за рахунок коштів роботодавця, внески роботодавця на добровільне пенсійне забезпечення, виплати соціального характеру

продовження додатку Р
продовження таблиці Р.4

Блоки СВІ	Показники соціальної відповідальності	Методика розрахунку	Значення індексу
1	2	3	4
каліфікаційного розвитку	приріст коштів для медичного обслуговування;	показує на скільки відсотків збільшилися або знизилися витрати підприємства на медичне обслуговування працівників та добровільне страхування, забезпечення отримання медичних послуг, в звітному періоді в порівнянні з базовим.	розраховується на основі підрахунку
	індекс задоволення співробітників	інтегральний показник думок співробітників про окремі фактори роботи, серед яких внутрішні комунікації, оплата праці, ставлення до керівництва, навчання і т.д.	розраховується на основі опитування співробітників. Зразкові варіанти питань, які повинні оцінити респонденти, такі: участь у прийнятті рішень; визнання компанією добре виконаної роботи; доступ до інформації, необхідної для виконання роботи на високому професійному рівні; активне заохочення ініціативи; рівень допомоги та підтримки з боку колег і ін. Оцінки виставляються респондентами за бальною системою, при цьому нижча оцінка – «повністю незадоволений», а вища – «повністю задоволений». Загальний показник дає можливість керівнику визначити ставлення персоналу до виконуваної роботи та підприємства в цілому.

Відомість розрахунку показників системи контролінгу

Таблиця С.1

Відомість розрахунку показників ліквідності активів

№ з/п	Показники системи контролінгу	На початок періоду	На кінець періоду	Зміни	Управлінські рішення
1	2	3	4	5	6
розрахунок показників ліквідності активів					
1.	Абсолютної ліквідності: $K_{абс.} = \frac{\text{найбільшимобільніактиви}}{\text{короткостроковізобов'язання}} \times 100;$				
2.	Проміжний коефіцієнт ліквідності: $K_{пром} = \frac{\text{найбільшимобільніактиви} + \text{вимогищо легко реалізуються}}{\text{короткостроковізобов'язання}} \times 100;$				
3.	Покриття короткострокових зобов'язань: $K_{покр.} = \frac{\text{разом ліквідних активів}}{\text{короткостроковізобов'язання}} \times 100;$				
4.	Покриття зобов'язань за рахунок запасів матеріальних цінностей: $K_{покр.} = \frac{\text{запасиматеріальних цінностей}}{\text{короткостроковізобов'язання}} \times 100;$				
5.	Спроможності підприємства оплатити свої поточні витрати: $K_{сп.опл.в-т} = \frac{\text{найбільшимобільніактиви} + \text{вимогищо легко реалізуються}}{\text{поточніщоденнівитрати}} \text{ дні};$ $\text{Поточніщоденнівитрати} = \frac{\text{собівартість} + \text{витрати пов'язані} + \text{податки}}{\text{реаліз прод} + \text{з неосн діяльністю}} \times 365;$				
6.	Чистих оборотних коштів: $K_{чис.обор.коштів} = \frac{\text{запаси матеріальних цінностей}}{\text{чисті оборотні активи}} \times 100;$ $\text{Чисті оборотні активи} = \text{загальна сума моб.активи} - \text{короткостроковізобов'язання}$				

продовження додатку С
продовження таблиці С.1

1	2	3	4	5	6
розрахунок показників ділової активності					
1	Загальної оборотності капіталу: $K_{\text{оборот}} = \frac{\text{обсяг реалізації}}{\text{середньорічна вартість активів}}$ (раз);				
2	Оборотності запасів (швидкість їх реалізації): $K_{\text{обор.запасів}} = \frac{\text{обсяг реалізованої продукції}}{\text{середньорічна вартість матеріальних запасів}}$ (раз);				
3	Оборотності запасів в днях: $K_{\text{обор.запасів}} = \frac{365}{K_2}$ (днів);				
4	Оборотність оплати рахунків постачальників: $K_{\text{обор.платежів}} = \frac{\frac{\text{собівартість реалізованої продукції}}{\text{періоду}} - \frac{\text{запаси на початок}}{\text{періоду}} + \frac{\text{запаси на кінець}}{\text{періоду}}}{\text{середня вартість рахунків до оплати}}$ (раз);				
5	Оборотність оплати рахунків постачальників (в днях): $K_{\text{обор.платежів}} = \frac{365}{K_4}$ (днів);				
6	Оборотності матеріальних необоротних активів: $K_{\text{фондовіа}} = \frac{\text{обсяг реалізації}}{\text{середньорічна вартість необоротних активів}}$ (раз);				
7	Оборотності власного капіталу: $K_{\text{обор.власного капіталу}} = \frac{\text{обсяг реалізації}}{\text{середньорічна вартість власного капіталу}}$ (раз);				

продовження додатку С
продовження таблиці С.1

1	2	3	4	5	6
розрахунок показників платоспроможності					
1	Власності або автономії: $K_{\text{влас.}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}} \times 100\%$;				
2	Залучення капіталу: $K_{\text{залуч.}} = \frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Валюта балансу}} \times 100\%$;				
3	Залежності від зовнішніх боргів: $K_{\text{залеж.}} = \frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Власний капітал}}$ (раз);				
4	Забезпеченості необоротних активів власним капіталом: $K_{\text{забезп. необорот активів}} = \frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Власний капітал}}$ (раз);				
5	Забезпеченості необоротних активів перманентним капіталом: $K_{\text{забезп. необорот активів}} = \frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові кредити}}$ (раз);				
6	Захисту кредиторів: $K_{\text{захисту кредиторів}} = \frac{\text{чистий прибуток} + \text{проценти} + \text{податки}}{\text{сплата процентів}}$ (раз);				
7	Середнього проценту за залучення кредиторів: $K_{\% \text{ за кредит}} = \frac{\text{Сплата процентів}}{\text{Залучений капітал}} \times 100\%$;				
8	Забезпеченості акцій: $K_{\text{забезп. акцій}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Вартість акцій в обігу (звичайних)}}$ (грн.);				

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.1. Монографії:

1. Павликівська О.І. Управління соціально відповідальною діяльністю підприємств на основі концепції обліку та контролінгу (теорія, методологія, практика) / О.І. Павликівська. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2018. – 405 с. (16,19 друк. арк.).

2. Павликівська О.І. Облік і аудит виробничих витрат в цукровій промисловості / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2011. – 264 с. (10,12 друк. арк., особистий внесок автора: 5,06 друк. арк., проаналізовано методичні підходи до обліку та аудиту виробничих витрат).

3. Павликівська О.І. Облік і оперативний контролінг виробничих запасів у нафтопереробних комплексах / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2011. – 200 с. (7,9 друк. арк., особистий внесок автора: 3,95 друк. арк., вдосконалено організаційно-методичні аспекти створення системи оперативного контролінгу в комплексних виробництвах).

4. Павликівська О.І. Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі: колективна монографія / Р.В. Федорович, Б.А. Оксентюк, О.І. Павликівська та ін.; за заг. ред. проф. Р.В. Федоровича. – Тернопіль: ТзОВ «Видавництво Астон», 2012. – 544 с. (25,9 друк. арк., особистий внесок автора: 0,99 друк. арк., проаналізовано існуючі центри логістики підприємства та удосконалено методи обліку логістичних витрат).

5. Павликівська О.І. Облік і аналіз в управлінні давальницькою сировиною: теорія та методологія / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр. – Тернопіль : ТНТУ, 2015. – 200 с. (9,3 друк. арк., особистий внесок автора: 4,65 друк. арк., удосконалено методуку та організацію обліку операцій з давальницькою сировиною).

6. Павликівська О.І. Фундаментальні принципи трансформації бухгалтерського обліку в інформаційній системі підприємства: колективна монографія / О.С. Білоус, О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр, Л.І. Марущак, Є.В. Гудь. Тернопіль : ТНТУ, 2015. – 160 с. (7,73 друк. арк., особистий внесок автора: 1,55

друк. арк., розкрито принципи розвитку концепції контролінгу в процесі генерування стратегічної інформації).

1.2. Публікації у наукових фахових виданнях України, у виданнях які включені до міжнародних наукометричних баз даних, та в наукових періодичних виданнях іноземних держав:

7. Павликівська О.І. Аналіз як спеціальний прийом аудиту при дослідженні документів і операцій / О.І. Павликівська, О.П. Завитій // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2003. – Випуск 12. – С. 65-67. (0,2 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., охарактеризовано основні методичні прийоми аналізу господарської діяльності підприємств).

8. Павликівська О.І. Організація аудиту витрат на виробництво в цукровій промисловості / О.І. Павликівська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2003. – № 4 (26). – С. 197-202. (0,38 друк. арк.).

9. Павликівська О.І. Контролінг – концепція стратегічного управління / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2004. – № 4 (30). – С. 204-209. (0,32 друк. арк., особистий внесок автора: 0,16 друк. арк., розглянуто основні види контролінгу та їх організаційне забезпечення на підприємствах).

10. Павликівська О.І. Природоохоронні витрати в хімічній промисловості / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2005. – Випуск 14. – С. 284-287. (0,33 друк. арк., особистий внесок автора: 0,16 друк. арк., розглянуто теоретичні аспекти природоохоронних витрат та діагностовано принципи їх формування на підприємствах).

11. Павликівська О.І. Розвиток концепції управлінського обліку / О.І. Павликівська // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Випуск 15. – С.293-296. (0,29 друк. арк.).

12. Павликівська О.І. Вдосконалення інформаційних потоків підприємств / О.І. Павликівська, Н.М. Підлужна // Наукові записки. Збірник

наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Випуск 16. – С.329-330. (0,17 друк. арк., особистий внесок автора: 0,08 друк. арк., запропоновано принципи удосконалення інформаційного забезпечення системи прийняття управлінських рішень).

13. Павликівська О.І. Формування нової парадигми облікової науки / О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: Видавець Стародубець. – 2006. – № 4 (11). – С.117 – 120. (0,35 друк. арк.).

14. Павликівська О.І. Управлінський облік як основа для прийняття рішень / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Галицький економічний вісник. – 2012. – №6(39). – С.92-98. (0,48 друк. арк., особистий внесок автора: 0,24 друк. арк., діагностовано особливості формування облікової інформації з метою забезпечення системи управління підприємством).

15. Павликівська О.І. Проблеми організації обліково-аналітичної системи відтворювального процесу засобів праці на підприємствах цукрової промисловості / О.І. Павликівська, Н.В. Кравчук // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 3. – С.83-90. (0,46 друк. арк., особистий внесок автора: 0,23 друк. арк., визначено принципи організації обліку засобів праці на підприємствах).

16. Павликівська О.І. Диференціація та інтеграція бухгалтерського обліку як науки: методологічний аспект / О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – № 3 (46). – С. 139-147. (0,67 друк. арк.).

17. ²Павликівська О.І. Формування категоріального апарату соціально відповідальної діяльності бізнесу / Б.М. Андрушків, О.І. Павликівська, Р.П. Шерстюк // Вісник ЗНУ: Збірник наукових праць. Економічні науки № 4. – Запоріжжя, 2017. – С. 7-17. (0,55 друк. арк., особистий внесок автора: 0,27 друк. арк., запропоновано принципи удосконалення інформаційного забезпечення системи прийняття управлінських рішень) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF), Google Scholar (США)**).

18. *Павликівська О.І. Інтелектуальний потенціал підприємства як інструментарій підвищення конкурентоспроможності підприємства та засіб

² Видання одночасно належить до наукових фахових видань України.

входження його у європейський економічний простір / Андрушків Б.М., Островська Г.Й., О.І. Павликівська // Держава та регіони: науково-виробничий журнал Серія: економіка та підприємництво / Класичний приватний університет. – № 6 (99). – Запоріжжя, 2017. – С. 38-43. (0,42 друк. арк., особистий внесок автора: 0,14 друк. арк., розкрито проблеми використання інтелектуального потенціалу підприємства як інструментарію підвищення його конкурентоспроможності та засобу входження у Європейський економічний простір.) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Google Scholar (США)).**

19. *Павликівська О.І. Інформаційне забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – Випуск 1 (51). – Ужгород, 2018. – С. 243-249. (0,6 друк. арк., особистий внесок автора: 0,3 друк. арк., розкрито проблеми інформаційного забезпечення системи управління соціально відповідальною діяльністю) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus (Польща), Research Bib (Японія), Google Scholar(США)).**

20. *Павликівська О.І. Концептуальні основи формування інформаційних потоків стратегічного управлінського обліку [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2015. – Вип. 2 (13). – С. 237-244. (0,76 друк. арк., особистий внесок автора: 0,38 друк. арк., розкрито проблеми формування інформаційних потоків) **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Info Base Index (Індія), Open Academic Journal Index (Росія), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Cosmos Impact Factor (Німеччина), EBSCO (США), BASE – Bielefeld Academic Search Machine (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), World Cat, Research Bib (Японія), CiteFactor Academic Scientific Journal (США), Global Impact Factor (Australia), Scientific Indexing Services, Google Scholar(США)).**

21. *Павликівська О.І. Методологічні підходи до визначення сутності доходів та витрат / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Бізнес Інформ. – 2016. – № 10. – С. 343-348. (0,58 друк. арк., особистий внесок автора: 0,29 друк. арк.,

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

розкрито сутність витрат) (**Міжнародна представленість та індексація журналу**: *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Research Papers in Economics* (США), *Російський індекс наукового цитування* (Росія), *Index Copernicus* (Польща), *Directory of Open Access Journals (DOAJ)* (Швеція), *CiteFactor* (США), *Academic Journals Database* (Швейцарія), *Scientific Indexing Services*, *Advanced Science Index*, *Open Academic Journals Index*, *GetInfo* (Німеччина), *BASE* (Німеччина), *OpenAIRE* (Європейський Союз), *SUNCAT Union Catalogue* (Велика Британія), *COPAC Union Catalogue* (Велика Британія)).

22. *Павликівська О.І. Механізми управління соціальними ресурсами підприємств [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2016. — Вип. 2 (15). — С. 139-146. (0,5 друк. арк.). (**Міжнародна представленість та індексація журналу**: *Info Base Index* (Індія), *Open Academic Journal Index* (Росія), *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Cosmos Impact Factor* (Німеччина), *EBSCO* (США), *BASE – Bielefeld Academic Search Machine* (Німеччина), *Index Copernicus* (Польща), *Російський індекс наукового цитування (РИНЦ)*, *World Cat*, *Research Bib* (Японія), *CiteFactor Academic Scientific Journal* (США), *Global Impact Factor* (Australia), *Scientific Indexing Services*, *Google Scholar*(США)).

23. *Павликівська О.І. Закономірності розвитку та реалізації концепції соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2017. — Вип. 2 (17). — С. 115-125. (0,55 друк. арк.). (**Міжнародна представленість та індексація журналу**: *Info Base Index* (Індія), *Open Academic Journal Index* (Росія), *Ulrichsweb Global Serials Directory* (США), *Cosmos Impact Factor* (Німеччина), *EBSCO* (США), *BASE – Bielefeld Academic Search Machine* (Німеччина), *Index Copernicus* (Польща), *Російський індекс наукового цитування (РИНЦ)*, *World Cat*, *Research Bib* (Японія), *CiteFactor Academic Scientific Journal* (США), *Global Impact Factor* (Australia), *Scientific Indexing Services*, *Google Scholar*(США)).

24. *Павликівська О.І. Основні поняття та принципи організації соціально відповідальної діяльності [Електронний ресурс] / О.І. Павликівська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 20. – С. 487-491.

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України.

(0,43 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus (Польща)).**

25. *Павликівська О.І. Генезис розвитку теорії та практики соціальної відповідальності бізнесу / О.І. Павликівська // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – 2017. – Т. 22, Вип. 8(61). – С. 91-95. (0,67 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Google Scholar (США), Index Copernicus (Польща)).**

26. *Павликівська О.І. Особливості нормативно-правового забезпечення соціально відповідальної діяльності / О.І. Павликівська // Бізнес Інформ. – 2018. – № 1 (480). – С. 296-301. (0,52 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Російський індекс наукового цитування (Росія), Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals (DOAJ) (Швеція), CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo (Німеччина), BASE (Німеччина), OpenAIRE (Європейський Союз), SUNCAT Union Catalogue (Велика Британія), COPAC Union Catalogue (Велика Британія)).**

27. *Павликівська О.І. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю / О.І. Павликівська // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». – 2018. – № 2 (154). – С. 15-20. (0,73 друк. арк.). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: CrossRef, UNIVERSITY OF NEW BRUNSWICK (Канада), GA (Німеччина), EBSCO (США), BASE (Німеччина), Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США)).**

28. *Павликівська О.І. Розвиток концепції контролінгу соціально відповідальної діяльності в процесі генерування стратегічної інформації / Б.М. Андрушків, О.І. Павликівська // Вісник ЗНУ: Збірник наукових праць. Економічні науки. – № 1. – Запоріжжя, 2018. – С. 24-33. (0,46 друк. арк., особистий внесок автора: 0,23 друк. арк., розкрито складові концепції соціально відповідальної діяльності). **(Міжнародна представленість та індексація журналу: International Innovative Journal Impact Factor (IJIF), Google Scholar (США)).**

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України.

29. *Павликівська О.І. Особливості інтеграції соціально відповідальної діяльності в систему стратегічного управління підприємством / О.І. Павликівська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – № 2. – Хмельницький, 2018. – С. 135-140. (0,62 друк. арк.). *(Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США))*.

2. Опубліковані праці апробаційного характеру:

30. Павликівська О.І. Контролінг в системі інформатизації управління / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль-Мукачеве, 2004. – С. 240-244. (0,27 друк. арк., особистий внесок автора: 0,13 друк. арк., розкрито складові концепції контролінгу).

31. Павликівська О.І. Розвиток екологічного аудиту в Україні / О.І. Павликівська, В.З. Папінко // Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів. – ПП «Компакт-ЛВ», 2004. – С. 265-267. (0,12 друк. арк., особистий внесок автора: 0,06 друк. арк., розкрито проблеми екологічного аудиту).

32. Павликівська О.І. Методи інноваційного контролінгу / О.І. Павликівська, В.М. Рожелюк // Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні: збірник праць міжнародної науково-практичної конференції, (Харків, 2005 рік). – Харків. – 2005. – С. 87-90. (0,13 друк. арк., особистий внесок автора: 0,07 друк. арк., розкрито принципи інноваційного контролінгу).

33. Павликівська О.І. Проблеми побудови та використання інформаційних систем підприємства / О.І. Павликівська // Теорія і практика економічного аналізу: збірник тез за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль. – 2006. – С. 61-62. (0,09 друк. арк.).

34. Павликівська О.І. Інформаційне забезпечення системи контролінгу / О.І. Павликівська // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей V Міжнародної науково-

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2007. – С. 262 – 264. (0,19 друк. арк.).

35. Павликівська О.І. Управлінський облік як інформаційний ресурс в системі прийняття рішень / О.І. Павликівська // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2008. – С. 242 – 244. (0,14 друк. арк.).

36. Павликівська О.І. Ефективність як елемент прийняття управлінських рішень / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр // Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: збірник тез і текстів доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль. – 2009. – С. 103-105. (0,19 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., розкрито принципи прийняття управлінських рішень).

37. Павликівська О.І. Моделювання ризиків при прийнятті облікових рішень / О.І. Павликівська, Б.В. Сидяга // Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспект: тези доповідей всеукраїнської наукової конференції (Тернопіль-Буковель, 17-20 вересня 2009 р). – Тернопіль. – С. 36-39. (0,15 друк. арк., особистий внесок автора: 0,07 друк. арк., згруповано ризики процесу прийняття облікових рішень).

38. Павликівська О.І. Моделювання як метод формування облікової інформації / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр // Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: тези доповідей другої міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – С. 112-113. (0,13 друк. арк., особистий внесок автора: 0,06 друк. арк., виділено проблеми моделювання облікової інформації).

39. Павликівська О.І. Моделювання бухгалтерського обліку – концепція реконструкції господарських фактів та процесів / О.І. Павликівська // Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій: матеріали міжнародної науково-технічної конференції присвяченої 50-річчю заснування ТНТУ та 165-річчю з дня народження Івана Пулюя (м. Тернопіль, 19-21 травня

2010 р.) / МОН України, Тернопільський державний технічний університет ім. І Пулюя [та ін]. – Тернопіль. – 2010. – С.529-530. (0,15 друк. арк.).

40. Павликівська О.І. Біхевіористичні аспекти професійного судження бухгалтера в процесі моделювання / О.І. Павликівська // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці: матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород. – 2010 р. – С.214-216. (0,2 друк. арк.).

41. Павликівська О.І. Фактори впливу на побудову облікових моделей / О.І. Павликівська // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк. – 2010 р. – С.433-435. (0,13 друк. арк.).

42. Павликівська О.І. Проблеми організації бухгалтерського обліку в єдиному інформаційному просторі підприємства / О.І. Павликівська // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2011 року). – Тернопіль: ТНТУ, 2011. – С. 39 – 40. (0,1 друк. арк.).

43. Павликівська О.І. Проблеми розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку в постіндустріальному суспільстві / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Сучасні проблеми економіки та менеджменту: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: видавництво Львівської політехніки. – 2011. – С. 482-483. (0,2 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., виділено проблеми бухгалтерського обліку та його складових).

44. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи розвитку теорії бухгалтерського обліку в умовах глобалізації / О.І. Павликівська // Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18 квітня 2012 року — Тернопіль: ТНТУ, 2012. — С. 42-44. (0,16 друк. арк.).

45. Павликівська О.І. Моделювання як основоположний принцип системи бухгалтерського обліку / О.І. Павликівська, Н.В. Кравчук // Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції ТНТУ ім. Івана Пулюя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stelmaschuk>.

info/archive-internet-conference/64-conferencia-15-05-2013/770-770.html – Тернопіль:2013р. – С.114-117. (0,14 друк. арк., особистий внесок автора: 0,07 друк. арк., розкрито проблеми моделювання бухгалтерського обліку).

46. Павликівська О.І. Проблеми розвитку бухгалтерського обліку в сучасних умовах господарювання / О.І. Павликівська // Розвиток систем фінансово-облікового забезпечення функціонування підприємств та національного господарства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, проведеної на базі Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. – Тернопіль: Крок. – 2014. - С. 99-101. (0,13 друк. арк.).

47. Павликівська О.І. Облік як база даних системи управління підприємством / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ТНТУ імені І.Пулюя «Розвиток системи обліково-аналітичного забезпечення функціонування підприємств та національного господарства». - Тернопіль: Тайп. – 26 березня 2015 р. - С.62-64. (0,95 друк. арк., особистий внесок автора: 0,05 друк. арк., виділено особливості облікового забезпечення системи прийняття управлінських рішень).

48. Павликівська О.І. Інформаційний аспект стратегічного управлінського обліку / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак, Н.М. Шостаківська // Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя кафедри обліку та аудиту, (м. Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 р.). – Івано-Франківськ. – 2015.- С.153-154. (0,14 друк. арк., особистий внесок автора: 0,05 друк. арк., розкрито інформаційні особливості управлінського обліку).

49. Павликівська О.І. Проблеми еволюційних процесів організації виробництва, його менеджменту та обліку / О.І. Павликівська, В.В. Ратинський, Н.М. Шостаківська // Ekonomik, manegment, lav: socio-ekonomskas aspects of development. – Roma, Italy. – 2016.- С.268-273. (0,22 друк. арк., особистий внесок автора: 0,08 друк. арк., виділено еволюційні процеси системи менеджменту).

50. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи обліку доходів підприємства / О.І. Павликівська, О.Р. Кіляр, Л.І. Марущак // Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 березня 2016 року). – Львів – 2016.- С. 151-

153. (0,17 друк. арк., особистий внесок автора: 0,05 друк. арк., розкрито проблеми методичного забезпечення бухгалтерського обліку).

51. Павликівська О.І. Theory of accounting and analysis of formation of profit / О. І. Pavlyukivska, L. I. Marushchak // Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Тернопіль, 11-12 травня 2017 р.). — Т. : ФОП Паляниця В.А., 2017. — С. 39–41. (0,16 друк. арк., особистий внесок автора: 0,08 друк. арк., виділено теоретичні підходи до обліку).

52. Павликівська О.І. Облік соціально відповідальної діяльності: наука чи ремесло? / О.І. Павликівська // Соціально-економічні підсумки 2017 року: реалії та перспективи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 22-23 грудня 2017 р.). – У 2-х частинах. – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2017. – Ч.1. – С.88-91. (0,25 друк. арк.).

53. Павликівська О.І. Механізми управління соціально відповідальною діяльністю підприємств / О.І. Павликівська // Економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22-23 грудня 2017 р.) / ГО «Львівська економічна фундація». У 2-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2017. – Ч. 1. – 180 с. С. 123-127. (0,21 друк. арк.).

54. Павликівська О.І. Проблеми відображення соціально відповідальної діяльності в системі управлінського обліку / О.І. Павликівська, Л.І. Марущак // Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів: Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року). – Ужгород. – 2018. – С.231-234. (0,2 друк. арк., особистий внесок автора: 0,1 друк. арк., виділено проблеми відображення соціально відповідальної діяльності).

55. Павликівська О.І. Проблеми та перспективи інформаційного забезпечення системи управління соціально відповідальним підприємством / О.І. Павликівська // Сучасні тенденції в економіці та управлінні: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 березня

2018 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ». – 2018. – 116 с. С.96-99. (0,17 друк. арк.).

56. Павликівська О.І. Обґрунтування механізмів управління соціально відповідальною діяльністю / О.І. Павликівська // Інновації: соціально-економічні та без пекові стратегії розвитку: збірник тез VII Всеукраїнської науково-практичної конференція пам'яті почесного професора ТНТУ імені Івана Пулюя, академіка НАН України М.Г. Чумаченка, (м. Тернопіль, 23 березня 2018 р.). – Тернопіль: ФОП «Паляниця В.А.». – С. 56-59. (0,19 друк. арк.).

3. Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

57. Павликівська О.І. Аудит витрат на виробництво в цукровій промисловості / О.І. Павликівська // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль. – 2002. – Випуск 3. – С. 89-92. (0,25 друк. арк.).

58. Павликівська О.І. Моделювання інформаційно-облікових потоків у процесі формування собівартості продукції / О.І. Павликівська, В.М. Рожелюк // Галицький економічний вісник. – Тернопіль: ТДТУ – 2009. – № 3.– С. 144-152. (0,5 друк. арк., особистий внесок автора: 0,25 друк. арк., виділено проблеми моделювання облікової інформації).

59. Павликівська О.І. Бухгалтерський облік на тлі віртуалій / П.Я. Хомин, О.Р. Кіляр, О.І. Павликівська // Галицький економічний вісник. — Тернопіль : ТНТУ, 2017. — Том 52. — № 1. — С. 88-95. (0,7 друк. арк., особистий внесок автора: 0,16 друк. арк., обґрунтовано теоретичні аспекти бухгалтерського обліку як функції управління).

Апробація результатів дисертаційної роботи

№ з/п	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Тип участі
1	Міжнародна науково-практичної конференції	«Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства»	м. Тернопіль-Мукачєво, Україна, 2004 р.	Очна
2	Міжнародна науково-практичної конференції	«Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі»	м. Львів, Україна, 2004 р.	Очна
3	Міжнародна науково-практичної конференції	«Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні»	м. Харків, Україна, 2005 р.	Заочна
4	IV Міжнародна науково-практична конференція	«Теорія і практика економічного аналізу»	м. Тернопіль, Україна, 2006 р.	Очна
5	V Міжнародна науково-практична конференція	«Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть»	м. Тернопіль, Україна, 2007 р.	Очна
6	VI Міжнародна науково-практичної конференції	«Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть»	м. Тернопіль, Україна, 2008 р.	Очна
7.	VII Міжнародна науково-практична конференція	«Соціально-економічні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть»	м. Тернопіль, Україна, 2009 р.	Очна
8.	Всеукраїнська наукова конференція	«Економічні ризики: фінансово-обліково-аналітичний аспект»	Тернопіль-Буковель, Україна, 17-20 вересня 2009 р	Очна
9.	Міжнародна науково-практична конференція	«Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства»	м. Львів, Україна, 2009 р.	Очна
10.	Міжнародна науково-практична конференція	«Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій»	м. Тернопіль, Україна, 19-21 травня 2010 р.	Очна
11.	I Міжнародна науково-практична конференція	«Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці»	м. Ужгород, Україна, 2010 р.	Заочна
12	XV Міжнародна науково-практична конференція	«Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика»	м. Луцьк, Україна, 2010 р.	Заочна
13	Міжнародна науково-практична конференція	«Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки»	м. Тернопіль, Україна, 2010 р.	Очна
14	Міжнародна науково-практична конференція	«Сучасні проблеми економіки та менеджменту»	м. Львів, Україна, 2011 р.	Очна
15	II Міжнародна науково-практична конференція	«Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки»	м. Тернопіль, Україна, 18 квітня 2012 р.	Очна

1	2	3	4	5
16	Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція	«Сучасні тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку й фінансів»	м. Тернопіль, Україна, 2013 р.	Заочна
17	I Всеукраїнська науково-практична конференція	«Розвиток систем фінансово-облікового забезпечення функціонування підприємств та національного господарства»	м. Тернопіль, Україна, 2014 р.	Очна
18	II Всеукраїнська науково-практична конференція	«Розвиток систем фінансово-облікового забезпечення функціонування підприємств та національного господарства»	м. Тернопіль, Україна, 26 березня 2015 р.	Очна
19	Міжнародна науково-практична конференція до 20-річчя кафедри обліку та аудиту	«Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу»	м. Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 р.	Очна
20	Міжнародна науково-практична конференція	«Ekonomik, managment, lav: socio-ekonomsk aspects of development»	Roma, Italy, 2016.	Заочна
21	Міжнародна науково-практична конференція	«Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік»	м. Львів, Україна, 31 березня 2016 року	Очна
22	Міжнародна науково-практична конференція	«Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування»	м. Тернопіль, Україна, 11-12 травня 2017 р.	
23	Міжнародна науково-практична конференція	«Соціально-економічні підсумки 2017 року: реалії та перспективи»	м. Київ, Україна, 22-23 грудня 2017 р.	Очна
24	Міжнародна науково-практична конференція	«Економічний потенціал сталого розвитку країни: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення»	Львів, Україна, 22-23 грудня 2017 р.	Очна
25	Міжнародна науково-практична конференція	«Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів»	м. Ужгород, Україна, 16-17 квітня 2018 року	Заочна
26	III Міжнародна науково-практична конференція	«Сучасні тенденції в економіці та управлінні»	м. Запоріжжя, Україна, 17 березня 2018 р.	Заочна
27	VII Всеукраїнська науково-практична конференція	«Інновації: соціально-економічні та безпекові стратегії розвитку»	м. Тернопіль, Україна, 23 березня 2018 р.	Очна

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
“ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД”

вул.Лозовецька, 28, м.Тернопіль, 46010, тел. (0352) 56-12-01,
п/р 2600601617340 у ПАТ «КРЕДОБАНК» у м.Тернопіль, МФО 325365, Код ЄДРПОУ 30356917

«16» 02 2018р.
Вих № 24/2

До спеціалізованої Вченої Ради
Д 58.052.05
Тернопільського національного
технічного університету
імені Івана Пулюя
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана Павликівській О.І. про те, що результати її дисертаційного дослідження на тему: «Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу» знайшли практичне застосування в діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Зокрема, для аналізу рівня соціально відповідальної діяльності застосовуються методи: аналітично-розрахунковий та кластерного аналізу, що дозволяє здійснювати оцінку рівня соціальної відповідальності й корегувати її показники в залежності від соціальних, економічних та екологічних особливостей підприємства.

Голова правління

Солтис В.П.

ОРИОН**ORION**

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
"ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ РАДІОЗАВОД "ОРИОН"
(ПАТ "ТРЗ "ОРИОН")
вул. 15 Квітня, 6, м. Тернопіль, 46023
тел. (0352) 24-30-14, факс (0352) 24-40-07
e-mail: zbut@orion.te.ua
www.orion.te.ua
Код ЄДРПОУ 22607719

PUBLIC JOINT-STOCK COMPANY
"TERNOPIL RADIO PLANT "ORION"
(PC "TRP "ORION")
6, 15 Kvitnia st., Ternopil, Ukraine, 46023
phone (0352) 24-30-14, fax (0352) 24-40-07
e-mail: zbut@orion.te.ua
www.orion.te.ua
Code 22607719

01.01.2018 № 320/95/1
На № _____ від _____

До спеціалізованої Вченої Ради
Д 58.052.05
Тернопільського національного
технічного університету
імені Івана Пулюя
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана Павликівській О.І. про те, що результати її докторської дисертації на тему: "Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу" використовуються в практичній роботі ПАТ "Тернопільський радіозавод "Оріон".

Впроваджено стратегію соціально відповідальної діяльності, що дає можливість узагальнювати принципи формування соціальної політики підприємства з врахуванням специфіки, напрямів та масштабів діяльності. Стратегія дозволяє реалізувати триєдине завдання із взаємодії підприємства, держави та суспільства.

Голова правління
ПАТ "Тернопільський радіозавод "Оріон"
К.е.н., доцент

Карпик Я.М.

Приватне акціонерне товариство «Опілля»

46003, м. Тернопіль, вул. Білецька, 33, тел./факс (0352) 259-659
e-mail: office@opillia.com, www.opillia.com

Вих. № 48 від 15.03.2018р.

До спеціалізованої Вченої Ради
Д 58.052.05
Тернопільського національного
технічного університету
імені Івана Пулюя
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана Павликівській О.І. про те, що результати її докторської дисертації на тему: "Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу" впроваджені в практику діяльності ПрАТ «Опілля».

Прийнято до застосування організаційна модель управління соціальними програмами, що дозволить здійснювати ефективне їх адміністрування, враховуючи при цьому організаційні та ресурсні можливості підприємства.

Голова правління
ПрАТ «Опілля»

Чорній Б.А.

РАДА
НЕЗАЛЕЖНИХ БУХГАЛТЕРІВ
ТА АУДИТОРІВ

**Міжнародна Громадська організація
«Рада незалежних бухгалтерів та аудиторів»**
Вул. Воровського 29Е, офіс 10
01054, Київ
+380 44 482 28 58
+38 044 482 27 88
rmba@rmba.com.ua
www.rmba.com.ua

Київ, 30 березня 2018 року

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ВЧЕНА РАДА
Д 58.052.05

Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана Павликіаській О.І. про те, що результати її докторської дисертації на тему: *"Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролю"* можуть бути застосовані на практиці.

Заслуговує на увагу, розроблена автором методика формування соціальної звітності, що є дієвим механізмом реалізації соціально відповідальної діяльності підприємств.

Практичну реалізацію матимуть впровадження ефективних видів контролю, зокрема: тематичного (стосовно окремих видів соціально відповідальної діяльності) та комплексного (стосовно всіх операцій соціально відповідальної діяльності). З метою об'єктивної оцінки стану соціальних відносин на різних рівнях управління деталізовано основні етапи соціального аудиту, що дозволяє виявити потенційні загрози та розкрити резерви розвитку соціальних ресурсів.

Аксьонова Л.І.

Президент
МГО РНБА

УКРАИНА
ПУБЛИЧНОЕ АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО
ПЕРВОМАЙСКИЙ
МОЛОЧНОКОНСЕРВНЫЙ
КОМБИНАТ

УКРАЇНА
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
ПЕРВОМАЙСЬКИЙ
МОЛОЧНОКОНСЕРВНИЙ
КОМБІНАТ

55204, Миколаївська область, м.Первомайськ, пр.Труда,12, тел./факс (061-61) 5-07-05, 5-01-35, pmkk@rambler.ru pmkk@formula-smaku.com

Вих. №1571 від 20.02.2018р.

До спеціалізованої Вченої Ради
Д 58.052.05
Тернопільського національного
технічного університету
імені Івана Пулюя
Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана к.е.н., доценту Павликівській О.І. про те, що результати її дослідження на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: "Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу" впроваджені в практичну роботу ПАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат».

Знайшли практичне застосування принципи формування бюджету соціально відповідальної діяльності підприємств, що сприятиме комплексному управлінню підприємством. Використання таких принципів бюджетного планування як директивність, регулярність, безперервність, а також формалізація діяльності господарюючого суб'єкта, що охоплює всі сегменти бізнесу, дозволить забезпечити в процесі бюджетування не тільки інтереси власників підприємства, а й інших соціальних партнерів, зацікавлених в довгостроковому співробітництві з підприємством.

Головний інженер

Андрієнко А.А.

ТЗОВ «Агровіта ЛТД»

Місце знаходження: м. Тернопіль, вул. Поліська, 2
 Юридична адреса: Тернопільська обл., м. Збараж; вул. Тімірязєва, 5
 Телефони: 8 (0352) 25-26-12; факс: 8 (0352) 52-41-28
 р/р 26005000021661 в Філії ПАТ «Держексімбанк України»,
 м. Тернопіль, МФО 322313,
 ПІН 303568219061; № свід. 26471128; код 30356828
 e-mail: agrovitatr@ukr.net

Вих №128 від 06.03.2018 р.

До спеціалізованої Вченої Ради
 Д 58.052.05
 Тернопільського національного
 технічного університету
 імені Івана Пулюя
 Міністерства освіти і науки України

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана Павликівській О.І. про те, що результати її докторської дисертації на тему: "Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу" впроваджені в практику діяльності ТОВ «Агровіта ЛТД».

Прийнято до застосування методика формування соціально відповідальних витрат та принципи їх включення до собівартості окремої соціальної програми, що дозволить здійснювати їх ефективне управління, враховуючи при цьому ресурсні можливості підприємства.

Директор

Процик Р.Є.

**ГУСЯТИНСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

провулок Героїв Майдану, 1, смт Гусятин, 48201, тел. (03557) 2-12-78, факс 2-11-78
E-mail: mail@rda-gus.te.gov.ua Код ЄДРПОУ 04058321

Вих. № 134 від 22.02.2018р.

До спеціалізованої Вченої Ради
Д 58.052.05
Тернопільського національного
Технічного університету ім. І. Пулюя
Міністерства освіти і науки України

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження**

Видана Павликівській О.І. про те, що результати її докторської дисертації на тему: «Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу» мають практичне застосування.

Заслужують на увагу та застосовані на практиці принципи формування організаційної моделі соціально відповідальної діяльності в системі стратегічного управління підприємствами переробної галузі Гусятинського району.

Пропозиції автора створили сприятливі умови для взаємодії всіх зацікавлених сторін та дозволили розв'язати проблему недостатнього розвитку соціально відповідальної діяльності суб'єктів підприємництва району.

Голова районної
державної адміністрації

В.С.БАТІГ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені ІВАНА ПУЛЮЯ

вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001. Тел. (0352)52-41-81. Факс (0352)25-49-83
<http://www.tntu.edu.ua>, E-mail: univ@tntu.edu.ua. Код ЄДРПОУ 05408102

30.03.2018 № 2/28-734 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про використання результатів наукових досліджень к.е.н., доцента
 кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Тернопільського національного
 технічного університету імені Івана Пулюя
 Павликівської Ольги Іванівни**

Видана Павликівській Ользі Іванівні про те, що розроблені у дисертаційному дослідженні на тему «Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу» теоретичні, методичні, організаційні та практичні положення щодо побудови комплексної системи управління соціальною відповідальністю підприємств шляхом залучення інструментів обліку та контролінгу використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного університету імені Івана Пулюя під час підготовки та викладання дисциплін: «Теорія і практика менеджменту», «Бухгалтерський облік (загальна теорія)», «Організація обліку», «Стратегічний облік», «Звітність підприємства» та «Аудит».

Т.в.о. ректора,
 проректор з наукової роботи

Р.М. Рогатинський

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені ІВАНА ПУЛЮЯ

вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001. Тел. (0352)52-41-81. Факс (0352)25-49-83
<http://www.tntu.edu.ua>, E-mail: tntu@tntu.edu.ua. Код ЄДРПОУ 05408102

30.03. 2018 № 2/28-733 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про використання результатів наукових досліджень к.е.н., доцента
 кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Тернопільського національного
 технічного університету імені Івана Пулюя
 Павликівської Ольги Іванівни**

Видана Павликівській Ользі Іванівні про те, що дисертаційне дослідження на тему «Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу», виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя в межах науково дослідних тем: «Удосконалення управління навчально-науково-виробничими системами в умовах суспільних та інституційних трансформацій» (№ ДР 0211U002590), «Дослідження методології й організації національної системи обліку, аналізу й аудиту в Україні» (№ ДР 0106U010733), «Концепція трансформації системоутворюючих факторів бухгалтерського обліку: теоретико-методологічний аспект» (№ ДР 0115U002453).

Проректор з наукової роботи

[Signature]
 Р.М. Рогатинський

УКРАЇНА

ОБЛСПОЖИВСПІЛКА
**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ
 ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОЛЕДЖ**

46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 17. Тел. 25-49-84,
tktek@ukr.net, tktek.te.ua

«02» квітня 2018р № 83
 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про використання результатів наукових досліджень к.е.н., доцента
 кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Тернопільського
 національного технічного університету імені Івана Пулюя
 Павликівської Ольги Іванівни**

Видана Павликівській Ользі Іванівні про те, що теоретичні, методичні та організаційні положення, які розроблені у дисертаційному дослідженні на тему «Організаційний інструментарій забезпечення управління соціально відповідальною діяльністю підприємств засобами обліку та контролінгу», використовуються у навчальному процесі Тернопільського кооперативного торговельно-економічного коледжу під час підготовки та викладання дисциплін: «Економіка підприємства», «Бухгалтерський облік», «Аудит підприємницької діяльності», «Контроль і ревізія».

В.М. Мулярчук